

Ex - 1413

1872

263

143
ZEMEPÍS

263

KRAJINY UHORSKEJ A CELÉHO SVETA

PRE

NÁRODNIE ŠKOLY.

SPÍŠAL

JOZEF RÉPÁSZKY,

farár hanisčanský.

S

Cena 50 kr. r. č.

(Právo preloženia do iných rečí zadržané).

V Kossicach,

V kommissiji A. Maurera Knihkupca.

ZEMEP

KRAJINY UHORSKEJ A CE

PRE

NARODNIE ŠE

SPÍŠAL

JOZEF RÉPÁSZKY

farar hanisčanský.

(Právo preloženia do iných reči)

V Kossicach,

TLAČOM KAMLA WERFERA KR. AKAD.

1872.

J.
ZEMEPÍS

263

KRAJINY UHORSKEJ A CELÉHO SVETA

PRE

NÁRODNIE ŠKOLY.

SPÍŠAL

JOZEF RÉPÁSZKY,

farar hanisčanský.

(Právo preloženia do iných rečí zadržané).

V Kossicach,

TLAČOM KAPLA WERFERA KR. AKAD. KNICHTLAČÁRE.

1872.

Rv Sz
 914.39 : 913(100)
 Madarsko (Klarsko)
 zemepis - svet
 K. K. K.

KRAJSKÁ KNIŽNICA - KOŠICE	
Prír. č.	5379/965
Cena Kcs	60
Sign.	R2 - 1413
Odb. zn.	914.39
	K

Rev. 1986

Rev. 77

Predmlu

Zádajúc z jednej stránky pr
 naším školám — vedľa slabej m
 napomáhať; z druhej stránky al
 tak užitočnému, jako je stav učít
 uzavrel som vypracovať a vydať
 ktoré 11ty §. zákona školského,
 predpisuje. Tého knižecky rád by
 jestli-že by ctihodný sbor učitel
 dovolit ráčil, polovicu čistého doc
 som na pensionálnu základinu u
 poručil.

Predovšem vydám: „Zemepi
 sveta.“ jak on sa v národných šk
 planu, učít má. Tento zemepis je
 nujícím způsobom vypracovaný a s
 poznámkami spojený.

Čo sa spôsobu upotrebovan
 nenie potrebné, aby deti celé stra
 by zemepis takto učil, volal by h
 mappe dá sa práve učít. Dobrá m
 mosti a školník len vtedy má z nej
 jiny, lebo sveta, v svej celkosti, ž
 K tomu potrebné je zemepis spojit s
 tak tiež potrebné je kresliť (rajzovať
 len tolko, žeby obraz (mappu) svojej

Predmluva.

Žádajúc z jednej stránky prácu učiteľskú podporovať a našim školám — vedľa slabej mej možnosti — k pokroku napomáhať; z druhej stránky ale moju uctu stavu, krajine tak užitočnému, jako je stav učiteľský, skutočne preukázať: uzavrel som vypracovať a vydať knižičky tých známostí, ktoré 11ty §. zákona školského, v národných školách, učiteľ predpisuje. Této knižičky rád bych vydal ešte toho roku a jestli-že by ctihodný sbor učiteľský biskupstva Košického dovolil ráčil, polovicu čistého dochodku týchto knižičiek by som na pensionálnu základinu učiteľov diecely Košickej poručil.

Predovšem vydám: „Zemepis krajiny uhorskej a celého sveta.“ jak on sa v národných školách, dla ministerialného plannu, učiteľ má. Tento zemepis je synthetický, to jest: vyvíjajúcim spôsobom vypracovaný a s pamätnejšími dejepisnými poznámkami spojený.

Čo sa spôsobu upotrebovania tejto knižičky dotýče, není potrebné, aby deti celé strany na zpmäť znaly. Kto by zemepis takto učil, volal by ho neučil. Zemepis len na mappě dá sa práve učiť. Dobrá mappě je základ tejto známosti a školník len vtedy má z nej prospech, keď obraz krajiny, lebo sveta, v svéj celkosti, živý mu stojí pred očima. K tomu potrebné je zemepis spojit s dejepisom a s plodovedou; tak též potrebné je kreslit (rajzovať) vedet, keď nie viac, hoc len tolko, žeby obraz (mappu) svoje domoviny školník vypra-

KOŠICE

K

Rev. 17

coval. A to nenie ťažko. Ž tejto príčiny som spísal spôsob takého kreslenia a pripojil niekoľko obrázky.

Neviem či-li som všetko cieľu primerane spravil: o tom ma budúcnosť presvedčí. Ja vďačne prijmem každé upozornenie a radu múdrych a skúsených učiteľov, lebo jedine to hľadám, jak bych mohol našim školám zostať najužitečnejším.

Jestli-že tehda znalci vecí a skúsení učelia priazne budu súdiť o tejto prítomnej knižke, čím skorej vypracujem a vydám aj dejepis a prírodopis pre naše školy.

Písal som v Haniske d. 1-ho Januara 1872.

Jozef Rápásky,

farár hanisčanský.

Zkrátenie nektových slov.

p. m.	.	.	.	poľné mesto.
sl. kr. m.	.	.	.	sľobodné kráľovské mesto.
d.	.	.	.	dedina
□ m.	.	.	.	štvrhanné (kvadrátne) mile.
Rozs.	.	.	.	Rozsiahlosť.
Obyv.	.	.	:	Obyvateľstvo.
Zn. m.	.	.	.	Známenité miesta.

Prvší B

Domov

I. ŠKOLA, A CO OKO

Vo škole když sa sedneme, a (na spodku) máme zem; nad nami. Keď sa do okola poohľadame, vidíme kom pána učiteľa, z jedného boku máme štyri steny. Jednu pred nami na pravo, štvrtú na ľavo. Na tabličky; v stene oblaky (okna) dnuka; keď zo školy vykročíme, jest dvôr a zahrada. Dvôr je prez dvôr chodíme do školy. Zahradu stromy, kračky, kvietky a. t. d. ké, kračky sú nízké, zahrada jest som menší, pán učiteľ je väčší.

Škola je tiež dlhá a široká. Steny školské sú dlhé, vysoké. Úlohy. Pomerajte na kolko krok a druhá? Či-li môžete pomerat na kolko. Keď dajakú dľužku, šírku ane vezmeme šáhu do rúk. (Tu je šúch má hned tolko, jak po dláň). Šúch má 12 collov. Esť je mertuch, collštok-zollš collštok má obyčajne 3 šúch pomerám tablu s collštokom. Ona široká má 3 šúchy.

činy som spísal spôsob
razky.

u prímerane spravil: o
ine príjem každo upo-
učiteľov, lebo jedine to
zostaf najužitečnejším.
kúsení učitelia priazne
te, čím skorej vypracu-
ore naše školy.

anuara 1872.

Répászky.

hanisčanský.

ch slov.

iné mesto.

ebodné kráľovské mesto.

edina

vrhanné (kvadrantné) mile.

ozsiahlость.

obyvatelstvo.

uámenité miesta.

Prvši Beh.

Domovina.

I. ŠKOLA, A CO OKOLO NEJ JEST.

Vo škole když sa sedneme, abo stojíme, pod nohami
(na spodku) máme zem; nad nami (na vrchu) je povalina.
Keď sa do okola poohládame, vidíme stolice, stolík, za stoli-
kom pána učiteľa, z jedného boku tablu, z druhého pec. Vi-
díme štyry steny. Jednu pred nami, druhú za nami, tre-
tiu na pravo, štvrtú na ľavo. Na stene vidíme obrázky,
tabličky; v stene oblaky (okna). Keď sme vo škole sme
dnuka; keď zo školy vykročíme, sme vonka. Pri škole
jest dvôr a zahrada. Dvôr je miesto ohrazené, prázne;
prez dvôr chodíme do školy. Zahrada je tiež ohrazená, v kto-
rej stromy, kračky, kvietky a. t. d. rosnú. Stromy sú vys-
ké, kračky sú nízke, zahrada je dlhá a široká. Ja
som menší, pán učiteľ je väčší.

Škola je tiež dlhá a široká (totižto spodok).
Steny školské sú dlhé, vysoké a hrubé.

Úlohy. Pomerajte na kolko krokov je dlhá jedna stena?
a druhá? Či-li môžete pomerat na kroky, jak je vysoká stena?

Keď dajakú dľužku, šírku aneb výškú chceme pomerat,
vezmeme šáhu do rúk. (Tu je šáha). Šáha má 6 šúchy.
(Šúch má hned tolko, jak moja ruka od lokta
po dláň). Šúch má 12 collov. Este i coll má 12 linie. (Tu
je mertuch, collštók-zollštók-po nemecky;
collštók má obyčajne 3 šúchy, aneb polšáhy).
pomerám tablu s collštókom. Ona je dlhá ma 5 šúchy, a
široká ma 3 šúchy.

Co na 1 šúch je dlhé, a na 1 široké, to jest: co zo štyroch bokov je na 1 šúch dlhé, to voláme: 1 šúch □ štvorbanný, aneb kvadranný. Co na 1 šáhu je dlhé a na 1 šáhu široké, to má jednu šáhu kvadrannú. Co 2 šáhy, abo šúchy je dlhé; dva šáhy, abo šúchy široké, to má $2 \times 2 = 4$ □ kvadranné šáhy, abo šúchy. — Tabla je 4 šúchy dlhá, a 3 šúchy široká, ona má $5 \times 3 = 15$ šúchy kvadranné. Abo:

	1	2	3	4	5	
1	1	2	3	4	5	1
2	6	7	8	9	10	2
3	10	12	13	14	15	3
	1	2	3	4	5	

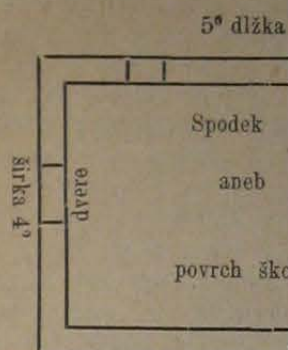
Tabla má teda: $15 \square$! — Tak sa merá povrch každej veci, na dĺžku a šírku. Spodok školy má K. pr. 5 šáhy dĺžky a 4 šáhy šírky: $5 \times 4 = 20$ šáhy kvadranné, abo $20 \square$.

Úloha pomerajte povrch dvora, záhrady, a vyrachujte (vypočítajte) na kvadraty.

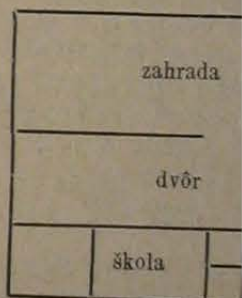
Spodok (povrch) školy nie len vymerať, ale aj vyrazovať (kresliť) môžeme. — Keby sme spodok (povrch) školy tak veľký chceli vyrazovať, jaký on je skutočne: museli by sme taký veľký papier mať, jaký je ten ten spodok. Ta tu $5 \times 4 = 20 \square$ šáhový. Takého papiera niet. Čo srobíme? Spravíme sebe menší mertušek. Poťahneme jednu liniu a rozdelíme ju na 10 častky, tak:

a napíšeme, žeby každá častka 1 častek sebe i na šúchy rozdělíme. zmenšený mertušek. Vedľa (spodok) našej školy tak:

To je obrazek, plan, našej školy. M mu priradzovať dvor a záhradu. M oblaky, dvere; kde stojí tabla, pe škola, dvor a záhrada.

1 široké, to jest: co zo
to voláme: 1 šúch \square
na 1 šáhu je dluhé a na
adratnú. Co 2 šáhy, abo
široké, to má $2 \times 2 = 4 \square$
la je 4 šúchy dluhá, a 3
hy kvadrátne. Abo:

4	5	
4	5	1
9	10	2
14	15	3

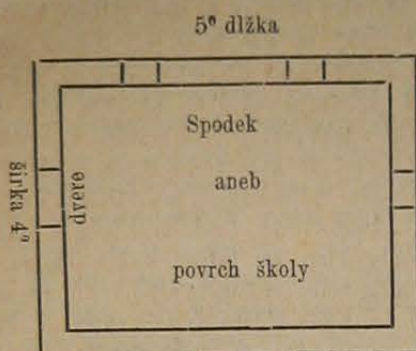
ak sa merá povrch každej
y má K. pr. 5 šáhy dlusky
adratné, abo $20 \square$.

, záchrad, a vyrachujete (vy-

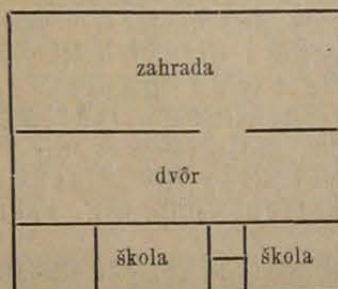
len vymerat, ale aj vyra-
py sme spodok (povrch)
jaký on je skutočne: mu-
at, jaký je ten ten spodok.
o papiera niet. Čo srobíme?
Potáhneme jednu liniu a

6	7	8	9	10

a napíšeme, žeby každá částka 1 šáha bola. Jednu z tých
částek sebe i na šúchy rozdělíme. Taký mertuch voláme;
z menšený mertušek. Vedla teho vyrazujeme povrch
(spodek) našej školy tak:

To je obrazek, plan, našej školy. Mōžeme pomerat a ku ne-
mu prirajzovat dvōr a zahradu. Mōžeme poznáčiť kde sú
oblaký, dvere; kde stojí tabla, pec. a t. d. — K. pr. naša
škola, dvōr a zahrada.

II. OBZOR A JEHO ŠTYRY HLAVNÉ STRÁNKY.

1. Vo škole len od steny do steny vidíme. Vonka vidíme i ďalej. Keď vonká na slobodnom poli stojíme pod nohama máme zem a nad nami oblohu. Ona sa nám ukazuje ako dajaká veličazná okruhlá povalina alebo preveliké okruhlé klenutie (sklepenie). Nad hlavami nám vidí sa najvyššiou byť, a kol do kola znižovať sa, dokiaľ až k samej zemi dosahuje. Čím vyššej stojíme, tým väčšie je toto okolie aneb okres, ktoré vidíme. Toto okolie volá sa obzorom.

2. Každé ráno na jednej strane obzora vychodí slunko, potom pomaly vyššej a vyššej vystupuje na oblohe. Jeden čas ije tam, kde obloha je nam najvyššia. Potom zas nižej a nižej stupuje, konečne večer zapadá práve na tamtej strane, ktorá je oproti tej, kde vychodilo. Kde vychodí, tam je východ, kde zapadá, tam je západ.

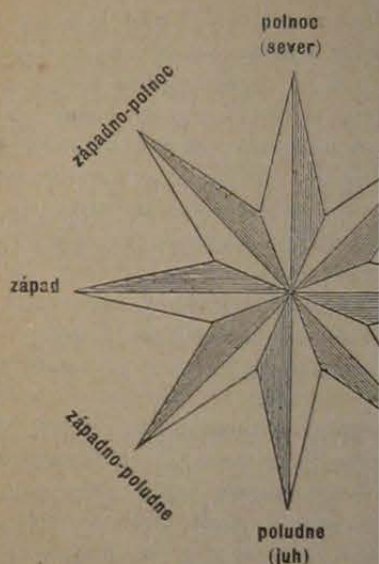
Slunko prez celý rok sice na jednej strane vychodí a na druhej zapadá, len že nie vše na jednom mieste. Ono na jednej istej častke obzoru, za čas, na predok pokrúča, a o čas nazad sa vráti. Tého dva miesta, alebo punkty, na ktorých slunko prví jarný (20ym Marci) a prví jesenný deň (.v 23. Septembri) vychodí a zapadá, je spravdivý východ a západ slunka. Keď východ máme na levej a západ na pravej ruke, vtedy pred nami máme poludne a zamí polnoc. Východ, poludne, západ a polnoc sú štyry hlavné stránky obzoru, obyčajne volajú ich štyry stránky sveta. — Některé slováci poludne volajú: juh; a polnoc volajú: sever.

3. Okrem týchto hlavných rozeznávame ešte aj jiné nehlavné stránky. Stránka totižto, ktorá medzi východom a poludňom práve na stredku leží, volá sa: východ-

no-poludniou; medzi západom no-poludniou; medzi západom a západnou; medzi polnocou a východnou. Medzi tými môžu sa ešte pr: východno-východno-polu-

Obraz obzoru, to jest: krúh (k) sveta vypísané sú, volá sa: veteru obyčajne 32 stránky sú naznačené.

Ona tak vyzerá:

Keď do stredku tej veternej ru-
ihlu, vtenkrát ju volajú: kompasom
s jedným koncom polnoc ukazuje. Na
sa na vyšší kraj napíše.

HLAVNÉ STRÁNKY.

eny vidíme. Vonka vidíme
polí stojíme pod nebama
u. Ona sa nám ukazuje
poválna a bo preveliké
hlavami nám vidí sa naj-
rať sa, dokiaľ až k samej
m väčšie je toto okolie
olie volá sa o b z o r o m.
strane obzora vychodí
ššej vystupuje na oblohe.
nam najvyššia. Potom zas
er zapadá práve na tamentej
hodilo. Kde vychodí, tam
západ.

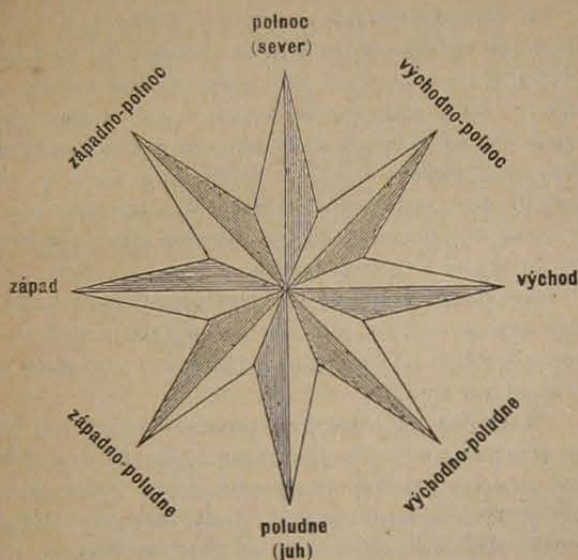
a jednej strane vychodí a
na jednom mieste. Ono na
a predok pokrúča, a o čas
t, a bo punkty, na ktorých
prvší jesenný deň (v 23.
e spravdivý východ a
e na levej a západ na pra-
o l u d n e a z a m í p o l n o c.
sú štyri hlavné stránky
stránky sveta. — Ne-
juh; a p o l n o c volajú:

ých rozeznávame ešte aj
ka totižto, ktorá medzi vý-
edku leží, volá sa: v ý c h o-

ďno-poludniou; medzi západom a poludňom: západ-
no-poludniou; medzi západom a polnocí: polnočno-
západnou; medzi polnocou a východom: polnočno-vý-
chodnou. Medzi tými môžu sa ešte zas jiné zaznačiť, k.
pr: východno-východno-poludnia a t. d.

Obraz obzoru, to jest: krúh (kolo) na ktorom stránky
sveta vypísané sú, volá sa: veternou ružou. Na nej
obyčajne 32 stránky sú naznačené.

Ona tak vyzerá:

Keď do stredku tej veternej ruže položia magnetovú
ihlu, vtenkrát ju vofajú: k o m p a s o m. Magnetová ihla vždy
s jedným koncom polnoc ukazuje. Na veternej ruže polnoc
sa na vyšší kraj napíše.

Úlohy. Jaké stránky sveta máš na pravo, keď si s tvorou ku východu obratený? Jaké na levo? Jaké za sebou? Ku ktorým stránkam sveta stoja steny tejto školy? Jak leži kostol ku škole? Jak váš dom od školy, od kostola? povedz; ku jakým stránkam sa obraciaš keď z domu do školy, do kostola ideš? Vyradzuj doma veternú ružu a napíš na ňu 8 stránky sveta. a. t. d.

III. K D E B Ý V A M E.

1. Kde bývame, tam je našo bývanie, aneb bydlisko. My každý v dome, v chyži, bývame; ale nie každý v jednej chyži. Kde viac domov jeden pri druhom stoja, to voláme: riad, šor domov. Kde dva riady domov jeden naproti druhého stoja tak, že medzi nima dost široké miesto zostane ku prechodu ľuďom a vozom, to je: ulica. Nie každý bývame v jednej ulici. Sú dakde dva, tri, štyri a t. d. ulice; v každej ulici ľudie byvajú. Kde tak ľudie v jedno byvajú, to sa volá: o b c o u (obec).

Nie každý bývame v jednej obci. My bývame v; druhí byvajú v; jini zas inde. Vsecke té sú obce. — Obce sú menšie i väčšie. Dediny, mestečká, mestá, kráľovské mestá, hlavné mestá.

2. Dedina, (abo valal) je nevelká. Tu len nekeľa ulíc jest. Domy sú nízké, obyčajne slamou prikryté. Za domami stoja mastalne a stodoly. Domy majú svojich gazdov, pánov. Dóm, ktorý je jedneho, druhého gazdy, aneb pána, volá sa: dómom, aneb budínom osobným (súkromným). Jest ale i takých domov, ktoré neprislúchajú jednotnému človeku, ale celej obce, jakožto: pastyreň, hostinec (krčma) škola, kostol a t. d. Takéto sú domy, budinky obecné (verejné).

3. Mesto je už väčšie. Tu jest mnoho domov a ulíc. Domy sú väčšie, vyššie. Jest i také vysoké, co dva tri chýže

stoja jedna nad druhou, a do nich po schodoch sa s kameňom vykladajú a po nich usta prechodí, nie len vodne, ale aj večer, a palia veľké svetlá do lampašov. V hlavnej ulici stoja veľké kupecké sklepy, co v nich rozvážajú všetelijaké menšie mestečká sú tak nazvané poľné stá, preto že v nich jarmarky sa držia.

Úlohy. Kolko domov je u nás? Kde sa volajú? Opíš my kostol jak vypatrá z najkrajši budinek? probuj vyradzovať oblaky a t. d.

4. V dedine domy velaráz každý dži nimi sú dvory a zahrady. Vo väčších dedinách sú domy do dlhých riadov sú vjedni sú dlhé a nekedy také široké, že i jeden pri druhom mohly sa rúšať. Domy domov ohradia jedno miesto, ale z toho každého strán stoja šory domov, také miesto, každého strán je obudované a široké je na dost, (priestor). Jestli na tých placov trhy vtedy ich trhovými placy volajú. Po mestách je viac, jak v dedinách. Kostely, školy, jest mestický dóm, žateň, kasareň, divadlo (theater), špita. Nektoré mestá sú i murom omurované takými mury stoja, volajú: dnuka mesto; domy a ulice, co von tých pred mestá, abo hostaky. Omurované ešte aj: hrady, zámky, pevnosti.

Kráľovské mestá sú té, ktoré obsahly, a samy sa rídia. Hlavné mesto jaká vrchnost, abo sám král býva (byd)

Úlohy. Jaké stránky sveta máš na pravo, keď si s tvorou ku východu obratený? Jaké na levo? Jaké za tebou? Ku ktorým stránkam sveta stoja steny tejto školy? Jak leži kostol ku škole? Jak váš dom od školy, od kostola? povedz; ku jakým stránkam sa obraciaš keď z domu do školy, do kostola ideš? Vyradzuj doma veternú ružu a napíš na ňu 8 stránky sveta. a. t. d.

III. K D E B Ý V A M E.

1. Kde bývame, tam je našo bývanie, aneb bydlisko. My každý v dome, v chyži, bývame; ale nie každý v jednej chyži. Kde viac domov jeden pri druhom stoja, to voláme: riad, šor domov. Kde dva riady domov jeden naproti druhého stoja tak, že medzi nima dost široké miesto zostane ku prechodu ľuďom a vozom, to je: ulica. Nie každý bývame v jednej ulici. Sú dakde dva, tri, štyri a t. d. ulice; v každej ulici ľudie byvajú. Kde tak ľudie v jedno byvajú, to sa volá: o b c o u (obec).

Nie každý bývame v jednej obci. My bývame v; druhí byvajú v; jini zas inde. Všetke té sú obce. — Obce sú menšie i väčšie. Dediny, mestečká, mestá, kráľovské mestá, hlavné mestá.

2. Dedina, (abo valal) je nevelká. Tu len nekeľa ulíc jest. Domy sú nízké, obyčajne slamou prikryté. Za domami stoja mastalne a stodoly. Domy majú svojich gazdov, pánov. Dóm, ktorý je jedneho, druhého gazdy, aneb pána, volá sa: dómom, aneb budínom osobným (súkromným). Jest ale i takých domov, ktoré neprislúchajú jednotnému človeku, ale celej obci, jakožto: pastyreň, hostinec (krčma) škola, kostol a t. d. Takéto sú domy, budinky obecné (verejné).

3. Mesto je už väčšie. Tu jest mnoho domov a ulíc. Domy sú väčšie, vyššie. Jest i také vysoké, co dva tri chýže

stoja jedna nad druhou, a do nich po schodoch sa s kameňom vykladajú a po nich usta prechodí, nie len vodne, ale aj večer, a palia veľké svetlá do lampašov. V hlavnej ulici stoja veľké kupecké sklepy, co v nich rozvážajú všetelijaké menšie mestečká sú tak nazvané poľné, preto že v nich jarmarky sa držia.

Úlohy. Kolko domov je u nás? Kde stoja? Opíš my kostol jak vypatrá z najkrajši budinek? probuj vyradzovať oblaky a t. d.

4. V dedine domy velaráz každý dži nimi sú dvory a zahrady. Vo väčších dedinách stoja domy do dlhých riadov sú dlhé a nekedy také široké, že i jeden pri druhom mohli sa rúšať. Domy domov ohradia jedno miesto, ale z toho miesto stoja šory domov, také miesto, ktoré je obudované a široké je na dost, (priestor). Jestli na tých placov trhy, vtedy ich trhovými placami volajú. Po mestách je viac, jak v dedinách. Kostely, školy, jest mestický dóm, žateň, kasareň, divadlo (theater), špitaľ. Nektoré mestá sú i murom omurované takými mury stoja, volajú: dnuška mesto; domy a ulice, co von tých pred mestá, abo hostaky. Omurované ešte aj: hrady, zámky, pevnosti.

Kráľovské mestá sú té, ktoré obsahujú, a samy sa rídia. Hlavné mesto, jaká vrchnosť, abo sám kráľ býva (bydlište).

5. Keď z dediny, aneb z mesta von vyjdeme, vidíme zeme role, lúky, vlnice, les a t. d. ktoré sú okolo toho bydliska; a keď tieto zeme lúky a t. d. sú tých, ktoré tá bý-
 rajú, vtedy hovoríme, že to je tá dedina, aneb toho mesta
 chotár. — Chotár sa tiež na kvadraty dá pomerat.

Úlohy. Jako sa volajú ulice, pláca nášeho mesta? Čili my v dedine bývame? Ktoré je najbližšie mesto? Čili ono je omurované? Kedy omurované, koľko má brán? Vedľa ktorých strán sveta stoja? Jaké ulice, cesty provádza ku kostolu, škole, placu? Ktoré ulice sú k východu a t. d. Plac na koľko krokov je široký, dlhý? Vyrajzuj obraz, plan, place a poznáť všade, kde ulice do neho vedú? Kolkoraz máme jarmarky a kedy? Čo sa na jarmarku predáva? Vyrajzuj všetce ulice, place mesta nášeho, jako sú vjedno spojené. Jak daleko táhne chotár k východu, západu a t. d.? Jaké dediny, mestá sú blisko k našemu chotáru!... ku ktorej stránke sveta ležia?... Jak daleko sú od nás?... Ku ktorej stránke sveta se vyhánajú našo lúky jaké sú široké? a t. d.

6. Ľude, čo na valali bývajú a v chotári zeme ob-
biajú, volajú sa: sedláci, roľníci, gazdové, želari.
nadenníci, robotníci. V meste bývajú meštiani.
remeslníci, kúpcové, lekári, právotníci (fiš-
kali) a t. d. Ale i dedinské i mestánske obyvatele sú
občania.

Úlohy. V našej dedine-(meste) koľko je obyvateľov? Čo robia obyvatelia? Jak sa žijú v najväčšej stránke? Jaké sú tu remeslá? Ktoré remeslníci robia veci k odevu? Ktoré zas veci k živobytia, v pokrmu potrebné? Opíš remeslo, ktoré najlepšie poznáš? Menujte nástroje (sersámy) remeslníckeho. — Teraz vykreslime našu dedinu (mesto). P. učiteľ ukáže, ako sa zvykné kreslí obec.

7. Dôm rídi otec, a kde by otec níz nebolo, matka. Školu rídi pán učiteľ. Dedinu a mesto tiež musí daťko rídiť, žeby porádek bol a každý človek bezpečne žil. Dedina a mesto, to jest, obec rídi vrchnosť. Vrchnosť je potrebná každému človeku, preto každý človek musí vrchnosti poslušným byť. Dedinská vrchnosť je: rychtárs pri- a žnými. Mestická vrchnosť je: magistrat.

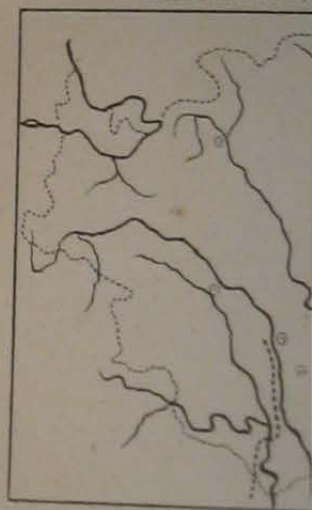
7. Historická Pamiatka. (dejepis).
rokami, dávno to bolo, nebolo ešte dediny ani
vali domy: ale dajaké diery sebe spravili v
bo v horiach, medzi skálami, v dajakých jes
neboli: lude nemali šaty, jak teraz, ani chleba
a večeru, ale s korenkami, a ovocem sa živil
zverinu začali užívať, preto naučili sa statek
čatku doraz nebudovali sebe všetci stále pri
prebývali a svoj statek pasúc z miesta na mie
teraz je takých národov, čo so statkom z mie
dia, také národy volajú sa: nomádi. Po čas
sa zrno medzi kameňami zomleť, z muky jed
sievat a zem obrábať, od toho času usadili s
a budovali domy, dediny, mestá. Pomaly v
pílnosti (Abel, Kain, Seth, Tubalkain, Noe
bilonská tureň a t. d.). Rolníctvo prinútilo pokor
príbytku a k životu obecnému.

Úlohy. Nepočítali ste kedy povstalo Jak dávne sú naše hlavné budinky obecne? týchto budínkov? Čili u nás sú nejaké pamät čija a jakú pamiatku sú vystavené? Čili u nebyvali dajaki znameniti, svetočyrni mužov nctivosti pozustáva? Čo znáte o nich? Jakých som mestom (dedinou) spojená? Či tu na bl sa nestalo? Čo sa povodilo-od kedy sa pamät šimi poznatými?... To, čo ste rozpraviali je h aneb pis udalosti.

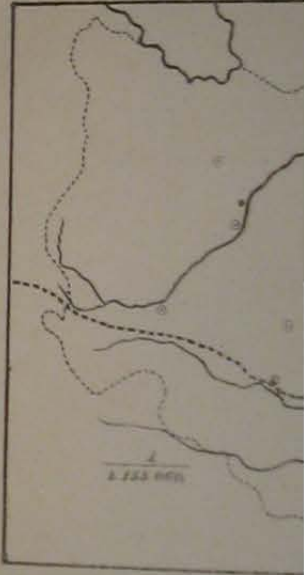
IV. PEVNÁ ZEMLĚ

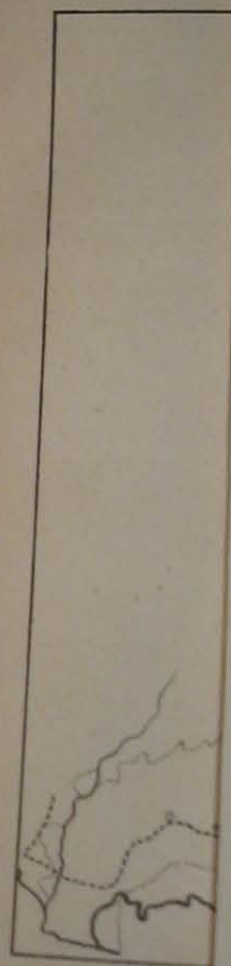
1. My po zemi chodíme. Naša da
leží na pevnej zemi. Tej zeme len po
sa poohládame tu do okola tej obce k
zem a vodu. Zem je pevná a stala.
pohnie, neruší; voda nenie tak pevná. ja
lahko sa pohnie, aj najmenší vetrik ju

Šarišská S

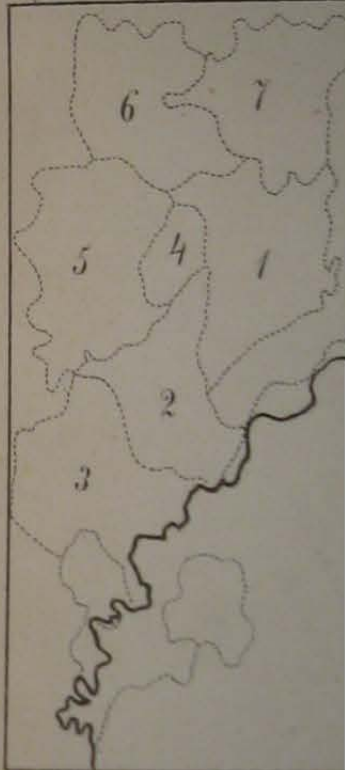

Spišská St

Predtisskâ

Lith. bei Karl Wern

VIII. PREDTISSKEJ OKOLICI P
DZENÉ VLASTNO

Táto okolica je z väčšej časti
celej rozprestierajú sa vrchy a poh
najvyššie v spišskej stolici a tu volajú
vyššie jejích končiare sú: vrch ger
lomnica (8328'), vysoká (834
Té preveliké horiská vypínajú sa až
rodné hole a skaliská. Menšie ale je
mi lesmi ozdobené a v lone svim s
meď, železo a jiné potrebné rudy. Na
rách rodí sa dobré víno, aj toto chýr
rovnie sú dosť úrodné. Rodí sa tu ro
konopá, ľan, dobrá ovoc a jiné.

Tisa je hlavný potok predtissk
z poludnej stránky teče. Tisa vyteká
dvoch prameňov. Pri Velkom Šöllöši
začína pomaly tečť, mŕtnou byť a t
tov, dokiaľ sa pri Titeli do Dunaj
jar veľaraz vystúpi po nad brehy a ve
Okolo Tisy je veľa mlák a močiarov.
há. Od Vášároš-Námeňa a parné
na nej. Predtým chovala mnoho rý
po nej chodia, a jej brehy opravajú
Tisy vlievajú sa predtisské potoky
Latorec, Ung, Zadvá (Zagyva) a jiné.
teče von z krajiny.

Teraz vykreslime obraz predtissk
kreslili abaujskú stolicu. — Každú stolicu
abaujskú s ľm. — Teraz povedzte od ab
stolice. Ukazte i s rukou. Kde leží spišská

Konec vzornej lea

sta von vyjdeme, vidíme
l. ktoré sú okolo toho
d. sú tých, ktoré ta bý-
dediny, aneb toho mesta
dá pomerat.

ci našeho mesta? Čili my
mesto? Čili ono je omuro-
? Vedľa ktorých strán sveta
kostolu, škole, placu? Ktoré
krokov je široký, dlhý?
e, kde ulice do neho vedú?
na jarmarku predáva? Vy-
jako sú vjedno spojené. Jak
a t. d.? Jaké dediny, mestá
stránke sveta ležia?... Jak
veta se vyhánajú našo lúky

a v chotári zeme obra-
i, gazdové, želari.
este bývajú mešťani.
í, právotníci (fiš-
mestánské obyvatele sú

koľko je obyvateľov? Čo
stránky? Jaké sú tu reme-
? Ktoré zas veci k živoby-
ktoré najlepšie poznáš?
— Teraz vykreslimej našu

kyne kresliť obec.
otca už nebolo, matka.
esto tiež musí dakto rídit,
ezpečne žil. Dedina a me-
t. Vrchnosť je potrebná
vek musí vrchnosti
nosť je: rychtárs pri-
magistrat.

7. Historická Pamiatka. (dejepis). — Pred veľa, veľa sto
rokami, dávno to bolo, nebolo ešte dediny ani mesta; ľudia nebudo-
vali domy: ale dajaké diery sebe spravili v zemi a tam prebývali.
abo v horách, medzi skalami, v dajakých jeskyňách. Ani remeslá
neboli: ľudia nemali šaty, jak teraz, ani chleba nepekli; nevarili obed
a večeru, ale s korenkami, a ovocou sa živili. Potom ďalej ryby a
zverinu začali užívať, preto naučili sa statek (lichvu) chovať. Z po-
čiatku doraz nebudovali sebe všetci stále prilytky, ale pod šátrami
prebývali a svoj statek pásúc z miesta na miesto vandrovali. Ešte aj
teraz je takých národov, čo so statkom z miesta na miesto precho-
dia, také národy volajú sa: nomadi. Po čase okusili zrna, naučili
sa zrno medzi kameňami zomleť, z muky jedlá prichystať, zrná po-
sievať a zem obrábať, od toho času usadili sa na stalých miestach
a budovali domy, dediny, mestá. Pomaly vymysleli remeslá a jiné
pilnosti.... (Abel, Kain, Seth, Tubalkain, Noe.... potopa sveta... ba-
bilonská tureň a t. d.). Rolníctvo prinútilo pokolenie ľudské ku stalému
prilytku a k životu obecnému.

Úlohy. Nepočúvali ste kedy povstalo 'našo mesto (dedina)?
Jak dávne sú naše hlavné budinky obecné? Čo znáte o minulosti
týchto budínkov? Čili u nás sú nejaké pamätne slochy (štatue)? Na
čiju a jakú pamiatku sú vystavené? Čili u nás sa nenarodili, abo
nebývali dajakí znamenití, svetochylní mužové, ktorých pamiatka v
uctivosti pozustáva? Čo znáte o nich? Jakých vecí pamiatka je s na-
šom mestom (dedinou) spojená? Či tu na blízko nečo znamenitého
sa nestalo? Čo sa povodilo-od kedy sa pamätáte-s vami, aneb s na-
šími poznatými?... To, čo ste rozprávali je historia, dejepis
aneb pis udalosti.

IV. PEVNÁ ZEM.

1. My po zemi chodíme. Naša dedina, mesto, tehda
leží na pevnej zemi. Tej zeme len povrch vidíme a keď
sa poohládame tu do okola tej obce kde bývame: vidíme
zem a vodu. Zem je pevná a stalá, ona sa z miesta ne-
pohne, neruší; voda není tak pevná, jako zem, ona teče a
lahko sa pohne, aj najmenší vetrik ju ruší. Voda obyčajne

trošku nižej stojí, ako teče, jako je povrch zeme.

2. Povrch zeme tiež nie všade je tak rovný a hladký, jako k. pr. ten stôl, ako táto podlaha v chýži, po ktorej chodíme. Zem je tu rovná, tam brehovitá a jamnistá. Povrch zeme teda z tohoto ohľadu zevniternej svej podoby môže byť trojaky, a sice:

a.) roveň, rovnína kde zem je hladká tak, že všetke jej častky skoro jednak vysoko ležia.

b.) vyšina, kde istá časť zeme je nad roveň vyzdvihnutá;

c.) nížina, kde jedna časť zeme hlbšie leží, jak družka okolo nej.

3. Rovnie sú zas dvojaké. Vysoko-rovnína, ktorá na vrchu jednej vyšiny sa rozširuje. Nízko-rovnína, aneb dolno-rovnína, ktorá hlboko leží. Kde dva, tri rovnice jedna po nad druhú tak ležia jako schody, takú zem voláme: stupenňitý kraj. — Zem sa merá na šúchy, šahy a mile. V jednej mili sú 4000 šahy. Koľko šúchov?

4. Na každej vyšine tri častky rozoznávame: Spodnia časťka je: pätá. Vrchnia časťka je vrch, temeno, končiar. Sklonité (kosmé) boky sú: úbočie.

5. Vyšiny tiež majú rozličné mená, vedľa jejich vysokosti. Vysokost sa merá na šúchy, a šahy. Vyšina, co nemá 50 šúchov je len kopec, hrônek, pahôrka. Vyšina, co má viac jak 50, ale menej jak 500 šúchov, je vršek, hôrka. Vyšina, co má více jak 500 šúchov, je vrch, hôra.

6. Ja raz videl vodu pri mlyne jak z kola ztekala, ona tam kde zpadla netekla rovno a hladko, jako inde, ale hned tu, hned tam do hory sa zdvíhala a zas upadovala, a když som sa tomu čudoval, mlynár my povedal, že voda vlny (valy) rúca, ona je vlnitá..... Teraz už rozumím aj to, co my pán učitel pripovedal, že keď na jednej rovni sem a tam

kopci, hronky ležia, taká rovnína vypada co valy rucá, preto ona sa volá: vlnitá. Keď této vyšiny sú vrchy, aneb hôry, sa vyzdvihujú, volá sa: vrchovina krajom.

Vysoké vrchy málo kedy ležia ich je viac vedľa seba, alebo proti sebe sú. sú hory. Keď ale v dlhých rovinách nejaky lánec (reťaz) a na dlho beží. Keď jedna hora na široko sa rozťahuje, pri samých vrchoch sú vjedno spojené hôry volá sa: chrbát; keď je ale už hôr. Medzi dvoma vrchami je nekeď takúto voláme: sedlo.

7. Pri nížinách tiež tri rozoznávame: spodek, alebo dno; steny, alebo úbočia, aneb kraje tam, kde sa povrch zeme zdvíha.

8. Medzi dvoma blízkymi vrchmi sú údoliny, to sú tak nezanedbané doliny, alebo činné. Úzúčičká dolina medzi vrchmi, presmyk, prelaz. Kde v samej doline voláme kotlinou.

Úlohy. Jakéj podoby je zem oproti rovine? Je-li to roveň, alebo vlnatá roveň? Nižšie stupenňitá zem? Čili dolina, a jaká? Hlboká, alebo plytká? Jakéj podoby je zem? Čili sú hôry, šúhory, pohory? Vedľa ktorých stien? Je-li tu dakde presmyk, kotlina? Jak sú steny jejich steny, z čoho? a t. d.

9. Na chotári našo mesta, (dediny) čo jest: pole. Na lúkach tráv pšenica, jarec (jačmeň) oves, grule všeličo jiné. Žeby ale na roli nečo sa

kopci, hronky ležia, taká rovinna vypatrá skôro jako tá voda, čo valy rucá, preto ona sa volá: vlnatou rovinou. Keď tieto výšiny sú vrchy, aneb hôry, rovinna z ktorej ony sa vyzdvihujú, volá sa: vrchovinou, abo horňatým krajom.

Vysoké vrchy málo kedy ležia samo jedine, pravidlne ich je viac vedľa seba, alebo proti seba po hromade, takéto sú súhory. Keď ale v dlhých riadoch sú spojené jako nejaký lánec (reťaz) a na dlho bežia, vtedy sú: pohory. Keď jedna hora na široko sa rozťahuje, abo keď dva tri hory pri samých vrchoch sú vjedno spojené, takéto široký vrch hôry volá sa: chrbát; keď je ale úzky, vtedy je: hrebeň hôr. Medzi dvoma vrchami je nekedy polokruhlá úžlabina, takúto voláme: sedlo.

7. Pri nížinách tiež tri rozoznávame častky, totižto: spodek, abo dno; steny, abo úžlabiny, a brehy, aneb kraje tam, kde sa povrch zeme do hĺbočiny preríva.

8. Medzi dvoma blízkyma vrchami bývajú prirodzené úžlabiny, to sú tak nezvané doliny. Doliny sú zas hlavné a bočné. Úzúčická dolina medzi vysokými hôry volá sa: presmyk, prelaz. Kde v samej hôre jest úžina, my ju voláme kotlinou.

Úlohy. Jakej podoby je zem okolo nášho mesta, dediny? Je-li to roveň, abo vlnatá roveň? Nízko-roveň? vysoko-roveň? stupeňnatá zem? Čili dolina, a jaká? hlavná-li, či bočná? Okolo nás na blízko jakéj podoby je zem? Čili sú tu výšiny, pahôrky, vrchy, hôry, súhory, pohory? Vedľa ktorých strán sveta sú hôry a t. d.? Je-li tu dakde presmyk, kotlina? Jak sú široké, dlhé, hlboké? Jaké sú jejich steny, z čoho? a t. d.

9. Na chotári nášho mesta, (dediny) vidíme role a lúky, to jest: pole. Na lúkach tráva sa rodí; na roliach žito, pšenica, jarec (jačmeň) oves, grule (bandurky, krumpky) a všeličo jiné. Žeby ale na roli nečo sa rodilo, ona sa musí orať.

Ja som už videl orať. Len povrch zeme sa ore, lebo len ten povrch je jem úrodná, a táto volá sa ornica, aneb pôdca. — Nie každá ornica je jednaká. Na jednej roli zem je hlinovitá, poľtavo vypatrá; keď je mokrá veľmi sa lepí, keď vyschne veľmi je tvrdá, na nej sa ťažko ore, ona je ťažká. Druhá je pieskovitá, ona je sypká a ľahká. ona pozustáva z drobného a tak ľahkého piesku, že ho ne- kedy veter odnáša, taky piesek volajú: sypký homok. Jiná zas je kameňistá, túto preto tak volajú, bo na nej veľa priokruhlých kamenčiek jest. Máme v chotári ešte vápennisté role, co šivo-bielo vypatrajú. Napo- sledy dolu pri lúkach máme zeme čierne, této sú dobre úrodné, také čierne role volajú sá: prstnaté.

Úlohy. Jaké sú role v chotári? Kde hlinovité; kameňnité a t. d. Ktoré sú úrodnejšie? Kedy orú, sejú, kedy je žnivo? a t. d.

V. V O D A.

1. Keď sa nám piť chce, napijeme sa vody. Vodu aj k umývaniu potrebujeme. Na dvore máme studňu, z ktorej čerstvú, zimnú, frišnú vodu ťahame.

Úlohy. Kde sú ešte studne a jaké sú? Jak berú studne? Na koľko šahy je hlboká naša studňa?

2. Aj na povrchu zeme vidíme vodu. Ona abo na jednom mieste stojí a vtedy je stojáca, abo tečie, a vtedy je tekúca voda.... Jaká voda jest okolo nás?

3. Voda sa nachádza abo na zemi, abo v zemi. Je- dna časť vody z povetria pribýva, jako dážď, sneh, rosa; druhá časť zo zeme vyviera, jako prameň, žriedlo. Žriedlá sú počátky tekúcich vôd. Tekúce vody vjedno sa stekajú. Toto miesto kde vody vjedno tekajú vola sa: tok, výtok, hrdlo. Nižina v ktorej vodá tečie, je jarek.

Každý jarek má dva brehy, pravý, jarkom patríme, vtedy na pravú ru- ku na ľavú ruku ľavý breh. Povrch v- vody, aneb zrcadlo (žveredlo) hladiny od spodku jarku je hlbok vo- to jest: čím nižej dolu padá jarek, t- voda. To je pád vody, rozdiel totižto punktami jarku; kedy na príklad vyššej leží, jak o jednu mílu dale- mile zeme 10 šúchový pád.

Úlohy. Co to znamená: Torisa dáhom na 32 šúchy? Co to znamená: Ha- a Košicami, to jest: na 8 mil zeme 75

Kde jarek z vysoka sa dolu sp- do pád; taký vodopád je, kde voda mlyne, kde voda zo žlaba na koleso

4. Tekúca voda jedneho, ane- žilu, jarček, potoček, dokál reček, potoček vlieva sa do poto- vätší, jak potoček, bo v potoku sú už Hernád, Torisa, Topla, Ondava. Po nektorych potokoch už aj šify vlievajú sa do rieky (velky, širok- sú bars veliké vody a ony sa vlieva- rieka.

Úlohy. Jaká tekúca voda jest u- má prameň, (žriedlo)? Kde má výtok? druhé? Opíš jarek tej vody (jej tok) na- rajsuj ho na papier.

5. Potok, aneb rieka, co sa d- daleko od mora sa začína, ale pred- výtok do mora svoje meno zadrží, vežnie, volá sa: hlavná rieka. sa vlievajú, volajú sa: bočné pot- ka, so všetkými svými potokami, jar- jedno jarečie. Hôry a výšiny, ktoré rečiami tak delia, že všetka vody z- hlavnej rieky, a z druhej strany do d- sa: vodo-deliači, vodo-preh-

Povrch zeme sa ore, lebo ľu-
 dít volá sa ornicou, aneb
 je jednaká. Na jednej roli zem
 atrá; keď je mokrá veľmi sa
 rdá, na nej sa ťažko ore, ona
 vitá, ona je sypká a ľahká.
 k ľahkého piesku. že ho ne-
 volajú: sypký homok.
 úto preto tak volajú, bo na
 iek jest. Máme v chotári
 ivo-bielo vypatrajú. Napo-
 zeme čierne, tieto sú dobre
 : pršínaté.

ri? Kde hlinovité; kameňnité
 rú, sejú, kedy je žiivo? a t. d.

D A.

napijeme sa vody. Vodu
 a dvore máme studňu, z
 snú vodu ťahame.

a jaké sú? Jak berú studne?

vidíme vodu. Ona abo na
 oja, abo teče, a vtedy
 jest okolo nás?

na zemi, abo v zemi. Je-
 jako dážď, sneh, rosa;
 ako prameň, žriedlo.
 d. Tekúce vody vjedno sa
 dno tekajú vola sa: tok,
 ej vodá teče, je jarek.

Každý jarek má dva brehy, pravý a ľavý breh. Keď dolu
 jarkom patrime, vtedy na pravú ruku nám padne pravý, a
 na ľavú ruku ľavý breh. Povrch vody volá sa: hladina
 vody, aneb zrcadlo (žveradlo) vody. Vysokosť tejto
 hladiny od spodku jarku je hĺbka vody. Čím nižšie sa spúšťa,
 to jest: čím nižšie dolu padá jarek, tým fríšnejšie teče v ňom
 voda. To je pád vody, rozdiel totižto vysokostí medzi dvoma
 punktami jarku; kedyž na príklad jarek u nás o 10 šúchy
 vyššie leží, jak o jednu mílu ďalej, vtedy voda má na tej
 mile zeme 10 šúchový pád.

Úlohy. Čo to znamená: Torisa padá medzi Prešovom a Ža-
 dáňom na 32 šúchy? Čo to znamená: Hernád má medzi Krompacha-
 a Košicami, to jest: na 8 mil zeme 75 šúchový pád?

Kde jarek z vysoka sa dolu spúšťa, tam povstane vo-
 do pád; taký vodopád je, kde voda prez hať leje sa, abo pri
 mlyne, kde voda zo žľaba na koleso z vysoka teče.

4. Tekúca voda jedného, aneb viacej prameňov tvorí
 žilu, jareček, potoček, dokiaľ sú ešte nie hlboké. Ja-
 reček, potoček vlieva sa do potoka. Potok je tehda už
 väčší, jak potoček, bo v potoku sú už neketa jarečky spojené.
 Hernád, Torisa, Topla, Ondava, Poprad a t. d. sú potoky.
 Po nektorých potokoch už aj šify (lode) plávajú. Potoky
 vlievajú sa do rieky (velky, široky, hlboky jarek). Rieky
 sú bars veľiké vody a ony sa vlievajú do mora. Dunaj je
 rieka.

Úlohy. Jaká tekúca voda jest u nás? Abo na blízko? Kde
 má prameň, (žriedlo)? Kde má výtok? Či do tej vody vlievajú sa
 druhé? Opíš jarek tej vody (jej tok) na kolko tebe je známo, a vy-
 rajsuj ho na papier.

5. Potok, aneb rieka, co sa do mora vlieva a ačprave
 ďaleko od mora sa začína, ale predca od svého žriedla až po
 výtok do mora svojo meno zadrží, a viac potokov do seba
 vezmie, volá sa: hlavná rieka. Potoky ale, co do nej
 sa vlievajú, volajú sa: bočné potoky. Jedna hlavná rie-
 ka, so všetkými svými potokami, jarečkami a žriedlami tvorí
 jedno jarečie. Hory a výšiny, ktoré vodu medzi dvoma ja-
 rečiami tak delia, že všetke vody z jednej strany do jednej
 hlavnej rieky, a z druhej strany do druhej rieky tečú, volajú
 sa: vodo-deliači, vodo-prehrady, vodo-lučie.

6. Sú aj také vody, ktoré netečú. Tě sú stojáče vody. Ony majú tiež svoje mená. Jezero je obširnejšia z každej strany s pevnou zemou obkľíčená stojáca voda. Mláky sú menšie, jak jezero. V rybníkoch chovajú ryby; rybníky majú obyčajne dotok a odtok, žeby v nich čistá voda bývala. Močiáre majú mútnu, zakazenú vodú; z močiarov pri veľkej sparote zostávajú jaruchy, morasty. Najväčšia stojáca voda je more; ono je na veľa sto a tisíc mile dlhé a široké, tak že z jedného breha na druhý vidieť nemôžeme.

Úlohy. Jaké stojáče vody sú okolo nás? Ku ktorej stránke sveta ležia? Kam sa rozprestierajú najviece? Vyrajsuj ich obraz (plan, mappu). Za jaký čas ich obejdeme? Čili do nich teče nejaký jareček, potok? Čili majú odtok? Co za zvieratá žijú v nich?

VI. ZEMEPLODY.

1. Človek na zemi žije, ale nie len on sám žije tu. Videl som ptáčky, koňa, kravu, ovcu, rybu, hada, žabu, motýla, chrobáka a t. d. aj této žijú na zemi. — Videl som strom, kráček, kvetok a t. d. aj této sú na zemi, abo v zemi. Všetko, co na zemi, abo v zemi je, voláme: zemeplody. — Těto zemeplody delia sa na tri kopy, aneb ríše. Do jednej ríše počítujú sa živočichy; do druhej rastliny; do tretej nerosty.

2. Okrem človeka žijú tu všelijaké stvory, co sa hybajú, užitečné a škodlivé, tě sú živočichy.

Úlohy. Menuj 5, 10, 15 živočichov. Menuj domáše zvierat. Menuj také, co štyry nohy majú. Také, co cicajú. Co dva nohy majú. Co vo vode žijú. Co vo vode i na zemi žijú. Co žiadnych nôh nemajú. Co niesú ptáci a predca na krýdlach letajú. Jaké zvieratá bývajú na poli, na horách? Jaké sú nám najpotrebnejšie? a t. d.

3. Okrem stromu, kračka, kveta tu vidíme zo zeme rosnut všelijaké byliny trávy a huby, tě sú rastliny:

Úlohy. Menuj stromy, ktoré poznáš. Menuj stromy zahradné. Jakú ovoc rad jies? Menuj stromy ovocné. Z jakého dreva je tá lavka, stól? Z kade nosíme dreva na oheň? Menuj lesné stromy. Čili daktore lesné stromy nosia ovoc? Jaká je tá ovoc? Čili zahradné stromy sú tiež divé? prečo nie? Jako štepia stromy? Na čom sa rodia viníčky, maliny, leskové orešky? Co je habžina, orgonina,

chmínka? Jaké zrná seju u nás? Co lovité rastliny. Z čoho robia olej? Co seju na potravu? Nepoznal by si kvety sa ti pačia? Nepoznal by si ne

4. Okrem soli a kamenné kamene na budovanie, mlynské kamenú rudu, rudu na striebro, zlato

Úlohy. Z kade je sol? Jaká je sol? Jak varia zo slanej vody sú okolo nás? Jaké rudy? Z jakého pripravujú? Čili nejsú okolo nás dajú všelijaké kamene a napiš ich mená, potrebujú? a t. d.

VII. PLAN, MAPPA

1. Už ste vyrazovali plan dvora; naznačili ste, kde padnú stol, pec. Ten rajz co ste srobili školo vid. Jak teda pozor d mappu dediny (mesta) kde bývan pe, jako ležia ulice, cesty, kde je kde a jak ide potok, kde je most mestov id. — Môžeme mappu Napred ale ja vám poviem, jak len našeho chotára, ale na jednu

2. Vezmem jeden hárek cirkľom (s kružidlom) jeden na 8 collovej prémeru). Keď nemám do stredku hárika papiera, uvadím tom ju natáhnem a do okola do ten kruh..... Tak! patrite!....

S tým papierom idem na h da na jednu milu zeme dajú sa pr sem na ten papier štyry stránky s spodek poludne, na pravo vý Potom táham jednu linu, prez st poludnu; druhú od západu na vý této jednu od východu-polnoci ku

Té sú stojáce vody.
je obšírnejšia z každej
jaca voda. Mláky sú
chovajú ryby; rybníky
nich čistá voda bývala.
vodú; z močiarov pri
morasty. Najväčšia
a sto a tisíc mile dlhé
uhy vidieť nemôžeme.
o nás? Ku ktorej stránke
? Vyrajsuj ich obraz (plan,
nich teče nejaký jareček,
ajú v nich?

chmínka? Jaké zrná seju u nás? Co sadia? Co okopujú? Menuj bu-
lovité rostliny. Z čoho robia olej? Co prádia? Cim krmia statek?
Co seju na potravu? Nepoznal by si nejaké byliny na liek? Jaké
kvety sa ti pacia? Nepoznal by si nejaké jedovité rostliny? a t. d.

4. Okrem soli a kamenného uhlia, vylamujú zo zeme
kamene na budovanie, mlynské kamene, krejdu, železu, me-
denú rudu, rudu na striebro, zlato, a t. d. této sú nerosty.

Úlohy. Z kade je sol? Jak ju berú? Co je krušná? zrnko-
vitá sol? Jak varia zo slanej vody sol? Kde? Jaké bndovné kamene
sú okolo nás? Jaké rudy? Z jakého kamená je tablička, a jak ju
pripravujú? Čili nejsou okolo nás dajaké nerosty na oheň? Nasbieraj
všelijaké kamene a napiš ich mená, kde si ich násol, a k čomu sa
potrebujú? a t. d.

VII. PLAN, MAPPA DOMOVINY.

Y.

ie len on sám žije tu.
rybu, hada, zabu, mo-
na zemi. — Videl som
sú na zemi. — Videl
tého sú na zemi, abo v
ni je, voláme: z e m e
a sa na tri kopy, aneb
vočichy; do druhej

aké stvory, co sa hybajú,
hy.

ov. Menuj domasné zviera.
cicajú. Co dva nohy majú.
jú. Co žiadnych noh nemajú.
jú. Jaké zvieraťa bývajú na
ejšie? a t. d.

veťa tu vidíme zo zeme
y, té sú rostliny:

as. Menuj stromy zahradne.
ročné. Z jakého dreva je tá
n? Menuj lesné stromy. Čili
je tá ovoc? Čili zahradne
štepia stromy? Na čom sa
? Co je habžina, argonina,

1. Už ste vyrazovali plan, mappu školy a školského
dvora; naznačili ste, kde padnú oblaky, dvere, tabla, lavky,
stol, pec. Ten rajz co ste srobili je mappu školy, aneb
školo vid. Jak tehda pozor dáte, lahko vám bude srobiť
mappu dediny (mesta) kde bývame. Poznáčite na tejto map-
pe, jako ležia ulice, cesty, kde je kostel, škola, dóm otcovský,
kde a jak ide potok, kde je most na ňom, abo lavka. To bude
mestovid. — Môžeme mappu aj celého chotára spraviť.
Napřed ale ja vám poviem, jak ja robím takú mappu, nie
len našeho chotára, ale na jednu milu zeme do okola.

2. Vezmem jeden hárek papieru, srobím na ňom s
cirklom (s kružidlom) jeden na 8 colly široký kruh (to jest
8 collovej průmery). Keď nemám cirkeľ, zapchnem gombošku
do stredku hárika papieru, uvadím na ňu 4 collovú nitku, po-
tom ju natáhnem a do okola do pri jej končiku vyrazujem
ten kruh..... Tak! patrte!....

S tým papierom idem na hôrku z kade do okola chotára
dz na jednu milu zeme dajú sa prepatret. Tam potom napí-
sem na ten papier štyri stránky sveta, na vrch polnoc, na
spodek poludne, na pravo východ a na lavo západ.
Potom táham jednu liniu, prez stredok kruhu od polnoci ku
poludniu; druhú od západu na východ; potom ešte po medzi
tého jednu od východno-polnoci ku západno- poludniu, a dru-

hú od západno- polnoci ku východno poludňu. Jak už to mám, rozdelím túto líniu na colly, polcolly a štvrt colly a papier tak vlastne obrátim ku stránkom sveta, žeby polnoc s polnocou, východ s východom a t. d. celkom srovnával sa. Myslím sebe, že ja som na samom stredku toho kruhu, práve tam, kde sa všetky línie na štedru prerezujú. — Od stredku až po kruh, to je jedna míľa na každej strane. Jeden coll je teda štvrt míle zeme, alebo pol hodiny cesty; pol colla je pol štvrti míle, alebo štvrt hodiny cesty.

Potom dobre patrí, že až na míľu zeme môžeme obáčiť:

- a.) všecke vyšiny a nížiny;
- a.) všecke stojáce a tekúce vody;
- c.) všecke lesy, vlnice stromosady;
- d.) všecke dediny, mestá, mlyny, majeri;
- e.) všecke sypané cesty.

Na ktorej strane a jak ďaleko túto predmetu obačím, na tú stranu a vedľa collov tak ďaleko ich naznačím. Naznačím jak sa krutia potoky, cesty, nížiny a vyšiny; napíšem, kde ležia dediny, mestá a t. d. potom domou idem a túto robotu s tintou, alebo s farbami, porádnejšie vyrobím. Mestá a dediny s koluškom poznačím; kde lesy, stromosady sú, tam malé stromky namalujem, potoky a stojácu vodu na belavo (modro), nížiny na zeleňasto, ubočí na počiernasto pomalujem, vrchy zostávajú biele, a cesty čierne smúchy.

Tak sa robia všecke mappy. Tak sebe srobtie aj vy: ale dajte pozor, aby táto robotu čistá bola — Nezapomnite, že polnočná stránka sveta vše je na vrchu mappy.

VIII. OKOLICA, STOLICA, KRAJINA.

1. Keď mappu našej domoviny robíme, vidíme kol do kola na jednu míľu zeme: zem, vodu, sady, lesy, hory, dediny, mestá. Keď ale na míľu zeme zas ďalej pôjdeme, zas uvidíme jiné polia, lesy, hory, dediny, mestá a t. d. Z dakej prevysokej hory ale by sme na dve, tri, štyri, alebo i viac míľ zeme videli kol do kola polia, lesy, hory, a jiné. To, čo tak kol do kola vidíme je okolie, aneb okolica (okres). Na takej okolici okrem zeme, hór, lesov vidíme de-

diny a mestá, v ktorých ľudie bývajú. Kto z nich má svoj porádek bol, ríditi j. má svoju vyššiu vrchnosť, ktorá okolica volá sa: slúžny pochod Bezirk), a okresná vrchnosť je sl.

Úlohy. V jakom okrese býva? Kde pamätného nestalo? Menaj dediny sú tu potoky, hory? Čim se živia ľudie? Čili tu není dajakých znamenitých věcí?

2. Kto by zas ďalej išol, štvrtú, a t. d. okolice videl. U nás dno spojených volajú stolicami, a t. d. svoju vrchnosť, ktorá všetky stolice ríditi.

Úlohy. V jakéj stolici bývanie obyvateľov ma? Jakéj řeči. Ktoré sú n. okresov (járšov) jest? Jaké vody? H. máme železnice, fabriky? Menovite, k. storična pamiatka: Čo sa stalo znameno by ste, čo předtým? Jaká obzvláštna druhom mestom, dedinou? Nejsú tu sa zná o nich? a t. d.

3. Aj takých stolic väčších, hej bok o bok ležiacích a v jedno kéto stolice vjedno spojené tvoria má též svoju hlavnú, najvyššiu v jednej krajiny, to jest celú krajinu uhorská krajina. Našu krajinu najhlavnejšia vrchnosť uhorskej kráľovské, korunou svatého Štefana.

4. Zvláste od tých hór, čo sa okolo nás od západnej ku polsveta až po dolní Dunaj jako je euch táhajú, a od Dunaja a Sávy, jednu širavú vodu, more totižto jest takých stolic, aneb väčších okolice. Toté s nekeďa okolici, čo sa v tvoria uhorskú krajinu. Na jak už známe — apoštolský sv. Štefana korunovaný. Ku tejto

bludňu. Jak už to mám,
y a štvrt colly a papier
eta, žeby polnoc s pol-
celkom srovnával sa.
edku toho kruha, práve
erezujú. — Od stredku
ej strane. Jeden coll je
cesty; pol colla je pol

lu zeme môžem obáčiť:
;
vody;
mosady;
mlyny, majeri;

redmety obačím, na tu
značím. Naznačím jak
ny; napíšem, kde ležia
em a túto robotu s tip-
bím. Mestá a dediny s
nosady sú, tam malé
odu na belavo (modro),
asto pomalujem, vrchy

t sebe srobte aj vy: ale
la — Nezapomnite, že
u mappy.

A, KRAJINA.

robíme, vidíme kol do
sady, lesy, hory, dedi-
dalej pôjdeme, zas uvi-
mestá a t. d. Z dajakej
try, štyry, alebo i viac
t, lesy, hory, a jiné. To,
olie, aneb okolica
e, hory, lesy vidíme de-

diny a mestá, v ktorých lude bývajú, ktorých tehda, aby me-
dzi nimi porádek bol, rídiť je potrebuo. Každá okolica
má svú vyššiu vrchnosť, ktorá okolicu rídi. U nás taká oko-
lica volá sa: slúžny pochod, slúžny okres (járás,
Bezirk), a okresná vrchnosť je slúžny (szolgabíró, orsácký).

Úlohy. V jakom okrese bývame my? Čili sa v tej okolici
dačo pamätného nestalo? Menaj dediny, mestá tejto okolici. Jaké
sú tu potoky, hory? Čim se živia lude? Co pracujú? Jakej sú reči?
Čili tu není dajakých znamenitých vecí? a t. d.

2. Kto by zas ďalej išol, ten by zas druhú, tretiu,
štvrtú, a t. d. okolice videl. U nás nekela takých okresov v je-
dno spojených volajú stolicou. Každá stolica má
svú vrchnosť, ktorá všetke stoličné okresy, to jest: celú stoli-
cu rídi.

Úlohy. V jakej stolici bývame? Jaká je ona velká? Koľko
obyvateľov má? Jakej reči. Ktoré sú mestá? Ktoré je hlavnie? Koľko
okresov (járásov) jest? Jaké vody? Hory? rovné? Co sa rodí? Kde
mame zeleznice, fabriky? Menovite, kto je vrchnosť stoličná? — Hi-
storičná pamiatka: Co sa stálo znamenitého za vašu pamät? Neznali
by ste, čo predtým? Jaká obzvláštna pamiatka je spojená s jednom,
druhom mestom, dedinou? Nejsú tu starodávne zamky (hrady); a co
sa zna o nich? a t. d.

3. Aj takých stolic väčších a menších, jedna pri dru-
hej bok o bok ležiacích a v jedno spojených jest viacej. Ta-
kéto stolice vjedno spojené tvoria jednu krajinu. Krajina
má tiež svojú hlavnú, najvyššiu vrchnosť, ktorá všetke stolice
jednej krajiny, to jest celú krajinu rídi. Taká krajina je naša
uhorská krajina. Našu krajinu rídi ministerium, a
najhlavnejšia vrchnosť uhorskej krajiny je kráľ apoštol-
ský, korunou svätého Štefana korunovaný.

4. Zvláštne od tých hôr, co ich Karpaty voláme, a co
sa okolo nás od západnej ku polnočnej a východnej stránke
sveta až po dolný Dunaj jako jeden preveliký a dluhý lán-
cuch táhajú, a od Dunaja a Sávy, na západnej stránke, až po
jednu širavú vodu, more totižto adriatické (more jaderské)
jest takých stolic, aneb väčších okolíc sedemdesát osm.
Toté s nekela okolicami, co sa vojenské hranice menovaly
tvoria uhorskú krajinu. Najhlavnejšia vrchnosť je —
jak už známe — apoštolský kráľ uhorský s korunou
sv. Štefana korunovaný. Ku tejto svätej korune prislúchajú

ešte aj slavonská a chorvátska, krajinky s pobrežím morským.

5. Uhorská ale krajina nie len samá je na svete; takých krajín je tiež viac, ktoré bok o bok jedna pri druhej ležia až po jiné veľké hory a po jiné veľké mora. Takých krajín jest 15 jedna blízko kolo druhej. Tieto krajiny sú v jednej stránke zeme. Táto stránka zeme volá sa: Európou.

6. Takých stránok zeme tiež jest viac, totižto päť: Európa, Asia, Afrika, Amerika, Australia. — My sa ale predovšetkým o uhorskej krajine budeme učiť. Patrite deti: tu je mapa uhorskej krajiny.

7. Do teraz sme len zem patrili, a to, čo na nej jest, potrebuje nám je ešte opatret, čo okolo zeme jest.

IX. KRUIH POVETRIA (vzduchu, ľuľtu) A JEHO VÝJAVY.

1. To, čo do seba vdýchame je vzduch. Celá zem je objatá tým vzduchom, a to síce dost vysoko, skoro na 9 míľ. To sa volá: kruh dušný, kruh povetný, aneb atmosféra. Tá nížná, k zemi obratená časť vzducha je všelijakými parami, ktoré zo zeme a z vody vystúpajú, naplnená, preto sa volá aj kruh výparov.

2. Vzduch nie všade, tak tiež nie vždy je jednakoý. On je raz teplý, raz zimný, raz suchý, raz mokrý, raz tichý, raz pohybovaný. Všetke té premeny vzducha, aneb povetria, ktoré aj my veľmi cítime, volajú sa: klima, aneb podnebie.

3. Už sami cítime, a lepšie ešte s jedným nástrojom, tak nazvaným termometrom, po slovenský teplomerom presvedčíme sa: že vzduch v rozličných hodinách dňa mení svoje teplo. Najmenej tepla je pol hodiny pred východ slunka; najviace tepla je medzi 2-3 hodinou po poľudňu. Strednú teplotu dňa ľahko si tak vyrahujeme, keď polovicu tých gradov, ktoré teplomer ráno o devatej, a po poľudňu o tretej hodine ukazuje, do vjedna spočítujeme.

4. Skúseno je, že teplo každý den štyrkrát sa premení. Takto sa ono štyrkrát premení aj v roku. Najmenej tepla, to jest: najtvrdšiu zimu máme v Januári; najviacej tepla to

jest: najhorúcejšie leto býva okolo bývajice teplo padne nám na koniec Oktobra. Zima je teplá časťka roku. Medzi zimou časťka padne jar; medzi letom a jarou sú té štyri časťky: jar, leto, jesen, aneb podnebie stredné, čili

5. Na nížinách a v dolinách. Teplo tehda zo spodku ku vrchu. Veľmi vysoké hory na svojich vrchoch na veky snehom prikryté. Takéto hory, snežníky, aneb alpy.

6. Pohybovanie vzduchu, to rozličnosti teploty tohoto vzduchu svedčíme, keď v zime, v zatopených horách sviečku, raz hore, raz dolu pľý vzduch chýzný pri vrchu dveríky za sebou von táhá; zimný vzduch pri spodku dverí a plameň sviečky vzduch je tehda težší, hústejší, vzduch vytiská z chýže teplý, v chýži krúti, to jest: pohybuje. Tak sa té dva kraje rozličné teplá majú, zimný teplého kraja sa váli a teplý po ztrhnutí vetre. Naše stromy zriedka mo) do hôry; ony sa skloňujú na z ktorej u nás tuché vetre dujú.

7. V čas horúčosti zem a výparov vodných vypúšťajú zo seba para, když do vrchných zimnejšie hústejšia a naším očám zjaví sa jak sen a z jary aj totá pri povrchu zem je dost zimná, z tejto príčiny voda zostávajú hustými, vtedy sa nám u čim teplejšie je, tým vyššie plávajú zjaví sa nám mlha.

8. Množstvo tých vodných výparov väčšej a menšej horúčosti, tak, a tým viacej vody vyparí sa zo zem

a, krajinky s pobre-

m samá je na svete; ta-
o bok jedna pri druhej
velké mora. Takých kra-
Tété krajiny sú v je-
e volá sa: Európou.

jest viacej, totižto päť:
Australia. — My sa ale
ne učít. Patrite deti: tu

eli, a to, čo na nej jest,
o zeme jest.

tu) A JEHO VÝJAVY.

je vzduch. Celá zem
losť vysoko, skoro na 9
kruh povetný,
ni obratená časť vzdu-
eme a z vody vystúpajú,
parov.

ie voždy je jednaký. On
z mokry, raz tichý, raz
vzducha, aneb povetria,
klima, aneb pod ne-

e s jedným nástrojom,
po slovenský teplo-
v rozličných hodinách.
a je pol hodiny pred vý-
-3 hodinou po poludniu.
yrahujeme, keď polovicu
devatej, a po poludniu o-
tujeme.

den štyriraz sa premení.
roku. Najmenej tepla, to
anari; najviacej tepla to

jest: najhorúcejšie leto býva okolo konca Julia. Strednie pri-
bývajúce teplo padne nám na koniec Aprila; strednie ubýva-
júce teplo na koniec Oktobra. Zima je studená (zimná) a leto
je teplá časťka roku. Medzi zimou a letom jako strednia
časťka padne jar; medzi letom a zimou zas jeseň. Kde v ro-
ku sú té štyry časťky: jar, leto, jeseň, zima, tam je klima,
aneb pod nebie strednie, čili mierne.

5. Na nížinách a v dolinách je teplejšie, jako na hô-
rách. Teplo tehda zo spodku ku vrchu ubýva, zmenšuje sa.
Velmi vysoké hôry na svích vrchoch majú večnú zimu, a sú
na veky snehom prikryté. Takéto hôry volajú sa: snežné
hôry, snežníky, aneb alpy.

6. Pohybovanie vzduchu, to jest: vieter povstáva z
rozličnosti teploty tohoto vzducha. O tom lahko sa sa pre-
svedčíme, keď v zime, v zatopenej chyži dvere otvoríme a
horícu sviečku, raz hore, raz dolu, ku dverom položíme. Te-
plý vzduch chyžný pri vrchu dver von uteká a plameň svieč-
ky za sebou von ťahá; zimný vzduch z vonku dnu sa váli
pri spodku dver a plameň sviečky do chyže tiská. Zimný
vzduch je tehda težší, hustejší, nežli teplý, preto zimný
vzduch vytiská z chyže teplý, v chyži sa tehda vtedy vzduch
krúti, to jest: pohybuje. Tak sa to stáva i na celej zemi. Keď
dva kraje rozličné teplá majú, zimný vzduch po pri zemi do
teplého kraja sa váli a teplý po nad ňom uteká. Tak sa
ztrhnú vetre. Naše stromy zriedka stoja celkom prosto (kol-
mo) do hôry; ony sa skloňujú na jednu stranu, protivnú tej,
z ktorej u nás tuché vetre dujú.

7. V čas horúčosti zem a voda mnoho nevidomých
výparov vodných vypúšťajú zo seba do povetria. Vodná tá
para, když do vrchných zimnejších vrstiev dojde, zostáva
hustejšia a naším očám zjaví sa jako chmár. Ponevác v je-
seni a z jary aj totá pri povrchu zeme plávajúca vrstva povetria
je dost zimná, z tejto príčiny vodné výpary už hneď pri zemi
zostávajú hustými, vtedy sa nám ukážú mesto chmár, mlhy.
Čím teplejšie je, tým vyššie plávajú chmáry, tým riedšie
zjaví sa nám mlha.

8. Množstvo tých vodných výparov zanaleží vše od
väčšej a menšej horúčosti, tak, že čím väčšia je horúcosť,
tým viacej vody vyparí sa zo zeme, potokov a mora. Preto

po veľkej horúčosti náramné dážde chodia. U nás, za hornej uhorskej krajiny prez rok tolko dáždovej a snehovej vody napadá, že keby ona sa do zeme nevpila, ako neodtekla, zem by na 26 celly vysoko prikrývala. U nás dáždu najviacej vtedy padá, keď západno- poludnejšie vetre za dlhší čas dujú.

9. Šne h je zamrznutý dažď. U nás padá sneh od pol Novembra, do pol Apríla.

10. Búrky a navstávajújú skrze h r o m o v i n u (mluno, elektrina), ktorá po celom povetrí je rozšírená. U nás od Maja až do konca Augusta da zo 20 raz povstáva búrka.

11. Krupobitie, (ľadovec, kamenec, chrad) vtedy povstáva, keď veľmi vysoko plávajúce a z ľadových íblik bývajúce, tak nazvané barankové chmáry sa až ku vodno-parným chmáram spustia a para na nich sedajúca zamrzne.

12. Nekedy pridá sa, že pri tichom daždi nám aj slunko svieti. Keď slunko prave naproti dažďovej chmáre stojí a svoje svetlé pablesky do nej opiera, vtedy vidíme na oblohe krásnu sedembarvenú dúhu. On sa aj vo dvojine ukáže. Sedem farby dúhy sú: červená, tmavozltá, jasnozltá, zelená, jasnobelavá (modrá) a dolu fialková. Keď na biely papier položíme pohár vody tak, že naňho slunko svieti, tiež uvidíme túto krásnu dúhovú farbu.

Úlohy. Kto dýcha? Či vzduch je k životu potrebný? Či vzduch je všade v chýžach, v jeskyniach, v dierach? Očima vidíš vzducha? Či on má farbu. — Keď ráno o 9tej, teplomer ukazuje 11 gradov a popoludní o 3ej. hodine 17 gradov kolko gradov má stredná teplota tohoto dňa? Pod jakým podobom leží naša dedina (mesto)? Kedy sa začína jar, leto, jeseň, zima? Čo cítiš keď s rukou proti tvári pohybuješ? Co je to, čo cítiš? S čím zahásiš sviečku, keď na ňu fúkaš? Čomu podáva koval na oheň s duchadlom? — Čo vychádza z hrnka, keď v ňom voda vri? Prečo vyschnú v lete blato a mlaky. Keď je von chladno, a my v chýži pri oblakn stojíme a nášho dýchame, čo sa robí na skle? Keď von je zimno, čo sa robí dnu na oblaku? Na ktorej strane oblohy vidíme dúhu pred poľudňom? Na ktorej po poľudni?

DRUHÝ

Uhorská Krajina. Uhor

(krajiny koruny sv.

Vzorná lekc

1. OBEC. OBECNOSPRAVNÝ.

CHOD (okres), SZOLGA

a.) Vieme, že ľudia bývajú v dedinách. Všetky dediny v jednej krajine, alebo v dvoch krajinách, sú spojené sú do jednej obce.

V obci žijeme spojeni, aby sme pevnosti života a majetku bývali. Z tejto ktorá sa o obecné dobro stara. Vre Vrchnotou v dedine a menších mestach nik (notár). Vo väčších mestach: mešt

Obyvatelia každej obce (občani, mu alebo k viaceré náboženstvom. Občan ešte aj obec náboženskú, majú svojich vidne svoj dom boží.

V obciach sú aj školy. Keď škola žienstvu volá sa: škola nábožensk obce rozličných náboženstvi, volá sa; škola

b.) Kde my byvame.

Bývame-li v dedine, čili v meste obyvateľov? Jaké sú tu náboženstva? Ktore školy? Kde leží naša dedina (mesto) jakých horach? Opiste chotar. Ktoré sú d.? Čim sa živia naši občani?

Sú-li tu nejaké obecné (verejné) b
na jakú pamiatku? Rozpravaite nečo z n

(Pravidlne zemepis musí sa z tej
musi sa dotknúť všetko, čokoľvek obcu
na susedné obce, na obecnú správny po
me, zo stoličných pochodor na stolicu, z
potom na krajinakú okolicu a t. d. — M
obce a abanjskej stolice nasledujúcim spô

My bývame v Haniske (E)
Leží na vysoko-rovni pri peštianskej

DRUHÝ BEH.

Uhorská Krajina. Uhorské Kráľovstvo.

(krajiny koruny sv. Štefanskej)

Vzorná lekcia.

1. OBEC. OBECNOSPRAVNÝ, ANEB SLUŽBY PO- CHOD (okres). SZOLGABIRÓI JÁRÁS.

a.) Vieme, že ľudie bývajú na dedinách a po mestách. Všetky ľudie v jednej dedine, alebo v jednom meste bývajúce spojené sú do jednej obce.

V obci žijeme spojení, aby sme sebe vzájomne pomáhali a v pevnosti života a majetku bývali. Z tejto príčiny máme vrchnosť, ktorá sa o obecné dobro stara. Vrchnosti máme poslušnými byť. Vrchnosťou v dedine a menších mestách sú: rychtar, prisazní zápisník (notar). Vo väčších mestách: mešťanosta (konzul) magistrat a jini.

Obyvatelia každej obce (občani, mešťani) prislúchajú k jednému alebo k viacerým náboženstvám. Občani jedného náboženstva tvoria ešte aj obec náboženskú, majú svojho duchovného pastiera a prave vidine svoj dom boží.

V obciach sú aj školy. Keď škola je vlastná jednému náboženstvu volá sa: škola náboženská; když je ale vlastná celej obci rozličných náboženstiev, volá sa; škola obecná.

b.) Kde my bývame.

Bývame-li v dedine, čili v meste? Jako sa volá? Koľko ma obyvateľov? Jaké sú tu náboženstva? Kto je vrchnosťou obecnou? Jaké školy? Kde leží naša dedina (mesto)? Pri nejakej vode? Pri nejakých horách? Opiste chotar. Ktoré sú blízke obce od východu a t. d.? Čim sa živía naši občani?

Sú-li tu nejaké obecné (verejné) budinky? Statue čili sochy, a na jakú pamiatku? Rozprávajte něco z minulosti našej obce, a t. d.

(Pravidlne zemepis musí sa z tej obce počať v ktorej bývame, musí sa dotknúť všetko, čokolvek obcu tú dotýka; potom prejde sa na susedné obce, na obecnú správny pochod (okres) v ktorom bývame, zo stoličných pochodov na stolicu, zo stolič na susedné stolice potom na krajinskú okolicu a t. d. — My k. pr. vykročíme z našej obce a abanjskej stolice nasledujúcim spôsobom):

My bývame v Haniske (Enyicke). H. je poľné m. Leží na vysoko-rovni pri pešťanskej ceste, blízko tisskej ze-

leznice, $1\frac{1}{3}$ mil zeme nižej Košice. Má 875 obyv. kat. a 24 židov. Reč slovenská a maďarská. Tu sú do roka 4 jarmarky. Verejné budoviská sú katol. kostol, 2 školy, fara. Tu má Z. J. rodzená P. grofka krásny kašiel a zahradu. Potoka u nás není. Občani sú roľníci, ktorí aj so statkom rožným živé kupectvo sprevádzajú. Chotár je rovný, kamenčovitý, stredne úrodný. Rodí sa tu pšenici, žita, jarcu (jačmen) ovsu, konopi, zemiakov, málo sena; ovocné stromy, práve pre kamenie spodnej pôdy len ťažko dajú sa tu dochovať.

Dejepisná pamiatka. Už kolo 1130ho r. stála tu dedina, menom Doboska. Možno je, že už za starodávnych čias rimsko-pohánskych tu nejaká menšia obec bývala, lebo v zemi nalezajú sa ostatky ľudských kostí spálených na starodávny spôsob pohánsky v hlinených hrnkoch pochované. Pevnosť je, že v 1211m r. už tu obec menom Enicka stála, ponevač v nadrečenom roku II. Ondrej kráľ vyslal farára tejto obce, jako kráľovského poverenika, aby v mene jeho jakési pravo bol súdil. Tu predtým samí maďari bývali, ale 1672 roku národ morom vyhynul, potom sa tu slováci usadili. Kašiel a terajší kostel okolo 1660ho r. vybudoval František Vešselényi palatin, ktorý s manželkou svou Mariou Szécsy tu býval.

Úlohy. Jako sa menujú dediny a mestá okolo nás na každej strane ležiace?

c.) Haniska prislúcha ku košickému obecno-správnemu pochodu (okresu, kassai járás).

Obecnosprávny pochod (okres, közigazgatási lebo szolgabírói járás) je väčšia okolica v ktorej istého čísla obce, so svimi chotármi, pod správou jedného služného (orsacký, szolgabíró) sú spojené.

II. KOŠICKÝ POCHOD. (kassai járás).

V tomto pochode sú 50 obce. Medzi tými sú znamenitejšie: Nagyida p. m. pri potoku Ida s kaštelom gróf Dešševffyho, tu sa držia znamenité jarmarky. Tu bol predtým pevný zámek (hrad) z ktorého František Perényi, Zápolyov vódca 1557ho r. s ciganmi mestečko chránil. V Nagyide držali 1650ho r. zo všetkých strán sveta shromáždení židí veľkú radu (snem), ale darebne, o tom: majú-li ešte Messiasa očakávať, aneb nie? Aranyidka a Reka v

úzkej doline pri potoku Ida, tu sú Bukóc, so železnými hámmrami.

III. STOLICA

Nekela okresy v jedno spoje. lica má svú vrchnosť. Hlava stolič (župan). Uradníci stoliční sú: vi právoťári (fiskali), pokladník, (indinier), lekár (doktor), slú a jini.

Toto mesto v ktorom je stoliční stoliční úrad svoj koncia je: hlavné stoličné sídlo.

Jednu stolicu od druhej lučia. Teto sú stoličné hranice. hané linie značia stoličné hranice.

abaujske

stolici, a teže sídlo je v Kó ujskej sú: od polnoci šárišská; od ská; od poludňa boršodská; od vy Rozsiahlosť: 50□ míle. Obyvatel. ženstva sú: katolíci (latinské a gré židí. Dla reči: maďari, slováci a ne kráľovskom, v 13 polných mestách väčších majeroch.

Podoba tejto stolice s dolinami líbežne sa menia. Poln sú hornaté. Jedno pohorie táhne na po Sántov; druhé na západe od Bel dnej stránke sú len nevelké horky. pozeňuaná hernádska dolina.

Potoky sú: Hernád, Toris. Zemeploidy. Všetiké zrná no, lan, konopá, krumpke, cvikla, do horách strieborná, zlatá, železná, med vápno, marmor, kvasná (kysla) voda ne, rohatý statek, ovce, svine, ryby,

c. Má 875 obyv. kat. a
á. Tu sú do roka 4 jar-
kostol, 2 školy, fara. Tu
kašiel a záhradu. Potoka
aj so statkom rožným
je rovný, kamenčovitý,
tita, jarcu (jačmen) ovsa,
né stromy, práve pre ka-
tu dochovať.

lo 1130ho r. stala tu dedi-
starodávnych časiach rim-
ývala, lebo v zemi nalezajú
starodávny spôsob pohánky
že v 1211m r. už tu obec
nom roku II. Ondrej kráľ
poverenika, aby v mene je-
mi maďari bývali, ale 1672
u slováci usadili. Kašiel a
František Vešselényi palatin,
býval.

a mestá okolo nás na ka-

kému obecno-správnemu

d (okres, közigazgatási
ica v ktorej istého čísla
jedného služného (orsac-

(kassai járás).

Medzi tými sú znamení-
ku Ida s kaštelom gróf
jarmarky. Tu bol pred-
František Perényi, Zá-
mestečko chránil. V Na-
strán sveta shromáždení
ne, o tom: majú-li ešte
ranyidka a Reka v

úzkej doline pri potoku Ida, tu sú bane na zlato a striebro.
Bukóc, so železnými hámrami. Béla s medenými ba-
ňami.

III. STOLICA.

Nekela okresy v jedno spojené tvoria stolicu. Sto-
lica má svú vrchnosť. Hlava stolice je főispán (hlavný
župan). Uradníci stoliční sú: vicišpán, stoliční notári,
právotári (fiskali), pokladník, (kassa-perceptor), meráč
(indinier), lekár (doktor), služny (orsácky, solgabiró)
a jini.

Toto mesto v ktorom je stoličný dom, kde hlavní úradníci
stoliční úrad svoj končia je: hlavné stoličné mesto, aneb
stoličné sídlo.

Jednu stolicu od druhej lučia kopci, vrchy, aneb poto-
ky. Teto sú stoličné hranice. Na mappe čierne, potr-
hané linie značia stoličné hranice. Náš košický okres je v
abaujskej

stolici, a tejsie sídlo je v Košicách. Súsedne pri aba-
ujskej sú: od polnoci šárišská; od západu spíšská a tornan-
ská; od poludňa boršodská; od východu zemplinská stolice.
Rozsiahlosť: 50□ míle. Obyvateľstvo: 167000. Dľa nábo-
ženstva sú: katolíci (latinské a grécke), kalviní, lutheraní a
židí. Dľa reči: maďari, slováci a nemci. Oní bývajú v jednom
kráľovskom, v 13 polných mestách, v 236 dedinách a v 48
vätsích majeroch.

Podoba tejto stolice je utešene krásna; hory
s dolinami líbežne sa menia. Polnočná a východná stránky
sú horňaté. Jedno pohorie táhne na východe od Ránkovec až
po Sántov; druhé na západe od Belej až po Mezjev. Na polu-
dnej stránke sú len nevelké hórky. Na stredku leží krásna a
požehnaná hernádska dolina.

Potoky sú: Hernád, Torisa, Olšava, Bodva, Ida.

Zemeploidy. Všetiké zrná (obilie), ovoc, drevo, vi-
no, ľan, konopá, krumpľ, cvikla, dohan chýrečná kapusta; v
horách strieborná, zlatá, železná, medená ruda, kamenné uhlie,
vápnó, marmor, kvasná (kyslá) voda. — Zo živočíchov: ko-
ne, rohatý statek, ovce, svine, ryby, divé zveratá.

Pochodov (járás) je v abanjskej 5; košický, füzérsky, ginčanský, siksovský, čerehatský. Okrem týchto je tu ešte jedno slobodné kráľovské mesto: Košice.

IV. POCHODY (okresy) ABAUSKEJ STOLICE.

a. Košický (vidz. na strane 26).

b. Füzérsky pochod. (okres)

V tomto pochode sú znamenité: Aba-Ujvár, d. na brehu pri Hernade, tu bol dakedy zámek (hrad), ktorý Aba Samuel kráľ vybudoval; od neho vzala stolica své meno. Tento zámek bol v 1461. r. rozvalaný. Salanc p. m. s gróf Forgáchovým Kaštelom a na príkrom vrchu so starým zámkom z ktorého na 5 stolice vidno. Rozhanovce (Rozgony), d. pri Torise, tu bojoval v 1312 r. trenčinský Matuš Csák proti kráľovi Robert Károlovi, ale prenožen bol. Rankovce (Ránk) d. má kva-snovodnú kúpel.

c. Ginčanský pochod. (okres)

V ňom sú znamenité: Ginc, p. m. má vinice, dobrú ovoc, obzvláštne čerešne a breskyne; na susednej hore rozvalina zámku palatina Amadé. V Ginci žil Štefan Károlyi, čo písmo svaté na uhorské preložil, ktoré potom krajinský hlavný rychtár vo Vizoli dal vytlačiť. Nedaleko Gince, na vysokej hore vypína sa chýrečný starý zámek Regéc. Hejce, d. má dobré vína, tu je aj kaštel biskupa košického. Főú d. má dobré vína, tu je aj baňa a fabrika na fajné mlynské kamene. Bodóköv-áralja, p. m. má dobré vína; tu je kaštel gróf Péchyho a na vysokej skale rozvalina zámka Bodó. Sántó, p. m. s chýrečnými vinicami. Telki-Baňa, p. m. tu boly bane na zlato, striebro, včúľ sú ešte na zezezo, jest aj fabrika na porcellan.

d. Siksovský pochod. (okres).

Tu sú znamenité, Forró, Siksó, p. mestečká, majú veľké a úrodné polia, také aj vinice. Blízko Siksova bola 1849. r. bitka.

e. Čerchátsky pochod. (okres).

V ňom sú znamenité: Mezjev, (Mezzenző) banské mesto so železnými baňami a hámrami. Obyvatele sú nemci

a maďarí veľmi pracovliví; kujú rozkožto: vidly, motyki a t. d. Oni sú i pravci. Jasov, pm. v krásnej dolině bývaním prepositury premonštratskej listáren (archív). Pri Jasove sú bane a bane na marmor. Moldava, (S rolníci a vela remeslníkov; tu prahorách rozličný marmor. Fáj, d. z familia Fáy.

Tento familie predkové menovali tári pri Sajo ve premohli uhrov a IVho jeden Rugács dal svojho koňa kráľovi práteľom do odu sa postavil. Toho Rugács nebal, a když potom kosi k nemu sa júc volal po uherský: faj, faj; to jest: doznať, daroval jeho deťom zeme a prem

V. SLOBODNÉ KRÁLOVSKÉ

V abanjskej stolici je ešte aj mesto: Košice. Takéto mesto nemá stoličnú. Ono sa samo ridi, a i Hlavní sú v slobodných kráľovských i špán, mešťanosta (konzul, polgár) (magistrat) a mestické povereníctvo.

Košice sú slobodné kráľovské na de. Tu je 22000 obyvateľov. Oni sú maďari, slováci a nemci. T seminaria, vysoké školy, totižto: prá um, reálka, pripravovnia (preparand ličná, pokladná, a vojenská vrchnosť dzi ktorými výborný je starodávny tickom style, okolo 1320ho r. bud prekrásne oblakové obrazy, utešený mi obrazmi. Jiné náboženstva tiež ma domy. Tu sú fabriky na krochmal, c kno), olej, spiritus, na mašiny, na horí). Je tu divadlo (theater). Ulice veľké jarmarký a handel, železnica, sa vinice.

aujskej 5; košický, füzér-
tský. Okrem týchto je tu
o: Košice.

AUSKEJ STOLICE.

e 26).
(okres)
té: Aba-Ujvár, d. na
ámek (hrad), ktorý Aba
o vzala stolica své meno.
alány. Salánc p. m. s
a na príkrom vrchu
5 stolice vidno. Roz-
se, tu bojoval v 1312 r.
ráľovi Robert Káro-
ce (Ránk) d. má kva-

(okres)
p. m. má vinice, dobrú
; na susednej hore rozva-
žil Štefan Károlyi.
, ktoré potom krajinský
ačiť. Nedaleko Ginca, na
rý zámek Regéč. Hej-
biskupa košického. Fő
fabrika na fajné mlynské
m. má dobré vína; tu je
ej skale rozvalina zámka
víniciami. Telki-Bánya,
o, včel sú ešte na zelezo,

ksó, p. mestečká, majú
e. Blízko Siksova bola

(okres).
jev, (Mezzenzöl) banské
ami. Obyvatele sú nemci

a maďari veľmi pracovití; kujú rozličné zelezné nástroje, ja-
kožto: vidly, motyki a t. d. Oni sú chýreční cesty-a studne-
pravci. Jasov, pm. v krásnej doline s pekným kostelom a
bývaním prepositury premonštratských. Tu je aj vieryhodná
listáreň (archív). Pri Jasove sú bane zelezné, zezezo-topáreň
a bane na marmor. Moldava, (Sepsi) p. m. v ňom bývajú
rolníci a veľa remeslníkov; tu pravja obzvlastné guby. V
horách rozličný marmor. Fáj, d. z nej pochádza starodávna
familia Fáj.

Tento familie predkové menovali sa Rugacsami. Kdýž ta-
tari pri Sajove premohli uhrov a IVho Belu kráľa prenasledovali,
jeden Rugacs dal svojho koňa kráľovi a sám prenasledujúcim ne-
práťelom do očí sa postavil. Toho Rugacs a tatari poraného ležet
nehali, a kdýž potom ktosi k nemu sa priblížil, on rany své ukazu-
júc volal po uherský: faj, faj; to jest: boli, boli: To kdýž sa kráľ
doznal, daroval jeho deťom zeme a premenil jich meno na: Fáj.

V. SLOBODNÉ KRÁLOVSKÉ MESTO.

V abaujskej stolici je ešte aj jedno slobodné, kráľovské
mesto: Košice. Takéto mesto neprislúcha pod právomoc-
nosť stoličnú. Ono sa samo rídí, a má svú vlastnú vrchnosť.
Hlavní sú v slobodných kráľovských mestách: mestický fō-
i s pán, mešťanosta (konzul, polgármester), úrad senatorský
(magistrat) a mestické povereníctvo.

Košice sú slobodné kráľovské mesto. Ležia pri Her-
nade. Tu je 22000 obyvateľov, rozličného náboženstva.
Oni sú maďari, slováci a nemci. Tu býva kat. biskup, jest
seminaria, vysoké školy, totižto: právna akademia, gymnasi-
um, reálka, pripravovňa (preparandia). Tu je všelijaká sto-
ličná, pokladná, a vojenská vrchnosť: Prekrásne kostely, me-
dzi ktorými výborný je starodávny kostel sv. Alžbety v go-
tickom style, okolo 1320ho r. budovaný. Sú v ňom patrné
prekrásne oblakové obrazy, utešený hlavný oltár s chýrečnými-
mi obrazmi. Jiné náboženstva tiež majú tu pekné modlitebné
domy. Tu sú fabriky na krochmal, cigari, cukor, postav (sú-
kno), olej, spiritus, na mašiny, na plyn (gás, co v lampách
horí). Je tu divadlo (theater). Ulice sú pekné, domy krásne,
veľké jarmarký a handel, zeleznic; pri Košicách začínajú
sa vínice.

t k a. Když na krajinu tatari nderili
boly, ale ponevadž košičani utrapené-
dobréj pomoci boli, on jim dal právo
V. S t e f a n (1270. r.) vyzdvihnul
nosta. Mathias král znamenitými prá-
ným dovolil jim právo penazy biť.
I. císařsko-královská familia v Koši-
Košicích byly dva bitky, v kterých

(Vidz na tabličce pod č. I.)

OLICA. (kerület, distrikt).

ej ležiaci, stolice tvoria jednu
ašej krajine Tisa a Dunaj delia
stýry, totižto: predtisskú,
kú, zádunajskú. Okrem
cha ešte aj Sedmohradskú

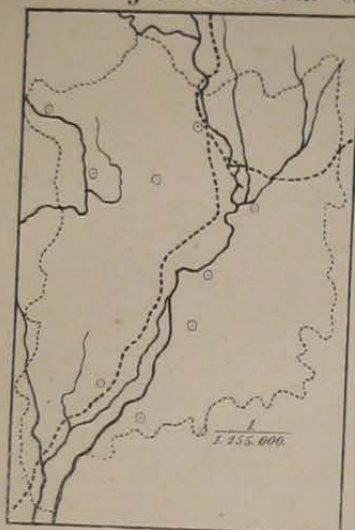
sv. padne od nás Tisa? Dunaj? —
ak padnú?

SKÁ OKOLICA.

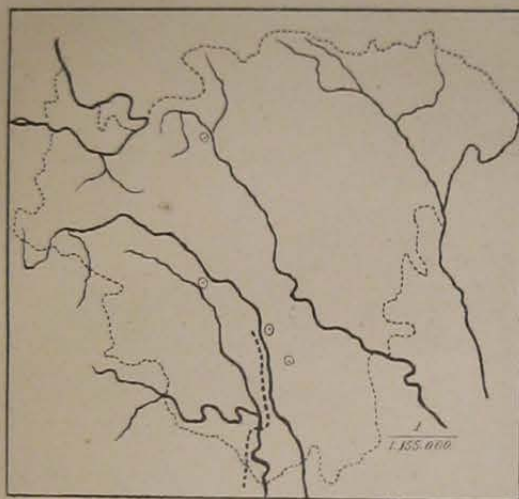
sú:

sídlo Košice (Kassa)
Miskovec (Miskolc)
Jager (Eger)
Rimavská-Sobota (Ri-
maszombat)
Torna, (Torna)
Levoča (Lőcse)
Prešov (Eperies)
Ujhely (Sátor-alja-Ujhely)
Ungvár (Ungvár)
Beregszás (Beregszász)
va výsadné menšie okresy, to-

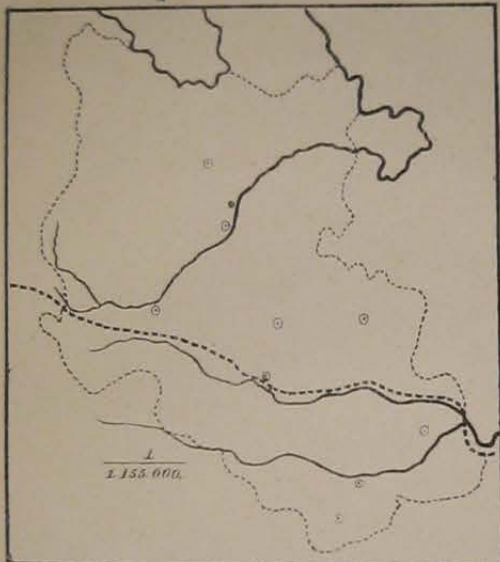
Abaujská Stolica. *CI.*

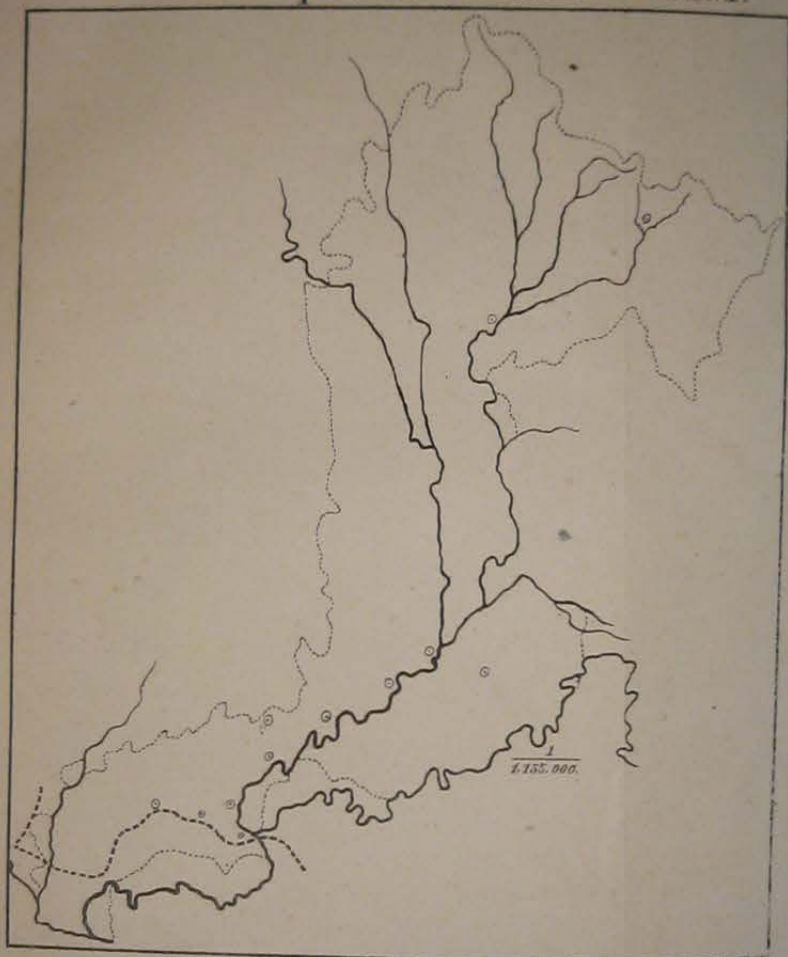
Šarišská Stolica C.I.

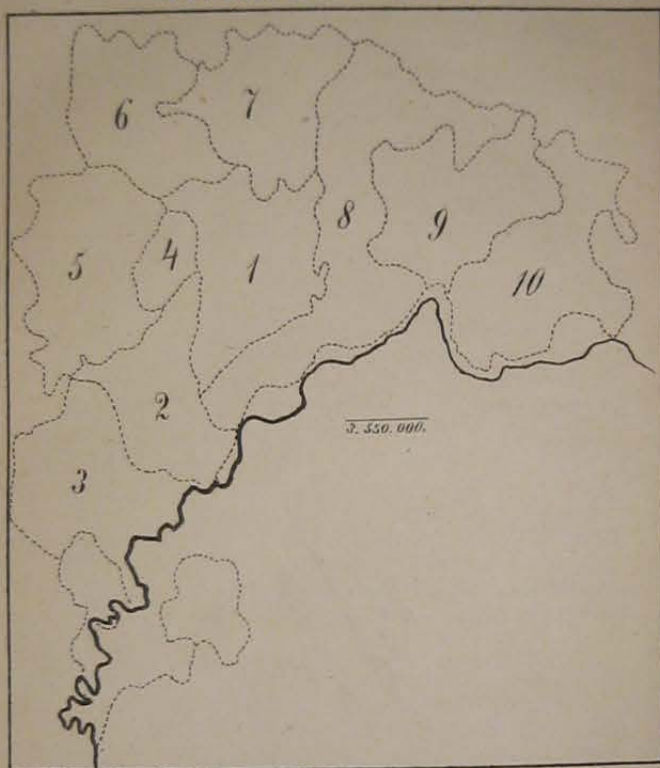
Spišská Stolica. Č.I.

Zemplinská Stolica. Čist. I.

Predtisská Okolice. C. II.

Lith. bei Karl Werfer in Kaschau.

Dejepisná pamiatka. Kedyž na krajinu tatári uderili Košice len dva veľké dedinky boli, ale ponevadž košičani utrpenému kráľovi IV. Beloovi na dobrou pomoc boli, on jim dal právo mestické v 1241. roku. Jeho syn V. Stefan (1270. r.) vyzdvihol Košice na hodnosť kráľovského mesta. Mathias kráľ znamenitými právmi ozdobil Košice, medzi jiným dovolil jim právo peniazy biť. Kedyž I. Napoleon Viednu vydobyl, cisársko-kráľovská familia v Košiciach bývala. V 1847. r. pri Košiciach boli dva bitky, v ktorých cisárske zvíťazili.

Tu vykreslíme našu stolicu. (Vidz na tabličke pod č. I.)

VI. KRAJINSKÁ OKOLICA. (kerület, distrikt).

Nekela, jedna pri druhej ležiace, stolice tvoria jednu krajinskú okolicu. V našej krajine Tisa a Dunaj delia okolice. Máme takých okolic štyri, totižto: predtisskú, zátisskú, pred dunajskú, zádunajskú. Okrem týchto ku našej krajine prislúcha ešte aj Sedmohradsko jako piatá okolica.

Úlohy. Na ktorú stránku sv. padne od nás Tisa? Dunaj? — Ktoré sú nám susedné stolice, a jak padnú?

VII. PREDTISSKÁ OKOLICA.

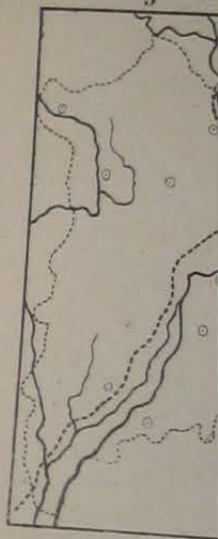
obsahuje v sebe 10 stolice. Té sú:

1. abaujská (abauj).... a jej sídlo	Košice (Kassa)
2. borsodská (borsod)	Miskovec (Miskolc)
3. hevešská (heves)	Jager (Eger)
4. gemerská (gömör)	Rimavská-Sobota (Rimaszombat)
5. tornanská (torna)	Torna, (Torna)
6. spišská (Szepes)	Levoča (Lőcse)
7. šarišská (sáros)	Prešov (Eperies)
8. zemplinská (zemplén)	Ujhely (Sátor-alja-Ujhely)
9. ungská (ung)	Ungvár (Ungvár)
10. beregská (bereg)	Beregszász (Beregszász)

V tejto okolici sú ešte dva výsadné menšie okresy, totižto.

- a) Veľká Kumania
- b) „ Jazygia.

Abaujská

VIII. PREDTISSKEJ OKOLICI PODOBA A PRÍRO- DZENÉ VLASTNOSTI.

Táto okolica je z väčšej časti horistá, skoro na nej celej rozprestierajú sa vrchy a pohorie karpatské. Ony sú najvyššie v spišskej stolici a tu volajú sa Tatrami. Najvyššie jejich končiare sú: vrch gerlachovský (8375'), lomnica (8328'), vysoká (8340'), kriváň (7884'). Tě preveliké horiská vypínajú sa až ku chmáram a sú neúrodné hole a skaliská. Menšie ale jejich pohorie sú krásnymi lesmi ozdobené a v lone svim skrývajú striebro, zlato, meď, zezezo a jiné potrebné rudy. Na poludnejších jejich horách rodí sa dobré vino, aj toto chýrečné tokajské. Doliny a rovnie sú dosť úrodné. Rodí sa tu rozličné zrnivo, krumple konopá, lan, dobrá ovoc a iné.

Tisa je hlavný potok predtisskej okolici po pri ktorej z poludnej stránky teče. Tisa vyteká z Karpatov a sice z dvoch pramenov. Pri Veľkom Šellöši vyjde z hôrneho kraja, začína pomaly tect, mútnou byť a teče v tisíc a tisíc zákrutov, dokiaľ sa pri Titeli do Dunaja nevráti. V zime a na jar velaraz vystúpi po nad brehy a veľkú povodeň spôsobuje. Okolo Tisy je vela mlák a močiarov. Ona je zo 190 mil dlhá. Od Vášároš-Námén a parné šify (parolode) plávajú na nej. Predtým chovala mnoho rýb, od kedy ale paralode po nej chodia, a jej brehy opravajú, ryby sa umenšily. Do Tisy vlievajú sa predtisské potoky: Bodrog, Šajó, Hernád, Latorec, Ung, Zádva (Zagyva) a iné. Tu len jediný Poprad teče von z krajiny.

Teraz vykreslíme obraz predtisskej okolice, tak jako sme vykreslili abaujskú stolicu. — Každú stolicu poznáme osobným číslom, abaujskú s 1m. — Teraz povedzte od abaujskej jako ležia všetky té stolice. Ukazte i s rukou. Kde leží spišská, šarišská a t. d.

Konec vzornej lekcije.

A. PREDTISSKEJ OKOLICI 10 STOLICE.

1. Abaujská (vidz na strane 27)

2. Boršodská stolica od poludňa susedná je s abaujskou, ona je požehnaná všelijakými dary božskými. Tu sú hory, Bikk nazvané, bohatými lesy a vinicami ozdobené. V lône týchto hôr sú bane na železo, kamenné uhlie, a jiné potrebné nerosty. Doliny a rovnie sú veľmi úrodné. Potoky: Bodva, Sajó. Rozs: 61 □ m. Obyv: 195000. Maďarí, slováci.

Zn. m. Miškovec (Miskolcz) korunské mesto pri Šajove a železnici. Má kat. a kalv. gymnásium, peknú kalváriu, stoličný dom divadlo, vinice, veľký handel. V 241m. r. bolo ono skrz tatarov zničované. Dióšdjer (Diosgyör) pm. Krásne leží, má chýrečné hamre, železo-topareň, sklenenú hutu, papirovú fabriku, v horách železo, kamenné uhlie. Ónoda, p. m. so starým zámkom v ktorom 1707m. r. bola tá nešťastná diéta, na ktorej turčianski poslanci Melcher Rakovský a Kristof Okoličányi, preto, že sa žiadali s Im Jozefom, kralom sjednať, zmrdati boli. Blízko Ónoda je púť Mohy pri Sajove, tu bola v 1241m. r. tá nešťastná bitka s tatarmi, v ktorej uhri porazení boli a následkom toho celá krajina spúšťosena. Mezőkövesd, p. m. má veľké roľníctvo a veľké trhy a jarmarky. Tarkány, má marmorové bane. Edelény, pri Bodve, s veľkou cukro-fabrikou a pekným kaštelom Coburgovým. Sendrő, p. m. má rozvalinu st. zámku. Tu pobíľ Bašta turkov a Beeskayho.

3. Hevešská stolica spojená je s vnútro-solnou. Tejto stolice poľnou stránku pohorie Mátra prikrýva. Na vyšinách sú krásne lesy a na teplejších úbočiach dobré vinice. V horách všelijaké rudy a kamenné uhlie. Poludnejšia časťka je rovná a požehnaná, rodia sa tu vseliké zrnivá a chutné dyne. Potoky: Tisa, Závda, (Zagyva), Rozs: 114 □ m. Obyv. 333000. Najviac maďari.

Zn. m. Jager (Eger) sídlo kat. arcibiskupa s prekrásnym kostelom, seminariou, učiteľskou pripravovňou. Tu je aj jedno skvostné budovisko školské (Lycium) a hvezdareň; starodávny zámek, a na ňom kalvaria. Tento zámek a mesto slávne, chránil Štefan Dobó 1552m. roku, so 2523 uhrani proti 18000 turkov nad ktorými zvíťazil; jagerské ženy tiež pomáhaly bojovať proti neprotelom. Pri Jageri rastie svetochýrne červené víno. Verpelét s dobrým dohanom. Visonta s dobrým vínom. Solnok, pri Tise a Závde, má gymnásium a solný úrad. Tu bol predtým aj pevný zámek, v tureckých vojenských časoch zámek Achmet a Ali baševé odebali od Vavrinca Nya-

ryho; ktorého vojstvo zanechalo a uteklo. Maďari s veľkým palácom a kostelom p. okolici chutné dyne rodia sa. Diódes, dobré víno, veľký handel. Parád, pri M. fabrike na sklo a krámskú sol. (Alaun)

4. Gemerská stolica smaly na západe vysoké hory, na východe úrodné doliny. Najvyššia hora je tu tejto hory majú zriedkavé potoky: H. Sajó. V horách bohaté bane. Mnoho ovoci a mádu. Národ veľké kupectva. Obyv: 173000. Maďarí, slováci, nem.

Zn. m. Ružnava (Rozsnyó), biskupská stolica, sídlo kat. biskupa, má gymnásium, porcelan a vyrábanie skôr. Chýrečný je Dobšina, banské mesto, má bohaté obzvláštne na med. živé striebro a asbest r. áni, (Murányalja) so starodávnym zámkom jeden čas svätá koruna uherská. Tu sú aj sklenená huta a t. d. Rimavská-á stoliciým domom. Tisovec (Tiszolc) má pírň, tu sa nachodí aj magnetový železný

5. Tornanská stolica je najľahšie uhorských, leží ku západu od abaujskej, hornatá a jej západné a polud. najviac z holých vápenných skalísk, jaskyne skrývajú. Doliny sú úrodné. 23.000. Maďarí, slováci.

Zn. m. Torna, p. m. s pekným sídlom gróf Keglevicha, pri ňom veľký rybník nezmrzne. Má znamenité jarmarky. Nad starého zámku, ktorá na daleko je viditeľná tá jaskyňa (brloch) Lednice, v ktorej v 1709m. r. da zamrne. Dornó, d. s veľkými hamrami daleko svetochýrna jaskyňa Aggtelek, hórana na mile sa rozťahujú a v nej z kv. podoby viditeľné sú.

6. Spišská stolica je veľmi najneúrodnejšia časť predtisskej okoli dnie Karpaty, Tatry nazvané svoje ram sáhajice končiare; medzi tými chovský, lomnický, a Krivá divých vrchov otvára sa tu jedna jed stolica vysoko leží, preto jej podnebi

poludňa susedná je s
jakými dary božskými.
ými lesy a vinicami oz-
ne na zeleso, kamenné
oliny a rovnie sú veľmi
61 m. Obyv: 195000.

orunské mesto pri Šajo v e
eknú kalvariú, stoličný dom
r. bolo ono skrz tatarov
Krasne leží, má chýrečné
irovú fabriku, v horách ze-
starým zámkom v ktorom
orej turčianski poslanci Mel-
že sa žiadali s Im. Jozefom,
Onoda je púť Mohy pri
bitka s tatarmi, v ktorej
krajina spústosena. Me z ô-
lké trhy a jarmarky. Tár-
pri Bodve, s veľkou cukro-
a. Sendrô, p. m. má ro-
v a Becskayho.

je s vnútro-solnoe-
ku pohorie Mátra pri-
y a na teplejších úbo-
elijaké rudy a kamenné
á a požehnaná, rodia sa
Potoky: Tisa, Zádva,
33000. Najviac maďari.

t. arcibiskupa s krásnym
ovnou. Tu je aj jedno skvost-
areu; starodávny zámek, a na
lavne, chránil Štefan Dobó
00 turkov nad ktorými zvi-
rat proti nepriateľom. Pri Ja-
erpelét s dobrým dohanom.
pri Tise a Zádve, má gymná-
pevný zámek, v tureckých voj-
e odebrali od Vavrinca Nyá-

ryho; ktorého vojstvo zanechalo a utieklo. Me z ô-Túr s gymnáziumom.
Hárvan s veľkým palacom a kostelom prépostakým, tu a na celej
okolici chutné dyne rodia sa. Dindeš (Gyöngös) má gymnásium,
dobré vína, veľký handel. Parád, pri Matre, má znamenitú kúpeľ,
fabriky na sklo a kramskú sol. (Alaun).

4. Gemerská stolica s malým Hontom spojená, má
na západe vysoké hory, na východe a poludni ale krásne,
úrodné doliny. Najvyššia hora je tu kráľovská hola. Okolo
tejto hory majú žriedlá potoky: Hron (Garam), Hernad a
Sajó. V horách bohaté bane. Mnoho je v tej stolici obilia,
ovoci a mádu. Národ veľké kupectva provadi. Rozs: 72 m.
Obyv: 173000. Maďari, slováci, nemci.

Zn. m. Ružnava (Rozsnyó), biskupské mesto, pekne leží pri
vysoké hore, sídlo kat. biskupa, má gymnásium, papireň, fabriky na
porcellan a vyrabianie skôr. Chýrečný je mäd a vosk ružnavský,
Dobšina, banské mesto, má bohaté bane na všelijakú rudu,
obzvlášť na meď. Živé striebro a asbest (kamenný lan). Po d m u-
ráni, (Murányalja) so starodávnym zámkom, v ňom sa zachovávala
jeden čas svatá koruna uherská. Tu sú aj znamenité hámre, topareň,
sklenená huta a t. d. Rimavská sobota (Rimaszombat), so
stoličným domom. Tisovec (Tiszolc) má mnoho ovoci, kupectva, pa-
pireň, tu sa nachodí aj magnetový železný kameň.

5. Tornaňská stolica je najmenšia zo všetkých sto-
lic uhorských, leží ku západu od abaujskej. Ona je z väčšej
časti hornatá a jej západné a poludnejšie hory pozostávajú
najvíce z holých vápenných skalísk, ktoré v lône svím veľké
jaskyne skrývajú. Doliny sú úrodné. Rozs: 11 m. Obyv:
23.000. Maďari, slováci.

Zn. m. Torna, p. m. s pekným stoličným domom a kašé-
lom gróf Kegleviča, pri ňom veľký rybník, v ktorom voda nikdy
nezmrzne. Má znamenité jarmarky. Nad mestom pekná rozvalina
starého zámku, ktorá na daleko je viditeľná. Silice, d. v jej cho-
tari jaskyňa (brloch) Lednice, v ktorej v zime je teplo a v lete vo-
da zamrzne. Dornó, d. s veľkými hamrami. Jósa fô, d. tu je ne-
daleko svetochýrna jaskyňa Aggtelek, aneb Baradla, čo pod
horama na mile sa rozťahujú a v nej z kvapkového kameňa rozličné
podoby viditeľné sú.

6. Spišská stolica je veľmi hornatá. Ona je azdá
najneúrodnejšia časť predtisskej okolie. Tu vystrčujú stre-
dnie Karpaty, Tatry nazvané svoje najvyššie, až ku chmá-
ram sáhajúce končiare; medzi tými najvyššie sú gerla-
chovský, lomnický, a Kriváň. U prostred tých
divých vrchov otvára sa tu jedna jedinka rovinina. Celá tá
stolica vysoko leží, preto jej podnebie je chladné. Vysoké

Tatry sú holé skaliská medzi ktorými aj na 6000' vysoko nájdú sa nasmierne hlboké jezerá (morské oka). Tatranské nižšie hory sú divne krásnymi lesy ozdobené (najvíce jedly, smrek, javor a t. d.), hory v lóne svím krýju striebro, zlato, meď, železo a jiné kovné rudy. Najdú sa aj drahé kamene: topasy a smaragdy. Nedostatek úrody nahrádza tu Boh jinými darmi. Nedostatek žita vynahrádza výborný brach, ktorý po celej krajine rádi kupia; Rodí sa tiež tatárka, krumpľ, lan, konopá, dobrá ovoc, oves, jarec a trošku pšenici. Lúky a paše sú tu bujné, na nich sa paše dobre chová stádo. Lúd je schopný, pilný, preto zriedka kedy trpí nedostatkom. Potoky: Poprad, Hernád, Dunajec. Rozs: 63 m. Obyv: 175.000. Slováci, nemci, maďari.

Zn. m. **Levoča** (Lőcs) sl. kr. m. sídlo stolice, má starodávny kat. kostel a v ňom chýrebný veľký organ. Levoča mala samu prvú hodinu na turni (vaze). Tu je ešte gymnasium a lutheranská stredná škola. **Hrabušice**, s veľkými lesmi a hámmami. Blízko Hrabušíc je tá veľká skala (lapis refugii), na ktorej sa spišské saši pred tatarmi skryli. **Kešmerek**, sl. kr. m. má pekné čisté ulice, Tókolyho starý zámok, starý drevený lutheranský kostel, gymnasium veľkú fabriku na pradenie a tkanie. **Toplice** so znamenitou kúpeľou. **Šmerek**, pod Tatrami krásne ležiaca kúpeľ. **Sulín**, má dobrú kvasnú (kyslú) vodu. **Smolník**, b. m. s bohatými baňami a cementovú vodu (maltnu) čo železo zožre a miesto neho meď nasadí. Tu sú aj vysoké banárske úrady. Na Smolníku predtým peniaze bili. **Gelnica**, b. m. s bohatými baňami medenými. **Krompáchy**, b. m. tu sú medené a železné hamre, železo-topárne a fabriky na všelijaké nástroje. **Nedaleko Krompách** Slovinky d. s medenými baňami a topárňou; **Kľuknava** pri Hernáde, tu v topárne striebro a zlato lučia. **Svedlára** **Vagendrissels** medenými baňami.

V tejto stolici sú aj 16 spišské mestá, ktoré svú vlastnú správu majú, pod právomocnosť stoličnú neprislúchajú. Z nich trinásť Zigmund kráľ v 1412m r. za 155.400 dukaty zastavil poľiakom, ale 1722ho roku navrátili sa ku korune uhorskej.

Té mestá sú: **Nováves**, (Jgló) s pekným kostelom a baňami na živé striebro, železo, meď, autimonium. **Nováves** je sídlo tých 16 miest. **Podhrad** (Szepes-Varalja) leží medzi dvoma horami; na jednej je rozvalina spišského zámku, na druhej murom upevnená kapitula a sídlo biskupské s pekným kostelom, ktorý III. Béla kráľ v 1195m r. vybudoval. V Podhrade je aj špital (nemocnica) milosrdných mníchov. **Nedaleko** je hora **Braňisko**, znamenitá pre víťazstvo uhrov v 1849m roku.

K tým 16 mestom počítajú sa: **Vlka-Sobota**, **Stráž**, **Ruskynov**, **Meňhard**, **Mateovec**, **Poprad**, **Lublava**, (Lubló) **Gnezda**.

7. **Šarišská stolica** je súčasťou a horúatá. Má ona krásne doliny. Táto posledná je dobre úrodná. Po lesmy obvenčená, tu teda drevo je nebie je trošku chladné a polia sú činy národ len pri najväčšej usilovnosti ovoci predca zbytočne sa rodí. **Šarišská stolica** na sol a kvasné (ky) nad, **Poprad**, **Torisa**, **Topla** m. Obyv: 176.000. Slováci, nemci.

Zn. m. **Prešov**, (Eperjes) sl. k. a stolice; tu je gymnasium, evanjelický štor, divadlo, sirotný dom, sporiteľňa (š) vádza veľké kupectvo so žitom, drevenými. **Stadníčna** voda je tu nedobra, p. **Prešov** leží v krásno otvorenej doline, dva rozvalené zámky, na šarišský a kapu ne mesto, východne od veľkých soliv. solnú baňu a vykopávali krusnú sol, p. sol sa roztopila, preto teraz slanú vodu hujú a z nej vyparujú varenú sol. V š. poldrahé kamene; olivin, pol-opal, opal, lezný kameň. **Cervenica** (Vörösvágas) drahé opaly. Opaly sú drahé kamene bi. ligotavé a prezračné; v tej celej stranke nachádzajú. **Veľký-Sariš** (Nagy-Sáros) v ktorom II. František Rakoczy býval, do väzenia odvedli. **Lipovec**, na veľm. znamenitú kúpeľ so 14 zriedkami kvasne. sna dolina, čo ju uhorským Srajcom vo sl. kr. m. má gymnasium, papiereň, pek. reční tkači. **Sobinov** bol pod Zigmund vnemý. V 1681m r. **Sobiesky**, kedy Vi. pri Sobinova z vojstvom prešol. **Lipj** menité pily a jarmarky. **Plavec** (Palocsa) starým zankom. **Bardijov** (Bártfa) sl. dávne mesto, azda ešte z rímskych časov. a mestický dom (ratuš) a v listarni pam. jiné pamätne veci. Blízko mesta je svätce dijev, od tatárov zničený, bol na rozk. vybudovaný. **Cigalka**, d. má výbornú

ými aj na 6000' vysoko
morské oka). Tatranské
ozdobené (najvíce jedly,
ne svím kryjú striebro,
Najdu sa aj drahé ka-
tek úrody nahradzuje tu
vynahradzuje výborný
pia; Rodí sa tiež tatárka,
ves, jarec a trošku pse-
ních sa paše dobre cho-
preto zriedka kedy trpi
Hernad, Dunajec.
ci, nemci, maďari.

m. sídlo stolice, má staro-
ký organ. Levoča mala sa-
este gymnásium a luth-
velkými lesmi a hamrami,
refugi), na ktorej sa spíské
sl. kr. m. má pekné čisté
ný lutheranský kostel, gym-
nie. Teplice so zname-
ne ležiaca kúpel. Sulín,
ik, b. m. s bohatými ba-
zo zožre a miesto neho meď
a Smolniku predtým penia-
hamami medenými. Krom-
hamre, zezezo-toparne a fa-
mpách Slovinky d. s mede-
pri Heraade, tu v toparne
agendriassels mede-

mestá, ktoré svú vlastnú
stoličnú neprislúchajú. Z
m r. za 155.400 dukaty
u navrátili sa ku korune

6) s pekným kostelom a ba-
titionium. Novavés je sídlo
aralja) leží medzi dvoma ho-
zanku, na druhej strane
pekným kostelom, ktorý III.
druhé je aj špital (nemocnica)
Brašsko, znamenita pre vi-

K tým 16 mestom počítajú sa: Vlachs (Sz-Olassi) Spiš-
ka-Sobota, Straže, Ruskynovce, Lubica, (Leibitz),
Meňhárd, Mateovec, Poprad, Felka, Béla, Du-
rand, Lublava, (Lubló) Gnezda, Podolin.

7. Šarišská stolica je susedná s Haličom (s Gali-
ciou) a horňatá. Má ona krásne doliny: toplanskú a torisskú.
Táto posledná je dobre úrodná. Polnočná stránka stolice je
lesmy obvenčená, tu tehda drevo je znamenitý poklad; pod-
nebie je trošku chladné a polia sú kamennisté; z tejto prí-
činy národ len pri najväčšej usilovnosti môže vyžiť, dobrej
ovoci predca zbytočne sa rodi. Šarišský národ s drevom, s
deskami a šindlom znamenité kupectvo sprevádza. Bohatá je
šarišská stolica na sol a kvasné (kyslé) vody. Potoky: Her-
nad, Poprad, Torisa, Topla, Ondava. Rozs: 66
m. Obyv: 176.000. Slováci, nemci, maďari.

Zn. m. Prešov, (Eperjes) sl. kr. m. sídlo biskupa gr. kat.
a stolice; tu je gymnásium, evangelický lyceum, franciskanský kla-
štor, divadlo, sirotný dom, športelňa (sparkassa). V Prešove sa pre-
váža veľké kupectvo so žitom, dreveným tovarom, plátnom a škó-
rami. Studničná voda je tu nedobrá, preto ľud pije kvasnú (kyslú).
Prešov leží v krásno otvorenej doline pri Torise a má výhľad na
dva rozvalené zámky, na šarišský a kapušanský. Šoovár, starodáv-
ne mesto, výchylné od veľkých solivárov. Tu v 1572m r. otvorili
solnú baňu a vykopávali krušnú sol, potom voda uderila do nej a
sol sa roztopila, preto teraz slanú vodu, v skorených vedrách vyta-
hujú a z nej vyparujú varenú sol. V šoovárskych horách najdu sa
poldrahé kamene: olivin, pol-opál, opál-jaspis, amethyst, tak tiež ze-
lezný kameň. Červenica (Vörösvágas) d. tu v horách sú bane na
drahé opaly. Opaly sú drahé kamene bieložltej farby, veľmi krásne
ligotavé a prezračné; v tej celej stránke sveta len okolo Červenici sa
nachádzajú. Veľký-Šariš (Nagy-Sáros), tu je ten rozvalený zámek,
v ktorom II. František Rákoczy býval, tu ho v 1701m r. ulapili a
do väzenia odvedli. Lipovec, na veľmi peknom hornom kraji, má
znamenitú kúpel so 14 zriedkami kvasnej vody. Tu blízko je tá krá-
sná dolina, čo ja uhorským Švajcom volajú. Sobinov (kis-Szeben)
sl. kr. m. má gymnásium, papieren, pekný kostel; obyvateli sú chy-
reční tkači. Sobinov bol pod Zigmundom v 1466m r. murom upe-
vnený. V 1681m r. Sobiesky, když Viednu na pomoc pospíchal po
pri Sobinove z vojstvom prešol. Lipjani (Héthars) p. m. má zna-
menité pily a jarmarky. Plavec (Palocsa) p. m. pri Poprade s pekným
starým zámkom. Bardijov (Bártfa) sl. kr. m. pri Topli, veľmi staro-
dávne mesto, zdá ešte z rímskych časov. Má znamenitý gothický kostel,
a mestický dom (ratuš) a v listárni pamätihodné starodávne pisma a
jiné pamätne veci. Blízko mesta je svetochýrna bardijovská kúpel. Bar-
dijov, od tatarov zvrhovaný, bol na rozkaz I. Károla v 1320m r. znovu
vybudovaný. Cigelka, d. má výbornú liečnú vodu. Zboro, pm. tu

sú dva veľké kašteľe a pri jednom z nich stoja 100 lípy. Tu na hore bol predtým pevný zamek. V Zborove často býval Georg Rakoczy a listy avoje tak podpisaval: „Dano pod sto lipami“ (Datum sub centum tilis).

Dejepisná pamiatka. Prešov má pamätihočné deje. On je pevne ešte pred príchodom maľarov vybudovaný a v 1250 m. r. už znamenité kupectvo sa tu provadilo. I. Ľudvik v 1574 m. r. mŕom ho upevnil. V Tököllyho búrkach Prešov v 1681 m. r. mnoho trpel. Tökölly tu bol pobitý. V 1689 m. r. úkrutný Karaľľa trápil mešťanov, (prešovská jatka). V 1702 m. r. Rakoczy bojoval pri Prešove.

8. Zemplinská stolica ľahne od Galície až po boršodskú. Polnočná zemplinská je vrchovitá a lesnatá, poludnejšia ale krásna a požeňnaná roveň, obzvlášťne v Medzi-Bodroči (Bodrogköz), len že tu často vody povylevajú. V zemplinskej sú té 6 mile dlhé hory: Hed-alja (Hegyalja) na ktorých sa to, na celom svete najlepšie sladké víno tokajské rodí. Medzi-Bodroč je 6 mile dlhý polostrov, medzi Bodrogom a Tisou. Všetko čo len kolček v uhorskej krajine sa urodí, urodí sa aj v zemplinskej stolici. Potoky: Tisa, potom Topla, Ondava, Laborec, Latoréc, Ung, a kde sa vjedno vlejú: Bodrog. Rozs: 108 □ m. Obyv. 293000 Maďari, slováci, nemci.

Zn. m. Ujhely (Sátor-alja-Ujhely) p. m. sídlo stolice, má gymnasium, mnoho vína a znamenité obilné kupectvo. Tokaj. p. m. pri Tise a pod tým vrchom na ktorom sa to výborné víno rodí a ktorý je tu posledným vrchom tatranských hôr. Máď, Talja, Toléva, Tarcal, p. mesteká, všetke v dobrým vinom. Pri Tarcale v 149 m. r. uhri pod Klapkom zvíťazili. Serenč, má rozvalinu zámku na tej horke, na ktorej — jak sa rozpráva — Árpád so svim národom, když tu prišiel, odpočíval. Šaroš-potok (S. patak), má výchylné kalvínské školy, veľkú knižicu a pekný kaštel, čo dakedy Rakoczymu prislúchal. Pri mestekú Zempline bol predtým zamek, čo stolici meno dal. Leles, tu je prepostvo premonštratské a znamenitá vieryhodná listareň. Humenné (Homonna), na horom kroji pekne leží, tu sú solné sklady a veľké trhy. Blízko je rozvalina Barkó. Stropko, pri Ondave a franciskanským kláštorom, a s jedným päťhraným (päťhlavým) zámkom. Vranov, (Varannó), pri Topli, má veľký kostel, čo predtým Paulinov bol. Na susednej hore leží ten rozvalený čičavský zamek, kde dakedy cigánstvom (hlistvom) plnú knihu ukazovali; preto aj dnes, keď niekto nepravdu hluvi, povedajú: „No! to je tiež do čičavskej knihy súčas.“ Sinna, d. so železnými hrami.

9. Ungská stolica (Uzhorod) na východe od zemplinskej. Polnočná stránka je horľatá a lesnatá, poludnej-

šia je roveň a veľmi požeňnaná železa; má vína, obilia a dobrej a Latoréc. Rozs: 53 □ m. Obyv. slováci (rusnáci).

Zn. m. Ungvár, p. m. sídlo munkáckeho; má gymnasium; seminársky a kupectvo. Seredne, má (Nagy-Kapos) má úrodné polia a lúk, širné močiare a mláky. Sobrance, p. Vinna, pod starodávnym zámkom. O tak nazvaný „Sninský kameň“, na vy moreké oko, v ktorom petruchy žijú. silný potok vyteka, čo mlyny a pily ž.

10. Beregská stolica j stránke horľatá a lesnatá, ináč n lezný kameň. Nížnia stránka je p rec, Tisa. Rozs: 67 □ m. Obyv. váci (rusnáci), nemci.

Zn. m. Munkáčov (Munkacs) mestom je jeden ruský kláštor; v M kramsku sol. Tu na vysokej skale je Helena Zrinyi, proti cisárskym, za t posledy Caprara v 1688 m. roku neod odedení zločinci. Beregsas, pm. bane na mlynské kamene. Beregsas v 1616 ho roku II. Georg Rakoczy s voj lovi králi švedskému proti poliakom. a potom uderili pod vódom Lubemirsky mesta, dediny, a oblehli Beregsas. Na stele a kolo kostela, medzi murami Solva a Polena, dediny, majú obzvr rani (Podhering) s chýrečnými fabrik

11. Okres Jazygov (J. vešskou a peštianskou stolicami. Rozs: 19 m. Obyv: 64.000. Maď

Zn. m. Jasberén (Jászberény) jazygov spolu a kúnov; tu je jejich side ukazujú tak nazvanú Lehelovu rožnú sallaš, Jasladán, p. mesta s požel

Dejepisná pamiatka. Vód pri Augsburgu.

stoja 190 lipy. Tu na hore
to býval Georg Rakoczy a
lipami" (Datum sub centum

má pamätihoďné deje. On
budovaný a v 1250 m r. už
udvik v 1574 m r. mŕom ho
m r. mnoho trpel. Tökolyi
trápiť mešťanov, (prešovská
ove.

hne od Galicie až po
rchovitá a lesnatá, po-
á roveň, obzvláštne v
že tu často vody po-
ile dlubé hory: Hed-
na celom syete najlep-
edzi-Bodroč je 6 míle
Tisou. Všetko co len
urodí sa aj v zemplin-
Topľa, Ondava,
de sa vjedno vlejú:
93000 Madari, slová-

p. m. sídlo stolice, má
é kupectvo. Tokaj, p. m.
sa to výborné víno rodí a
kých hŕ. Mád, Talja,
v dobrým vinom. Pri Tar-
li. Seredňe, má rozvali-
sa rozpráva — Árpád so
aroš-potok (S. patak),
eh a pekný kaštel, co da-
Zempline bol predtým
prepostvo premonstratské
ne (Homonna), na hor-
a veľké trhy. Blízko je
s franciskanským klásto-
m) zámkom. Vranov,
predtým Paulinov bol Na
zamek, kde dakedy cigán-
preto aj dnes, keď niekto
ež do cievajskej knihy sú-

) na východe od zem-
tá a lesnatá, poludnej-

šia je roveň a veľmi poľehnaná. Má v hŕach striebra,
zeleza; má vína, obilia a dobrej ovoci. Potoky sú: Ung
a Latoréc. Rozs: 53 □ m. Obyv: 130.000. Madári a
slováci (rusnáci).

Zn. m. Ungvár, p. m. sídlo stolice a gr. kat. biskupa
munkačského; má gymnasium; seminariu, železnú fabriku, veľké jar-
marky a kupectvo. Seredňe, má dobré vína. Veľký-Kapós
(Nagy-Kapos) má úrodné polia a lúky, na nichž sa nachádzajú ob-
širné močiare a mláky. Sobrance, má výchytnú švablovú kúpeľ.
Vinna, pod starodávnym zámkom. Od Vinnej na 1 mílu zeme leží
tak nazvaný „Sninský kameň“, na vysokej hŕe, a na vrchu tohože
morské oko, v ktorom pstruchy žijú. Z tohoto morského oka taký
silný potok vyteká, co mlyny a pily ženie.

10. Beregská stolica je na polnočno-východnej
stránke hornatá a lesnatá, ináč neúrodná; má v hŕach ze-
lezný kameň. Nižšia stránka je poľehnaná. Potoky: Lato-
rec, Tisa. Rozs: 67 □ m. Obyv: 160.000. Madari, slo-
váci (rusnáci), nemci.

Zn. m. Munkáčov (Munkacs) pri Latorci pekne leží, nad
mestom je jeden ruský kláštor; v Munkáci sú veľké fabriky na
kramskú sol. Tu na vysokej skale je ten známenitý zamek, ktorý
Helena Zrinyi, proti cisárskym, za tri roky bránila. dokiaľ ho na-
posledy Caprara v 1688 m roku neodobral. Dnes doň zavierajú sa
odešedení zločinci. Beregsás, p. m. sídlo stolice, má dobré vína a
bane na mlynské kamene. Beregsás v predišlých časoch veľa trpel
1616 ho roku II. Georg Rakoczy s vojsťvom pomahal Gustav Káro-
lovi králi švedskému proti poliakom. ale nešťastlivo bojoval. Poliáci
potom uderili pod vŕdeom Lubomirským na beregskú stolicu, spalili
mesta, dediny, a oblehli Beregsás. Národ mestický uchyľil sa v ko-
stele a kolo kostela, medzi múrami a tu bol všetek zmordovaný.
Solva a Polena, dediny, majú obzvláštne kvasné vody. Podho-
rani (Podhering) s chýrečnými fabrikami kramskej soli.

11. Okres Jazygov (Jászság), leží medzi he-
vešskou a peštianskou stolicami. je celkom úrodná rovinina.
Rozs: 19 m. Obyv: 64.000. Madari.

Zn. m. Jásberén (Jászberény) pri Zadve, hlavné mesto
jazygov spolu a kúnov; tu je jejich sídelný dŕm a listareň, v ktorej
ukazujú tak nazvanú Lehelovú rožnú trubu. Jásapati, Árok-
sállás, Jásladán, p. mestá s poľehnanými chotarmi.

Dejepisná pamiatka. Vŕdeca Lehel a nešťatlivá bitka
pri Augsburgu.

B. ZÁTISSEKÁ OKOLICA.

obsahuje v sebe 16 stolice. Tě sú:

1. marmarušská(marmaros) a jej sídlo Marmarus-Siget.
(Marm. Sziget).
2. ugočanská (ugocsa) Velký-Söllös
(Nagy-Szölles).
3. satmárska (szatmár) Velký-Károľ
(Nagy-Károly).
4. sabolčska (szabolcs) Velký-Kálló
(Nagy-Kálló).
5. biharská (bihar) Velký-Várad
(Nagy-Várad).
6. békésská (békés) Dula (Gyula).
7. čongrádska (csongrád) Segvár (Szegvár).
8. aradská (arad) Arad (Arad).
9. čanádská (csanád) Makó (Makó).
10. zarándska (zaránd) Körösbánya
(Körösbánya).
11. krasnánska (kraszna) Silád-Šomló
(Szilágy-Somlyó).
12. strednia-solnocká (közép-szolnok) Ziláh. (Ziláh).
13. kővársky kraj (kővár-vidéke) Berkes (Berkesz).
14. krašovská (krasó) Lugos (Lugos).
15. temešská (temes) Temešvár.
(Temesvár).
16. torontálska (torontál) Velký-Bečkerek
(Nagy-Becskekerek).

V zátisskej okolici sú ešte 6 hajúcke mestá a
Velká-Kumania (Nagy Kúnság).

I. ZÁTISSEKJ OKOLICE POD
VLASTNOS

Tejto okolice hlavný potok
potoky sú: Samoš, trojný Körö
duie té tri vody dotékajú zo Sedm
mešváru kanálom Bega provadí sa
Benzava, Karaš vlievajú sa
okolice sú: Karpaty a Kráľová
poslednia lúči zátisskú okolicu o
dnej zátisskej rozširuje sa veľ
aňeb uhorská dolina. Ona
lesov má; preto obyvatelia pália
a kamenné uhlie. Tento ale nedost
ličným zrnivom, krásnymi koňmi
tej okolici tiež striebra, zlata, m
Té dolnie kraje sú často navštv
suchotou.

II. ZÁTISSEKJ OKOLICE

1. Marmarušská stolica je
lesmi ozdobená, len na západe ko
V prevelikých jej lesách žijú divé s
srni a rozličné jiné zvieratá. V
všelijaké nerosty, obzvláštne na kr
né kristály a poldrahé kamene, ja
topás, amethyst a jiné. Tu má T
kupectvo provadí s drevom a na
nátu. Rozs: 180 m. Obyv: 2204

Zn. m. Marmarus-Siget
sídlo stolice s veľkým soli-skladom, má
bohaté medené a železné baňe, topárne
nasák, m. tu sú té najbohatšie soli
kolo 500.000 centov soli vykopáva. Hu
je tu aj rozvalina zámku. Sôfalva, ma
mezô), d. tu sa zbierajú marmarušské

KOLICA.

lice. Té sú:

- sidlo Marmarus-Siget.
(Marm. Sziget).
 - Velký-Söllös
(Nagy-Szölles).
 - Velký-Károľ
(Nagy-Károly).
 - Velký-Kálló
(Nagy-Kálló).
 - Velký-Várad
(Nagy-Várad).
 - Úula (Gyula).
 - Segvár (Szegevár).
 - Arad (Arad).
 - Makó (Makó).
 - Körösbánya
(Körösbánya).
 - Silád-Šomló
(Szilágy-Somlyó).
 - Ziláh. (Ziláh).
 - Berkes (Berkesz).
 - Lugoš (Lugoš).
 - Temešvár.
(Temesvár).
 - Velký-Bečkerek
(Nagy-Becskekerek).
- ajúcke mestá a
y Kúnság).

I. ZÁTISSEJ OKOLICE PODOBA A PRIRODZENÉ
VLASTNOSTI.

Tejto okolice hlavný potok je Tisa, a jej pobočné potoky sú: Samoš, trojný Köröš a Maroš. Poslednie té tri vody dotékajú zo Sedmohradska. Bega, od Temešváru kanálom Bega provadí sa do Tisy. Potoky Temeš, Benzava, Karaš vlievajú sa do Dunaja. — Hôry tejto okolice sú: Karpaty a Kráľová Výšina (Királyhágó), táto poslednia lúči zátisskú okolicu od sedmohradskej. Na strednej zátisskej rozširuje sa veľiká roveň uherská, aňeb uhorská dolnia. Ona je veľmi úrodná, ale málo lesov má; preto obyvatelia pália slamu, kukuričanku, hnoj a kamenné uhlie. Tento ale nedostatok vynahradí sa im rozličným zrnivom, krásnymi koňmi a rožným dobytkom. Je v tej okolici tiež striebra, zlata, medi, soli a jiných nerosty. Té dolnie kraje sú často navštvívené s povodou a nekedy suchotou.

II. ZÁTISSEJ OKOLICE 16 STOLICE.

1. Marmarušská stolica je veľmi horňatá a krásnymi lesmi ozdobená, len na západe kolo Tisy má väčšiu rovinu. V prevelikých jej lesách žijú divé svine, medvedi, vlci, jelení, srni a rozličné jiné zvieratá. V hôrach sú bohaté bane na všelijaké nerosty, obzvláštne na krušnú soľ. Najdú sa aj horné kristály a poldrahé kamene, jakožto: uhorský diamant, topás, amethyst a jiné. Tu má Tisa své žriedlá. Ľud veľké kupectvo provadí s drevom a na pltách plaví soľ až do Banátu. Rozs: 180 m. Obyv: 220.000. Maďari, valasi, nemci,

Zn. m. Marmarus-Siget (M-Sziget) koranské mesto a sidlo stolice s veľkým soli-skladom, má gymnasium. Polana, d. má bohaté medené a železné bane, topárne a výbornú kvasnú vodu. Rónasék, m. tu sú té najbohatšie solné bane, s ktorých sa do roka kolo 500.000 centov soli vykopáva. Hust, tu sa mnoho konopa rodí, je tu aj rozvalina zámku. Söfalva, má solné bane. Volova (Ökörmezö), d. tu sa zbierajú marmarušské diamanty. A kna-Sugatg.

d. s. veľkými solnými baňami. Borsa, d. má kvasnú vodu a medené bane. Na jej chotári v 1717m roku marmarúšani pobili tatárov. Viso, d. má výchytnú kvasnú vodu, ktorú „suligali“ volajú.

2. Ugočauská stolica na západe a poludni je rovná, na východe a polnoci hornatá. Polia sú úrodné, nížiny ale mnohoro pod vodou. Má krásne lesy, vína a rozličného obilia. Rozs: 20½ m. Obyv: 67.000. Maďari, Slováci (rusnaci), valaši.

Zn. m. Veľký-Söllös (Nagy-Szöllös), b. m. sídlo stolice, na úrodnom chotári, má františkanský kláštor a na blízkej čiernej hore rozvalinu zámku Kánkovára. Tisa-Ujlak, pm. pri Tise, má solný sklad a veľký handel a plavectvo. Verbőc, d. tu sa narodil ten chýrečný palatin Verbőcy, čo knihu práva uhorského spísal.

3. Satmárska stolica; ju lúčia od Marmarúši vysoké hory; na menších a teplejších jej výšinách rodia sa vína a kastany. Najväčšia časť satmárskej je požehnaná roveň, ktorú ale mnohoro vody zalejú. V tejto stolici sú aj veľké mociáre (ečedské mláky). V hôrach bohaté bane na striebro a zlato. Rozs: 101 m. Obyv: 280.000. Najviac maďari.

Zn. m. Satmár (Szathmár-Németi) pri Samoš sl. kr. m. sídlo kat. biskupa, má Seminarium, milosrdné mnišky, gymnasium, veľké kupectvo. Satmár je starodávne mesto, možno je, že už pred Árpádmi stálo. V. Štefan kráľ tu rád býval. V 1545ho do 1559ho roku v búrkach Bathory-a Zápolových veľa trpel. V 1162m r. tatári ho zpusťosili. V búrkach Rakoczyho 1704. r. ľud tu tak veľmi utrápený bol, že mesto zanechal a vo viniciach sa utáhnul. Tu bol aj v roku 1711m pokoj uzavretý medzi uhrami a I. Jozefom kráľom. Veľká-Baňa (Nagy-Bánya) sl. kr. m. má bane na zlato, striebro, má tiež toparne. Hornia-Baňa (Felső-Bánya), sl. banské m. má bohaté bane na striebro, zlato, olovo, med a železo. Veľký-Károly (Nagy-Károly), p. m. sídlo stolice má gymnasium, a krásny veľký kaštel gróf Karolyho. Ečed (Ecsed) medzi mlákami ečedskými, tu bol predtým výchytný pevný zamek.

4. Sabolčská stolica je celkom rovná, a pokiaľ v nej mnoho sypkého homoku je, čo ho vietez hneď tu hneď tam roznáša a do nevelkých okruhlých kopcov posúva, preto sabolčská stolica je vlnatá roveň. Medzi tým ale ona je úrodná. Hlavné jej plody sú: žito, kukurica dohan, olejový repček, dyne, krásne statky. Rozs: 104 m. Obyv: 266.000. Maďari, Slováci.

Zn. m. Veľký-Kálló (Nagy-Kálló), pm. sídlo stolice, leží na mečiarstej rovni, má fabriky na salitru; tu sa aj výchytný do-

han rodi. Níredház (Nyíregyháza) p. Slováci sa usadili; usilovný ten národ kupectvo so žitom a statkom. Nírbát minoritský kláštor a mnoho dohanu. M. kláštorom a chýrečnými odpustmi.

5. Biharská stolica. Tejto hornatá, inde všade rovnina všetkým naná. Na hôrach lesy, v hôrach úrody a statky, na výšinách Érmell kator. Biharská je najväčšia stolica. Berettő a Körös. Rozs: 1 Maďari, valaši.

Zn. m. Debrecin, sl. kr. m. počtom obyvateľov tretie mesto v krajine, a rozprestiera sa na 1 milu zeme. boženstva, vysokú kalvinskú školu (kol 20000 sviazkami kníh, ma aj kat. gymnázium vrtané studne, uličné chodníky sú drevom sú svetochytné kupectvo a jarmaky. Chýr slavin a mýdlo. Debrecin 1200ho r. už slúchal sedmohradským panovníkom. Od V 1849 m. r. tu bola shromaždená tá jiny republika (državu bez kráľa) chcela Debrecine Moskali pobili uhrov. — Veľ starodávne mesto pri Körösi, sídlo dvoc a valasského, má gymnasium, právnicki prirodzenú teplú kupel, starodávny pevný Veľký-Várad sv. Štefan, abo sv. Ladislav kráľové radi predržovali; tu sú pochovan II. Andrej, IV. Ladislav, Maria kráľovná, kráľovské synovia. V 1241m r. tatári a pe (Pekná legenda: Cerhalom, a jak sv. I skupa varadskeho). 1538m r. tu sa uzavre a Zápolom. V 1660m r. Ali baša so 60.0 dobil mesto, bronzové štatue sv. Ladislava na kusy potrepal. V 1692m r. od turka za 3 roky bolo obsednuté v búrkach Rakó že general Bekker naposledy z medených s napisom: „V potrebe Varadskej.“ — S pm. tu sv. Ladislav založil v 1083m r. sa zachovala pravica sv. Štefana. Belé krásnej doline; má mnoho ovoci, gymnázium Rézbaňa, pm. tu sú bohaté olovene, Kaluder (Kalugyer), d. medzi nepristup žriedlo, čo každú pol hodinu tečie, vtedy i vybuchne, potom za pol hodiny netečie, a

...má kvasnú vodu a medo-
...marmarušiani pobili tatárov.
...„šulignli“ volajú.

...ápade a poľudni je rov-
...Polia sú úrodné, nížiny
...e lesy, vína a rozličného
...000. Mađari, slováci

...llős), b. m. sídlo stolice,
...láštor a na blízkej čarnej
...a-Ujlak, pm. pri Tise,
...o. Verbőc, d. tu sa na-
... knihu práva uhorského

...lúčia od Marmaruši vy-
...jejích výšinách rodia sa
...tmárskej je požehnaná
...jú. V tejto stolici sú aj
...hórach bohaté bane na
...byv: 280.000. Najvíce

...pri Samosi sl. kr. m. sídlo
...mnišky, gymnasium, veľké
...no je, že už pred Árpadom
...1545ho do 1559ho roku v
...el. V 1162m r. tatári ho
...ľud tu tak veľmi utrapení
...utahnul. Tu bol aj v roku
...Jozefom kráľom. Veľk á-
...na zlato, striebro, má tiež
...sl. banské m. má bohaté
...elezo. Veľký-Károli (Nagy-
...um, a krásny veľký kašiel
...nlákami ečedskými, tu bol

...elkom rovná, a ponevác
...ho vieter hneď tu hneď
...ch kopcov posdúva, pre-
...o veň. Medzi tým ale
...: žito, kukurica dohan,
...r. Rozs: 104 m. Obyv:

...lló), pm. sídlo stolice, leži
...itru; tu sa aj výchyný do-

ban rodí. Níredháza (Nyíregyháza) pm. tu na pieskovitej zemi
slováci sa usadili; usilovný ten národ sprievadza roľníctvo a veľké
kupectvo so žitom a statkom. Nírbátor (Nyírbátor) pm. tu je
minoritský kláštor a mnoho dohanu. Maria-Pócs, s basilitským
kláštorom a chýrečnými odpustmi.

5. Biharská stolica. Tejto stolice východná strana je
hornatá, inde všade rovinina všetkými dary božskými pože-
naná. Na hórach lesy, v hórach bane, na rovine bohaté
úrody a statky, na výšinách Érmelléku výchyné vína. Ba-
kator. Biharská je najväčšia stolica v celej krajine. Poto-
ky. Berettó a Körös. Rozs: 196 m. Obyv: 555.000
Mađari, valaši.

Zn. m. Debrecin, sl. kr. m. na pieskovitej zeme, ono je
počtom obyvateľov tretie mesto v krajine, počítajúc 64.000 obyvate-
lov, a rozprestiera sa na 1 milu zeme. Má 5 kostely rozličného ná-
boženstva, vysokú kalvínsku školu (kollegium) a v nej knihareň so
20000 sviazkami kníh, má aj kat. gymnasium, sirotný dom, divadlo,
vrtané studne, uličné chodníky sú drevom a kameňom vykladané. Tu
sú svetochybné kupectvo a jarmaky. Chýrečné zú; debrecinský chlieb,
slavina a mydlo. Debrecin 1200ho r. už mestom bol, a dlho pri-
slúchal sedmohradským panovníkom. Od tatárov a turkov vela trpel.
V 1849 m. r. tu bola shromaždená tá dieta, ktorá v uhorskej kra-
jiny republiku (državu bez kráľa) chcela zrobit. V tomto roku pri
Debrecine Moskali pobili uhrov. — Veľký-Várad (Nagy-Várad)
starodávne mesto pri Körösi, sídlo dvoch kat. biskupov, latinského
a valašského, má gymnasium, právnickú školu, mnichov a mnišiek,
prírodnú teplú kúpeľ, starodávny pevný zamek, veľké kupectvo. —
Veľký-Várad sv. Štefan, abo sv. Ladislav vybudoval. Tu sa uhorské
kráľové radi predzrávali; tu sú pochovaní: sv. Ladislav, II. Štefan,
II. Andrej, IV. Ladislav, Maria kráľovná, Zigmund kráľové a nektori
kráľovské synovia. V 1241m r. tatári a potom kúni zvrhli Várad.
(Pekná legenda: Čerhalom, a jak sv. Ladislav zachránil dcéru bi-
skupa váradského). 1538m r. tu sa uzavrel pokoj medzi Ferdinandom
a Zápolom. V 1650m r. Ali baša so 60.000 turkami oblehnuť a vy-
dobíť mesto, bronzové štatue sv. Ladislava a jiných kráľov uhorských
na kusy potrepal. V 1692m r. od turka sa nazpät vzalo, potom zas
za 3 roky bolo obsadené v búrkach Rakóczyho a veľmi trápene, tak
že generál Bekker naposledy z medených hrnkov dával peniazy bit
s napisom: „V potrebe Váradskej.“ — Svätý-Job (Szent-Jobb),
pm. tu sv. Ladislav založil v 1083m r. opátstvo benediktinské, tu
sa zachovala pravica sv. Štefana. Belénés, pm. medzi hórmi v
krásnej doline; má mnoho ovoci, gymnasium a znamenité jarmaky.
Rézbaňa, pm. tu sú bohaté olovené, medené a železné bane.
Kaluđer (Kalugyer), d. medzi neprístupnými hórmi, tu je jedno
zriedlo, čo každú pol hodinu tečie, vtedy mnoho vody na raz z neho
vybúhne, potom za pol hodiny netečie, a zase za pol hodiny tečie.

6. Békésska stolica je celkom rovná a požehnaná. Potoky: Körös, Tisa. Tyto velaraz povylevajú a močiare zanechajú. Rozs: 59 m. Obyv: 210.000. Maďari, slováci, nemci, valaši.

Zn. m. Dula (Gyula) starodávne p. m. ešte z časov rímskych, leží pri Körösi, sídlo stolice, neďaleko neho starý zamek, v ktorého jednej širokej turni (váži) je teraz trestnica. Dula má dosť pekných budov, obyvatelia sú roľníci a remeslníci. Békéš, pm. má veľký chotár na ktorom v sálách gazdujú. Füzes-Dármát (F-Gyármát), pm. pri „blatných lúkach“ (Sárret), na močiaristom mieste; tu v mlákach nepočítané množstvo vodných ptákov, rákov a korytnáčiek žije. Sarvaš pm. má starý zamek, gymnásium, veľký luteranský kostol, obyvatelia na sálách gazdujú. Čaba (Csaba) pm. nedávno ešte najväčšou dedinou bolo v krajine, má 30000 obyvateľov, dnes je už mestom.

7. Čongrádska stolicu Tisa na dve častky delí. Ona je celkom rovná a úrodná, mestami močiaristá. Tisa ju velaraz zaleje. Na jej poliach okrem kukurice a pšenice, sila dohanu sa rodí. Rozs: 58 m. Obyv: 207.000. Maďari slováci.

Zn. m. Segedin (Szeged), sl. kr. m. na počet obyvateľov (70.000) je ono druhé mesto v krajine; leží pri Tise, má znamenitý starý zamek, v ktorom dnes vážne sú. Má krásne kostoly, gymnásium a jiné vyššie školy, divadlo, fabriky; na Tise most, parné sify (parolode) veľké kupectvo. Výchytné je segedinské mydlo. — Segedin pod II. Andrejom už znamenitým mestom bolo. V 1474m r. tu uzavrel I. Vladislav pokoj s turkom, potom ho zrušil, a následkom toho vypukla nová vojna s nešťastlivou bitkou a úpadkom uhrov pri Varne, kde aj ten kráľ spadnul. Pod II. Vladislavom pri Segedine zrazil Kinizsi z čechov pozostalé, tak nazvané čierne vojsko, čo krajinu pustošilo. — Po úpadku pri Mohači Zápólya tu sa stavil so 40.000 chlapmi, a počúvajúc, že II. Ludvík kráľ spadnul, tu sebe chystal kráľovstvo. — Čongrád, pm. tu bol predtým znamenitý pevný zamek. Blízko toho mesta je táto pústa (Pustaser), na ktorej Maďari s Árpádom prvú dietu držali, na ktorej ústavy (konstitúcie) krajinskej fundament založili. — Senteš, pm. má 5 rozličné náboženské kostoly, kalv. gymnásium a na 6 míľ rozľahlý chotár. — Hód-mez-váshel, veľké pm. preto sa tak nazýva, pretože na jeho chotári vo vode dakedy biber (po uhorsky: hód) sa chovaly.

(Biber, hód, castor je zviera, čo sebe v brehu potokov divné príbytky buduje a v mechurku svojom jakúsi liečnu, prevelmi drahú tekúcu štiavu (zať) schováva).

Naposledy Segvár (Szegvár) s pekným stolícnym domom, raz tu, raz v Segedine shromažďuje sa stolica.

8. Aradska stolica od viny rodi; inde je všade rovná a v Körösi, Maruši. Rozs: 104 m. nemci, valaši.

Zn. m. Starý Arad (Ó-Arad) Marusi, pekné mesto, sídlo stolice a výčerné nasium, valašskú pripravovnu, fabriky, pectvo. (To mesto mnoho strachu snasa leiaci pevný zamek Nový-Arad, skrz uh pm. na peknom mieste, tu na hore majú výchytnými odpustami. Glogova vneho Orodvára, kde v 1135m r. sa díla, na ktorej Helena kráľovna, II. povzbudila svich verných, žeby zmordovali otmennia tohoze kráľa. Világ zámku, v ktorom dakedy Mathias kráľ svo vo väzení držal. Világ v búrkach Hor 1849m r. Görgey, so svim uhorským t ským generalom, zložil zbroj. — Meneš bré vina. Moňasa, medzi ohromnými fabriky.

9. Čanádská stolica je celkom rovná, ale povodeň ju často navštívu 96.000. Maďari, valaši, nemci, slováci.

Zn. m. Makó, pm. sídlo stolice ne (váže), čanádského kat. biskupa kaš sklad. Nový-Čanád (Uj-Csanád) tu už sv. Štefan založil bol biskupstvo kat. lašského biskupa. Prvsiho čanádského Maďari z budinskej hory-co sa teraz hore vola-dolu rúčili. V 1046m r. v Čanade tra z kráľovstva, a za kráľa vyvolili I. dslavom Juro Dóža spalil mesto a Miko skeho dal na rožen vtiahnuť. — Na d-ky úrodny chotár a znamenité jarmaky (Mezőhegyes); tu je chýrečný kráľovský.

10. Zarándská stolica je celkom rovná, tým viacej má ale pekných bán. Rozs: 23 m. Obyv: 60.000.

Zn. m. Körös-Bánya. pm. sídlo kláštor, banský úrad, bohaté bane na piesku potokového vymývajú zlato. Buhorami; Facebána, Gajnel, Habohaté zlaté bane. Váca, d. má bane a

celkom rovná a pozeňnaná. Maraz povylevajú a močia- 210.000. Madari, slováci,

kr. m. ešte z časov rim- edaleko nebo! starý zamek, v teraz trestnica. Dula má dost i a remeslnici, Békés, pm. ch gazdajú. Füzés-Dar- ý ch lúkach (Sárrét), na epočetné množstvo vodných v a š pm. má starý zamek, byvatelia na sálach gazdu- jvátšou dedinou bolo v kra- mestom.

Tisa na dve častky delí. estami močiaristá. Tisa ju m kukurice a pšenice, sila Obyv: 207.000. Madari

kr. m. na počet obyvateľov leží pri Tise, má znamenitý Má krásne kostely, gymnasi- ky; na Tise most, parné šify segedinské mydlo. — Segedin nestom bolo. V 1474m r. tu potom ho zrušil, a následkom i bitku a úpadkom uhrov pri IL Vladislavom pri Segedine uzvané čierne vojsťo. Moháči Zápólya tu sa stavil Ludvik kráľ spadnul, tu sebe n. tu bol predtým znamenitý to pústa (Pustaser), na ktorej na ktorej ústavy (konštitucie) teš, pm. má 5 rozliéné ná- a 6 mile rozsiahly chotár. — n. preto sa tak nazýva, pone- i bery (po uhorsky: hód)

sebe v brehu potokov divné jakúsi liečnu, prvélnú drahú

s pekným stoličným domom, stolica.

8. Aradská stolica od východu je hornatá a dobré vína rodí; inde je všade rovná a veľmi pozeňnaná. Potoky: Körös, Maruš. Rozs: 104 m. Obyv: 305.000. Madari, nemci, valaši.

Zn. m. Starý Arad (Ó-Arad) sl. kr. m. na pravom brehu Marusi, pekné mesto, sídlo stolice a východno-gr. biskupa; má gym- nasium, valašskú pripravovú, fabriky, chyrečné mlyny, veľké ku- pectvo. (To mesto mnoho strachu snasalo v 1848m r. kým naproti ležiaci pevný zamek Nový-Arad, skrz uhrov bol dobývaný). Radna, pm. na peknom mieste, tu na hore majú františkani kláštor a kostel s výchyrymi odpustami. Glogovác, d. stojí na mieste starodá- vneho Orodvára, kde v 1135m r. sa táto krvavá diéta shromáž- dila, na ktorej Helena kráľovna, Ilho Bely temného kráľa žena, povzbudila svích verných, žeby zmordovali tých 68 mužov, co príčinou boli otemnenia tohože kráľa. Vilagoš, pm. má rozvalinu tohoto zámku, v ktorom dakedy Mathias kráľ svojko ujčka Michála Szilágyiho vo väzení držal. Vilagoš v búrkach Hora a Klosky mnoho trpel. Tu v 1849m r. Görgey, so svím uhorským táborom, pred Rüdigerom, rus- ským generalom, zložil zbroj. — Méneš a Boroš-Jenő, majú do- bré vína. Moňasa, medzi ohromnými vrchami, má železné bane a fabriky.

9. Čanádská stolica je celkom rovná a veľmi úro- dná, ale povodeň ju často navšťuje. Rozs: 29□m. Obyv: 96.000. Madari, valaši, nemci, slováci.

Zn. m. Makó, pm. sídlo stolice tu je kat. kostel o try tur- ne (váže), čanádského kat. biskupa kaštel, kalv. gymnasium, solný sklad. Nový-Čanád (Új-Csanád) teraz d. predtým mesto. Tu už sv. Štefan založil bol biskupstvo kat. čanádské; dneš je sídlo va- lašského biskupa. Prvsiho čanádského biskupa sv. Gerharda pohani madari z budinskej hory-co sa teraz horou sv. Gerharda (Gellérthegy) vola-dolu rúčili. V 1046m r. v Čanade shromáždení uhri zložili Pe- tra z kráľovstva, a za kráľa vyvolili I. Andreja. Tu pod ILm Vla- dislavom Juro Dóža spalil mesto a Mikolaja Csákyho, biskupa čanád- skeho dal na rožeň vtiahnuť. — Naďlak (Nagylak) pm. má veli- ký úrodný chotár a znamenité jarmaky na statek. Mezöhegyes (Mezőhegyes); tu je chyrečný kráľovský méneš (zrieberň).

10. Zarándská stolica je veľmi vrchovatá, leň má- lo žita rodí, tým viacej má ale pekných lesov, zveriny, a bo- hatých bán. Rozs: 23□m. Obyv: 63.000. Madari, valaši.

Zn. m. Körös-Bánya, pm. sídlo stolice, má františkanský kláštor, banský úrad, bohaté bane na zlato; tu v jednej doline z piesku potokového vymývajú zlato. Bukurešd, d. medzi divými borami; Facebána, Gajnel, Halmađ, dediny, všetke majú bohaté zlaté bane. Váca, d. má bane a prirodzené teple kúpele.

11. Krasnánska stolica je veľmi horňatá, žita málo čo sa tu zrodí, ale na ovoc, dobré chovaný stajek a včely je bohatá. Rozs: 20 m. Obyv: 63.000. Maďari, valaši.

Zn. m. Silá d-Somlo (Szilagy-Somlyó), pm. sídlo stolice, tu sú dva kláštory, solný sklad a teplé kúpele. Krasna, pm. pri potoku Krasna, obyvatelia provadia remeslá. Čehy (Cseh) d. má dva významné, prehrázne hlboké jezera, jejichž voda je na vrchu teplá a v hlbokosti zimná (studená).

12. Strednia-Solnocká stolica je utešene krásna, v nej vrchy, hory a doliny líbežne sa menia. Ona je úrodná. Rozs: 38 m. Obyv: 114.000. Maďari, valaši.

Zn. m. Zilah, sl. kr. m. pod vrchom Meszeš, sídlo stolice má gymnásium a mnoho vina. Tašná d. má rozvalinu zámku a mnoho vina. Sibó, pm. pri Samoši; tu je Vesselényho kaštel a gardovské ústavy s ménosom. Tu na chotári nalezajú sa v kameni obrátene morské tvory.

13. Kővársky kraj je veľmi horňatý, neúrodný, má ale na ubočiach dobrú ovoc. Rozs: 17 m. Obyv: 52.000. Maďari, valaši.

Zn. m. Kapnik-Baňa, ľudnaté banské m. má zlatostriebrné bane, tu je aj úrad banský. Berkes, sídlo kraja pm. medzi peknými vrchmi, tu mnoho hrnčiarov býva.

14. Krašovská stolica je sice horňatá, ale úrodná a poľehnaná. Prez túto stolicu ťahú banské rudnaté hory a tvoria úrodné a mnoho ovoci donášajúce doliny. Potoky: Karas, Berzava, Temeš. Rozs: 91 m. Obyv: 259.000. Maďari, nemci, srbi, valaši.

Zn. m. Lugoš, pm. pri Temeši. sídlo stolice a biskupa gr. kat. má gymnásium, dobré vina a hodbaľníctvo. Fačet, pm. pri kanáli Bega. Nemecká-Gladna, pm. má medené a železné bane. Nemecké-Bogšani (Német-Bogsan) pri Berzave, sídlo úradu banského, má železné bane, topárne, hamre. Dognáčka, Sáska. Oravica, všetko s bohatými baňami na zlato, striebro, med, cín, olovo, zink, železo, marmor, a kamenné uhlie. Pri tom obzvlášť v Oravici sú veľké topárne a hamre; tu robia tiež liaty ocel a železnícke šiny.

15. Temešská stolica. Na jej východnej stránke rozprestierajú sa poslednie vršky krásovských hôr; západná stránka je rovná a prevelice poľehnaná. Ona je uhorský kaanan. Predtým bola močiarišťa, od kedy ale kanál (prieplav) Bega je hotový, močiare ubývajú. Podnebie je tu príjemné a teplé, zem, mimo pšenici a rozličného zrniva rodí aj rýžkašu a bavlnu. V tejto stolici sú starodávne rímske šance. Potoky:

Bega, Temeš, Berzava. Rozs: 103 Maďari, nemci, srbi, valaši, slováci, b.

Zn. m. Temešvár, sl. kr. m. ešte dnes znamenité pevné miesto, sídlo katolíckeho a východno-greckého. Tu sú stí, právnická škola, gymnásium, piarist zbrojný sklad, divadlo, veľké kupectvo, a vný zamek 1413m r. Jan Hunyady vybud rodina, tak tiež Pavel Kinizai, ako tem tu Štefan Bathory a Jan Zapolya premošli na železnom trune spálili. V 1550m r. Š uhrami bránil Temešvár proti Turkom a zomrel. Temešvár aj v 1849m r. mnoho teplé zriedla. Lippa, m. dakedy pevný zám veľké kupectvo a drevom, vinom statko sídlo východno-gr. biskupa, v chotári pri al sa rýžkaša, (kolo 40.000 centav) tu je Arad (Uj-Arad) proti Starému-Aradu, t 1809m r. skrz vojny chýrečným zostal. Tu v 1839 m r. 13 uherski generali.

16. Torontálska stolica j dná prez ňu je pripravený kanál Bega plávajú. Následkom toho kanála Tis jená. Rozs: 119 m. Obyv: 413.000 bulhari, francúzi, slováci, a t. d.

Zn. m. Veľký-Bečkerek (Nagy-stolice, má gymnásium, hodbaľníctvo; veľ (Uj-Becse) tu sa provadi najväčšie kupectv jine. Veľká-Kikinda (Nagy-Kikinda). ný chotar a mnoho statku. Ivánka, so

17. Veľká Kumánia (Nagy-ka okolica Hajdúkerület) Do tejto sluchajú ešte: Veľká-Kumánia a 6 h olsobodené od stoličnej vrchnosti, a s majú. Veľká-Kumánia leží medzi s bihar, a békésskou, je celkom rovná a Obyv: 56.000. Maďari. —

Do Veľkej-Kumanie IV. Bela kral pr r: 40.000 familie Kánov, pod jejich vód Neodluha potom ukazali sa od polskej hran rodávneho zvyku, poslal po krajine krvav čenstva vojny a svolával národ do zbroja, podarilo sa mu zhromaždiť. Uhri nenávideli mali, jakoby oni boli porobili do krajiny tu

a je veľmi horňatá, žita
obré chovaný stajek a včie-
63.000. Maďari, valaši.
gy-Somlyó), pm. sídlo stolice,
e kúpele. Krásna, pm. pri
mesla. Čehy (Cseh) d. ma
ra, jejich voda je na vrchu

stolica je utešene krásna,
sa menia. Ona je úrodná.
Maďari, valaši.

chom Meszeš, sídlo stolice
ád, má rozvalinu zámku a
tu je Vesselényho kaštel a
chotari nalezajú sa v kameni

ľmi horňatý, neúrodný,
: 17 m. Obyv: 52.000.

lnaté banské m. má zlato-
Berkes, sídlo kraja pm.
arov býva.

e sice horňatá, ale úrodná
úú bánatské rudnaté hory
ásajúce doliny. Potoky:
Rozs: 91 m. Obyv:

i. sídlo stolice a biskupa gr.
babského. Fačet, pm. pri
pm. má medené a železné
) pri Berzave, sídlo úradu
re. Dognáčka, Sáska,
na zlato, striebro, meď, cín,
uhlie. Pri tom obzvlášť v
robia tiež liaty ocel a želez-

ja jej východnej stránke
krásovskej hôr; západná
aná. Ona je uhorský ka-
kedy ale kanál (prieplav)
Podnebie je tu príjemné a
ého zrniva rodí aj rýžkašu
vne rímske šance. Potoky:

Bega, Temeš, Berzava. Rozs: 103 m. Obyv: 356.000.
Maďari, nemci, srbi, valaši, slováci, bulhari, francúzi.

Zn. m. Temešvár, sl. kr. m. pri Bega, múrom ohradené
ešte dnes znamenité pevné miesto, sídlo stolice a dvoch biskupov
katolíckeho a východno-greckého. Tu sú tiež rozličné vysoké vrchno-
sti, právnická škola gymnásium, piaristov a milosrdných kláštor,
zbrojný sklad, divadlo, veľké kupectvo, a t. d. — (Temešvárske pe-
vný zamek 1413m r. Ján Hunyady vybudoval. Tu bývala Hunyadyho
rodina, tak tiež Pavel Kinizsi, jako temešský bán. V 1514m r. tu
tu Štefan Bathory a Ján Zápolya premohli a zahubili Juru Doža a ho-
na železnom trane spálili. V 1550m r. Štefan Lošonezy len so 2200
uhrami bránil Temešvár proti Turkom a po vlastenecky zmužile tu
zomrel. Temešvár aj v 1847m r. mnoho trpel.) — Bazias, d. má
teplé zriedla. Lippa, m. dakeď pevný zamek, leží pri Marši, provadi
veľké kupectvo s drevom, vinom statkom a jiným. Veršec, pm.
sídlo východno-gr. biskupa, v chotari pri alibunarských močiach rodí
sa rýžkaša, (kolo 40.000 centav) tu je aj mnoho hodbabu. No v ý-
Arad (Uj-Arad) proti Starému-Aradu, tu je ten pevný zamek, čo v
1807m r. skrz vojny chýrečným zostal. Tu boli zmarnení po revolúcie
v 1839 m r. 13 uherski generáli.

16. Torontálska stolica je celkom rovná a úro-
dná prez ňu je pripravený kanál Bega, na ktorom šify (lode)
plávajú. Následkom toho kanála Tisa je s Temešvárom spo-
jená. Rozs: 119 m. Obyv: 413.000, Maďari, srbi, nemci,
bulhari, francúzi, slováci, a t. d.

Zn. m. Veľký-Beckerek (Nagy-Becskerek) veľké pm. sídlo
stolice, má gymnásium, hodbabníctvo; veľké kupectvo. Nova-Béča
(Uj-Becse) tu sa provadi najväčšie kupectvo so zrnivom v celej kra-
jine. Veľká-Kikinda (Nagy-Kikinda), veľké pm. má veľký úrod-
ný chotár a mnoho statku. Ivanda, so žriedlom horkej vody.

17. Veľká Kumánia (Nagy-kunság) a Hajdú-
ka okolica (Hajdúkerület) Do tejto zátisskej okolicy pri-
slúchajú ešte: Veľká-Kumánia a 6 hajducké mestá. Tyto sú
olsobodené od stoličnej vrchnosti, a svú vlastnú samosprávu
majú. Veľká-Kumánia leží medzi stolicami heveš, sabolč
bihar, a békésskou, je celkom rovná a úrodná. Rozs: 21 m.
Obyv: 56.000. Maďari. —

Do Veľkej-Kumánie IV. Béla kráľ prijal a posadil kolo 1233ho
r: 40.000 familia Kúnov, pod jejich vódom a kráľom Kuthenom.
Neodluha potom ukázali sa od polskej hranice tatari. Béla, dla sta-
rodávneho zvyku, poslal po krajine krvavý meč, na znak nebezpe-
čenstva vojny a svolával národ do zbroja, ale sotva 66000 chlapov
podarilo sa mu shromaždiť. Uhri nenávideli kúnov a v podozrení ich
mali, jakoby oni boli povolali do krajiny tatárov. V tomto podozrení

zabili Kuthena. Z tejto príčiny kuni spojili sa s tatarími a spolu s nimi pustošili krajinu.

Bitka pri Sajove. Tatári-bolo ich viac, nežli 1 milión — za dva roky celú krajinu zvrhčili, mestá, dediny popálili, ľud vyzabíjali, tak že len malo čo narodu, po skalách a jaskyniach skrytého zostalo. —

Zn. m. Kardsag, sl. m. má úrodné polia a kat. gymnasium. Kúnszállás, Madarás, Turkeve, Kúnsv-Martin sl. p. mesta.

Hajdúcka okolica leží medzi sabolčskou a bihar-skou stolicama, je rovní a úrodná, ona obsahuje v sebe 6 mestá. Rozs: 17 m. Obyv: 54000. Madari.

Mestá sú: Bősörmén, má kalv. gymnasium a veľký chotár. Hadhaz, Dorog, Nánás, Vámoš-Piré, Sobosló. Všetke té mesta majú mnoho obyvateľov a veľké chotare. — (V turckých vojnách tisíce srbov a valachov poutekalo do lesov. Tu sa osbrojili a casom na turka uderili. Týmto dali meno: Hajdúci. Dalej potom do služby kráľov uherských vstanuli a do krajiny prišli boli. Konečne od Štefana Bocskay, ktorému proti Radolfovi pomáhali, veľké sledody obsahli).

C. I. PREDDUNAJSKÁ OKOLICA.

obsahuje v sebe 13 stolice. Této sú:

1. bácska (bács)..... a jej sídlo	Zombor.(Zombor)
2. peštianská (pest)...	Pešt. (Pest).
3. novohradská (nógrád)	Balaš-Darmati
(Balassa-Gyarmat).
4. ostrihonská (esztergam)	Ostrihom (Esztergam)
5. hontanská (hont)	Šahy (Jpolyságh)
6. tekovská (bars)	Zlaté-Moravce (Ara-
nyos-Mároth).
7. zvolenská (zólyom)	Banská-Bystrica
(Besztercebánya).
8. liptovská (liptó)	Svätý- Mikuláš
(Szentmiklós).
9. turčanská (turóc)	Túre- svätý-Martin
(Turóc-sz-Márton)
10. oravská (árva)	Nížní-Kubin
(Alsó-Kubin).
11. trenčinská (trencsén)	Trencsén (Trencsén).
12. nitrianská (nyitra)	Nitra (Nyitra)

13. prešporská (pozsony)

14. V tejto okolicy je aj výsadný
(Kis-Kunság).

II. PREDDUNAJSKEJ OKOLICE PRÍRODZENÉ VLASTNOSTI.

Tento okolicy hlavná rieka je Dunaj a poludnejšiu stranu myje. Boží Nitra, Hron, Jpól.

Hory sú: Karpaty, ktoré najvyššie vrchy sú v horách Tatra a v pohorí Karpaty. Na poludnejších konároch t. okolicy rodí sa ešte dobré víno, ale k. d. horiská, medzi ktorými sa led (pohánka) a krumple (zemiaky) ro. tých horách rastnú miestami utešer. bré pastviská, kde sa ovce a rožný s. ným mliekom a syrom mnoho užit. nalezajú sa bohaté bane na striebro, striebro, zezezo, antimon a jiné potu. rod tu bývajáci je schopný, usilovn. baňách, hutách, hámraich, aneb pil. vadi rozličné kupectva.

III. STOLICE PREDDUNAJSKEJ

1. Bácska a bodrogská medzi Tisou a Dunajom. Tu je též 15 mil dlhý a Tisu s Dunajom spoj. stolica je rovná, len kolo stredku vyz. horky, ktoré teda vlnatú roveň tvoria. Sem a tam najdu sa aj močiare a je.

pojili sa s tatármi a spolu s

h viac, nežli 1 milion — za
dediny popálili, ľud vyzabíjali.
skrytiach skrytého zostalé. —
e polia a kat. gymnasium. Kiš-
usv-Martin sl. p. mesta.
edzi sabolčskou a bihar-
á, ona obsahuje v sebe 6
Madari.

dy. gymnasium a veľký cho-
ámoš-Pirč, Soboslo
v a veľké chotáre. — (V tu-
v poutekalo do lesov. Tu sa
mto dali meno: Hajdúci.
h vstanuli a do krajiny pri-
ktorému proti Rudolfovi po-

OKOLICA.

lice. Tého sú:

- . Zombor (Zombor)
- . Pešt. (Pest).
- . Balas-Darmati
(Balassa-Gyarmat).
- . Ostrihom (Esztergam)
- . Šahy (Jpolyságh)
- . Zlaté-Moravce (Ara-
nyos-Mároth).
- . Banská-Bystrica
(Besztercebánya).
- . Svätý- Mikuláš
(Szentmiklós).
- . Túrč- svätý-Martin
(Turóc-sz-Márton)
- . Nížni-Kubin
(Alsó-Kubin).
- . Trenčén (Trencsén).
- . Nitra (Nyitra)

13. prešporská (pozsony) Prešporek
(Pozson).
14. V tejto okolicy je aj výsadný okres Malej-Kumanie
(Kis-Kunság).

II PREDDUNAJSKEJ OKOLICE PODOBA A PRIRODZENÉ VLASTNOSTI.

Tejto okolicy hlavná rieka je Dunaj, čo jej zápa-
dnú a juhovýchodnú stranu myje. Bočné potoky sú tu: Váh,
Nitra, Hron, Jpól.

Hôry sú: Karpaty, ktoré najväčšiu časť tejto okolicy
zakrývajú, jejich najvyššie vrchy sú v stredných Karpatov.
to jest v horách Tatra a v pohorí Fátra a Mátra. Báč-
ska a peštianska stolice sú z najväčšej častky rovnie a veľmi
úrodné. Na juhovýchodných konároch týchto hôr preddunajskej
okolicy rodí sa ešte dobré víno, ale ku polnoci sú to ohromné
dive horiská, medzi ktorými sa ledva chatrný oves, tatárka
(pohánka) a krumpľe (zemiaky) rodia. Všet predca aj na
tých horách rastnú miestami utešené lesy a na holicách do-
bré pastviská, kde sa ovce a rôžny statek živia a svím chut-
ným mliekom a sýrom mnoho užitku donášajú. V lône hôr
nalezajú sa bohaté bane na striebro, zlato, meď, olovo, živé
striebro, železo, antimon a jiné potrebné kovy. K tomu ná-
rod tu bývajci je schopný, usilovný a spôsobný; pracuje v
baňách, hutách, hámrach, aneb pilnuje své remeslá a pro-
vadi rozličné kupectva.

III. STOLICE PREDDUNAJSKEJ OKOLICE.

1. Báčska a bodrogská spojené stolice, ležia
medzi Tisou a Dunajom. Tu je tiež kanál Franc, ktorý je
15 mil dlhý a Tisu s Dunajom spojuje. Táto už dnes jedna
stolica je rovná, len kolo stredku vyzdvihujú sa nevelké pa-
horky, ktoré teda vlnatú roveň tvoria. Ona je veľmi úrodná.
Sem a tam najdú sa aj močiare a jezerá, a medzi tými naj-

väčšie je jezero paličské, jehožto voda sa k vodám ležným pričítava. Rozs: 178 m. Obyv: 576.000. Maďari, srbi, nemci, Slováci.

Zn. m. Zombor, sl. kr. m. sídlo stolice, má školu reálnu, srbskú pripravovnu, a veľmi znamenité, kupectvo. Sobotka (Szabadka) sl. kr. veľké m. má gymnásium, veľké roľníctvo, mnoho statku; tohoto mesta chotár urobí 36 míľ. Nový-Sad (Ujvidék) sl. kr. m. sídlo biskupa východno-gr. s gymnasiomom a veľkým kupectvom. má na Dunaji most. Leží proti zámku petrovaradinského, z ktorého v 1848m r. postrelané bolo. Baja, a Kula, mesta s veľkými trhami pšeničnými. Apatin, tu sa východne konopá rodí. Zenta, pm. pri Tise, tu kníže Eugen v 1697m r. v 11m sept. slávne bojoval proti Turkom.

2. Peštianská, so starodávnymi pilišskou a šoltskou spojená, stolica je jedna z najväčších stolíc uhorských. Leží medzi Tisou a Dunajom. Polnočná jej stránka je horistá, poludnia ale rovná a vynímajúc nektoré piesky, ona je úrodná. Hlavná rieka je Dunaj, ktorý tu nekela ostrovov tvorí, takéto sú: ostrov sv. Andreja (Szent-Endre sziget), ostrov svätej Margarety, medzi Pešt-Budínom, a nižej ostrov Čepel. Rozs: 189 m. Obyv: 775.000. Rozličných národností.

Zn. m. Budin (Buda) sl. kr. m. na pravom brehu Dunaja; hlavná časťka tohoto mesta — zámek — leží na hore a je murom npevný. Tu je kráľovský palác, a ten kostel, v ktorom pravica sv. Štefana kráľa sa zachováva. Tu sa zachováva aj svätá koruna uhorská a jiné odznaky kráľovstva. Blízko kráľovského palaca je plac (priestor) sv. Dura (Györgytér), na ktorom dakedy Ladislava Hunyadyho zotiali. Tu stojí pamätný stĺp generala Hentziho, ktorý v 1849m r. pri bránení Budína zpadnul. V tom zámku je viac kostelov, a v jednom z nich odpočívajú III. Andrej kráľ. V budínskom zámku sú úrady ministerské a krajinské hlavné vrchnosti, gymnásium, reálna škola, priemyslná univerzita (múgyetem) hōra, na ktorej ten zámek stojí je prekopaný a v nej tunel (prechod, čili jask) vybudovaný, pri tuneli je hornia železnica, čo každé 5 minuty hore dolu prechodí. — Celý Budin rozprestiera sa pri Dunaji na miľu zeme; okrem zámku jeho častky sú: V odnie-mesto (viziváros), Kristyny mesto, Rácske mesto, aneb Taban. Nový-Budin. V Budíne je 54.000 obyvateľov. Sú tu všelijaké školy, kláštore, svetochýrne teplé kúpele, veľké kupectvo, fabriky, a t. d. Budin s Pestom prez Dunaj spojuje chýrečný refazný most. — Pešt (Pest), sl. kr. m. na ľavej strane Dunaja, uhorského kráľovstva najväčšie a najpeknéjšie mesto, má 200.000 obyvateľov. Pešt je stredisko všetkého krajinského umenia, učennosti, pilnosti, kupectva, fabrik, a železníc. Tu je krajinská univerzita (to jest: tá najvyššia škola v ktorej sa lekári, právotári a t. d. učia); maľarská akadémia, museum (kde sa známe

nité a starodávne rozličné veci zachováva), ktorej z celej krajiny výborní klerici sa vovňa, ústav slepých, divadlá, obrazareň. I pravené. Tu je aj krajinský dom v ňom maľduje.

Pri Pešti leží na východe toto písa za starodávne časy uhri na dietu shrom.

Na gerhardskej hore po nad Budí zámek. Budinské hory rodia východne čer.

Starý-Budin (O-Buda, vyššie Kőrös (Nagy-Körös) s gymnasiomom a pri (Kálcsa), sídlo kat. arcibiskupa, má gy knihareň a krásny kostel. Vyššie Vácova r. šéhradské, na vysokej skale nad Dunaj je jedna tureň (váza), v ktorej Salamon kr. Vyšehrade býval nekedy Károly Róbert k. Zach pre zhanobenie svojej dcéry chcel prsty z ruky odtiaľ, a preto bol potom s tretie pokolenie zahubený. Tu býval tiež, s veľký Ludvik kráľ.

Dejepisná pamiatka. Čo vého v dejach vlasti našej sa číta, mohlo l pomínať. Zvlaste ale deje z časov mal paláci kráľovském staro-budínskom skrz F tom deje Zigmunda; smrť 40 mužov a k Hunyadyho, smrť jeho syna Ladislava: kráľa Mathias Korvina (Hunyady), jeho vojstvo na lade Dunaja stojace; panovanie ka palatína Jozefa; naposledy vydobyvanie r. 1849m môžu byť predmetom krásnych c

3. Novohradská (Nógrád) na stredku je väčšími a menšími hōr stránka má krásne doliny a je veľn Rozs: 76 m. Obyv: 198.000. Maďar

Zn. m. Balás-Darmati (Balassa-sídlo stolice s pekným stoličným domom a v Tarjani, d. s bačami na kamenné uhli pm. má gymnásium, rozličné fabriky a ban století Giskra s čechami spustosil, Tož mno

ehožto voda sa k vodám leč-
m. Obyv: 576.000. Maďari,

m. sídlo stolice, má školu realnú,
nenitú, kupectvo. Sobotka (Szabo-
tka, veľké roľníctvo, mnoho stat-
mle. Nový-Sad (Ujvidék) sl.
s gymnasiomom a veľkým kupec-
proti zámku petrovaradinského, z
olo. Baja, a Kula, mesta s veľ-
in, tu sa výchylné konopi rodí.
gen v 1697m. r. v 11m sept. sla-

starodávnymi pilišskou a
je jedna z najväčších stolic
u a Dunajom. Polnočná jej
le rovná a vynímajúc nektoré
rieka je Dunaj, ktorý tu ne-
: ostrov sv. Andreja (Szent-
Margarety, medzi Pešť-Budí-
zs: 189 m. Obyv: 775.000.

r. m. na pravom brehu Dunaja;
nek — leží na hore a je murom
ten kostel, v ktorom pravica sv.
zachováva aj svätú korunu uhor-
Blízko kráľovského paláca je plac
ktorom dakedy Ladislava Hunya-
štip generala Heutzho, ktorý v
nul. V tom zámku je viac koste-
Andrej kral. V budinskom zámku
vnú vnútrnosti, gymnasiom, realna
etem) hore, na ktorej ten zamek
(prechod, čili jask) vybudovaný,
každé 5 minuty hore dolu pre-
pri Dunaji na milu zeme: okrem
esto (viziváros), Kristyny
n. Nový-Budín. V Budine je
školy, kláštore, svetochýrne te-
ky, a t. d. Budín s Pešťom prez
ost. — Pešť (Pest), sl. kr. m.
kráľovstva najväčšie a najpekné-
Pešť je stredisko všetkého kra-
kupectva, fabrik, a železníc. Tu
najvyššia škola v ktorej sa lekári,
kadernia, museum (kde sa známe

nité a starodávne rozličné veci zachováajú) ústrednia seminaria, do
ktorej z celej krajiny výborní klerici sa posielajú, učiteľská prípra-
vovňa, ústav slepých, divadlá, obrazareň. Po ulicách sú železnice na-
pravené. Tu je aj krajinský dom v čomž sa diéta (snem) shro-
mažduje.

Pri Pešti leží na východe toto pieskovité rákošské pole, kde
sa za starodávne časy uhri na dietu shromažďovali.

Na gerhardskej hore po nad Budín a Pešť vypína sa pevný
zamek. Budinské hory rodia výchylné červené vína.

Starý-Budín (O-Buda, vyššie Budína, starodávne mesto
ešte z časov rímskych, má 16.000 obyvateľov, fabríky, parné mlyny,
znamenitú lodenicu (fabriku, v ktorej parolode budujú) Medzi Pešťom
a Budínom je ostrov sv. Margarety, majetok arcikníže Jozefa, pre-
krásne miesto s teplými kúpeľmi.

Vácov (Vác) sídlo kat. biskupa s gymnasiomom a ústavom
blucho-nemých, tu je aj krajinská trestnica. Gödöllő, s pekným
palacom kráľovským skrz krajinu František-Jozefovi kralovi, pri jeho
korunovaní, darovaným. Kečekemét, sl. kr. m. má 41.000 obyvate-
lelov, 2 gymnasia, právnickú akademiú a veľké roľníctvo. Veľký-
Körös (Nagy-Körös) s gymnasiomom a pripravovňu učiteľov. Kalocsa
(Kalocsa), sídlo kat. arcibiskupa, má gymnasiom, seminariu, veľkú
knihareň a krásny kostel. Vyššie Vácova viditeľné sú rozvaliny vyš-
šéhradské, na vysokej skale nad Dunajom, tu pri brehu Dunaja
je jedna tureň (váza), v ktorej Salamon kral uh. vo väzení býval. Na
Vyššehrade býval nekedy Károli Róbert kral uherský. Tu Felician
Zach pre zhanobenie svojej dcéry chcel porúbať kralovnu, a jej 2
prsty z ruky odtiaľ, a preto bol potom s celou svou rodinou až na
tretie pokolenie zabubený. Tu býval tiež, so svojim skvostným dvorom
veľký Ľudvik kral.

Dejepisná pamiatka. Čo len slávneho aneb truchli-
vého v dejach vlasti našej sa číta, mohlo by sa pri Pešť-Budine pri-
pomínať. Zvlaste ale deje z časov malého Károla, ktorý v
paláci kráľovskom staro-budinskom skrz Forgácha zabitým bol. Po-
tom deje Zigmunda; smrť 40 mužov a Konta; deje z časov Jana
Hunyadyho, smrť jeho syna Ladislava a falošnosť Cilleyho; deje
krala Mathias Korvina (Hunyady), jeho vyvolenie za krala, skrz
vojstvo na lade Dunaja stojace; panovanie turkov v Budine; pamiat-
ka palatína Jozefa; naposledy vydobývanie Budína skrz honvedov v
r. 1849m môžu byť predmetom krásnych obrazov historických

3. Novohradská (Nógrád) stolica na polnoci a
na stredku je väčšími a menšími horami prikrytá, západná
stránka má krásne doliny a je veľmi úrodná. Potok: Ipol.
Rozs: 76□m. Obyv: 198.000. Maďari, slováci, nemci.

Zn. m. Balás-Darmati (Balassa-Gyarmat) pm. pri Ipoli;
sídlu stolice s pekným stoličným domom a veľkou trestnicou. Salgó-
Tarjani, d. s baňami na kamenné uhlie. Lúsanec (Losonc),
pm. má gymnasiom, rozličné fabríky a bane. — (Toto mesto v 15m
století Giekra s čechami spustosil, Tež mnoho ono trpelo v 1849m r.

od moskalov). G á c (Gács) má znamenité fabriky na postav (súkno). Orosi d. blízko chýrebného rozvaleného zámku Dré g e l.

4. Ostrihomská stolica je skrz Dunaj na dve častky rozdelená. Ona je vôbec hornatá, ale rodí ovoci, vína a pšenici zbytočne. Potoky: Dunaj, Hron. Rozs: 19 □ m. Obyv: 65.000. Maďari, Slováci.

Zn. m. Ostrihom (Esztergom), sl. kr. m. sídlo stolice a kat. arcibiskupa a primasa uhorskej krajiny, má na skale nad Dunajom krásnu basiliku (skvošný veľký kostel), seminár, gymnásium, knižnicu a listareň, kľaštore, most na Dunaji a t. d. — (V Ostrihome sa narodil, býval a korunovaný bol sv. Štefan; tu bývali do tatarskej vojny (1341. r.) uhorské kráľové. Ostrihom za dlhý čas bol v tureckých rukách). — Š ü t t o a B i s k e, dediny pri Dunaji s marmarovými baňami. Parka ň na ľavej strane Dunaja, tu v 1623 m. r. Turci skrz vojstvo Iho Leopolda veľmi boli porazení. D ō m ō š. d. má kamenné uhlie; tu H. Bela kral rád býval, tu aj zomrel, keď totižto v 1068 m. r. uhrov na radu tu shromaždil, povalina chyže sa naň zbúrla a kráľa zabila.

5. Hontanská stolica je na poludní a polnoci hornatá, na stredku má pekné úrodné doliny; zvlášť krásna je ipolska dolina. V horách je mnoho striebra, zlata a inej kovovej rudy. Potoky: Ipol, Hron. Rozs: 44 □ m. Obyv: 112.000. Slováci, maďari, nemci.

Zn. m. Štiavnica (Selymec-Bánya), sl. kr. m. tu je svetochýrna banská a lesnícka akadémia, vysoké banské úrady, gymnásium, najpeknější v krajine kalvária, bohaté zlaté a strieborné bane, z ktorýchto vykopáva sa každoročne kolo 3 centov zlata a 280 centov striebra. Tu robia aj té najlepšie hlinené fajky. Do Štiavnice už sv. Štefan povolal moravcov aby v baňach pracovali. Tatari Štiavnicu rozbúrili a IV. Béla znovu ju vystavil. Š a h y (Jpolsag) pm. sídlo stolice. B ō r ů ů ň, pm. sv. Štefan tu rád býval. B é l a b a ň a a P u k a n e c (Bakabánya) mestčka s bohatými baňami. K o š p a l l a g, B á t o v c e (Bath) s výchytrným dohanom. Dré g e l, rozvalina starého zámku, ktorý proti Turkom Duro Szondy bránil, a když videl, že naproti prevyšujúcemu neproteli ho držať nemože, statky a drahé veci všetke spalil, potom so svimi malými bojovníkmi uderil na neprotela a po hroznom krve vylívaní za vlastnú slávu smrť podstúpil.

6. Tekovská (Bars) stolica, má na polnoci rudnaté hory s bohatými baňami, na poludní úrodné rovnie a doliny. Potok: Hron. Rozs: 47 □ m. Obyv: 137.000. Slováci, maďari, nemci.

Zn. m. Kremnica (Körmöcz-Bánya), sl. kr. banské mesto v hlbkej, vysokými vrchmi obklícenej doline leží. Má banské úrady, výchytrnú peňazobitňu v ktorej dukáty a dvadsátniky razia, bohaté zlaté a strieborné bane, ktoré do roka 2 centy zlata a 15 centy

striebra vydávajú; má papierne, fabricki robia aj dobré husle a struny. Andreja, tak nazvaný, zlatý lis ostavne sú spísané — N o v a - B a ň a tým boli tu bohaté bane, teraz má Moravce (Aranyos-Maroth), pm. kereszt), pm. s palacom biskupa biskupa.

7. Zvolenská (Zólyo) na polnočnej zvolenskej hranici a k východu Kráľovská Hôla, lučia. V týchto horách dobývajú lezo. V údoliach má dobré pa Potok; Hron. Rozs: 49 □ m. Slováci.

Zn. m. Banská-Bystřica, m. pri Hrone, sídlo stolice a kat. škú pripravovní, seminariu, znám a zeze: papierne, pracharne a veľk r. Gabriela Bethlena vyvolili za kráľi na (Urakvölgye) s veľkými ba viera tak zvaná cementová voda, k miesto toho medí naskladá. L u b i m. s medenými a železnými baň kr. b. m. má železné hamre, tu z dzu) robia a ďaleko po svete rozpo kr. m. tu dakedy Mathias kral býv Tu na skale je rozvalina starého ranu uhorskú ukrýval. Blízko je Krupina (Korpona) sl. kr. m. proti Turkom. Tu Bocskay v 1605 ského.

8. Liptovská stolica najhornatejšia; tu sa vypína B va Hôla, pod ktorú Váh vzn plavia dravo, zeze a jiný tova liptovských je mnoho užitečné zeze a t. d. V mnohých jask nelé kosí predpotopných zvi rastniu rozličné voňavé kvety pastviská, na ktorých mnoho ov ten v celej krajine najlepši lipt 39 □ m. Obyv: 79.000. Najviac

Zn. m. Sv. Mikuláš (S Ružomberok (Rózsáhegy), pm

znamenité fabriky na postav (súkno).
rozvaleného zámku Drégel.
stolica je skrz Dunaj na dve čast-
e hornatá, ale rodí ovoci, vína a
Dunaj, Hron. Rozs: 19□m. Obyv:

Esztergam), sl. kr. m. sídlo stolice a
skej krajiny, má na skale nad Dunaj-
ý veľký kostel, seminariu, gymnasi-
e, most na Dunaji a t. d. — (V Ostri-
ovaným bol sv. Štefan; tu bývali do
ské kralové. Ostrihom za dlhý čas
tto a Biske, dediny pri Dunaji
kaň na ľavej strane Dunaja, tu v
Leopolda veľmi boli porazený. Dá-
H. Bela kral rád býval, tu aj zom-
rov na radu tu zhromaždil, povalina
bila.

lica je na poludní a polnoci
né úrodné doliny; zvláštne krá-
rach je mnoho striebra, zlata a
: Ipol, Hron. Rozs: 44□m.
dári, nemci.

elymecz-Bánya), sl. kr. m. tu je
ademia, vysoké banské úrady, gym-
alvária, bohaté zlaté a strieborné ba-
úzdorčne kolo 3 centov zlata a 280
najlepšie hlinené fajky. Do Stiaivnice
by v baniach pracovali. Tatári Stiaiv-
ju vystavil. S a h y (Jpolyságh) pm.
Štefan tu rád býval. B e l a b a n a
estečka s bohatými baňami. K o š-
s výchynným dohanom. Drégel,
proti turkom Duro Szondy brail, a
iemu nepratelu ho držať nemože,
l, potom so svimi málo bojovníkmi
a krve vylevani za vlast svú slávnú

) stolica, má na polnoci rud-
ni, na poludní úrodné rovinie a
47□m. Obyv. 137.000. Slová-

Örmöcz-Bánya), sl. kr. banaké
mi obkličenej doline leží. Má banské
ktorej dukáty a dvadsaťnásť razia,
oré do roka 2 centy zlata a 15 centy

striebra vydávajú; má papierno, fabriky na hlinené veci; v Krem-
nici robia aj dobré husle a struny. V Hstárni zachováva sa Ilho
Andreja, tak nazvaný, zlatý list (arany-bulla) v ktorej sľebody
ustavne sú spísané — Nová-Báňa (Új-Bánya), sl. kr. b. m. pred-
tým boli tu bohaté bane, teraz má hámre a sklenené buty. Zlaté-
Moravce (Aranyos-Maroth), pm. sídlo stolice, Sv. križ (Szent-
kereszt), pm. s palacom biskupa bistrického.

7. Zvolenská (Zólyom) stolica je veľmi hornatá,
na polnočnej zvolenskej hranici vyzdvihuje sa pohorie Tátra
a k východu Kráľovská Hôla, oba zvolenskú od liptovskej
lučia. V týchto horách dobýva sa zlato, striebro, meď a ze-
lezo. V údoliach má dobré pastviska, a dost úrodné polia.
Potok: Hron. Rozs: 49□m. Obyv: 102.000. Najviac
slováci.

Zn. m. Banská-Bystřica (Besztercze-Bánya) sl. kr. b.
m. pri Hrone, sídlo stolice a kat. biskupa; má 2 gymnasia, učitel-
skú pripravovňu, seminariu, znamenité bane na striebro, zlato, meď
a zezezo: papierno, pracharne a veľké kupectvo s drevom. Tu v 1620m
r. Gabriela Bethlena vyvolili za kráľa. Baňa, aneb: Spania-d o-
lina (Urakvölgye) s veľkými baňami na meď a striebro, tu vy-
viera tak zvaná cementová voda, ktorá za krátky čas zezezo zožere a
miesto toho meď naskladá. L u b i e t o v á (Libethbánya) sl. kr. b.
m. s medenými a zezeznými baňami. Brezno (Breznobánya) sl.
kr. b. m. má zezezné hámre, tu z ovčieho mlieka dobrý syr (brin-
dzu) robia a ďaleko po svete rozposielajú. Z v o l e n (Ó-Zólyom) sl.
kr. m. tu dakedy Mathias kral býval. Má dobrú kvasnú kyslú vodu.
Tu na skale je rozvalina starého zámku, v ktorom Bethlen sv. ko-
runu uhorskú ukrýval. Blízko je Sljač so znamenitou kúpelou.
K r u p i n a (Korpona) sl. kr. m. dakedy predval banských miest
proti turkom. Tu Boesky v 1605m r. pisal punkty pokoja viednan-
ského.

8. Liptovská stolica je na celom tatranskom kraji
najhornatejšia; tu sa vypína Kriváň, Roháč a Králo-
va Hôla, pod ktorú Váh vzniká. Na tomto potoku pltnici
plavia drevo, zezezo a jiný tovar do ďalšieho sveta. V horách
liptovských je mnoho užitečných kovov, striebra, zlata, cínu
zezeza a t. d. V mnohých jaskyniach nalezajú sa tiež zkame-
nelé kosí predpotopných zvierat. Na horách a úbočiach
rastnú rozličné voňavé kvety a liečné trávy; tak tiež dobré
pastviská, na ktorých mnoho oviec sa chová; liptováci robia
ten v celej krajine najlepší liptovský syr. Potok: Váh. Rozs.
39□m. Obyv: 79.000. Najviac Slováci.

Zn. m. Sv. Mikuláš (Szent-Miklós), pm. sídlo stolice.
Ružomberok (Rózsáhegy), pm. má piaristický kláštor a gym-

nasium, kvasnú (kyslú) vodu a solný sklad. Hradec, pm. má gazdovskú školu, železné hámro, pily a veľký obchod s drevom. Svätý Ivan, d. má kvasnú vodu (kyselinovú uhličitú), ktorá menších ptačkov zadusi; potom teplé žriedlá 2 kostely a takú kryptu, v ktorej mŕtvé tela nezhnijú. Tu je aj ozvena so 9 slabiký opátuje. Nemecská-Lupča (Német-Lipce), má medené, železné a jiné bahe. Lučky, Korýtnica a kúpeľmi.

9. Turčianska stolica (Turóc) pod horami Tatru pekné doliny a úrodnú rovinu tvorí, ktorá je jako zahrada vzdelená, a rodí žito, ovoci, lanu a mnoho zahradných zelenín. Do okola vypínajú sa vysoké hory, v ktorých sú veľké jaskyne. Na týchto horách je viac takých potočkov, ktoré v zime nezamrzajú. Usilovný národ slovenský, tak zvaní šafraníci, jako aj zvolenský čipkár, po celej krajine uherskej s plátnom kupčia. Potoky: Turóc a Váh. Rozs: 20 □ m. Obyv: 45000. Slováci, nemci.

Zn. m. Turc-sv.-Martin (Turóc-sz.-Márton), predtým sl. kr. teraz pm. sídlo stolice, leží v pekne otvorenej doline, pri Turci. Sučan, Turán. majú veľký obchod s drevom. Kláštor (Znio-Váralja), predtým jesuitov, teraz majetok university peštianskej, má papierne, pekný kostel a rozvalinu zámku, v ktorom IV. Béla sa ukrýval. Stubbá, d. má teplú kúpeľ.

10. Oravská (Arva) stolica medzi všetkými stolicami najvyššie leží a je hraničná s Galiciou. Z každej strany je ohromnými horami obkľúčená. Na stredku od Trstennej po Námestov tvorí vysoko-rovinu. Podnebie tejto stolice je zimné, polia sú chudé a neúrodné, okrem týchto na južnej strane ležiacich; tu sa mnoho a dobrého lanu rodí. Veľké lesy a pracovitost ľudu je to najväčšie bohatstvo oravskej stolice. Potoky: Orava a Váh. Rozs: 36 □ m. Obyv: 82000. Najviac slováci.

Zn. m. Dolní, aneb Nižní-Kubin (Alsó-Kubin) pm. sídlo stolice, má veľkú knižnicu (22,000 knihy). Podhrad (Arva-Váralja) d. pod chýrečným zámkom (hradom) Arva. Tu dal Mathias kráľ zavret neverného arcibiskupa kalošského Petra. Kráľovan. d. do ktorej od 1ho dec. do 31ho jan. slunko nezasvieti. Terstenna pm. má gymnasium. Námestó, pm. obyvatelia tkajú výborné plátno; jimi zas (platenníci) kupectvo prevádzajú s plátnom po ďalekých krajinách, ba až po jiných stranách sveta.

11. Trenčianska (Trencsén) stolica je tiež z väčšej časti horňatá, a neúrodná, len poludnejšia stránka pri nitrianskej a stredná dolina z oboch strán Váha je úrodnejšia, ale aj v tejto Váh často vyleje a mnoho škody narobí.

Nalezajú sa v tejto stolici kva uhlie a kamenný olej. Rozs: 80 viac slováci.

Zn. m. Trenčín, sl. kr. m. stolice, má 2 pekné kostely, gymnasium. Neďaleko je rozvalina zámku trenčianskeho, pm. pod starým zámkom, v ktorom Teplice, d. má svetochýrnu teplú kúpeľ, sú dobrí postavníci (lékenníci). Žilina, Bystrica (Beszterce) pm. s peknými hradiar. Rajec, pm. tu dobrý čes. d. domovina drotarov.

12. Nitrianska (Nyitra) polnočná stránka je horňatá a neúrodná, kde hory otvára. Potoky sú: Nitra, Váh. Obyv. 361.000. Slováci, maďari.

Zn. m. Nitra (Nyitra) m. potoku Nitre krásne leží; má seminarium. Tu bol za časov vo väzení dr. kráľovna Gizella oči dala vypáliť. Zámky (Ersekújvár), pm. tu bol, čo mnoho bojov videl. Nové hory pm. s výchylným červeným srovnávaním, Pistiani (Pöstyén) so s pekným palácom grófa Erdődyho. Ivaraska s pevným zámkom, v ktorom Skalica (Szakolca) sl. kr. m. má a milosrdných mníchov kláštor, má pm. s veľkými odpustmi. Holíč, zámkom. (V 1805m r. po bitke pri aby uzavretý prešporský pokoj podpísal.)

13. Prešporská (Pozsony) západno-polnočná stránka M. jiných strán. Okrem tých malých je rovná a veľmi úrodná. K nej medzi-dunajské. Prešporská stolica (žito) a ovoci, preto ju aj malým nazývajú. Potoky: Dunaj, slední je hraničný. Rozs: 189; dári, slováci, nemci.

Zn. m. Prešporek (Pozsony) právnickú akademiú, gymnasium, re

soluý sklad. Hradec, pm. má
pily a veľký obchod s drevom. Sv-
selinová uhličitá, ktorá menších
dla 2 kostely a takú kryptu, v kto-
ozvrena co 9 slabiký opätuje. Ne-
e), má medené, železné a jiné baňe.
ni.

lica (Turóc) pod horami Tatry
u tvorí, ktorá je jako zahrada
lanu a mnoho zahradných ze-
vysoké hory, v ktorých sú veli-
je viac takých potokov, ktoré
ý národ slovenský, tak zvaní
pkári, po celej krajine uherskej
uróc a Váh. Rozs: 20□m. Obyv:

n (Turóc-sz-Márton), predtým sl.
pekne otvorenej doline, pri Turci.
obchod s drevom. Kľáštor (Znio-
majetok university peštianskej, má
nu zámku, v ktorom IV. Béla sa
kúpel.

stolica medzi všetkými stoli-
ná s Galiciou. Z každej strany
ná. Na stredku od Trstennej po
. Podnebie tejto stolice je zim-
okrem týchto na južnej strán-
dobrého lanu rodí. Veliké lesy
atšie bohatsvo oravskej stolice.
36□m. Obyv: 82000. Najviac

žni-Kubin (Alsó-Kubin) pm. sídlo
knihy. Podhrad (Arva-Váralja)
om) arva. Tu dal Mathias kral za-
ského Petra. Kráľovan. d. do
slunko nezavietí. Terstenna
pm. obyvatelia tkajú výborné plá-
prevádzajú s plátnom po ďalekých
sveta.

(Trencsén) stolica je tiež z vät-
ná, len poludnejšia stránka pri
z obách strán Váha je úrodnej-
vyšeje a mnoho škody narobí.

Nalezajú sa v tejto stolici kvasné (kyslé) vody, kamenné
uhlie a kamenný olej. Rozs: 80□m. Obyv: 248.000. Naj-
viac slováci.

Zn. m. Trenčín, sl. kr. m. na ľavom brehu Váha, sídlo
stolice, má 2 pekné kostely, gymnásium a prez Váh 756' dlhý most.
Neďaleko je rozvalina zámka trencinského Matúša Csaka. Becko
pm. pod starým zámkom, v ktorom ukrutný Stibor vajda býval.
Teplíce, d. má svetochýrnu teplú kúpeľ. Pacho, pm, obyvatelia
sú dobri postavníci (súkenníci). Žilina, (Zsolna) pm. má pivovarne.
Bystrica (Beszterce) pm. s pekným gotickým kostelom a mnoho
hrnciari. Rajec, pm. tu dobrý červený kordován robia. Rovne,
d. domovina drotarov.

12. Nitrianská (Nyitra) stolica. Tejto stolice
polnočná stránka je horúťatá a nie veľmi úrodná, tým pože-
nanšia je poludnejšia, kde hory sa skončievajú a roveň sa
otvára. Potoky sú: Nitra, Váh, Morava. Rozs: 100□m.
Obyv. 361.000. Slováci, maďari, nemci.

Zn. m. Nitra (Nyitra) m. sídlo stolice a kat. biskupa, pri
potoku Nitre krásne leží; má seminarium, 2 veľké kostely, gymná-
sium. Tu bol za časov vo väzení držaný nemravný kniže Vasyľ, kto-
rému kralovna Gizella oči dala vypichnúť a do uší olova vliať. No-
vé-Zámky (Ereknjvár), pm. tu predtým povestný pevný zámek
bol, co mnoho bojov videl. Nové-mesto nad Vahom (Vág-uj-
hely) pm. s výchytným červeným vinom, ktoré sa s francúzskym
srovnava, Pistiani (Pöstény) so svetochýrnou kúpeľou. Galgóc,
s pekným palacom gróf Erdődyho. Leopoldstola (Lipótvar, Uj-
varaska) s pevným zámkom, v ktorom teraz je krajinská trestnica.
Skálice (Szakolcza) sl. kr. m. múrom upevnené, má františkanov
a milosrdných mníchov kľáštor, mnoho postavníkov. Sasín (Sasvár)
pm. s veľkými odpustmi. Holíč, pm. pri Morave s kralovským
zámkom. (V 1805m r. po bitke pri Austerlicu, tu sa síslí potentati,
aby uzavretý prešporský pokoj podpísali.)

13. Prešporská (Pozsony) stolica. Tejto stolice
západno-polnočnú stránku Malé Karpaty delia od
jiných strán. Okrem tých malých Karpatov táto celá stolica
je rovná a veľmi úrodná. K nej patria aj ostrovy tamejšie
medzi-dunajské. Prešporská stolica hojne rodí vína, pšenici
(žita) a ovoci, preto ju aj malým, čili slovenským baná-
tom nazývajú. Potoky: Dunaj, Nitra, Morava; tento po-
sledný je hraničný. Rozs: 189□m. Obyv. 775.000 Ma-
ďari, slováci, nemci.

Zn. m. Prešporek (Pozsony) sl. kr. m. sídlo stolice. má
právnickú akademiú, gymnásium, realky, veľký obchod; 6 kľáštor,

23 kostely, pred 1848m rokom tu korunovali kráľov a diety sa tu vydržiavali. Sv.-Jur (Szent-György) sl. kr. m. s gymnasiomom a svätoplavou kúpeľou. Pezínok (Házán) sl. kr. m. má zlaté a svačkové bane. Modra (Modor) sl. kr. m. má kat. gymnasiom a dobré vína. Trnava (Nagy-Szombat), sl. kr. m. pre mnohé kláštory a kostely, malým Rimom, nazvana. Má gymnasiom, seminariu, učiteľskú pripravovňu. Tu bola aj prvšia uhorská železnica. Devín so starým zámkom, pod ktorom Morava do Dunaja sa vlieva.

14. Malá Kumania (Kis-Kunság), je celkom rovná, len sem a tam nalezajú sa niekde pieskovité kopce. Rozs: 470 m. Obyv: 68.000. Maďari. Zn. m. Fél-édháza a Kún-szent-miklós.

D. I. ZÁDUNAJSKÁ OKOLICA

obsahuje v sebe 11 stolice. Tě sú:

1. mošonská (mosony) á jej sídlo . . . Uhorské Staré-Hrady (Magyaróvár).
2. šopronská (sopron) Šopron (Sopron)
3. železná (vas) Kamenec (Szombathely)
4. saladská (zala) Zala-Egerseg (Zala-Egerszeg)
5. šomodská (somogy) Kapošvár (Kaposvár)
6. baraňská (baranya) Päti Kostoly (Pécs)
7. toľňanská (tolna) Sekšárd (Szegszárd)
8. bielohradská (fehér) Stolný-Belohrad (Székesfehérvár)
9. vesprímská (veszprém) Veszprém (Veszprém)
10. rábska (győr) Ráb (Győr)
11. komárňanská (komárom) Komárno (Komárom)

II. ZÁDUNAJSKEJ OKOLICE PODOBA A PRÍRODZENÉ VLASTNOSTI.

V tejto okolici nórských snežníkov poslednie končiare siahňu do mošon-sopronskej a železnej stolice; štitné (vértés)

hory ale tiahňu prez komárňanskú. Okrem týchto menšie hory kýchakoňský les je v biele modskej a saladskej stolicách. veľké lesy; rodí sa zbytočne žito je tu Dunaj. Bočné potoky sú: Sárviz, Kapoš, Šio. Tu je aj toto Blatno (Balaton). Druhé už bolo vyschlo, teraz ale znovu Nezidera rozprestierajú sa veľké Blatnom jezere plávajú plte a líca je veľmi pekná.

III. ZÁDUNAJSKEJ OKOLICE

1. Mošonská stolica. hranici krajiny, ona je rovná. Lutava, Rábca. Jazero: Nezidera. močiaristý kraj: Hanság. R. Maďari, nemci.

Zn. m. Uhorské Staré stolice, s gymnasiomom a chýrečny ale teraz vlada krajinská preloží do loman kráľ porazil križovo vojsvo p.m. pri konari Dunaja s veľkým s dobrým vinom a znamenitým zab nešťastlivého II. Ludvika vdova rada

2. Šopronská stolica. lica západná strana je hornatá. a chorvatí, na rovinách maďa a veľké kupectva sprevádzajú Potoky: Lutava (Lajta), Rábca, 570 m. Obyv: 230.000. Maďari

Zn. m. Šopron, sl. kr. m. škú pripravovňu, fabriky, bane na šopronská susená ovoc. Železným kastelom a zahradu kníže Esz kr. m. s výchytným vinom. Cínk grofa Stefana Szechenyho, (on tu o a cukor-fabrikou. (Gróf Stefan Szecheny)

tu korunovali kráľov a diaty sa tu
t-György) sl. kr. m. s gymnasiomom
(Bazin) sl. kr. m. má zlaté a sva-
sl. kr. m. má kat. gymnasiom a do-
mbat), sl. kr. m. pre mnohé kláštore-
ana. Má gymnasiom, seminár, uci-
prvšia uhorská železnica. Devín so-
orava do Dunaja sa vlieva.
(Kis-Kunság), je celkom rovná,
nekela pieskovité kopce. Rozs:
adári. Zu. m. Fél-édháza a

RAJSKÁ OKOLICA

e 11 stolice. Tě sú:

jej sídlo . Uhorské Staré-
Hrady (Magyaróvár).
Sopron (Sopron)
Kamenec (Szombathely)
Zala-Egerseg (Zala-
Egerszeg)
Kapošvár (Ka-
pošvár)
Päti Kostoly (Pécs)
Seksárd (Szegešárd)
Stolný-Belohrad
(Székesfehérvár)
Vesprím (Veszprém)
Ráb (Győr)
Komárno (Komá-
rom)

KOLICE PODOBA A PRÍRO- VLASTNOSTI.

kých snežníkov poslednie končiare
tej a železnej stolice; štítne (vértes)

hory ale tiahnu prez komárňanskú, ostríhomskú a bielohrad-
skú. Okrem týchto menšie hory sú v každej stolici, a veľi-
ký bakoňský les je v bielohradskej, vesprínskej, šo-
modskej a saladskej stolicách. — V tejto okolici nalezajú sa
veľké lesy; rodí sa zbytočne žita, pšenici, vína. Hlavná rieka
je tu Dunaj. Bočné potoky sú: Dráva, Mura, Rába, Rábca,
Sárviz, Kapoš, Šio. Tu je aj toto na 22□ m. rozsiahle jeze-
ro Blatno (Balaton). Druhé jezero Nezider (Fertő)
už bolo vyschlo, teraz ale znovu vody v nom pribýva. Kolo
Nezidera rozprestierajú sa velice úrodné polia a lúky. Na
Blatnom jezere plávajú plte a menšie parolode; a jeho oko-
lica je veľmi pekná.

III. ZÁDUNAJSKEJ OKOLICE 11. STOLICE.

1. Mošonská stolica rozprestiera sa na západnej
hranici krajiny, ona je rovná a úrodná. Potoky: Dunaj,
Lutava, Rábca. Jazero: Nezider. V tejto stolici je aj ten
močiaristý kraj: Hanšág. Rozs: 34□ m. Obyv: 75.500.
Maďari, nemci.

Zn. m. Uhorské Staré Hrady (Magyar-Óvár) pm sídlo
stolice, s gymnasiomom a chýrečným gazdovským ústavom. Tento
ale teraz vlada krajinská preloží do Košíc. [Pri Starých-Hradoch Ko-
loman kral porazil križovo vojstvo a ho z krajiny vyhnal]. Mošon,
pm. pri konári Dunaja s veľkým zrna kupectvom. Nezider, pm.
s dobrým vinom a znamenitým zahradníctvom. Tu Maria kralovna,
nešťastlivého II. Ludvíka vdova rada bývala.

2. Sopronská stolica. Tejto peknej a úrodnej sto-
lice západná strana je horľatá. Tu bývajú usilovní nemci
a chorvati, na rovinách maďari. Všetci sú veľmi pracovití
a veľké kupectva sprevádzajú s Rakússkom a Štýrskom.
Potoky: Lutava (Lajta), Rábca, Rába. Jazero: Nezider. Rozs:
57□ m. Obyv: 230.000. Maďari, nemci, chorvati.

Zn. m. Sopron, sl. kr. m. má 2 gymnasia, realku, učitel-
skú pripravovú, fabriky, baňe na kamenné uhlie, vína. Chýrečná je
sopronská susená ovoc. Zelezné-Mesto (Kis-Martón) s chýreč-
ným kaštelom a zahradu kníže Eszterházyho. Rust, najmeneš sl.
kr. m. s výchytným vinom. Činka (Čenk) s kaštelom nebožička
grófa Štefana Széchenyho, (on tu odpočíva), veľkým hodobníctvom
a cukrer-fabrikou. (Gróf Štefan Széchenyi bol pôvodcom uhorských ze-

lezníc, pešíanského mosta, parolód, a. t. d.) Doborján, d. tu sa narodil chýrečný musikant František Liszt. Frakno-Podhrad (Fr-Varalja) pm. pod zámkom Frakno, v ktorom je Eszterházyho pokladnica a zbrojnica; tu je aj jeden kastanový les. Čorna (Csorna) pm. prepošstvo premonstratských a vieryhodná listareň.

3. Zelezná (Vas) stolica je zväčša horňatá, ale aj úrodná, lebo okrem bohatých lesov, má aj polia požehnané. Potoky: Rábca; Rába Rozs. 88□ m. Obyv: 332000. Maďari, nemci, chorváti.

Zn. m. Kamenec (Szombathely) bisk. m. sídlo stolice a kat. biskupa, má seminariu, gymnasium, pekné kostoly, museum, v ktorom rozličné, od rímanov pozostávajúce veci, sa zachovávajú. (Kőszeg) sl. kr. m. s. gymnasiomom a starodávnym zámkom. Tu mnoho postavu (súka) tkajú. [Kýsek znamenitým sa stal v 1532m r. když Soliman turecký cisár s 300.000 turkov proti Viedni tlačnul a v ceste ležiaci kýsecký zámek odebrat chcel; tento zámok a mesto bránil nesmrteľnej pamäti vitáz (hrdina) Mikolaj Jurisic len s 700 mužami, a ohromného nepriateľa predca za 24 dní zoprel, tak, že Soliman uláknutý, pre veľkú útratu, musel odísť]. Nemecský-Nový-hrad (Nemetújvár) pm. s frantiskanským kláštorom a v dejepisu uhorskej krajiny povestným starodávnym zámkom. Sarvar, pm. tu už v 1526m r. bola knižničníca založená. Malý-Cell (Kis-Czell) pm. tu majú benediktini kláštor a pekný kostol a v tom sú veľké odpusty. Sv. Gotthard (Szent-Gotthard) pm. v jeho peknom kostele vyobrazená je tá bitka, v ktorej general Montecuculi v 1664m r. pri tom meste turkov zvničil.

9. Saladská (Zala) stolica je jedna z najpeknejších stolíc uhorských, skoro celá je horňatá, té hory ale sú len nízke, a na jejích požehnaných ubočiach mnoho dobrého vína a ovoci sa rodí. Té ale najpeknejšie kraje sú okolo jezerá Blatného, kde na vrchoch hôr viac starodávných hradov je vidno. Potoky: Zala, Lendva, Mura. Rozs: 85□ m. Obyv: 333000 Maďari, nemci, chorváti, vendi (slovani).

Zn. m. Egerszeg (Zala-Egerszegh) pm. sídlo stolice, má 9 jarmarky. Csáktornya (Csáktornya) pm. s rozvalinou zámka, v ktorom dakedy Mikolaj Zrinyi slávny hrdina býval. Strigova (Stridon) na štýrskej hranici, tu sa narodil svätý Hieronym. Velká-Kanizsa na močiarištom mieste, dakedy pevný zámek, teraz mesto s veľkým kupectvom; má gymnasium. Keszthely (Keszthely) pm. tu je gazdovská škola, „Georgikon“ nazvaná. Tihány (Tihany) pm. na úzkom polostrove v jazere Blatno, tu je chýrečné opátstvo benediktinov s kostelom, kde I. Andrej kráľ odpočíva. Tu je aj tá chýrečná ozvena, čo 17 slabiky navráti.

5. Šomodská (Somogy) stolica je pahrbkovitá s krásnymi lesy v ktorých mnoho sŕn (osipáných) sa cho-

vá. Táto celá stolica je veľmi úrodná. Potoky sú tu: Šio, Kapos, Ríň. Obyv: 290000 Maďari, chorváti.

Za m. Kaposvár, pm. sídlo brým dohanom a vinom. Šomodským zámkom tohože mena; v té ský vódea Kupa, čo pri pohánskej noví bojoval. Curgó (Csurgó) pm. pravovnu a dobré trhy. Sigetvár má frantiskanov, pekné dva storočné chýrečné rozvaliny toho zámka, ktorí proti turkom bránil v 1566m r. a srel. Deň smrti Zrinyiho toto mesto.

6. Baraňská (Baranya) medzi Dunajom a Drávou rovná predca zbytočne rodí pšenici. má kamenného uhliu, marmora. Rozs: 89□ m. Obyv: 283000. chorváti.

Zn. m. Pát-Kostoly (Pécs) pa kat. má krásny, bohatý, starý turňami (váže), seminariu, právnickú pravovnu, fabriky, veľké kupectva, líných vód. Znamenité je tu jedno z vajúce, že ono dokiaľ z vrchu do dolie. Siklós, pm. má viac kostol červené víno a rozvalinu starého zámka vo väzení drži. Moháč (Móhács) frantiskanský kláštor, parolodný prístav [Moháč je v dejách našich veľmi známy. Aug. tu bola tá nestastliva bitka s kvet národa, 7 biskupov, 28 hlavných jinských, 500 jíných vysoko-dostojných Ludvik v potoku Cella zabýnul].

7. Tolnanská (Tolna) vrchy ozdobená, ku Dunaju ale Má hojnosť pšenice, vína, ovocí. Šio, so šárrečským kanálom a D. 175000 Maďari, slovaci.

Zn. m. Šeksárd (Szegeárd) červeným vinom. Tu odpočíva I. Béla kr. m. má znamenitý obchod so zrním v ar, pekné pm. tu robia dobré hlinu.

8. Bielohradská (Fejérvár) polnoci horňatá síce, ale úrodná, i

rolód. a. t. d.) Doborjún, d. tu sa
Frakno, v ktorom je Eszterházyho po-
jeden kastanový les. Corna (Csorna)
ých a vieryhodná listaren.

stolica je zväčša hornatá, ale aj
ých lesov, má aj polia požehnané.
zs. 88□ m. Obyv.: 332000. Ma-

Szombathely) bisk. m. sídlo stolice a
gymnasia, pekné kostoly, museum, v
ustalé veci, sa zachovávajú. (Kőszeg)
starodávnym zámkom. Tu mnoho po-
namentým sa stal v 1532m r. kým
000 turkov proti Viedni tiahnuť a v
ebracht chcel; tento zámok a mesto brá-
(hrdina) Mikolaj Jurisic len s 700 mu-
predca za 24 dní zoprel, tak, že Soli-
i, musel odísť. Nemeccký Nový-
frantiskanským kláštorom a v dejepisu
starodávnym zámkom. Sarvár, pm.
aciaren založena. Malý-Cell (Kis-
i kláštor a pekný kostol a v tom sú
d (Szent-Gothárd) pm. v jeho pe-
i bitka, v ktorej general Montecuculi
kov zvíťazil.

a) stolica je jedna z najpeknej-
ro celá je hornatá, té hory ale sú
hnaných ubočiach mnoho dobrého
e najpeknejšie kraje sú okolo je-
vrchoch hôr viac starodávných
Zala, Lendva, Mura. Rozs: 85□ m
nci. chorváti, vendi (slovani).

Zala-Egerszeg) pm. sídlo stolice, má
(Csáktornya) pm. s rozvalinou zámka.
ty slávny hrdina býval. Strigova
u sa narodil svätý Hieronym. V elka-
nieste, dakedy pevný zámok, teraz me-
a gymnasium. Kesthel (Keszthely)
Georgikon nazvaná. Tihán (Tihany)
jazere Blatno, tu je chýrečné opátstvo
L. Andrej kral odpočívá. Tu je aj tá
y navráti.

omogy) stolica je pahrbkovitá s
h mnoho svín (osipáných) sa cho-

vá. Táto celá stolica je veľmi úrodná, a miestami močiaristá.
Potoky sú tu: Šio, Kapoš, Riňa, Koppán Rozs: 114□ m.
Obyv.: 290000 Madari, chorváti.

Za. m. Kapošvár, pm. sídlo stolice, s gymnasiumom, do-
brým dohanom a vinom. Somodvár (Somogyvár) d. pod staro-
dávnym zámkom tohože mena; v tom zámku býval dakedy šomod-
ský vöde Kupa, co pri pohánskej viere uhorskej, proti sv. Stefa-
novi bojoval. Curgó (Csurgó) pm. má gymnasium, učiteľskú pri-
pravovú a dobré trhy. Sigetvár, pm. na močiaristom mieste,
ma frantiskánov, pekné dva starodávne kostoly, veľké kupectvo a
chýrečnú rozvalinu toho zámka, ktorý Mikulaj Žrinyi slávny hrdina
proti turkom bránil v 1566m r. a so svimi pre vieru a krajinu zom-
rel. Deň smrti Žrinyiho toto mesto každoročne zasväti.

6. Baraňska (Baranya) stolica na polnoci hornatá,
medzi Dunajom a Drávou rovná a miestami močiaristá, však
predca zbytočne rodí pšenici, žita, vína a ovocí. V horách
má kamenného uhlia, marmora, vápna a mlynské kamenie.
Rozs: 89□ m. Obyv.: 283000. Madari, nemci, srbi, slováci,
chorváti.

Zn. m. Pát-Kostoly (Pécs) sl. kr. m. sídlo stolice a bisku-
pa kat. má prekrasny, bohatý, starodávny, biskupský kostol, so 4
túňami (váze), seminariu, právnickú školu, gymnasium, učiteľskú pri-
pravovú, fabriky, veľké kupectva, kamenné uhlie, hojnosť prameň-
ných vôd. Znamenité je tu jedno žriedlo, tak zbytočne vodu vydá-
vajúce, že ono dokiaľ z vrchu do doliny zteče 26 mlynů a 2 fabriky
ženie. Siklós, pm. má viac kostolov, kvasnú (kyslu) vodu, dobré
červené víno a rozvalinu starého zámka, v ktorom uhri kráľa Zigmunda
da vo väzení držali. Mohác (Mohács) pm. má gymnasium, fran-
tiskanský kláštor, parolodný prístav a 60000 utrá veľiký ostrov. —
[Mohác je v dejach našich veľmi smutnej pamäti. 1526ho r. v 26m
Aug. tu bola tá nešťastlivá bitka s turkami, v ktorej 22000 uhrov,
kvet naroda, 7 biskupov, 28 hlavních a osvietených uradnikov kra-
jinských, 500 jiných vysoko-dostojných panov spadlo, a sam kral II.
Ludvik v potoku Cella zahynul].

7. Tolnanská (Tolna) stolica je stredkom menšími
vrchy ozdobená, ku Dunaju ale rovná. Ona je veľmi úrodná.
Má hojnosť pšenice, vína, ovocí, dohanu. Potoky: Kapoš,
Šio, so šárrečským kanálom a Dunaj. Rozs: 63□ m. Obyv.:
175000 Madari, slováci.

Zn. m. Seksárd (Szegeárd) pm. sídlo stolice s výchyným
červeným vinom. Tu odpočívá I. Béla kral. Tolna, polne, predtým
kr. m. má znamenitý obchod so zrnivom a dohanom. Dunaföld-
vár, pekné pm. tu robia dobré hlinené nádoby, a lovia mnoho rýb.

8. Bielohradská (Fehér) stolica je od západu a
polnoci hornatá sice, ale úrodná, inde velice požehnaná rovina.

Po pri Dunaju tiahne prez ňu už z toľnanskej stolice znamenitá vysoko-rovina, vedľa ktorej od západu boli predtým veľké močiare (sárrét, blátne lúky) teraz sú už vysušené, a tvoria bohaté polia a lúky. Rozs: 72□ m. Obyv: 196.000. Madari, a v niekedy dedinách slováci.

Zn. m. Stólný-Bielohrad (Székesfejervár) starodávne sl. kr. m. sídlo stolice a biskupa, má gymnasium a seminariu. Stólný-Bielohrad bolo niekedy hlavným mestom krajiny. [Tu bývali uhorskí králi, tu sú niektorí z nich pochovaní, jako. sv. Štefan, Koloman, II. Béla, III. Štefan, IV. Štefan, III. Béla, I. Ľudvík, Albert, Matias Korvin, II. Vladislav, II. Ľudvík Jan Zápolya, Páter kráľ tu bol vo väzení, tu aj zomrel (1047 r.) Tu premohol I. Béla maďarov, pohanstvo navrátiť žiadajúcich. Tu boli korunovaní v 1387m r. Zigmund; v 1440m r. V. Ľadislav; v 1490m r. Vladislav; v 2521m r. Maria kráľovna; v 1526m r. Jan Zápolya; v 1527m r. I. Ferdinand]. — V Bielohrade je mnoho kušníerov (kožušiarov), ktorí do roka kolo 70000 búnd vyrábajú. Moor, pm. s dobrým vinom, kľaštorom a kasárňu pre koníkov. [Tu v 1848m r. Moric Perczel nešťastlivo bojoval]. Bodačk, pm. má peknú kalváriu, pod ktorou liečná teplica vyvierá.

9. Vespriřská (Vezsprém) stolica na stredku je hornatá, tu sa rozprestiera na 9 míľ dľho a 2—5 míľ široko bakoňský les. Západná a východno poludnia stránka je celkom rovná a úrodná. Rodí sa pšenica, víno, ovoc a jiné. Částka jezera Blatného tiež k tej stolici prislúcha. Potoky: Marcal, Tapolca. Rozs: 72□ m. Obyv: 201.000. Najviac Madari.

Zn. m. Vespriř, biskupské m. sídlo biskupa kat. a stolice, má gymnasium, seminariu, pripravovňu, leží pri Bakoni a spravádza veľké kupectvo s drevom a žitom. — [Tu býval dakedy Svätopluk kráľ slovenský; tu bojoval Kupa proti vojstvom sv. Štefana a ztratil bitku a život]. — Pápa pm. s chýrečným zámkom, skvostným chrámom, gymnasiumom, kalv. kollegiumom a kľaštorom milosrdných. Tu sú aj fabriky na porcellan a postav (súkno) Zirc a Bakoňbél, p. mesta v prvšom opátstve cistercitov, a v druhom opátstve benedikťinov. Vázoň (Nagy-Vázsony) pm. tu je rozvalina toho zámka, v ktorom Pavel Kinizsi prebýval. (P. Kinizsi pre svú silu a hrdinstvo z mlynárskeho tovarýša vódcem sa stal).

10. Rábška (Győr) stolica je z vätšej častky hornatá; medzi Dunajom, Rábou a Rábcou rovná a veľmi pozeňnaná; tu ale potoky často povylevajú. Rozs: 25□ m. Obyv: 104000. Madari, nemci.

Zn. m. Ráb (Győr), sl. kr. m. sídlo stolice a biskupa kat. má krásny veľký kostel, gymnasium, právnickú školu, seminariu a veľké kupectvo s pšenicou, žitom a jiným. — [Tu bola v 1809m r.

bitka s francúzmi). Svätý-Martinský vrch, so starým, ešte od vó Štefana bohato zaopatreným opátstvom knižarň so 100.000 sviazkami knih.

11. Komárňanskú (Komárom) na dve jednake častky delí. Zád preddunajská rovná. Rodí zbytočky: Dunaj, Váh, Nitra. Rozs: 5 dari, slovaci, nemci.

Zn. m. Komárno (Komárom) zámek, má 2 gymnasiuma a veľké kľaštelom Esterházyho, má fabriky na mól (Nesziny) so svetochýrnym Albert kráľ. Bábolna, pústa s kr

E. I. OKOLICA ZA KRÁLO SEDMOHRA

Táto okolica obsahuje v Maďarov (magyarföld), kraj kraj Sásikov (szászöld).

a.) Kraj Maďarov obsah a 2 kraje

1. vnitrná-solnočka (belső-szolnok)
2. dobokanská (doboka)
3. kološská (kolos)
4. tordanská (torda)
5. kýkýľská (küküllő)
6. nižnia-biela (alsó-fehér)
7. vyšnia-biela (felső-fehér)
8. huňadská (hunad)
9. fogarasský kraj (fogarás vidéke)
10. nasódský kraj (naszód vidéke)

ez ňu už z tolnanskej stolice zna-
dla ktorej od západu byly predtým
ne lúky) teraz sú už vysušené, a
y. Rozs: 72□ m. Obyv: 196.000.
ch slováci.

elohrad (Székesfejervár) starodávne
upa, má gymnasium a seminariu. Stoli-
ným mestom krajiny. (Tu bývali uho-
n pochovaní, jako. sv. Stefan, Koloman,
efan, III. Béla, I. Ludvik, Albert, Ma-
I. Ludvik Jan Zápolya. Péter král tu
047 r.) Tu premohel I. Béla maďarov,
ch. Tu boli korunováni v 1387m r.
slav; v 1490m r. Vladislav; v 2521m
r. Jan Zápolya; v 1527m r. I. Ferdi-
noho kušníerov (kožušiarov), ktorí do-
majú. Moor, pm. s dobrým vinom.
ikov. (Tu v 1848m r. Moric Perczel
k, pm. má peknú kalváriu, pod ktorou

(Vezsprém) stolica na stredku je
na 9 míle dluho a 2—5 mile
lná a východno poludnia stránka
Rodí sa pšenica, víno, ovoc a jiné.
z k tej stoličí prislúcha. Potoky:
72□ m. Obyv: 201.000. Najviac

biskupské m. sídlo biskupa kat. a sto-
u, pripravovní, leží pri Bakoni a spro-
m a žitom. — [Tu býval dakedy Sva-
sjoval Kupa proti vojstvom sv. Stefana
Pápa pm. s chýrečným zámkom.
umom, kalv. kollegiumom a kláštorom
y na porcellan a postav (súkno) Zirc
prvsem opátstvo cisterciťov, a v dru-
užon (Nagy-Vazsony) pm. tu je rozvali-
Pavel Kinizsi prebýval. (P. Kinizsi pre
skeho tovarýša vódeom sa stál).

r) stolica je z vátsej častky horia-
u a Rábou rovná a veľmi pozh-
povylevajú. Rozs: 25□ m. Obyv:

sl. kr. m. sídlo stolice a biskupa kat.
nasium, právnickú školu, seminariu a
tom a jiným. — [Tu bola v 1809m r.

bitka s francúzmi). Svatý-Martin (Szent-Marton) na pannon-
skom vrbu, so starým, este od vódeca Geyzy založeným a od sv.
Stefana bohato zaopatreným opátstvom benediktinským. Tu je velika
knihareň so 100.000 sviazkami knih.

11. Komárňanskú (Komárom) stolicu Dunaj skoro
na dve jednaké častky delí. Zádunajská častka je horľatá a
preddunajská rovná. Rodí zbytočne pšenici, vína ovoči. Poto-
ky: Dunaj, Váh, Nitra. Rozs: 51□ m. Obyv: 143000. Ma-
dari, slováci, nemci.

Zn. m. Komárno (Komárom) sl. kr. m. a nedobitný pevný
zamek, má 2 gymnasia a veľké kupectvo. Tata, pm. s pekným
kastelom Esterhazyho, má fabriky na postav (súkno) a cukr. Nes-
mél (Nesziny) so svetochýrnym vinom. Tu zemrel v 1440m r.
Albert král. Bábolina, pústa s kráľovským ménešom.

E. I. OKOLICA ZA KRÁĽOVSKOU VÝŠINOU ČILI SEDMOHRADSKO.

Táto okolica obsahuje v sebe tri kraje, totižto kraj
Maďarov (magyarföld), kraj Sikulov (székelyföld), a
kraj Sásikov (szászföld).

a.) Kraj Maďarov obsahuje v sebe 8 stolice
a 2 kraje. Té sú:

1. vnitrná-solnocká (belső-szolnok).... jej sídlo..... Déž (Dézs).
2. dobokanská (doboka) Sék (Szék).
3. kološská (kolos) Kološvár
(Kolosvár).
4. tordanská (torda) Torda (Torda).
5. kýkýlská (küküllő) Dičó-sv. Martin
(Dicső-szent-Marton).
6. nižnia-biela (alsó-fehér) Velký-Eňed
(Nagy-Enyed).
7. vyšnia-biela (felső-fehér) Martinovaveš
(Márton-falva).
8. huňadská (hunad) Déva (Déva).
9. fogarašský kraj (fogaras vidéke) Fogaraš
(Fogaras).
10. nasódský kraj (naszód vidéke) Nasód (Naszód)

b.) Kraj Sikulov obsahuje v sebe 5 stolice. Té sú:

1. zlatný stolec (aranyosszék)..... jeho sídlo..... Felvinc (Felvincz)
2. marušský stolec (marosszék) Marosvásárhely (Marosvásárhely).
3. udvarhelský stolec (udvarhelyszék) Udvarhely (Udvarhely).
4. čikský stolec (csikszék) Čik-Somló (Csik-Somlyó).
5. háromszék (háromszék) Kezdi-Vásárhely (Kezdi-Vásárhely)

c.) Kraj Sásikov obsahuje v sebe 9 stolice a 2 kraje. Té sú:

1. sobinovský stolec (szebenszék)..... jeho sídlo..... Velký-Sobinov (Nagy-Szeben)
2. medješský stolec (medgyes-szék) Medješ (Medgyes)
3. sasšebeský stolec (szászsebeszék) Sasšebes (Szászsebes).
4. serdahelský stolec (szerdahelyszék) Serdahel (Szerdahely).
5. veľko-sínský stolec (nagy-sinkszék) Velký-Sínk (Nagy-Sínk).
6. köhalomský stolec (köhalomszék) Köhalom (Köhalom)
7. novýkostolský stolec (ujegyházzék) Novýkostol (Ujegyház).
8. segešvárský stolec (segesvárszék) Segešvár (Segesvár).
9. sasvárošský stolec (szászvárosszék) Sasvároš (Szászváros)
10. brašcovský kraj (brassó-vidéke) Brašov (Brasó)
11. bystrický kraj (besztercze-vidéke) Bystrica (Besztercze).

II. SEDMOHRADSKÉJ PODOBA A PRÍRODZENÉ VLASTNOSTI.

Túto peknú okolicu zo všetkých strán obkľúčujú Karpaty, ktorých väčšie, menšie hory i jej vnútro pokrývajú.

Ona je teda vrchovatá; len zdĺh široké doliny. Najvyššie vrchy sú zát. V lóne týchto hôr nachádzajú sa rôzne kovy, obzvlášť ale soli mnohých divých zvier; tak tiež dochádzajú k nim veľké množstvá viskách mnoho statku. Na teplom rodi sa víno, pšenica, žito a kukurica. Maruša, Samoš. Aranyos, Sebeš,

III. SEDMOHRADSKÉ KRAJE A NITÉ MIESTA

a) Kraj maďarov rozprestretý medzi Sedmohradskou a susední je s okolice. Obyv: 1300000 Maďari, valaši, a

1. Vnútrná-solnočká st. m. sídlo stolice, sl. pm. a gymnasiomom solné bane. Samos-Ujvár. sl. m. na postav. (súkno) a starý zamek. Bathory svojho pokrvného Baltazara csoczyho zomordoval. Lapos-bánya.

2. Dobokanská st. Tn. m. solnými baňami.

3. Kolosská st. Zn. m. l. a najpeknější mesto Sedmohradska, má pekné kostoly, universitu gymnasia, divadlo, krajinský špital, pekné pala Mathias Korvin kral sa narodil. Ko leznica, veľké kupectvo, a starodávnych morských musiel povstalej skale nami na sol a kamenné uhlie.

4. Tordanská st. Zn. m. umom a bohatými solnými baňami, soli sa vykopávajú. Vyšej Tordy je tá ská skala. Torockó, pm. má bohatú v jednom potoku nachádza sa zlatá

5. Küküllöská st. (Küküllő) ton. d. sídlo stolice. Erzébetv. kostol, kláštor, veľké jarmarky na ovc

6. Nižná-biela st. (alsó-Nagy-Enyed), pm. sídlo stolice s chýb harbou a papierňou. Belohrad (Č kr. m. veľká pevnosť, sídlo kat. bisku

bsahuje v sebe 5

Té sú:

eho sídlo.....	Felvinc (Felvincz)
.....	Marosvásárhely
.....	(Marosvásárhely).
ék).....	Udvarhely
.....	(Udvarhely).
.....	Csik-Somló
.....	(Csik-Somlyó).
.....	Kézdi-Vásárhely
.....	(Kézdi-Vásárhely)

uje v sebe 9 stolice

Té sú:

eho sídlo.....	Velký-Solínov
.....	(Nagy-Szeben)
.....	Medjész (Medgyes)
.....	Sássebes
.....	(Szászsebes).
.....	Serdahely (Szerdahely).
.....	Velký-Sínk
.....	(Nagy-Sink).
.....	Kőhalom
.....	(Kőhalom)
.....	Novýkőstol
.....	(Újgyőző).
.....	Segesvár
.....	(Segesvár).
.....	Sászváros
.....	(Szászváros)
.....	Brasov (Brasó)
.....	Bystrica
.....	(Beszterce).

DOBA A PRÍRODZENÉ
OSTL.

etkých strán obkľúčujú Kar-
hory i jej vnútro pokrývajú.

Ona je teda vrchovatá; len zdlh potokov najdu sa kde tu dost široké doliny. Najvyššie vrchy sú: Nego, Bučeč, Rečezát. V lóne týchto hôr nachádza sa mnoho zlata, striebra a jiných kovov, obzvláštne ale soli; v ohromných lesách žije mnoho divých zvier; tak tiež dochováva sa na bujných pastviskách mnoho statku. Na teplejších úbočiach a v dolinách rodí sa víno, pšenica, žito a kukurica. Potoky sú: Aluta, Maruša, Samoš. Aranyos, Sebeš, Köröš.

III. SEDMOHRADSKÉ KRAJE, STOLICE A ZNAME- NITÉ MIESTÁ.

a) Kraj maďarov rozprestiera sa na západnej sedmohradskej a susední je s okolitou zátisskou. Rozs: 6000 m. Obyv: 1300000 Maďari, valaši, armeni,

1. Vnútrná-solnocká st. [b-szolnok]. Zn. m. Dees sídlo stolice, sl. pm. s gymnasiomom, dobrým vínom; blízko sú tu solné bane. Samos-Ujvar, sl. kr. m. má sirotný dom, fabriky na postav [súkno] a starý zámek, v ktorom v 1594m r. Zigmund Bathory svojho pokrvného Baltazara Bathoryho a kancelára Kovácsczyho zomordoval. Lapos-baňa, so železnými baňami a hutami.

2. Dobokanská st. Tn. m. Sék (Szek), sídlo stolice so solnými baňami.

3. Kološská st. Zn. m. Kološvár, sl. kr. m, hlavné a najpeknšie mesto Sedmohradska, sídlo stolice a vyššej vrchnosti, má pekné kostoly, universitu gymnasiom, kollegium, sirotný dom, divadlo, krajinský špital, pekné palace, tu je i ten dom, v ktorom Mathias Korvin kral sa narodil. Kološvár má rozličné fabriky, železnicu, veľké kupectvo, a starodávny zámek na holej, so zkamenných morských musiel povstalej skale. Kološ pm. s bohatými baňami na sol a kamenné uhlie.

4. Tordanská st. Zn. m. Torda, sl. pm. s gymnasiomom a bohatými solnými baňami, z ktorých ročíte 550000 centy soli sa vykopávajú. Vyšej Tordy je tá svetochýrna rozpuklá tordanská skala. Torockó, pm. má bohaté bane na zlato, striebro, železo tu v jednom potoku nachádza sa zlatý piesek.

5. Kýchýlská st. (Küküllő) Zn. m. Dió-szent-Márton, d. sídlo stolice. Erzsébetváros, sl. kr. m. má pekný kostol, kláštor, veľké jarmarky na ovce a vlnu.

6. Nižnia-biela st. (alsó-fehér). Zn. m. Velký-Enyed (Nagy-Enyed), pm. sídlo stolice s chýrečným kalv. kollegiomm, knižnicou a papierňou. Belohrad (Gyula-alebo-Károly-Fejérvár) sl. kr. m. veľká pevnosť, sídlo kat. biskupa s pekným kostolom, v kto-

rom Ján Hunyady a jeho syn Ladislav odpočívajú; tak tiež nektori sedmohradski panovníci. V Belohrade sú 4 gymnasia, seminaria, hvezdareň, peniazobit (minca), fabriky a veľké kupectvo. Blasiu (Balizsfalva) sídlo gr. kat. biskupa s gymnasiomom. A brudbáňa, Zalana, Araúoa, s veľice bohatými baňami na zlato, striebro. Maroš-ujvár a Vizakna p. mestecská s veľikými solnými baňami, ktoré do roka 800000 centy soli dajú.

7. Vyšnia-biela st. (felső-fejér) Zn. m. Mártonfalva d. sídlo stolice s dobrým vinom. Arapatak, Hidvégs kvasnými (kylými) žriedlami.

8. Hunyadská st. Zn. m. Déva. omurované pm. s medenými baňami a dobrým vinom. Neďaleko medzi horami leží Nadag (Nagyag) s bohatými zlatými baňami v ktorých sa i té najkrajšie amethysty a tellur nalezajú. Piški, d. tu bola v 1849 r. chýrečná bitka v ktorej uhorský general Bem zvíťazil. Vajda-Huňad (V-Hunyad), pm. tu je najhlavnejšie kupectvo so zeleznými veci v Sedmohradsku, potom hámre, fabriky na kopy, františkanský kláštor a starý zamek, ktorého väčšiu časťku Ján Hunyady budoval. Szent-Imre (Szent-Imre), kde Ján Hunyady proti turkom slavno zvíťazil a Simon Kemény život svoj pre dobrobyt krajiny obetoval.

9. Fogaraský kraj (Fogaras-vidéke), Zn. m. Fogaras, kr. m. pri Alute zo 144 šahy dlhým mostom a starým pevným zámkom.

10. Nasódsý kraj (Naszód-vidéke), Zn. m. Nasód s gymnasiomom.

b). Kraj Sikulov (Székely föld) rozprestiera sa na východnom Sedmohradsku. Rozs: 206□m. Obyv: 428000 Sikuli (maďari), valasi.

1. Zlatný-stolec (Aranyos-szék) medzi tordanskou a kýkýlskou stolicou. Zn. m. Felvinc, sídlo stolce. Tu býva mnoho cigánov. V 1848 r. valasi ho spálili.

2. Marušský-stolec (Maros-szék), n. Zn. Maroš-vášárhel, sl. kr. m. sídlo stolice jedno z najpeknejších miest Sedmohradsku. Polovica na hore leží a múrom je upevnená, druhá polovica v doline pri Maruši. Má gymnasium, kalv. kollegium, knižnicu, so 60000 sviazkami kníh, pekné kostoly a veľké trhy na kone.

3. Udvarhelský stolec (Udvarhelyszék), Zn. m. Udvarhel, pm. sídlo st. s gymnasiomom, františkanským kláštorom, obyvatelia pravia drevené nádoby a kupcia s dohanom a mädom. Homoród-Almás, d. blízko nej je najväčšia jaskyňa sedmohradská.

4. Čikský stolec (Csik-szék), Zn. m. Čik-Somlye (Csik-Somlyó), s gymnasiomom, sídlo stolice. Borsék, s chýrečnou kvasnou vodou.

5. Háromsék (Három-szék) Zn. m. Kezdi-Vásárhel, sídlo stolice s gymnasiomom. Sepási-szent-Györgya Kovasna s kúpeľmi.

c.) Kraj Sásikov (székely-ország) leží na poludní, polnoci a okolice. Rozs. 145□m. Obyv: lasi, maďari.

1. Sobinovský stolec (Sobinov) (Nagy-Szeben) sl. kr. m. lea a východno gr. arcibiskupa, má p. a muzeum, 12 kostoly, františkanský tický dom, veľké listareň, divadlo, r.

2. Medješský stolec (Medgyes) sl. kr. m. sídlo st. v peknej doline, nasium a mnoho vina.

3. Sássebešský stolec (Sássebes) sl. kr. m. s veľikými Srekitá (Olah-pian), tu vymýva.

4. Serdahelský stolec (Serdahely) veľké pm. s dobrým

5. Velkošinský stolec (Nagy-Sink) (Nagy-Sink), pm. preto je tu mnoho tlačov.

6. Kóhalomský stolec (Kóhalom) pekné pm. sídlo stolce, m. jarmaky na kone, na veľice vysokej vode.

7. Novýkostolský stolec (Újgyháza) sídlo stolce.

8. Šeševarský stolec (Szegevár) sl. kr. m. sídlo st. so kláštorom, gymnasiomom a fabrika platno.

9. Šasvárošský stolec (Szászváros) (Szászváros), pm. s fr. siumom a knižnicou. Tu sa dobre nyer) d. tu na chotari bola chýreč Stefan Bathory a Kirišay turka prei.

10. Brasooský kraj (Brassó) sl. kr. m. sídlo kraja, naj kupecké mesto v Sedmohradsku, m. pevný zamek, starodavny mestický v ktorej 154 centovy zvon visí. M. roka blízko na 8 miliony zlatých.

11. Bystrický kraj (Beszterce) sl. kr. m. s gymnasiomom a Bukovinou.

Všetke té do teraz opisane slúchajú ku uhorskej krajine.

slav odpočívajú; tak tiež nektori
ade sú 4 gymnasia, seminaria,
iky a veľké kupectvo. Blasin
gymnasiumom. A brudbáňa,
atými baňami na zlato, striebro.
stecká s veľkými solnými baňa-
li dajú.

(Szőke) Zn. m. Mártonfalva
Arapatak, Hidvégs kva-

n. Déva, omurované pm. s me-
ďádeko medzi horami leži Nađag
mi v ktorých sa i té najkrajšie
i, d. tu bola v 1849 r. chýrečná
sem zvíťazil. Vajda-Hunad
šie kupectvo so železnými veci v
ky na kopy, frantiskanský kláštor
cu Jan Hunyady budoval. Sen-
yady proti turkom slavno zvíťazil
orobyt krajiny obetoval.

(Fogaras-vidéke), Zn. m. Fogar-
ay dlhým mostom a starým pe-
Nasód-vidéke), Zn. m. Nasód

Székely föld) rozprestiera sa
Rozs: 206□m. Obyv: 428000

anyos-szék) medzi tordanskou a
in c, sídlo stolce. Tu býva mnoho
i.

(Maros-szék), n. Zn. Maroš-
lice jedno z najpeknjších miest
leži a múrom je upevnená, druhá
gymnasium, kalv. kollegium, kni-
eckné kostoly a veľké trhy na kone.
olec (Udvarhelyszék), Zn. m.
nnasiumom, frantiskanským kláš-
ádoby a kupcia s dohanom a mä-
blízko nej je najväčšia jaskyňa

ék), Zn. m. Cik-Somló (Cik-
stolice. Borsák, s chýrečnou

ék) Zn. m. Kezdi-Vásárhely,
ás-szent-György a Kova-

c.) Kraj Sásikov (szászöld), aneb kráľovská
zem leží na poludní, polnoci a po stredku sedmohradskej
okolice. Rozs. 145□m. Obyv: 373000 Sási (nemci), va-
lasi, maďari.

1. Sobinovský stolec (Szeben-szék) Zn. m. Velký-
Sobinov (Nagy-Szeben) sl. kr. m. veľmi pekné a čisté. Sídlo sto-
lce a východno gr. arcibiskupa, má právnicku akademiú, 2 gymnasia
a museum, 12 kostoly, frantiskanský kláštor a mníšky, pekný me-
stický dom, veľké listareň, divadlo, fabriký a preveliké kupectvo.

2. Medješský stolec (Medgyes-szék). Zn. m. Medješ
sl. kr. m. sídlo st. v peknej doline, má frantiskanský kláštor, gym-
nasium a mnoho vina.

3. Sasšebesšský stolec (Szász-sebes-szék). Zn. m.
Sasšebesš, sl. kr. m. s veľkými fabrikami na postav (súkno).
Srekitá (Olah-pian), tu vymývajú v potokoch zlato.

4. Serdahelský stolec (Szerdahely-szék) Zn. m.
Serdahel, veľké pm. s dobrým vinom.

5. Velkošinský stolec (Nagy-sink-szék). Zn. m.
Velký-Sink (Nagy-Sink), pm. sídlo st. tu sa dobrý lah rodí
preto je tu mnoho tkačov.

6. Köhalomský stolec (Köhalom-szék). Zn. m. Kö-
halom, pekné pm. sídlo stolce, má frantiskanský kláštor, chýrečné
jarmaky na kone, na velice vysokej hore rozvalinu zámku a švablovú
vodu.

7. Novýkostolský stolec (Ujegyház-szék). Zn. m.
Nový-kostol (Ujegyház) sídlo stolice.

8. Šešvárský stolec (Segesvár-szék). Zn. m. Še-
gešvár, sl. kr. m. sídlo st. so starým zámkom, frantiskanským
kláštorom, gymnasiumom a fabrikami na perkál, postav (súkno) a
platno.

9. Šasvárošský stolec (Szászváros-szék). Zn. m.
Šasvároš (Szászváros), pm. s frantiskanským kláštorom gymna-
siumom a knižnicou. Tu sa dobré dyne rodia. Alkeňér (Alke-
nyer) d. tu na čotari bola chýrečná bitka, v ktorej 1479ho roku
Štefan Bathory a Kínizsy turka premohli. (Kenyérmező).

10. Brašovský kraj (Brassó-vidéke), Zn. m. Brašov,
(Brassó), sl. kr. m. sídlo kraja, najväčšie a najľudnatejšie fabričné a
kupecké mesto v Sedmohradsku, má 2 gymnasia a realku, starý
pevný zamek, starodávny mestický dom s vysokou turnou (vážou)
v ktorej 154 centový zvon visí. Má rozličné fabriký a kupectvo do
roka blízko na 8 milióny zlatých.

11. Bystrický kraj [Besztercze-vidéke], Zn. m. Bystri-
ca [Besztercze], sl. kr. m. s gymnasiumom a znamenitým kupectvom
s Bukovinou.

Všetke té do teraz opísané stolice, kraje a okolice prí-
slúchajú ku uhorskej krajine.

G. I. SPOLOČENSKÉ ANEB BRATRSKÉ KRAJINY.

Spoločenské, aneb bratrské krajiny ku korune sv. Stefana prislúchajúce sú: 1. Uhorské Pobrežie morské. 2. Chorvátska a Slavonská krajinky. 3. Vojenský hraničný kraj.

II. PODOBA A PRÍRODZENÉ VLASTNOSTI TÝCHTO SPOLOČENSKÝCH KRAJÍN.

Od mora jaderského (adriatického) až skoro po Kulpu sú tu vysoké a skalisté hory, len kde tu prerované menšími, aneb väčšími dolinami. Medzi Sávou a Drávou ťahúť poslednie konáre, este dost známenité hôry až po Dunaj pri Zálankymeňu. Na polnocnej stránke týchto hôr otvára sa veľiká rovina dolno-uhorská; medzi Kulpou a Drávou tiež rozprestierajú sa hory, medzi nimi sú ale pekné doliny a obširnejšie roviny. Potoky sú tu: Unna, Likka, Kulpa, Sáva, Dráva, Dunaj, Tisa, ktoré mnohorož poyylvávajú, nížiny sice súrodňujú, avšak ale i mnoho močiarov zanechajú.

III. KRAJE A KRAJINY SPOLOČENSKÉ.

1. Uhorské pobrežie morské (magyar tengermellék) Na východno-polnocnej stránke mora jaderského leží pobrežie, aneb pomorie ukorské, ktoré Maria Theresia kráľovna s krajinou uhorskou spojila. Ono býva riadené skrze správnu stolicu kráľovskú, ktorej predseda, správca (gubernator) je spolu údom vrchného domu diety uhorskej.

Pomorie uhorské obsahuje v sebe tri okolice a je rozsiahle na 29 □ m. a má 79000 obyvateľov.

Okolice toho pomoria sú:

a.) Fiumanská [Riecká]. Zn. m. Fiume [Rieka] sl. kr. m. Ono a jeho okolička obsahuje v sebe $\frac{1}{3}$ □ m. a má 18000 obyvateľov. Fiume je najväčšie námorské mesto uhorskej krajiny. Leží u Quarnerskej zátoky jaderského mora, má námornickú školu a

známenitým kupectvom. Fiume je sle (szabad kikötő, Freihafen) a je celkom sterilum.

b.) Bukarecká okolic a morské zátoky tohože mena. a P.

c.) Pokladnická okolic sídlo biskupa zengského.

Obyvatelia tohoto pomoria sú tvo provadia s citronami, figami, pon

2. Chorvátska a slava této starodávne krajinsky koru Kulpon, Sávou a Drávou. Chvatá; najhlavnejšie hory sú: Mnik; najznačnejšia rovina je polská lúka. Slavonská je hory sú tu: Vrduňik a Frušk jinky majú pre své vnútne zá hrebe, pri tom ale vysielajú pos. Jejich hlavný správca je Bán, j on je zákonnite spojený s uhorským

Chorvátska obsahuje rozsiahlosť urobí 206 □ m. so 68

Této stolice sú:

a.) Záhrebská (Zágrabvar grab) sl. kr. m. sídlo arcibiskupske, slavonských. Má spolek umelecký, u briky. Sisek s veľkým kupectvom a (Karolyváros) sl. kr. m. s pevným zám

b.) Varaždinská (Varasdv kr. m. s pevným zámkom; má gymn briky, mnoho vína a hodbaľníctvo.

c.) Križevacká (Kőrös varm m. sídlo gr. kat. biskupa.

d.) Belovárska stolica. Zn.

Slavonská obsahuje v se siahlosť 164 □ m. Obyv: 381000 lesy, v ktorých obzvlášť na lod drevo rastne a veľmi hľadané býva ľami vína, obzvlášť ale mnoh a konopi.

B BRATRSKÉ KRAJINY.

ské krajiny ku korune sv. Ste-
 ské Pobrežie morské.
 nská krajinky. 3. Vo-

É VLASTNOSTI TÝCHTO
CH KRAJÍN.

iatického) až skoro po Kulpu
 en kde tu prervané menšími,
 ávou a Drávou tiahnú posle-
 ité hory až po Dunaj pri Za-
 te týchto hôr otvára sa veľiká
 Kulpou a Drávou tiež roz-
 sú ale pekné doliny a obsir-
 Unna, Likka, Kulpa,
 sa, ktoré mnohoro povylie-
 však ale i mnoho močiarov

NY SPOLOČENSKÉ.

ie morské (magyar ten-
 nej stránke mora jaderškého
 sorské, ktoré Maria Theresia
 pojila. Ono býva riadené skrze
 rej predseda, správca (guber-
 domu diety uhorskej.
 je v sebe tri okolice a je roz-
 obyvateľov.

Zn. m. Fiume (Rieka) sl. kr.
 sebe $\frac{1}{2}$ m. a má 18000 obyva-
 mesto uhorskej krajiny. Leží u
 ho mora, má námornickú školu a

známenitým kupectvom. Fiume je slobodné kr. m. a slobodný prístav
 (szabad kikötő, Freihafen) a je celkom pod správou uhorského mini-
 steria.

b.) Bukarecká okolica (Bukkari). Zn. m. Bukari
 u morskej zátoky tohože mena. a Porto-Ré.

c.) Pokladnická okolica s hlavným mestom Novi,
 sídlo biskupa zengského.

Obyvatelia tohoto pomoria sú najviac taliani, a veľké kupec-
 tvo provadia s citronami, figami, pomerančami a morskými rybami.

2. Chorvátska a slavonská krajiny. Dve
 této starodávne krajinsky koruny sv. Štefana ležia medzi
 Kulpou, Sávou a Drávou. Chorvátska je zväčša vrcho-
 vatá; najhlavnejšie hory sú: Mačel, Ivančica a Kál-
 nik; najznačnejšia rovina je ale tak zvaná Turo-
 polská lúka. Slavonská je menej vrchovitá; najväčšie
 hory sú tu: Vrduň a Fruška-Gora. — Tého dve kra-
 jinky majú pre své vnútorné záležitosti dietu (snem) v Zá-
 hrebe, pri tom ale vysielajú poslancov i na uhorskú dietu.
 Jejich hlavnú správcu je Bán, jako námestník kráľa; ale
 on je zákonnite spojený s uhorským ministeriumom.

Chorvátska obsahuje v sebe štyri stolice jejichž
 rozsiahlosť urobí 206 m. so 681.000 obyvateľmi.

Tého stolice sú:

a.) Záhrebská (Zágráb.värm). Zn. m. sú: Záhreb (Zá-
 grab) sl. kr. m. sídlo arcibiskupské, a hlavných úradov chorvátsko-
 slavonských. Má spolek umelecký, universitu, všelijaké školy a fa-
 briky. Sísek s veľkým kupectvom a fabrikou na lode. Karlovec
 (Károlyváros) sl. kr. m. s pevným zámkom, sídlo gr. biskupa.

b.) Varaždinská (Varasdvärm). Zn. m. Varaždin, sl.
 kr. m. s pevným zámkom; má gymnasium, 9 katolíckych kostelov, fa-
 briky, mnoho vína a hodbaľníctvo.

c.) Križevacká (Körös värm). Zn. m. Križevac, sl. kr.
 m. sídlo gr. kat. biskupa.

d.) Belovárska stolica. Zn. m. Belovár, sídlo stolice.

Slavonská obsahuje v sebe tri stolice, jejichž roz-
 siahlosť 164 m. Obyv. 381000. Slavonská má krásne
 lesy, v ktorých obzvlášť na lode a jiné vodné stavby súce
 drevo roste a veľmi hľadané býva; rodí sa tu obilia, mies-
 tami vína, obzvlášť ale mnoho kostkovitej ovoci (slív)
 a konopi.

ek [Essek]
velkým ku-
biskupa, má

ega, sl. kr.
Pakrác,
s teplými

ovár, sídlo
Ujlač] s naj-
ktorým Jan
bojovník Já-

örvidék) je
od jader-
jenskou
elia bývali
nice krajin-
čáři v čas
ictvo pilno-
nov, od ve-
hranica vo-
hranica vo-
alát chor-
y a obsa-
(bataillon).

sahuje v se-
e v Záhřebe.

lepago pri

to Ottotác,
kr. m. a sloba-
strašný víeter,

to: Ogulin.

Slein.

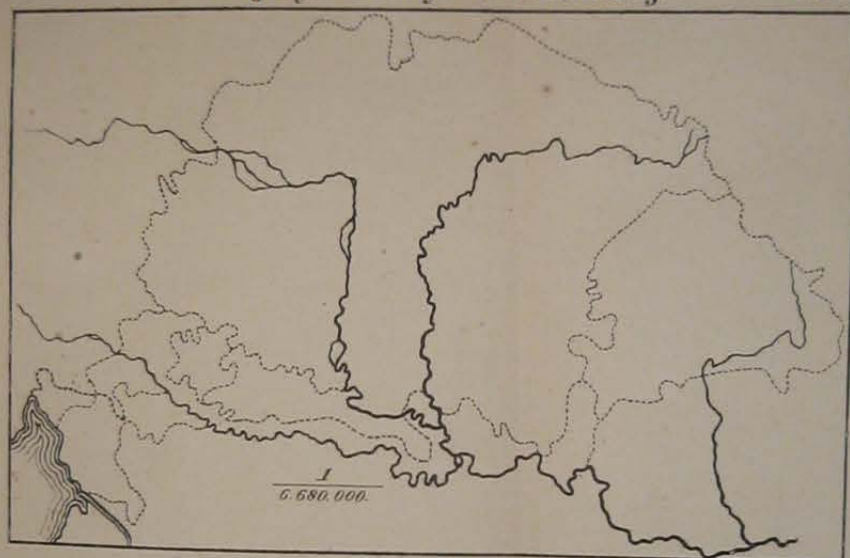
esto: Gliná.

kúpele.

sidlač mesto

Krajiny Koruny Sv-Štefanskej.

C. III.

Slavonské tri stolice sú:

a.) Virovitická [Verőce várm.]. Zn. m. Osiek [Eszék] hlavné mesto slavonské, sídlo stolice a pevnosť, a veľkým kupectvom a hodbabníctvom. Diakovár, sídlo kath. biskupa, má gymnasium.

b.) Požegská [Pozsega várm.]. Zn. m. Požega, sl. kr. m. veľkým kupectvom vína, dohanu, hodbabu a statku. Pakráč, sídlo východno-gr. biskupa. Daruvára Lipník s teplými kúpeľmi.

c.) Srijemská [Szerém várm.]. Zn. m. Vukovár. sídlo stolice má dobré vína, rybníctvo a hodbabníctvo. Illok [Ujlak] s najlepším srijemským vinom a kláštorom frantiskanským, v ktorom Jan Kapistrán odpočíva. [Kapistrán bol mních a slávny spolubojovník Jana Hunyadyho proti Turkom].

3. Vojenská hranica (katonai határörvidék) je úzky pás zeme, ktorý kolo hranici našej vlasti, od jaderského mora až po Sedmohradsko tiahne, a vojenskou hranicou volá sa preto, pokiaľ jej obyvatelia bývali večitými vojakmi, ktorých povinnosťou bolo hranice krajinské proti vpádom nepriateľským brániť. Hraniciári v čas vojny chránili krajinu a po čas pokoja doma roľníctvo pilnovali. Jedna časťka z nich je, podľa nových zákonov, od väčšej služby vojenskej už slobodná; pomaly celá hranica vojenská príjde pod pravomocnosť občanskú. Táto hranica chorvátsko-slavonská delí sa na dva generaláty: na generalát chorvátsko-slavonský a srbsko-banátsky a obsahuje v sebe 12 pluky (regimenty) a 1 podpluk (bataillon). Rozs: 519 □ m. Obyv: 1,041.000.

Chorvátsko-slavonská hranica obsahuje v sebe 8 pluky, sídlo veliteľstva (Oberkommando) je v Záhrebe.

Té 8 pluky sú:

a.) Lický [likkaí ezr.] v nom mesto Karlopago pri mori jaderskom; sídelné mestočko je: Gospić.

b.) Ottočácky [ottacsáni ezr.], sídelné mesto Ottočác, s dvoma zámkami. Znamenité je Senj [Zengg] sl. kr. m. a slobodný prístav, sídlo gr. kath. biskupa. Tu často panuje strašný vietor, menom „bora“. Senj je už pod právom občanským.

c.) Ogulinský [ogulini ezr.] sídelné mesto: Ogulin, so zámkom.

d.) Sluinský [sluini ezr.] sídelné miesto: Sluin.

e.) Prvý bánsky [első bani ezr.] sídelné mesto: Gлина, má veľký obchod so sviňami. Tapusko má teplé kúpele.

f.) Druhý bánsky [második bani ezr.] sídelné mesto Petrinia. Dubica pri Unne so zámkom.

g.) Gradiškanský [gradiškal. ezr.] Zn. m. Nová-Gradiška, sídlo pluku. Stara-Gradiška, s pevným zámkom pri Save.

h.) Brodský [bródi. ezr.] Zn. m. Vinkovce, sídlo pluku, má gymnásium a hodbabníctvo. Bród pevný zámek má znamenité kupectvo.

Srbsko-banátska hranica obsahuje v sebe 4 pluky a jeden podpluk (bataillon), sídlo veliteľstva je Temesvár.

Té pluky sú:

a.) Petrovaradinský [pétervárad. ezr.] Zn. m. Mitrovic, sídlo pluku. Blízko neho vidno rozvalinu starodávneho rímskeho mesta Sirmiumu. Petrovaradin, s pevným z troch strán Dunajom obklopeným zámkom. [V 1416m. roku tu naši slávne zvíťazili proti Turkom]. Karlovic, sídlo srbskeho patriarchy, má chýrečné červené vína. — [1699m. r. pokoj uzavretý s Turkom]. — Zimón, najkrajšie mesto na srbskej hranici, má veľké kupectvo. Tu zomrel v 1456m. roku Ján Hunyady.

b.) Nemecko-banátsky [német-bánsági. ezr.] Zn. m. Pančova, sídlo pluku, s hodbabníctvom a živým obchodom v pšenici, dreve a statku.

c.) Srbsko-banátsky [szerb-bánsági. ezr.] Zn. m. Biela Cerkva [Fehér-Templom] sídlo pluku s dobrým vinom a hodbabníctvom.

d.) Valašsko-banátsky [oláh-bánsági. ezr.] Zn. m. Karánsebeš, sídlo pluku a východno-gr. biskupa, má dobré vína. Mehadia, má svetochnú švablovú [sirkovú] teplú kúpeľ, ktorá už za rímskych časov bola známa. Stara-Orsova, [Orsova] hraničné mesto krajinské, proti tureckej pevnine Novej-Orsovy, s veľmi znamenitým kupectvom. Blízko Orsovy bola v 1854m. roku v zemi nalezaná svätá koruna uhorská. Nižej Orsovy je aj tá chýrečná úžina dunajska Zelezná-vráta nazvaná.

e.) Čajkašský podpluk [titeli zászlóalj]. Zn. m. Titel, sídlo čajkašov, leží tam, kde Tisa do Dunaja sa vlieva, má zbrojňárňu a lodenice.

Úlohy. Ktoré sú stolice predtisské? zátisské? predunajské? zádunajské? sedmohradské? chorvát-slavonské? — Menuj všetky stolice po pri ktorých Dunaj — po pri ktorých Tisa — po pri ktorých Dráva — po pri ktorých Sava tečú. — Menuj najväčšie — najmenšie stolice predtisskej, — zátisskej a t. d. okolice. — Povskladaj stolice vlastno-uhorské do šoru dľa počtu jejích obyvateľov. — Vypočuj koľko obyvateľov padne v abanjskej, šarišskej a t. d. stolicach na jednu štvrhannú milu zeme? Čestuj od Peštu rovným smerom ku východu — západu a, t. d. Menuj všetky potoky z ľavej — z pravej strany Dunaja — Tisy — a prez ktoré stolice tečú? — Menuj mestá v ktorých sú biskupstva — kúpele — veľké kupectvo? Teraz vykreslime podobu uhorskej krajiny a krajín koruny sv. štefánskej. [Vidz na tabličke pod číslom III.]

H. Prehľad krajín koruny sv. Stéfanskej.

I. UHORSKÁ DRŽAVA (Magyar birodalom).

Všetke té vyššej menované krajiny sú častky uhorskej državy, spolu teda tvoria državu uhorskú, aneb stát uhorský.

Úlohy. Ktoré sú teda častky uhorskej državy? Ktorá časťka je najväčšia — najmenšia — najľudnatejšia? a t. d.

II, ROZSIAHLOSŤ, ČÁSTKY A POLOHA UHORSKEJ DRŽAVY.

Krajiny državy uhorskej obsahujú v sebe 5600 □ mile. Obyvateľov jesto 15,417.000. teda na každú kvadrtnú míľu by padlo 2753 ľudí.

Častky državy uhorskej:

1. Vlastná uhorská krajina 3727 □ mile. Má 11,117.600 obyvateľov.
2. Sedmohradsko 954 □ mile. Má 2,101.700 obyvateľov.
3. Chorvátsko-slavonská s pomorím uhorským 379 □ mile. Má 980.000 obyvateľov.
4. Vojenské hranice 583 □ mile. Majú 1,206.200 obyvateľov.
5. Mesto Rieka (Fiume) $\frac{1}{3}$ □ mila. 17.800 obyvateľov.

Naša premilá vlasť leží u prostred Európy, trošku k východu, pri strednom behu Dunaja a rozprestiera sa na polnoci a východe od Karpatov až po dolné snežníky (Alpy); na poludní ku níznemu Dunaju; na západe až ku moru jaderskému (adriatickému).

III. PODOBA. HORY.

Podoba našej vlasti je utešene rozmanitá: vyšiny s dolinami, hory s rovinami libežne sa menia. Keby sme sa tak vysoko mohli vyzdvihnúť, jako orel na krýdlach, a taký ostrý zrak mali, jako on: videli by sme, že naša vlasť je z každej strany, do okola, horami obvenčená. Hory té ku

stredku zmenšujú sa a miznú, rozprestiera sa velice úrodná ro

Hlavné hory uhorskej polokruhle kolo krajiny táhnu. ne Dunaja začnú a kedyž obhrane Dunaja, pri Baziaši pret pri Prešporku od západných balkaňských.

Karpaty na viac pásma hraníc krajiny polokruhle bez rinu v nitrianskej štolici volajú alebo „biele hory.“ Z tade na hranici krajinskej táhnu, až p. rom. Od Jablunky obratia sa nočnej strane našej vlasti táhnu sa Beskydy a v oravskej B najvyššie vrchy sú kolo 4—50 sú západno-polnočné K

Za nimi nasledujú st. menom Tatry sú nazvané. T. patami. Tatry medzi dolinami najca a Popradu vyzdvihujú s. lachovský (8375'); L. (8340'); Kriváň (7884'). Teto holé skaliská sú, vypínajú sa 8—9 mile dlhé a na 2—3 mile vrchov nekedy i na 6000' vysoké a nesmierne hlboké kotliny plné ské jezerá, morské okatami nasleduje špišská M. najec.

Za Popradom vyzdvihujú nočno-východné Karpaty najvyššie týchto vrchy sú v M. Toto pohorie volajú aj: vých. sné Karpaty.

Od Marmarušu k východu hradská, bežia Karpaty a tu majú chy vysoké. Takéto su: radná

ny sv. Stéfánskej.

(Magyar birodalom).

krajiny sú častky u h o r -
ržavu uhorskú, aneb stát

y ukorskej državy? Ktorá
udnatejšia? a t. d.

POLOHA UHORSKEJ

nujú v sebe 5600 □ mile.
la na každú kvadratnú

rskej:

27 □ mile. Má 11,117600

. Má 2,101.700 oby-

morím uhorským 379 □

le. Majú 1,206.200 oby-

nila. 17.800 obyvateľov.

ostred Európy, trošku k
ja a rozprestiera sa na
dolnie snežníky (Alpy);
a západe až ku moru ja-

HORY.

rozmanitá: výšiny s do-
menia. Keby sme sa tak
el na krýdlach, a taký
y sme, že naša vlasť je z
obvenčená. Hory té ku

stredku zmenšujú sa a miznú, tak že behom Dunaja a Tisy
rozprestiera sa velice úrodná rovina.

Hlavné hory uhorskej državy sú: Karpáty. Ony
polokruhle kolo krajiny ťahú. Pri Prešporke na levej strane
Dunaja začínú a kým obhradily pol krajiny, zas na levej
strane Dunaja, pri Baziaši pretrhnú sa. Dunaj delí Karpáty
pri Prešporke od západných snežníkov a pri Baziaši od hôr
balkaňských.

Karpáty na viac pásma hôr sa delia. Vonkajšie, okolo
hraníc krajiny polokruhle bežia. Od Prešporku až po Javo-
rinu v nitrianskej stolici volajú ich „malé Karpáty“
alebo „biele hory.“ Z tade na pravom boku Váha a na samej
hranici krajinskej ťahú, až po Jablunku, poľnočným sme-
rom. Od Jablunky obratia sa, ku východu to jest na poľ-
nočnej strane našej vlasti ťahú. V trenčinskej stolici volajú
sa Beskydy a v oravskej Baba-gura, a jejich tutejšie
najvyššie vrchy sú kolo 4—5000 stôp (šúchy) vysoké. Tieto
sú západno-poľnočné Karpáty.

Za nimi nasledujú strednie-Karpáty, ktoré
menom Tatry sú nazvané. Tatry sú najvyššie medzi Kar-
patami. Tatry medzi dolinami potokov: Oravy, Váhu, Du-
naja a Popradu vyzdvihujú sa až k chmáram. Vrch ger-
lachovský (8375'); Lomnica (8328'); Vysoká
(8340'); Kriváň (7884'). Tieto ohromné hory, ktorých vrchy
holé skaliská sú, vypínajú sa v Liptove a na Špiši, sú na
8—9 mile dlhé a na 2—3 mile široké. Na chrbátoch týchto
vrehov nekedy i na 6000' vysoko nachádzajú sa prirodzené
a nesmierne hlboké kotliny plné prečistej vody, to sú tatra-
ské jezerá,orské oka nazvané. Za vysokými Ta-
trami nasleduje špišská Magura a ťahne až po Du-
najec.

Za Popradom vyzdvihujú sa v šarišskej stolici poľ-
nočno-východné Karpáty a ťahú až po Sedmohradsko
najvyššie týchto vrchy sú v Marmaruši na 5—6000 šúchy.
Toto pohorie volajú aj: východné Beskydy, aneb le-
sné Karpáty.

Od Marmarušu k východu a poludňu, kolo Sedmo-
hradsko, bežia Karpáty a tu majú tiež vrchy na 6—7000 šú-
chy vysoké. Takéto sú: radňanské snežníky (7700');

v brašovskom kraji Bučec (7800'); vo fogarašskom kraji Negoi (8040'). Potom smerom západným ku Dunaju ťahnú, a nektoré jejích vrchy, k. pr. v pohorí Retezat (7800') sú ešte veľmi vysoké.

Do teraz sme ale len hlavný reťaz Karpatov pred očami mali, musíme je ešte obšírnejšie prehľadnúť, by sme lepšie poznali té hory našej vlasti, čo v sebe a na sebe toľko pokladov schovávajú.

Už v nitrianskej stolici po ľavom brehu Váhu ťahne jeden konár tých hôr ku oravským Beskydom; on sa potom medzi potokami Váhom, Nitron a Hronom (Garam) zas na viac pásma delí a chová na svich vrchoch utesené lesy, medzi ktorými rozprestierajú sa úrodné doliny; potom za potokom Oravou spojí sa s Magurou. — Od stredných Karpatov ku poludniu prez liptovskú, zvolenskú a gemerskú stolice rozširujú sa tak nazvané malé Tatry, medzi ktorými vyniká Kráľovská Hôľa na chotároch troch stolíc. Tu zas ďalej medzi Jpľom a Hronom leží jedno pásmo (ostrovske hory) k poludniu až po samý Dunaj.

Od Kráľovskej Hole ku západu v liptovskej, zvolenskej a turčianskej stolici padnú tak nazvané zvolenské hole; k tomu pásmu prislúcha aj Tátra. Z tých striedných Karpatov vychádza ešte jedno veľké pohorie, ktoré po pravom brehu Hernada a medzi potokami Bodva, Šajó, Rima a Jpľom v rozličných pásmach ťahne najďalej k poludniu, totižto až po Dunaj pri Vácove a mestečko Alberti v peštianskej stolici. Ku tomu pohoriu počítuje sa Čerhát, Bikk a Mátra. — Medzi tými horami najznámejšie sú ale tak nazvané uhorské rudové hory (érchegeyek, Erzgebirge) v ktorých veľké poklady zlata, striebra, medi, zeleza a jiných potrebných kovov nachádzajú sa. Té hory rozprestierajú sa v spišskej, gemerskej, zvolenskej, hontanskej, tekovskej (Bars) stolici a ťahnú skoro až po Váh.

Od Torisy a Hernada na východ padne prešov-tokajské pohorie, ktorého poludnia časťka od Sántova po Tokaj, volá sa: Hedalia (Hegyalja), na než sa rodí toto na celom svete najchýrnejšie víno tokajské. Týchto hôr vrchy

nevyzdvihujú sa vyššej 1500' sú drabé opály, soľ a pri Telkibaní

Polnočno-východní plinskej, ungskej, bereg-ngoča náre, aneb pásma hôr, len že té od Verecky až po žriedlá bez takových konarov; majú ale lel-Gebirge) od Solvy až po

Od Tisy ku poludniu Karria sedmohradskú horn jednému nie celkom pravidelné šíruje sa na 1290 □ mile, a rovne. Od východu do ruskej skej dolne, od západu do uhradských Karpatov najvyššie poludnej strane; dnu ale celú náte. Na západe, medzi Ma kajú bohaté rudové horý se skej nížiny; poslednie jejích k skej stolici a tu sa na nich Érmellék).

Na pravej strane Dunaj pohoria vidíme. Od Ostrihom ťahnú Vérteši (Štítné hory) ktoré potom za jezerom Blá pásmach rozširujú sa z jednej čú, z druhej stránky na zápa zas najvyššie, kde sa približuj

Medzi Drávou a Sávou Dunaj pri Zalánkeméní avšak té chorvátsko-slavonsk na jednom mieste sú 3100 Varazdinskej stolici. Este nižší níka Fruška-Gora (1500

Na pravom boku Dunajsko-slavonské a na pobreží m prislúchajú ku západným sn breží morském sú neprístupit skaliská na nichž sa vlny mor

); vo fogarašskom kraji
západným ku Dunajú
pr. v pohorí Retezat

refaz Karpatov pred oči-
jšie prehladnúť, by sme
co v sebe a na sebe tolko

evom brehu Váhu ťahne
Beskydom; on sa potom
Hronom (Garam) zas na
choch utesené lesy, medzi
oliny; potom za potokom
stredných Karpatov ku
gemerskú stolicu rozší-
y, medzi ktorými vyníka
troch stolic. Tu zas da-
pásma (ostrovské
aj.

ku západu v líptovskej,
adnú tak nazvané zvo-
prislúcha aj Tátra. Z
za ešte jedno veľké poho-
nada a medzi potokami
ozličených pásmach ťahne
o Dunaj pri Vácove a
lici. Ku tomu pohoriu po-
itra. — Medzi tými ho-
nazvané uhorské rudové
prých veľké poklady zlata,
potrebných kovov nachá-
sa v spišskej, gemerskej,
(Bars) stolicu a ťahnú skô-

ýchod ťadne prešov-tokaj-
stka od Sántova po Tokaj,
na nejj sa rodí toto na ce-
okajské. Týchto hôr vrchy

nevyzdvihujú sa vyššej 1500' súchov a v lone svím ukrývajú
drahé opály, sol a pri Telkibani ešte aj zlata a striebra.

Polnočno-východné Karpaty majú tiež v zem-
plínskej, ungskej, bereg-ugoča a satmárskej stolici také ko-
náre, aneb pásma hôr, len že té sú nižšie. Lesné Karpaty
od Verecky až po zriedlá Tisy sú jeden celý refaz hôr
bez takových konarov; majú ale svích rovnobežníkov (paral-
lel-Gebirge) od Solvy až po Sedmohradsko.

Od Tisy ku poludniu Karpaty sa veľmi rozširia, a tvo-
ria sedmohradskú horniu zem. Táto je podobná
jednému nie celkom pravidelnému štvhranu (kvadratu), roz-
širuje sa na 1290 \square mile, a spúšťa sa na troch bokoch do
rovne. Od východu do ruskej roviny, od poludňa do valaš-
skej dolne, od západu do uhorskej roviny. Týchto sedmo-
hradských Karpatov najvyššie končiare sú na polnočnej a
poludnej strane; dnu ale celé Sedmohradsko je vsade hor-
ňate. Na západe, medzi Marušou a Köröšom vyní-
kajú bohaté rudové hory sedmohradské a ťahnú do banat-
skej nížiny; poslednie jejich končiare sú v aradskej a bihar-
skej stolici a tu sa na nich znamenité vína rodia. (k. pr.
Érmellék).

Na pravej strane Dunaja len nižšie horky a menšie
pohoria vidíme. Od Ostrihoma dolu ku západno-poludniu
ťahnú Vérteši (Štítné hory) a Bakoú (3800' vysoký),
ktoré potom za jezerom Blatnom (Balaton) v kopách a
pásmach rozširujú sa z jednej stránky na poludne ku Mohá-
čú, z druhej stránky na západ ku štyrským horám a tu sú
zas najvyššie, kde sa približujú ku západným snežníkom.

Medzi Drávou a Sávou od západných snežníkov až po
Dunaj pri Zalánkeméni rozprestierajú sa pásma hôr;
avšak té chorvátsko-slavonské okruhlé a lesnaté hory len
na jednom mieste sú 3100' šúchy vysoké (Reka hora) vo
Varaždinskej stolici. Este nižšie sú sriemské, hory Vrd-
nika a Fruška-Gora (1500') vysoké.

Na pravom boku Dunaja ležiace hory, tak tiež chorvát-
sko-slavonské a na pobreží morském sa rozprestierajúce hory
prislúchajú ku západným snežníkom. Osobitne té na po-
breží morském sú neprístupiteplné, potrhané, štrmé a holé
skaliská na nichž sa vlny morské zrážajú.

Keď konečne ešte raz pohľadneme na krajinu, vidíme dve veľké kopyské hory, jednu na polnočnej a druhú na východnej strane. Keby sme prešli jednu čiaru (liniu) od Budína na ľavo cez Nitru až po Javorinu, a druhú od Budína cez Miskovec až po Galiciu, mali by sme jeden trojhran (háromszög, Dreieck) západno-polnočný, kde krajina je najhorúatejšia. A zase keby sme takú liniu ťahali od Baziaša pri Dunaji až po Verecku v lesných Karpatoch, a zase od Baziaša ku východu až na poslednú končik Sedmohradská mali by sme druhý ešte väčší trojhran polnočno-východný, kde je krajina zas najhorúatejšia. Naposledy, keby sme té trojhraný vjedno znali složiť, a ku nim ešte aj zádunajské hory priložili, videli by sme, že väčšia časťka, nežli polovica, kráľovstva je krajina horúatá.

IV. DOLINY A ROVNIE.

Medzi horami sú prirodzené úžlabiny, doliny, nížiny, roviny. Najznámejšie nížiny a doliny našej vlasti sú: záhorská nížina pri Prešporku, medzi Moravou a malými Karpátmi; — povážska, od Zeliny (Zsolna) až po Seréd, a tu sa rozšíri a spojí z menšou rovinou uhorskou, ktorá sa na 300 □ mile zeme z obách strán Dunaja rozprestiera; — potom nítranská, hronská, ipolská, šajová, hernadova, a. t. d. doliny. — V sedmohradsku sú najznámejšie kőröšská a marušova doliny. — Najväčšia avšak rovina je u nás dolina uhorská rovina, ktorá od Munkačova k poludniu po Zimoň, od Peštu ku východu po Veľký-Várad sa rozprestiera a s nížinami medzi Drávou a Sávou má 1700 □ mile. Veľiká tá rovina je najúrodnejšia časťka krajiny.

V. RIEKY, POTOKY, JEZERA.

Skoro všetky potoky našej krajiny majú své pramene v hraničných horách a tečú zo všetkých strán do jedinej a hlavnej

vnej rieky, Dunaja. Len niekoľko sú: Poprad, tečie do maruši a Sedmohradská tečie do Sily. Sedmohradská tečie síce (okrem Popradu) do Dunaja. Vtedy tečie do Dunaja. Z toho (kráľovstva) vyššie ležia, jako s

Dunaj prichádza z nemého Badenu; do uhorskej krajiny v pórku delí sa na tri hlavné a tri ostrovy (síhoty) — kusy zeme. Veľký-Čaloköz, a na dva zehnané to zeme. Dunaj od Popradu na východ, tu zas tvorí poludňu; nižej Peštu tvorí os Moháč. Od Vukovára po Oršová od Oršový krúti sa k poludňu mora. Tok Dunaja v uhorskej

Úlohy. Ktoré sú pobočné? Vyhľadajte všetko té potoky, kde líce tečú, kde sa vlievajú do Dunaja na ľavom drehu? Vyhľadajte

Medzi tými sú najznámejšie

a.) Tisa, celkom uhorská. Od Vásároš-Námeňa parol lóši vynde z hôr, začne mútna a tisíc zákrutov vlieva sa pri 185 mile dlhý. Tisa často v zeme zakryje. Teraz ju regulujú a zákruty prerazuju, aby

Úlohy. Ktoré sú pobočné?

Medzi pobočnými Tisy na

b.) Na pravom brehu do

Dráva a Sáva.

Parolode plávajú po Dunaji, Temeši.

Úlohy. Vyhľadajte všetky mestá, ktoré pri nich ležia.

Okrem týchto prirodzených jine nárokom vykopané kanály

lme na krajinu, vidíme
polnočnej a druhú na vý-
li jednu čiaru (liniu) od
avorinu, a druhú od Bu-
mali by sme jeden troj-
no-polnočný, kde krajina
takú liniu tabali od Ba-
esných Karpatoch, a zase
ní končí Sedmohradská
hran polnočno-východ-
ia. Naposledy, keby sme
ku nim ešte aj zádunaj-
všia časťka, nežli po-
i.

OVNIE.

žlabiny, doliny, ní-
žiny a doliny našej vlasti
rku, medzi Moravou
žska, od Zeliny (Zsol-
spojí z menšou rov-
00 mile zeme z obách
n nítranská, hron-
dova, a. t. d. doliny.—
šie kôrôšská a ma-
šak rovina je u nás dol-
Munkačova k poludňu po
lký-Várad sa rozprestiera
má 17000 mile. Veliká
rajiny.

Y, JEZERA.

rajiny majú své prámene
ech strán do jedinej a hla-

vnej rieky, Dunaja. Len nekela potokov tečú von z kraji-
ny. Tě sú: Poprad, teče do Dunajca. Bistrica z Mar-
maruši a Sedmohradská teče do Moldavy. Aluta, Bodza
Sil zo Sedmohradská teču sice von z krajiny, avšak i té
(okrem Popradu) do Dunaja. Vyššie 600 potokov krajinských
tehda teče do Dunaja. Z toho nasleduje, že hranice krajiny
(kráľovstva) vyššej ležia, jako stredek.

Dunaj prichádza z nemeckej krajiny (z vojvodstva
Baden); do uhorskej krajiny vchádza pri Devine. Pri Preš-
porku delí sa na tri hlavné a nekela menšie konáre; tvorí
tri ostrovy (šihoty—kusy zeme kol do kola vodou objaté):
Velký-Čaloköz, a na dva rozdelený Sigetköz, po-
žehnané to zeme. Dunaj od Prešporku po Vacov teče od zá-
padu na východ, tu zas tvorí ostrov a náramne sa krúti ku
poludňu; nižej Peštu tvorí ostrov Čepel a ďalej ostrov
Moháč. Od Vukovára po Oršovu teče smerom východným
a od Oršový krúti sa k poludňu a valí vody své do cierného
mora. Tok Dunaja v uhorskej krajine je 127 mile dlhý.

Úlohy. Ktoré sú pobočné potoky Dunaja na pravom brehu?
Vyhľadajte všetky té potoky, kde majú své žriedlá, prez ktoré sto-
lice tečú, kde sa vlievajú do Dunaja? — ktoré sú pobočné potoky
Dunaja na ľavom brehu? Vyhľadajte a. t. d.

Medzi tými sú najznámejšie:

a.) Tisa, celkom uhorský potok, v Marmaruši vzni-
ka. Od Vášaroš-Námeňa parolode plávajú na nej. Pri Söl-
lőši vynde z hôr, začne mútnou byť, pomaly tečť a po tisíc
a tisíc zákrutov vlieva sa pri Titeli do Dunaja. Jej tok je
185 mile dlhý. Tisa často vyleje a vodou svou mnoho mil
zeme zakryje. Teraz ju regulujú, to jest, jej brehy oprá-
vajú a zákruty prerazuju, aby rýchlejšie tekla a nevylevala.

Úlohy. Ktoré sú pobočné potoky Tisy? Vyhľadajte všetky.

Medzi pobočnými Tisy najväčšia je Maruša.

b.) Na pravom brehu do Dunaja vlievajú sa ešte aj
Dráva a Sáva.

Parolode plávajú po Dunaji, Tise, Dráve, Save, Ma-
ruši, Temeši.

Úlohy. Vyhľadajte všetky väčšie potoky a menujte hlavné
mestá, ktoré pri nich ležia.

Okrem týchto prirodzených potokov máme ešte v kra-
jine nárokom vykopané kanáli; medzi nimiž nektoré sú len

aby z močiarov vodu zrážaly, a jiné zase väčšie na ktorých lode plávajú, a té poslednie volajú sa: prieplavy. Takéto prieplavy máme dvá. Prieplav Bega v Banáte 16 míľ dlhý; a Francov prieplav v bačskej stolici. Prieplavy sú kupectvu veľmi prospesné. Možno je, že časom svím ich viac bude v krajine.

Najznamenitejšie jezera sú: Blatno (Balaton) 10 míľ dlhé a 1—4 míľ široké, celkom 24 m. parolod pláva na ňom. — Nezáderské jezero (Fertő) už skôr celé vyschlo. — Okrem týchto sú menšie nečíslné na Karpatoch, a po dolni uhorskej jako velenské, paluenské, a 15 míľ dlhé močiare ečedské. a t. d.

Úlohy. Medzi ktorými stolicami je Blatno? Jaké mestočka ležia blízko neho?

VI. PODNEBIE.

Pod menom podnebia rozumieme každému kraju vlastnú povetnosť, to jest pomery teplá a zimy, suchoty a vlhkosti, panovania vetrov, slovom: výjavy v kruhu povetria sú podnebie čili klima.

Už samá podoba našej krajiny, a to, že máme zimu, jaro, leto, jeseň ukazuje nám: že podnebie našej vlasti je striedné, čili mierne. Povetnosť je u nás veľmi a veľmi premenlivá. Tu je ostro, tam príjemno, tu sucho, tam vlhko. Za horúcimi dňami častokrat nasledujú chladné noci. Povetnosť v našej krajine je i dľa polohy jednotlivých miest rozličná. Veľký rozdiel stupňa teploty je k. pr. medzi Banátom a Oravou a vôbec medzi dolným a horným krajom. Premenlivosť povetnosti zapríčinujú nie len té, krajinu obvenčujúce a krížom krážom zasieťujúce vrchy, ale i to, jak vysoko (nad hladinou mora) aneb nízko leží nejaký vidiek. Na západ a poludne obrátené doliny sú teplejšie, nežli té, ktoré otvárajú sa na východ a polnoc, tak tiež chladnejšie sú té, ktoré medzi vysokými snežníkmi a veľkými horami ležia. O mnoho chladnejšie je tehda v tatranskom krají a v Sedmokradskej, nežli na dolniakoch.

Na rovni dolnej mesiac január je najzimnejším a teplomer ukazuje 1—15 stupne (grady) pod nullou; v hornom

Uhorsku ale často aj 24 grady. Siac je július, a teplomer ukazuje a na dolniakoch 15—22, ba m. tepla (vyššej nully). Strednie t. kolo 15—16 gradov.

Uhorská krajina je troch východ ležiace krajiny, a síce ostrých polnočných vetrov tr. poludni není tak vysokých h. dnejšie vejú do krajiny. Medzi vetre panujú u nás.

Na hornom krají je viac rovinách; možno je, že i pre jest lesov. Najviac dažďu má Marcu, Aprili. Jesenské a z. krajinu často v neprebroditeľn. sotva kto môže v taký čas uši. — Na hornom krají v často mnoho snehu napadá, ten neho sa rozvodnia. V lete búrom obilia pokazia.

Na hornom krají povet. pitie dobrá; na dolniakoch smradlavé povetrie zakáz. nemoci.

VII. P

Krajiny koruny svato-š. božskými požehnané. Karpát. smierne poklady: zvláštne uh. hory, nízké Tatry a banátské h. zlata, striebra, medi, zeleza uhlia. Striebrné a zlaté Kremnici, Gelnici, Abrudban. di máme kolo Smolníka, Nov. víci a t. d. — najviac zeleza stolici. — Kamenného uhlia v

né zase väčšie na ktorých
sa: prieplyavy. Také-
Bega v Banáte 16 míle
pačskej stolici. Prieplyavy
no je, že časom svím ich

í: Blatno (Balaton)
celkom 24 m. parolod
jezero (Fertő) už skôro
menšie neščíslne na Kar-
lencské, paluěské,
é. a t. d.

ni je Blatno? Jaké mes-

B I E.

miame každémn kraju
mery teplá a zimy, su-
slovom: výjavy v kruhu

iny, a to, že máme zimn.
podnebie našej vlasti je
nosť je u nás veľmi a ve-
prijemno, tu sucho, tam
nasledujú chladné noci.
polohy jednotlivých miest
loty je k. pr. medzi Ba-
olním a horním krajom.
ujú nie len té, krajinu
ujúce vrchy, ale i to, jak
nízko leží nejaký vidiek.
ny sú teplejšie, nežli té,
noc, tak tiež chladnejšie sú
mi a veľkými horami le-
a v tatranskom krají a v

uar je najzimnejším a te-
dy) pod nullou; v hornom

Uhorsku ale často aj 24 grady pod nullou. Najteplejší me-
siac je július, a teplomer ukazuje na hornom krají 15—20;
a na dolniakoch 15—22, ba miestami nekedy aj 25 grady
tepla (vyššej nully). Strednie teplo uhorskej krajiny urobi
kolo 15—16 gradov.

Uhorská krajina je trošku teplejšia, nežli susedné na
východ ležiace krajiny, a síce preto lebo Karpaty ju od tých
ostrých polnočných vetrov trošku chránia, a ponevác na
poludni není tak vysokých hôr, teplejšie južné vetre slobod-
nejšie vejú do krajiny. Medzitým vôbec polnočné (severné)
vetre panujú u nás.

Na hornom krají je viac vlhkosti, nežli na dolných
rovinách; možno je, že i preto, ponevác na rovinách málo
jest lesov. Najviac dažďů máme v Novembri, Decembri,
Marcu, Aprili. Jesenské a zimušné dažďe dolniu uhorskú
krajinu často v neprebroditelné blatovo moro obratia, tak že
sotva kto môže v taký čas cestovať, kďž blata jest až po
uši. — Na hornom krají v Decembri, Januári a Februári
často mnoho snehu napadá, ten kďž sa na jar topí, potoky od
neho sa rozvodnia. V lete búrky nastávajú a nekedy ladov-
com obilia pokazia.

Na hornom krají povetrie (luft) je zdravé a voda na
pitie dobrá; na dolniakoch ale, obzvláštne kde močiare
smradľavejú povetrie zakázené pričinkuje zimnice a jiné
nemoci.

VII. P L O D Y.

Krajiny koruny svato-štefanskej sú rozmanitými dary
božskými požehnané. Karpáty schovávajú v lone svím ne-
smierné poklady: zvláštne uhorské a sedmokradske rudové
hory, nízke Tatry a banátske hory pokrývajú ohromné sklady
zlata, striebra, medi, zeleza, olova; máme aj kamenného
uhlia. Striebrné a zlaté bane máme kolo Štiavnici,
Kremnici, Gelnici, Abrudbane, Zalatni, Oravici a. t. d. me-
di máme kolo Smolnfka, Novejví, Banskej Bystrici, Ora-
vici a. t. d. — najviac zeleza máme v gemerskej a spišskej
stolici. — Kamenného uhlia v Sedmohradsku, potom v Šal-

ici. — Soli márne obrom-
radsku. — Sódy, salitry,
ej, biharskej, beregskej a
áme rozličného kamenia a
kej stolici. — Množstvo

nás. Na najvyšších, zim-
chových končiaroch (ho-
; níže vrcholcov týchto
šie širokolisté lesy (buky,
ách zem je úrodná. Preto
tečne rodí. Na rovinách
iku, dýň, cukrovky, do-
lobrej rížaše. Na chlad-
(jačmen) ovsu, zemiakov
lan rodí sa na horňom
sa dobré a svetochybné
akoch je mnoho a na dol-

na dosť bohatá. Má kone,
a, kozy; dakde i byvoly
áky. V močiaroch číky a
a lesoch najdu sa vlci,

.) A KUPECTVO (od).

šu tak rozličnými darmi
kvitnúť priemysle a ku-
sme z ohľadu týchto na
začína krajina na predek
z začínajú kvitnúť. Také
(Kunstmühlen), ktorých
i do druhých strán sveta
sa fabriky železné, skle-
mestách sú i veľmi do-
olníctvo je ešte vždy

gotarjane, pri Pátkosteloch a Oravici. — Soli márne obromné sklady v Mármaruši a v Sedmohradsku. — Sody, salitry, liadku (kramskej soli) v sabolčskej, biharskej, beregskej a t. d. stolicách. — Na budoviska máme rozličného kamenia a marmoru. — Drahé opály v šárišskej stolici. — Množstvo liečnych a kyslých (kvasných) vôd. —

Rostliny sú tiež rozmanité u nás. Na najvyšších, zimných a dlho snehom pokrýtych vrchových končiaroch (holách) niečo skoro žiadnych rastlín; nižšie vrcholcov týchto rastlín ihličnaté (jedlové) a ešte nižšie širokolisté lesy (buky, duby a t. d. — Po rovinách a dolinách zem je úrodná. Preto v našej milej vlasti zbožia sa zbytočne rodí. Na rovinách rodí sa pšenica, žito, kukurica, repčiku, dýň, cukrovky, dohann, konopi, ba v banáte aj dost dobrej rížkaše. Na chladnejšom hornom kraji, žito, jarec (jačmen) ovsu, zemiakov (grule, bandurky, švabky). Dobrý ľan rodí sa na hornom kraji a v Sedmohradsku. — Rodia sa dobré a svetochytné biele a červené vína. — Na horniakoch je mnoho a na dolniakoch nedostatok lesa.

Aj v ríše zvierat je naša krajina dosť bohatá. Má kone, rohatý statek, osipane (svine), ovce, kozy; dakde i byvoly dochovávali. V potokoch ryby a ráky. V močiároch čiky a vodné ptáctvo. (Jaké?) Po horách a lesoch najdu sa vlci, medvedí, jeleni, srn, lišky, a jiné.

VIII. PRIEMYSLE (remeslá) A KUPECTVO (handel, obchod).

Ponevác Pán Bôh krajinu našu tak rozličnými darmi prírody požehnal, v nej by mohli kvitnúť priemysle a kupectvo. Avšak z rozličných príčin sme z ohľadu týchto na zadku zostali. Až v novších časoch začína krajina na predek pokračovať. Nektore priemysle teraz začínajú kvitnúť. Také sú na príklad: umelecké mlyny (Kunstmühlen), ktorých fajná múka do cudzých krajín, ba i do druhých strán sveta býva odposielaná. Potom dvíhajú sa fabriky železné, sklennárne, pápiérne, a. t. d. Vo väčších mestách sú i veľmi dobré remeslníci. — Medzi tým ale roľníctvo je ešte vždy

g.) Gradiškanský [gradiška, sídlo pluku. Stará kom pri Sare.

h.) Brodský [bródi est.] Zka, má gymnasium a hodošnictvo. Bnitě kupectvo.

Srbsko-banátska hrky a jeden podpluk (bataillon) mešvár.

Té pluky sú:

a.) Petrovaradinský trovic, sídlo pluku. Blízko nebo vského mesta Sirmiumu Petr strán Dunajom objatým zankom. zvížili proti Turkom]. Karlov má obýrečné červené vinné. — [1699m Zimoh, najkrajšie mesto na srbs Tu zomrel v 1456m roku Jan Huny

b.) Nemecko-banátsk Pandova, sídlo pluku, s hodoš pšenici, dreve a statku.

c.) Srbsko-banátsky la Cerkva [Fehér-Templom] sídlo bábniectvom.

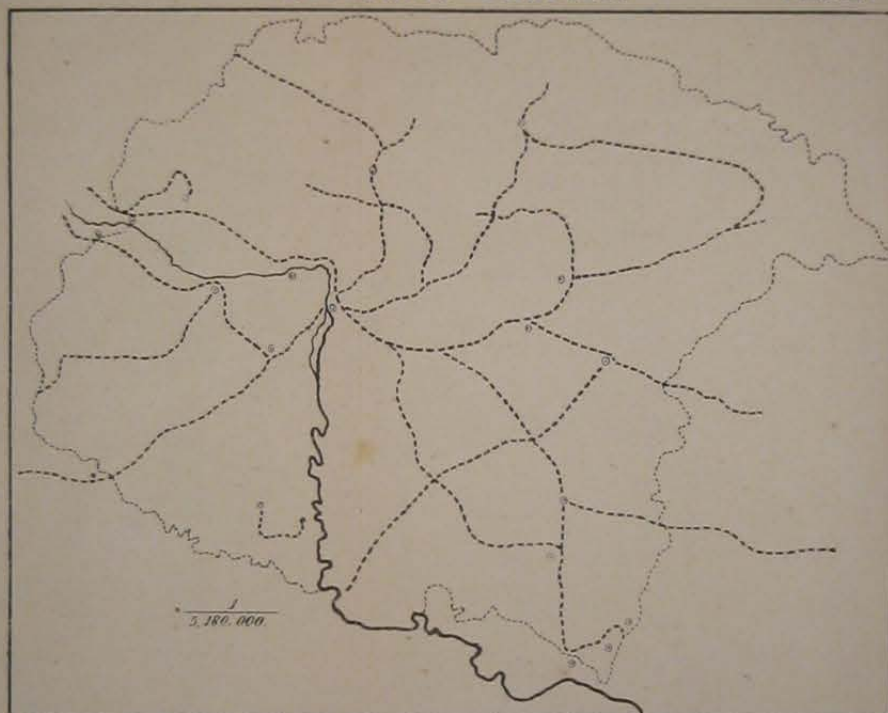
d.) Valašsko-banáts Karánsebes, sídlo pluku a v vinné. Mehadia, má svetochyru ktorá už za rímskych časov bola známa] hraničné mesto krajinské, prot sovy, s veľmi znamenitým kupectvom roku v zemi nalezenej svätej koruna obýrečná úľina dunajská Zelená

e.) Čajkašský podpluk [sídlo čajkšov, leži tam, kde Tisa narúba a lodenice.

Úlohy. Ktoré sú stolice pské? zádnajské? sedmohradské? ch stolice po pri ktorých Dunaj — po rých Drava — po pri ktorých Sa najmenšie stolice predtinské. — zútie daj stolice vlastno-uhorskej do sorn Vypočítaj koľko obyvateľov padne v liciach na jednu štvrtinu milu smerom ku východu — západu a k — z pravej strany Dunaja — Tisy Menúj mesta v ktorých sú biskupstvá Teraz vykreslime podobu uhorskej l farskej. [Vidz na tabuľke pod číslom

Zeleznice Uhorské.

Čist. II.

hlavnou živno
vo vřtřích ma
deň vřdycky d
poskytuje, než
nické plody sů

Kupectv
znamenitějšie
v Rábe, v Koš
kereskedelem)
cierskú krajín
krajín my od
vo, tučný stat
dzých krajín o
mutové, hodba
cuker, koreniv

IX. K

Obchod
vy, pošty a da
brých jest, ta
ani důležitě de
sty. Jiný nem
hornom krají
trebno zelezni
Do teraz má u

Najznam
polnočná ž
ide, tu sa spoj
skú, ktorá pr
zelezniční od P
prez Debrecin
chodná, od
Neodluha bude
zas prez Chorv

Úlohy.
nica, jaká tam je
na jedné, aueb

hlavnou živnosťou obyvateľov krajinských; a to roľníctvo vo väčších majetnostiach (dominiách) stáva sa zo dňa na deň vždycky dokonalejším. Poneváž roľníctvo viacej plodín poskytuje, nežli kolko pre krajinu potrebné jest, preto roľnícke plody sú hlavným predmetom uhorského kupectva.

Kupectvo vnútorné provodí sa skrze jarmaky. Najznamenitejšie jarmaky bývajú v Pešti, Debrečine, Temešvári, v Rábe, v Košicach a t. d. Zahranické kupectvo (kúľkereskedelem) sprievadza sa s Rakúskom, s nemeckú, švajcierskú krajinu a s krajinami dolného Dunaja. Do cudzích krajín my odvádzame: zbožie, múku, vlnu, škôry (koží) drevo, tačný statek, slaninu, omastu, repčik, loj a t. d. Z cudzích krajín do nás privádzajú: plátňa, postav (súkná), pamutové, hodbabné látky (materie), rozličné nástroje, kavu, cukor, korenivá, južnú ovoc (figy, pomeranče) a t. d.

IX. KUPECKÉ (obchodné) PROSTREDKY.

Obchodné prostredky sú cesty, železnice, lode, priplavy, pošty a dalekopisectvo (telegrafie), kde tých mnoho a dobrých jest, tam je i obchod živý. U nás není tých ešte na dost ani dôležité dobrých. Nektory kraj Uhorska nemá dobré cesty. Jiný nemá takej vody, ktorá by lode nosila, k. pr. v horňom krají niet žiadnej plavnej vody. Z tejto príčiny potrebné železnice budovať, a kde možno plavné kanály kopať. Do teraz má uhorská krajina kolo 434 mile hotových železníc.

Najznamenitejšie naše železnice sú vykrošiac z Peštu: polnočná štátna železnica, ktorá z Peštu do Miškovca ide, tu sa spojí s tísskú až po Košice, tu zase s oderbergskú, ktorá prez Spiš, Liptov vede do Prússka. — Štátna železnica od Prešporku po Baziaš. — Tísská, od Miškovca prez Debrečin do Arađu, Temešvára. — Uhorsko-východná, od Veľkého-Váradu do Sedmohradska, a t. d. Neodluha bude jedna od Košíc prez Prešov do Polskí; jina zas prez Chorvátsko pôjde do Rieky (Fiume).

Úlohy. Vykreslite stolicu v ktorej bývate a do nej železniciu, jaká tam je. — Vykreslite železnice celej krajiny. — Cestujte na jednej, aneb na druhej železnici a menujte mesta, do ktorých

prijdete. 'Na ktorej železnici by ste išli do Peštu, do Segedína? a. t. d. — (Železnice Uhorská vidz na tabličke pod číslom IV.)

X. OBYVATELSTVO.

Známo nám je, že vedľa počtovania národa v 1870m. roku vykonaného krajiny koruny svato-štepanskej mali 15,417,327 obyvateľov.

Obyvateľstvo to, ačpráve je rozličného jazyka a náboženstva predsa je sviazkom lásky spoločného občanstva vjedno spojené. Všetci, ktorí tu bývame, užívame jednaké práva, všetci máme jednaké povinnosti. My sme teda všetci spolubratia, spolukrajani, spolusynovia tej jednej premilej vlasti našej uhorskej, my sme všetci uhri, ačpráve dľa jazyka na viac národnosti sa delíme.

Maďarov jesto tu 5 $\frac{3}{4}$ millionov.
Slovakov 4 $\frac{1}{6}$ millionov; té sa v rozličné kmene delia (slováci, rusiny, nemci, chorváti, srbi).
Nemcov 1 $\frac{3}{4}$ millionov.
Rumenov (valachov) 2 $\frac{1}{2}$ millionov. Okrem týchto najdu sa ešte taliani, francúzi, armeni, cigani a greci. (Hovorí, že cigani z Indie pochádzajú a majú svoj indský jazyk).

Dľa náboženstva této 15 milliony takto sa delia:

Katolíci sú: 7 $\frac{1}{2}$ milliony
gr. kat. 1 $\frac{1}{2}$ milliony
východno-grecké 2 $\frac{1}{2}$ milliony
evangelické (luterani). 1 $\frac{1}{6}$ milliony
helvetské (kalvini). 2 $\frac{1}{12}$ milliony
židi $\frac{1}{2}$ milliona

rozličné jiné viernici . . . 62000.

Katolíci latinskí a grécki majú spolu 5 arcibiskupov a 22 biskupov.

Východno-gréci majú 2 patriarchov a 8 biskupov.
Lutherani a kalvini majú po 4 Superintendentov.

XI. DUŠEVNÁ VZDELANOSŤ (učenosť) A JEJ PROSTREDKY.

Dľa duševnej vzdelanosti sme ešte nie na tom stúpane vysosti, kde druhé národy, obzvlastne nemci stoja. Preto sa

nám učiť treba. Prostredky vzd. ešte málo máme a opravdiva dob. 2 university (po slovensky: v. s. e. vyššie školy v ktorých všetky v. e. universitu v Pešte, druhú v Z. Koložváru. — Máme zo 12 pr. učia). — Máme kolo 100 gymnas. týchto pripravovne pre duchovní vojenské, námornické školy. V. nemých a v Pešte pre temných. šie sú nám ešte národné školy usilovať do poriadku doviesť.

Naposledy máme rozličné

XII. ÚSTAVA

Pod menom ústavy roz. va, vedľa ktorých ridení býva (kormány, Regierung). Vládou úradníkov krajinských so všetk. tóság, Jurisdiktion), ktoré kraji. Kde najvyššiu vládu nie je. jú v rukách, tam je spôsob vlá. Kde najvyššiu vládu jedna o. spojuje, tam je spôsob vlády je narchia.

Monarchia zase môže byť (önkényes, absolut) aneb o b m e d a. pantje cisar, alebo kral jedine d. ústavných zakonov.

Uhorsko-so spoločnickým sko-slavovskými krajinami je aneb ústavné královstvo Veličenstvo, najjasnejši kral apo Habsburg-Lotrungen pochádzajú dediči koruny svato-štepanskej.

Kral Pan moc zakonodarnu konodarstvom krajinským.

Zakonodarstvo pozustava z v. mu. Vo vyššom dome shromaždení sú

šli do Peštu, do Segedína? a. t.
 lícke pod číslom IV.)

ELSTVO.

čítania národa v 1870m.
 ny svato-štefanskej mali

je rozličného jazyka a nábo-
 y spoločného občanstva vje-
 rame, užívame jednaké prá-
 osti. My sme teda všetci
 ynovia tej jednej premilej
 šetci uhri, ačprave dla
 me.

5³/₄ millionov.
 4¹/₆ millionov; té sa v roz-
 nci, chorvati, srbi).
 1³/₄ millionov.
 2¹/₂ millionov. Okrem
 cůzi, armeni, cigania a
 pochádzajú a majú svoj indský

lliony takto sa delia:

7¹/₂ milliony
 1¹/₂ milliony
 2¹/₂ milliony
 1¹/₈ milliony
 2¹/₁₂ milliony
 1¹/₂ milliona

ici ... 62000.
 jú spolu 5 arcibiskupov a 22

rchov a 8 biskupov.
 4 Superintendentov.

NOST (učenosť) A JEJ
 EDKY.

sme ešte nie na tom stúpne
 vlastne nemci stoja. Preto sa

nám učiť treba. Prostredky vzdelanosti sú školy. Týchto
 ešte málo máme a opravdive dobrých škôl ešte menej. Máme
 2 university (po slovensky: všeučeliská, to jest: naj-
 vyššie školy v ktorých všetky vedy (známosti) učia). Jednu
 universitu v Pešte, druhú v Záhrebe. Tretia bude teraz v
 Koložváru. — Máme zo 12 právnické školy (kde sa práva
 učia). — Máme kolo 100 gymnasia (latinské školy). — Okrem
 týchto pripravovne pre duchovních, pre učiteľov, gazdovské,
 vojenské, námornické školy. Vo Vacove ústav pre hluchó-
 nemých a v Pešte pre temných (slepých). — Najpotrebnej-
 šie sú nám ešte národné školy, tieto poslednie musíme sa
 usilovať do poriadku doviest.

Naposledy máme rozličné spolky umelecké.

XII. ÚSTAVA (konštitucia)

Pod menom ústavy rozumieme této základné prá-
 va, vedľa ktorých riadení bývame. — Krajinu rídi vláda.
 (kormány, Regierung). Vládou nazývame tých najvyšších
 úradníkov krajinských so všetkými pravomocnosťami (ha-
 tóság, Jurisdiktion), ktoré krajinu spravujú.

Kde najvyššiu vládu nie jeden, ale viac mužov má-
 jú v rukách, tam je spôsob vlády, tak nazvaná, republika.

Kde najvyššiu vládu jedna osoba (čisar, kral, vojvoda) v sebe
 spojuje, tam je spôsob vlády jednopanovanie, čili mo-
 narchia.

Monarchia zase môže byť svehlavná, svehvolná
 (önkényes, absolut) aneb obmedzená, čili ústavná. V prvej
 panuje čisar, alebo kral jedine dla sveh vule, v poslednej ale dla
 ústavných zákonov.

Uhorsko-so spoločnými, čili bratrskými chorvát-
 sko-slavanskými krajinami je ústavná monarchia,
 aneb ústavné kráľovstvo, nad ktorým panuje Jeho
 Veličenstvo, najjasnejší kral apoštolský, Franc Jozef, z domu
 Habsburg-Lotrungen pochádzajúci. Jeho dediči sú spolu aj
 dediči koruny svato-štefanskej.

Kral Pan moc zákonodárnu deli so snemom (dieta) čili zá-
 konodarstvom krajinským.

Zákonodarstvo pozustáva z vyššieho a nižšieho do-
 mu. Vo vyššom dome shromaždení sú krajinskí biskupi, grofové, baroni

a fošpaní; v nižšom dome sú shromáždení vyvolení poslanci (ablegati) krajinski.

Len to je zákonom krajinským, čo té dva domy snemu (diety) uridia a kráľ potvrdí.

Kráľ ridí a spravuje krajinu skrze ministerium. Ministerium pozustáva z nasledujúcich ministrov:

1. Predseda celého ministeria. 2. Minister pri boku Jeho Veličenstva kralovského. 3. Minister vnútra. 4. Minister financií. 5. Minister verejných prác. 6. Minister osvety a náboženstva. 7. Minister spravodlivosti. 8. Minister obrany krajinskej. 9. Minister orby, priemyslu a kupectva. 10. Minister chorvátsko-slavenských záležitostí. — Ministerium je odpovedné snemu krajinskému.

XII. KRAJIN KORUNY SV-ŠTEFANSKEJ CÍMERI, FARBY A SVATÍ PATRONI.

Vlastno-uhorským cimerom je vo dve poly rozdelený štít, ktorý v pravom, červenom poli má 4 štyry strieborné stužky (pántliky) a té znamenajú 4 hlavné potoky; na ľavom, tiež červenom poli má tri zelené hory, na strednej je postavená zlatá koruna a nad korunu strieborný dvojný kríž. Na vrchu štita spočívajú koruna sv. Štefana. — Farby uhorské sú: červená, biela, zelená.

Sedmohradským cimerom je, vodorovnou čiarou na dva poly rozdelený štít, a v jeho vyššom belavom (modrom) poli jest zlaté slunko, strieborný rastúci mesiac a pod ňom do slunka pozierajúci čierny orol; v nižšom zlatom poli vo dvoch riadoch 7 červené zámky (hrady).

Chorvátskym cimerom je, na strieborné a červené kostky rozdelený štít.

Slavenským cimerom je nebeskej barvy štít, ktorý dva strieborné pántliky (potoky) delia a medzi nima v červenom poli jedna kúna beží na pravo a nad ňou hviezdička sa ligoce.

Svaté patroni sú: v Uhorsku sv. Štefan kráľ — sväto v 20. Aug. v Siedmohradsku sv. Ladislav kráľ — sväto v 17. Jun. v Chorvátsku sv. Eliáš a sv. Roch — sväto v 20. Jul. a 16. Auguste. v Slavonsku sv. Ján krstiteľ — sväto v 24. Juniu

XIV. SÚSEDNÉ KRAJINY, A HRANICE KORUNY SVATO-ŠTEFANSKEJ:

Krajiny koruny sv-štefanskej hraničia od polnoci (severne) so Sliezkom, Haličom a Vladimírskom (Slezia, Gali-

cia, Lodomeria); — východne s východno-poludne a poludne (južne) Bosniou (oláh, szerb, bosnyákors) jaderským (adria) Krajinskom (Rakússkom (osztrák) a Moravou hranice sú; od polnoci, východu paty a dolnie Alpy; od polnoci; od západu moro jaderské potoky Lutava (Leitha) a Mými, ku polnoci a východu ležia úzke doliny a presmyky je možná Jablúnka do Moravy; popradská presmyk pri Derečke do Haliču; tny; presmyky: Radna, Borgo, T do Moldavy; presmyky: Bodza, (červená tureň) a Vulkán do valá-

Ulohy. Opakuj hranice krajiny nujte hranice jednotlivých častí krajiny dla najväčšieho počtu obyvateľov. — Mense, najľudnatejšie a. t. d.

XV. RAKÚSSKO-UHORSKÝ ÁLLAM

Jeho Veličenstvo náš kráľ, jínymi krajinami, ktoré neprislúšajú, ale ku koruně cisársko-rakússkej, ale ku koruně cisársko-rakússkej (lajthania). Uhorsko a Rakússko tony sú jedno od druhého neodvislé vnútrné záležitosti každého slobodného a žiadnej nenie slobodno do vnútra zamiesť. Medzitým ale, ponaheď nezávislým sviazku žijú, uznávajú, preto majú aj isté sp. Teto poslednia záležitosti potahujú selstva zahraničné a na tejto príčinu majú okrem svojej vláster spoločných vojenských;

ždení vyvolení poslanci (able-
co té dva domy snemu (diety)
krze ministerium. Ministerium
a. 2. Minister pri boku Jeho
putra. 4. Minister financij. 5.
vety a náboženstva. 7. Minis-
krajinskej. 9. Minister orby.
moravsko-slavonských záležito-
u krajinskému.

ŠTEFANSKEJ CÍMERI, PATRONI.

je vo dve poly rozdelený štít.
oli má 4 štyry strieborné stuž-
ú 4 hlavné potoky; na lavom.
lené hory, na strednej je po-
porunu strieborný dvojny križ.
na sv. Štefana. -- Farby uhor-

odorovnou čiarou na dva poly
vom (modrom) poli jest zlaté
od ňom do slunka pozierajúci
dvoch riadoch 7 červené zám-

strieborné a červené kostky po-
toj barvy štít, ktorý dva stie-
nina v červenom poli jedna
ička sa ligoce.

Štefan kral -- sväto v 20. Aug.
Ladislav kral -- sväto v 17. Jun.
as a sv. Roch -- sväto v 20. Jul.
kristitel -- sväto v 24. Juniu

A HRANICE KORUNY ANSKEJ:

kej hraničia od polnoci (se-
ladimírskom (Slezia, Gali-

cia, Lodomeria); -- východne s Bukovinou a Moldavou;
východno-poludne a poludne (južne) s Valáchiou, Srbskom,
Bosniou (oláh, szerb, bosnyákország); -- západne s morom
jaderským (adria) Krajinskom (Krain) Štýrskom (Stájer),
Rakússkom (osztrák) a Moravou (morvaország). Vlastné
hranice sú; od polnoci, východu a východno-poludňa Kar-
paty a dolnie Alpy; od poludňa Dunaj, Sáva, Un-
na; od západu moro jaderské, potom hory štýrske,
potoky Lutava (Leitha) a Morava. -- Obchod so sused-
nými, ku polnoci a východu ležiacimi, krajinami len prez
úžke doliny a presmyky je možný. Takéto sú: presmyk pri
Jablúnke do Moravy; popradská dolina, presmyk duklanský,
presmyk pri Derečke do Haliču; tatárska dolina do Bukovi-
ny; presmyky: Radna, Borgo, Táldeš, Békás, Gimeš, Ojtoz
do Moldavy; presmyky: Bodza, Ósánc, Tömös, Vörös-Torón
(červená tureň) a Vulkán do valášskej krajiny.

Úlohy. Opakuj hranice krajín koruny sv. štefanskej. -- Me-
nujte hranice jednotlivých častiek kralovstva. -- Menujte krajiny ve-
dľa najväčšieho počtu obyvateľov. -- Menujte stolice najväčšie. -- naj-
mensie, najľudnatejšie a. t. d.

XV. RAKÚSSKO-UHORSKÝ ŠTÁT (Osztrák-magyar állam).

Jeho Veličenstvo náš kral, panuje ešte nad nektorými
jinými krajinami, ktoré neprislúchajú ku korune sv. štefan-
skej, ale ku korune cisársko-rakússkej. (Cis-lajthania, Trans-
lajthania). Uhorsko a Rakússko tvoria jednu monarchiu, ale
ony sú jedno od druhého neodvislé, samostatné štáty; svoje
vnútorné záležitosti každé slobodne rídí, oba majú své vlády
a žiadnej nenie slobodno do vnútorných záležitostí druhej sa
zamiešať. Medzitým ale, ponevác té štáty od 300 rokov v
nezrúšiteľnom sviazku žijú, a jedného za panovníka
uznávajú, preto majú aj isté spoločné záležitosti:
Této poslednie záležitosti potahujú sa na spoločné po-
selstva zahraničné a na spoločnú obránu. Z
tejto príčiny majú okrem svojej vlády i spoločné mini-
sterium. (Minister zahraničných záležitostí; mini-
ster spoločných vojenských; minister spoločných pe-

ňazitých záležitosti). Toto ministerium je odpovedné výslanstvu (delegacie) snema uhorského a rakúsského. — Tě dva samostatné štáty tvoria jednu monarchiu, to jest: Rakúsko-Uhorský Štát. Okrem 800.000 mužov spoločného vojstva, každá stránka má svojich zemebráncov (honvédov). Rozsiahlosť krajín dedičných koruny cisarsko-rakússkej má 5329 □ m. Obyv: 18.690.000.

Z toho tehda vidíme, že na svete, okrem našej vlasti uhorskej, ešte aj jiných krajín, aneb štátov jest.

XVI. STRÁNKY SVETA.

Viac krajiny, aneb štáty (državy) jedna pri druhej ležiace, tvoria jednu stránku sveta. Keď na zemeguľu pohľadneme, vidíme, že 5 takých strán sveta jest, a ony sú jedna od druhej ohromnými morami, alebo prevelkými horami oddalené. Tá stránka sveta v ktorej my zijeme volá sa

Europa:

Europa je síce nie najväčšia stránka sveta, avšak ona nás najviac zaujíma, lebo v nej je naša vlasť; potom národy tejže stránky sveta vykročili na najvyšší stupeň vzdelanosti, vedy a priemyslu, preto ony panuju aj nad mnohými krajinami v ostatných stránkach sveta. Cestujme tehda v duchu a na mappe (zemevidu) predovšem v Europe.

TRETÍ B

Stránky Sv

A. Europa. Štáty

V Europe sú krajiny a štáty

I. Našavlasť, aneb štéfanskej. (vidz na stranách

II. Rakússké čisárts padu susedné s nami a ku nemu

a) Arcivojvodstvo rakússke (Ersatzt) a) Arcivojvodstvo rakússke (Ersatzt)

b) Kniežactvo solnoh 130 □ m. Obyv. 150.000.

c) Vojvodstvo štýrske Obyv: 1.100.000.

d) Kniežactvo krajín m. Obyv. 500.000.

e) Kniežactvo korútske 188 □ m. Obyv: 350.000.

f) Gorica a Gradiska kniežatské a Terst (Triest) slobodné m.

g) Kniežacie grófstvo (hercegitett grófság Tyr. és Voralb.

h) Kráľovstvo české 5. Obyv. 140.000.

i) Vojvodstvo sliezske Obyv. 500.000.

j) Kráľovstvo Halič a Lodomeria kiralyság. 1422-a m. Obyv.

k) Vojvodstvo Bukovinské Obyv: m. 460.000.

l) Kráľovstvo dalmatské m. Obyv. 450.000.

a) PODOBA A PRIRODZENÉ RAKÚSSKE

Krajiny toho čisártsva pr od východu ku poľnoci, západu (iv, Bogen) polokruhlo jako nejmí zakryté, medzi ktorými nal v Tyrolsku, v Solnohrade v arci

TRETÍ BECH.

Stranky Sveta.

A. Europa. Státy europské.

V Europe sú krajiny a štáty nasledujúce:

1. Našavlasí, aneb krajiny koruny sv. Štefánskej. (vidz na stranách 25 — 81.)
- II. Rakúské cisárstvo. Ono je od východu a západu susedné s nami a ku nemu patria nasledujúce krajiny:
 - a) Arcivojvodstvo rakúské, hornie a dolné (Ems-Valletti is Enns alatti austriai főhercegség). 578 □ m. Obyv. 2.529.000
 - b) Kniežactvo solnohradské (Salzburgi hercegség). 130 □ m. Obyv. 150.000.
 - c) Vojvodstvo štýrské (Stäjer hercegség). 407 □ m. Obyv. 1.100.000.
 - d) Kniežactvo krajinské (Krajnai hercegség). 181 □ m. Obyv. 500.000.
 - e) Kniežactvo korútánské (Karinthiai hercegség). 188 □ m. Obyv. 350.000.
 - f) Gorica a Gradiska kniežacie grófstvo; pomorie istri-
ánské a Terst (Triest) slobodné mesto. 135 □ m. Obyv. 800.000.
 - g) Kniežacie grófstvo tyrolské a Voralberg
(hercegitett grófság Tyr. és Voralb. 522 □ m. Obyv. 880.000.
 - h) Kráľovstvo české (Cseh királyság). 943 a m. Obyv. 5.000.000.
 - i) Vojvodstvo sliezké (Sziléziai hercegség). 93 □ m. Obyv. 500.000.
 - j) Kráľovstvo Halič a Vladimírsko (Galicia és Lodomeria királyság). 1422 a m. Obyv. 5.300.000.
 - m) Vojvodstvo Bukovina (Bukovina hercegség). 189 □ m. Obyv. 460.000.
 - n) Kráľovstvo dalmatské (dalmatia királyság). 232 □ m. Obyv. 450.000.

a) PODOBA A PRIRODZENÉ VLASTNOSTI ČISÁRSTVA RAKÚSKÉHO.

Krajiny toho cisárstva prestierajú sa okolo Uhorska od východu ku polnoci, západu a poludnia v podobe obluka (iv, Bogen) polokruhlo jako nejaký srp. Ony sú zväčša horami zakryté, medzi ktorými nalezajú sa znamenité snežníky v Tyrolsku, v Solnohrade v arcivojvodstvi rakúskom a ko-

rútanskom (Orteles 12.400', — Veľký Glockner 12.000', — Terglou 8.500', — Brenner 6.300'). — V poľnočných krajinách ľahú hory Sudety, k nimžto prislúchajú tak nazvané Krkavce- Rudové- Izerové hory a Český les. (Medzi tými žaden vrch nevynika nad 5.000'). Na poľudních stranách vyzdvihuje sa jedno divné, pusté, neúrodné pohorie: Karst, ktoro so samých vápenných skalísk pozostáva a v lóne svim nesčislne jaskyne ukrýva. — Znamenitejších rovín neni len v Haliči a kolo Dunaja. Rastliny sú v tých krajinách té isté ktoré u nás, len stupeň úrodnosti je tam mensí (vynimajúc roviny české, moravské a dolno-rakúské). Hornie kraje sú z častky neúrodné. — Potoky a rieky: Dunaj, Dnjester, Vistula, Odera, Labe (Elba), Vltava, Jun.

Národ í sú pilní a pracovití. Dľa reči sú nemci, poliaci, česi, slovaní, morľáci (chorváti v Dalmácii), taliani, valasi a armeni (v Bukovine). Najvzdelanejší sú nemci, česi a poliaci.

Dľa náboženstva su katolici (najviac), potom sjednotené a nesjednotené gréci, lutherani a židi.

b) PRŮHLAD KRAJIN ČISÁRSTVA RAKÚSKÉHO.

Prehľadnime té krajiny a sice začnime od východu:

a) Tu najprv vyššie Semohradská rozprestiera sa Bukovina. Poľudníá stránka toho vojvodstva je hornatá, práve jako Sedmohradsko, peknými lesy ozdobená. Dalej ku východu a poľnoci otvárajú sa obširnejšie doliny. Naposledy medzi potoky Dnjstrom a Pruthom je úrodná, krásna rovina. Pecná je to krajinka, avšak národ je ešte nevyučení, nevzdelaní, preto roľníctvo a priemysel na nizkom stupni stoja. Obyv. sú najviac Rusiny. Je tu i niekoľko maďarských dedín. Hlavné mesto Černovič (34.000. obyv.).

b) Dalej ku západe rozprestiera sa Halič a Vladomirsko. Poľudnie týchto stránky ležia v karpatskom kraji, sú tehda hornaté. Na poľnočných stranách súžtu veľké urodne roviny. Roľníctvo a baniectvo je v tom kráľovstvi znamenité. Má i petroleum (kamenný olej). Priemyslu len málo co jest. Medzi Karpaty a rovinou vyzdvihujú sa vrchy

Mazurý nazvané. Potokov je v L v o v (Lemberg), hlavné mesto (pekné mesto (60.000 obyv.). Bochnými solnými baňami. Brody, a

c) Vojvodstvo Sli. Částky rozdelené, ono je vrchov má, preto národ z pilností sa obzvlastne plátina a súkno a jiné zelezné a ocelové veci (Troppau 20.000). Tešin, oba ma parne zeleza.

d) Markhrabstvo M. krížom krážom je vrškami z doliny a rovinie sa rozprestí stupni dokonalosti stojí, tak té ku, a jiné pilností; Morava, súkenické potom na látky pa cellán, na ihly, cverny, papier a mnohými fabrikami a skladmi pevnost. Jihlava (Iglau) bol (Ansternitz) 1805-m r. chýrečná b uzavretý pokoj medzi Rakúskom

e) Kráľovstvo Čes. a rozšahuje sa najdalej k poľn. čisárstva rakúského. Ono je t — horamy pokrýto; ale hory úbočia úrodné. Medzi tými hor sa pekné široké doliny. V Čes je na vysokom stupni. Priem. nejšie sú vidieky na poľnoci a (Riesengebirg) a rudových (E reční tkáci a čipkari. Česko i kúpele. Má striebra, zeleza, k dava, Elba. Hlavné mesta: P lebné ležiace mesto na oboch b

Tu bydlili dakedy českí pa Prahe jest universita a mnoho jiný mi najpeknější je kostel sv. Vít, v nep. na stříbrném oltari, v stříbr a mnoho (275) rozličných fabrik (13 s fabrikami na súkno. R u m b u r g grätz, (Kralovec) pevnost (chyrečn rice, Plano, Budejovice)

elký Glockner 12.000', —
 0'). — V polnočných kra-
 imžto prislúhajú tak naz-
 hory a Český les. (Medzi
 000'). Na poludniach stra-
 pusté, neúrodné pohorie;
 ých skalísk pozostáva a v
 a. — Znamenitejších rov-
 unaja. Rastliny sú v tých
 stupeň úrodnosti je tam
 moravské a dolno-rakús-
 rodné. — Potoky a rieky:
 Labe (Elba), Vltava, Jun-
 tí. Dľa reči sú nemci, po-
 váti v Dalmácii), taliani,
 Najvzdelanejší sú nemci,
 (najviac), potom sjedno-
 ni a židi.

RAKÚSKÉHO.

sice začneme od východu:
 radská rozprestiera sa Bu-
 rojvodstva je hornatá, práve
 sy ozdobená. Ďalej ku vý-
 širnejšie doliny. Naposledy
 je úrodná, krásna rovina.
 je ešte nevyučený, nevzde-
 le na nízkom stupni stoja
 niekoľko maďarských dedín.
 000. obyv.).
 iestiera sa Halič a Vla-
 stránky ležia v karpatskom
 očných stranách sú tu veľké
 niectvo je v tom kráľovstve
 menný olej). Priemyslu len
 ovniou vyzdvihujú sa vrchy

Mazurý nazvané. Potokov je v tom kráľovstve mnoho. Zn. m.
 Lvov (Lemberg), hlavné mesto (78.000 obyv.). Krakov, pevnosť,
 pekné mesto (60.000 obyv.). Bochnia a Wieliczka so svetohy-
 nými solnými banami. Brody, s veľkým kupectvom.

c) Vojvodstvo Sliezske hornie a dolné na dve
 častky rozdelené, ono je vrchovité; urodnej zeme len málo co
 má, preto národ z pilnosťach a priemyslu žije. V Sliezku
 sa obzvlášť plátna a súkna (postav) tkajú, chýrečný zbroj
 a jiné železné a oceľové veci vyhotovujú. Hlavné mesto Opava
 (Troppau 20.000). Tešin, oba majú fabriky na plátno, súkno a to-
 parne železa.

d) Markhrabstvo Moravské leží vobec vysoko,
 križom krájom je vrškami zasietené, medzi ktorými široké
 doliny a rovnie sa rozprestierajú. Rolníctvo na vysokom
 stupni dokonalosti stojí, tak tiež priemysle, dochovávanie stat-
 ku, a jiné pilností; Morava má nespočetné fabriky, zvlášť
 súkenické potom na látky pamutové a hadbábne, na por-
 cellán, na ihly, cverny, papier a. t. d. Zn. m. Brno (Brünn)
 s mnohými fabrikami a skladmi na súkno (74.000 obyv.). Olomouc,
 pevnosť. Jihlava (Iglau) bohaté fabrické mesto. Slavkov
 (Austerlitz) 1805-m r. chýrečná bitka. Nikolsburg (1866-ho r.
 uzavretý pokoj medzi Rakúskom a Prúskom).

e) Kráľovstvo Česká leží k západu od Moravy
 a rozšahuje sa najďalej k polnoci medzi všetkými krajinami
 cisárstva rakúského. Ono je tiež — okrem doliny kolo Elby
 — horami pokrýto; ale hory té sú najviac lesnaté a a jejich
 úbočia úrodné. Medzi tými horami po celej krajine otvárajú
 sa pekné široké doliny. V Česku roľníctvo a zahradníctvo
 je na vysokom stupni. Priemysle sú tiež v kvete. Najneúrod-
 nejšie sú vidieky na polnoci a východno-polnoci v krkavách
 (Riesengebirg) a rudových (Erzgebirge) horách. Tu sú chý-
 reční tkáči a čipkári. Česko má svetochybné liečné vody a
 kúpele. Má striebra, železa, kameného uhlia. Potoky: Mol-
 dava, Elba. Hlavné mesta: Praha (Prága) pekné a ma-
 lebné ležiace mesto na oboch brechoch Moldavy (Vltavy). —

Tu bydlili dakedy českí pánovníci v zámku Hradštin. V
 Prahe jest univerzita a mnoho jiných škôl; medzi mnohými kostol-
 mi najpeknější je kostol sv. Víta, v němž odpočívajú ostatky sv. Jána
 nep. na stříbrném oltáři, v stříbernej truhle. Jest tu i hvezdareň
 a mnoho (275) rozličných fabrik (130.000 obyv.). Reichenberg
 s fabrikami na súkno. Rumburg s fabrikami na plátno. König-
 grätz, (Královec) pevnosť (chýrečná bitka v 1866-m r). Litomě-
 rice, Plzeň, Budejovice (Budweis), Joachimsthal.

Časlov, Práibram banské mestá. Karlsbad (Váry), Marienbad, Teplice, chyrečné kúpele; a jiné znamenité mesta, ktoré priemyslamí vynikajú.

d) Arcivojvodstva Rakússke hornie a dolnie sú tiež veľmi hornaté, zvláštne ale v hornom Rakússku pozdvihujú sa veľké hory, medzi ktorými jest aj snežníkov. Len jedna väčšia rovina je medzi Moravou, Litavou a Dunajom. V hornom Rakússku je i povetrie zimnejšie, nežli v dolnom. Avšak v dolinách a po úbočiach úrodi sa obilia, ovoci, ba miestami i vína. V horách jest železa, soli, kamenného uhliá, a dreva. Rolníctvo a zahradníctvo všade je dokonalejšie, nežli u nás. Hlavná voda je Dunaj. Potom potoky Lutava (Leitha) a Morava. — Hlavné mesto: Viedeň (Bécs), sídlne a najväčšie mesto cisárstva a jedno z najpeknejších celej Európy. Leží v dolnom Rakússku pri Dunaji. Tu je sídelný brad cisársky. Univerzita, rozličné školy, ústavy, banky, najhlavnejšie cisárske úrady, obrazareň, zbrojareň, rozličné pamätnosti, divadlá, prevelice krásne budoviska, veľké kupectvo, 30 kostoly, a medzi tými kostol sv. Štefana (s turňou na 72 siah vysokou) nčinkujú, že Viedeň je tretím svetomestom tejto stranky sveta. (630.000 obyv.). Blízko Viedne ležia Schönbrunn a Laxenburg, krásne cisárske paláce aneb brady. V dolnom Rakússku je ešte mnoho jiných znamenitých a ľudnatých miest, medzi ktorými vynika Neustadt, čili Nové-mesto, v ktorom Zrinyi a Frangepán stáli boli. Neustadt leží blízko hór Semmering, prez ktoré umelecky budovaná železnica vedie do Štyrska. — V hornom Rakússku zn. m. sú: Linec, pri Dunaji. Štajer s mnohými železnými fabrikami. Gmunden so slanými kúpeľmi. Hallstadt, so slaným jezerom.

g) Kniežactvo Solnohradské, krajinka s prevelikými horami a chladným povetím. Zn. m. Solnohrad (Salzburg) vysoko ležiace pekné mesto s cisárskym palácom. Gastein chyrečná kúpeľ pri snežníkoch.

h.) Tyrolsko a Vorarlberg najvyššie ležiaci kraj cisárstva s ohromnými horami a na 23 mil zeme rozprestierajúcími sa snežníkmi. V celej tej krajinke ani leu jednej znamenite širokej doliny niet. Z horách spúšťajú sa ľadové grúne (Gletscher), v zime úsušte (Lavinen), ktoré nekedy lesy a obce zniročia. Zn. m. Jnomostie (Innsbruck). Brixen, Botzen, Trient, tu bolo pred 300 rokami obecné shromaždenie cirkevné. Bregenz, pri jezeru Bodens. Feldkirch.

i.) Kniežactvo Korútanské je tiež celkom hornaté, avšak má niekoľko úrodných dolín, jako je na príkl. dolina Drávy. Má bohaté železné a olovové bane. Zn. m. Če-

lovac (Klagenfurt) s fabrikami Villach, má železárne a olovonaté. Tu sú jaskyňo-bohaté hory). Zajímavé je tu jezero, zvodňuje sa a upaduje, tak, že polujú a ryby lapajú. Potok (Lajbach). Adelsberg má s väčšími banami živého striebra.

l.) Vojvodstvo Štyrských krajín cisárstva. Polno poludnu otvárajú sa i pekné uhliá a železa. Štyrské železo ži veľmi malebné (80.000 obyv.) pri potoku Mur.

m.) Kniežacie gr pomorie Istrianské a T ostrov, tu je to hole, neúrod ry bez lesov, bez oko obves vidno zakarpateľé kraky, i v vidieka okolo Gorici. Tu p Bora. Zn. m. Gorica, na ú vojenským prístavom. Parenz Terst (Triest), najväčšie kupe obchod s celým svetom. Da zo l čite zo všetkých strán sveta. Mir Maximiliana bývalého cisára me

n.) Kráľovstvo zeme na brehu mora jadersk jako aj prez té mnohé ostro chajice. Má mnoho úzkych d nictvo je nepatrné, i priem sú najviac námorníci. Zn v kupectvo. Split (Spalato); (Cattaro) prístavy a pevnosti s

e.) HRANICE ČISA

Sú od polnoci Rusko; s Švajciarsko; od poludňa Tsko; od východu Moldava a

mestá. Karlsbad (Vary), Ma-
ské kúpele; a jiné znamenité mesta,

Rakússke hornie a dolnie
ale v horirom Rakússku poz-
ktorými jesto aj snežníkov.
zi Moravou, Litavou a Duna-
ovetrie zimnejšie, nežli v dol-
bočiach úrodi sa obilia, ovoci,
jest zezeza, soli, kamenného
ahradnictvo všade je dokona-
da je Dunaj. Potom potoky
Hlavné mesto: Viedeň (Bécs),
jedno z najpeknejších celej Eu-
Dunaji. Tu je sídelný hrad cisár-
avy, banky, najhlavnejšie cisárske
né pamätnosti, divadla, prevelice
30 kostoly, a medzi tými kostel
h vysokou) účinkujú, že Viedeň je
veta. (630.000 obyv.). Blízko Vie-
n burg, krásne cisárske paláce
je ešte mnoho jiných znamenitých
vynika Neustadt, čili Nové-
in stati boli. Neustadt leží blízko
lecky budovaná železnica vedie do
m. sú: Linec, pri Dunaji. Sta-
ni. Gmunden so slanými ku-
jezerom.

nohradské, krajinka s pre-
ovetrim. Zn. m. Solnohrad
to s cisárskym palácom. Gastein

arlberg najvyššie ležiaci
rami a na 23 mil zeme roz-
i. V celej tej krajinke ani leu
ny niet. Z horách spúšťajú sa
zime úsušte (Lavinen), ktoré
Zn. m. Jnomostie (Jnn-
rient, tu bolo pred 300 rokami
Bregenz, pri jezeru Bodén.

rátanské je tiež celkom hor-
ých dolín, jako je na príkl. do-
né a olovové bane. Zn. m. Ce-

lovec (Klagenfurt) s fabrikami bielokruša (Bleiglätte, Bleiweiss).
Villach, má železárne a olovo-topárne.

k.) Kniežactvo Krajinské zvätsa je tiež hor-
naté. Tu sú jaskyňa-bohaté hory Karst (najviac vápenné
hory). Zajímavé je tu jezero Zirkniz, ktoré časom ro-
zvodňuje sa a upaduje, tak, že každý rok v ňom trávu kosia,
polujú a ryby lapajú. Potok: Sáva. Zn. m. Lublana
(Lajbach). Adelsberg má, svetočyrnú jaskyňa. Idria s naj-
vätsimi baňami živého striebra, (rtuť).

l.) Vojvodstvo Štyrske, jedno z najpeknej-
ších krajín cisárstva. Polnočná stránka veľmi hornatá; k
poludňu otvárajú sa i pekne úrodné doliny. Má kamenného
uhlia a zezeza. Štyrské zezezo je výborné. Zn. m. Gratz, le-
ží veľmi malebne (80.000 obyv.). Marburg, pri Drave. Leoben,
pri potoku Mur.

m.) Kniežacie grófstva Gorica, Gradiska,
pomorie Istrianské a Terst. Do mora siahajúci pol-
ostrov, tu je to hole, neúrodné pohorie Karst, smutné to ho-
ry bez lesov, bez oko obveselujúcich rastlín; len sem a tam
vidno zakarpatelé kraky, i v dolinách len biedné role, okrem
vidieka okolo Gorici. Tu panujú strašné víchrice menom
Bora. Zn. m. Gorica, na úrodnej rovine, má i vinice. Pola s
vojenským prístavom. Parenzo, sídlo biskupa. — Slobodné mesto
Terst (Triest), najvätsie kupecké námorské mesto cisárstva. Má
obchod s celým svetom. Da zo 12.000 lode priplávajú do Tersta ro-
čite zo všetkých strán sveta. Miramare, krásny palác nešťastlivého
Maximiliana bývalého cisara mexikanského.

n.) Kráľovstvo Dalmatské, úzky to smuch
zeme na brehu mora jaderského, i prez ne tahnú hory Karst,
jako aj prez té mnohé ostrovy ku tomu kráľovstvu prislú-
chajúce. Má mnoho úzkych dolín, obširnejšej ani jednej. Rol-
nictvo je nepatrné, i priemyslu je tu len málo. Obyvatelia
sú najviac námorníci. Zn. m. Zador (Zara) má prístav a ži-
vé kupectvo. Split (Spalato); Dubrovnik (Ragusa), Kotor
(Cattaro) prístavy a pevnosti s nezdravým povetrim.

c.) HRANICE ČISARSTVA RAKÚSSKEGO.]

Sú od polnoci Rusko a Nemecko; od západu Nemecko
s Švajciarsko; od poludňa Taliansko, more jaderské, Turec-
ko; od východu Moldava a Rusko.

Úlohy. Sostav krajiny čisárstva rakúskeho dľa rozsiahlosti — dľa počtu obyvateľov? Vyhľadaj a menuj potoky. Vyhľadaj a menuj najvyššie hory. — Ktoré krajiny čisárstva ležia najďalej k západu — k východu...? Vykresli Bukovinu, — Sliežko a t. d.

3. Jiné štáty europské.

Kamkoľvek by sme cestovali od nás, či na západ, či na východ a t. d. všade by sme prišli do nejakej krajiny; všade by sme videli hory, doliny, potoky, rieky, dediny a mestá. Obráťme sa prvé k poludniu a tak pojdeme do okola.

1. Turecko a Grécko. K poludniu od nás leží balkanský, aneb turecko-grécky polostrov na nomž rozličné, najviac slovanské národnosti bývajú. Ten polostrov má na polnočnej strane, zvláštne kolo dolného Dunaja veľké roviny, inde všade je zväčša horinatý. Hory: Balkan, Egri-Dagh čili Orbelus a Pindus. Potoky?... Podnebie je príjemné, teplejšie nežli u nás. Zimy len na polnočných stranách jest; inde počas zimy len dážďe bývajú. Pôda je úrodná, ale nedokonale obrábaná. Rodí sa obilie, kukurica, olivo, víno, bavlna, riž, dobrá ovoc. Na tom polostrove je turecké čisárstvo s krajinami pod ochranou tureckú postavenými, a kráľovstvo grécke ku Turecku prislúchajú mnohé ostrovy v blízkych morách ležiace.

a.) Turecké Čisárstvo. Rozs: 6175 □ m. Obyv: 11.000.000. Oni sú, okrem kresťanov, mahomedani. Čisára volajú sultánom. Hl. m. Carihrad (Konštantinopol), velice pekne leží. Má 700.000 obyv: Zn. m. Drienopole, Varna, Gallipole, Filipopole, Sofia, Salonich.

Krajiny pod ochranou tureckou, čili poplatné sú:

aa.) Vojvodstvo Srbské, 1107 □ m. 1.100.000 obyv. srbi, východno greckého náboženstva. Srbsko je vrchovité, ale veľmi úrodné. Hl. m. Belgrad, pevnosť, nekedy bolo uhorské. Zn. m. Semendria, Sabac, Kragujevac.

bb.) Vojvodstvo Rumunské (spojená Moldva a Valachia) 2090 □ m. Obyv: 4.000.000. Najviac úrodná rovina. Hl. m. Bukarešt. Zn. m. Jassy, Galac.

cc.) Vojvodstvo Čiernahora (Montenegro) 60 □ m. Obyv: 200.000. Hornia krajinka. Hl. m. Cettinje.

Turecko má osadné krajiny i v druhých stránkach sveta.
b.) Kráľovstvo Grécke 948 □ m. Obyv: 1.320.000 greci. Krajinka horinatá a morom poprerivaná.

Hl. m. Atheny, staro-lávne mesto Patras. Ku tomu kráľovstvu patria

2. Čisárstvo Russ

Rozsiahlosť Russka v tejto strane Obyv: 68 milliony. Siahla od čierneho moru, a od Haliču až po ské Russko je preveliká, len s pretrhnutú rovina. Na polnočnej jako sú: Ladoga, Onega, Ilme najväčšej rieky europskej, má v Prúť, Don, Dnjepr, Dvina, Pets rozsiahle, preto i podnebie je takmer večnú zimu a na poludní čajne na 9 pásma delia podľa večného ľadu — mochu — lesn sa roľníctva, — pásma žita a olivy. Zem je tehda miestami Russko má zlata, striebra, platy drahých kameňov, soli, kamen mysle len teraz začínajú sa divi rozličným národnostiam patria notení greci, katolici, protesta vzdelanejšie sú čisárstva tohoto Petrohrad (Pétervár) veľmi m. Moskva, Nižni-Novgorod, Odesa, Kiev, Varšava.

Russko má ešte v druhej strane čo sú väčšie nežli celá Európa.

3. Kráľovstvo Šve

veliký polostrov severnej Európy 6 milliony. Zväčša protestanti, kráľovstvo je tiež horinaté hlavný Podnebie je zimné. Zima i na mesiace, preto tu pšenica nedozrie a jeseň sotva trvá za 52 dní. S 7 týždne ustavične vidno na oblak nea slunko i o pol noci vidno lete ale nasleduje tá predlžka zima

stva rakúskeho dľa rozsiahlo-
a menij potoky. Vyhľadaj a
ny čisárstva ležia najďalej k
ovinu. — Sliezko a t. d.

europské.

li od nás, či na západ, či
prišli do nejakej krajiny;
potoky, rieky, dediny a
iu a tak pojedeme do okola.
K poludniu od nás leží
o-grécky polostrov na
národnosti bývajú. Ten po-
lástne kolo dolného Duna-
tša horiatý. Hory: Bal-
us a Pindus. Potoky?...
nežli n nás. Zimy len na
čas zimy len dážďa bývajú.
obrabaná. Rodí sa obilie,
dobrá ovoc. Na tom po-
s krajinami pod ochrá-
ľovstvo grécke Ku-
v blízkych morách ležiace.
o. Rozs: 6175 □ m. Obyv:
estanov, mahomedani.
Carihrad (Konštantinopel).
m. Drienopole, Varna,
Salonich.
kou, čili poplatné sú:
107 □ m. 1.100.000 obyv.
stva. Srbsko je vrchovité,
d, pevnosť, nekedy bolo uhorské.

unské (spojená Moldva a
000. Najviac úrodná rovina.
y, Galac.
ernahora (Montenegro)
krajinka. Hl. m. Cetinje.
i v druhých stránkach sveta.
écke 948 □ m. Obyv:
atá a morom popreriavaná.

Hl. m. Atheny, staroslávne mesto. Zn. m. Korynt, Nauplia.
Patras. Ku tomu kráľovstvu patria i nektoré ostrovy.

2. Čisárstvo Russké. Najväčší štát Európy.
Rozsiahlosť Ruska v tejto stránke sveta má 96.000 □ m.
Obyv: 68 milliony. Siahá od severno-ladového mora po
čierné more, a od Haliču až po Ural a Kaukazus. Europ-
ské Rusko je preveliká, len sem a tam nízkymi horkami
pretrhnutá rovina. Na polnočnej stránke má veľké jezerá,
jako sú: Ladoga, Onega, Ilmen, Pejpus. Okrem Volgy,
najväčšej rieky európskej, má veľké potoky a rieky: Dnjestr,
Prút, Don, Dnjepr, Dvina, Petschóra. Ponevác Rusko je tak
rozsiahle, preto i podnebie je v ňom rozličné. Na polnoci
takmer večnú zimu a na poludni príjemné povetie má. Oby-
čajne na 9 pásma delia podnebie Ruska, totižto: pásmo
večného ľadu — mochu — lesných stromov, — počinajieho
sa roľníctva, — pásmo žita a ľanu, — pšenici, — vina, —
oliv. Zem je tehda miestami úrodná, miestami neúrodná.
Rusko má zlata, striebra, platiny (biele zlato) medi, zeleza,
drahých kameňov, soli, kamenného uhlia. Roľníctvo a prie-
mysle len teraz začínajú sa dvíhať. Obyvatelia snad ku 100
rozličným národnostiam patria a sú dľa náboženstva nesjed-
notení gréci, katolíci, protestanti, židi, mahomedani. Naj-
vzdelanejšie sú čisárstva tohoto krajinky západné. Hl. m. Sv.
Petrohrad (Pétěrvár) veľmi pekné mesto. (580:009 obyv.) Zn.
m. Moskva, Nižni-Novgorod, Kazan, Astrahan,
Odessa, Kiev, Varšava.

Rusko má ešte v druhej stránke sveta, v Asii, krajiny,
co sú väčšie nežli celá Európa.

3. Kráľovstvo Švedské a Norvežské, pre-
veliký polostrov severnej Európy. Rozs: 13.830 □ m. Obyv:
6 milliony. Zväčša protestanti, oni sú nemeckej fajty. Toto
kráľovstvo je tiež horúaté hlavný reťaz hôr volajú: Kjölén.
Podnebie je zimné. Zima i na poludních stranách trvá za 8
mesiac, preto tu pšenica nedozreje. Dalej k polnoci jar, leto
a jeseň sotva trvá za 52 dni. Snež začína topiť sa ku koncu
Junia, a o pol Augusta už nový napadá. V lete slunko i za
7 týždne ustavične vidno na oblohe; z jednej hory pri Tor-
neá slunko i o pol noci vidno v 21 m. Juniu. Po krátkom
lete ale nasleduje tá predlúhá zima, v ktorej noci i po 7 týž-

dne sú dlhé a bývajú snehom, mesiacom a polnočnou zorou osvietené. Veľká časť kráľovstva toho je neúrodná, má ale preveliké lesy a v horách striebra, zlata, medi, železa, ciny a jiné kovy; potom množstvo divokých zverí. V týchto krajinách je mnoho jezer, potokov a mlák; potoky ale pre časté vodopády nie sú plavné. Hlavnou živnosťou je rybárstvo a baníctvo, potom námorské kupectvo. Hl. m. Stockholm. Kristiania. Zn. m. Upsala, Bergen, Drontheim, Hammerfest (najsevernejšie mesto Európy). — Ku Švédskemu prislúchajú ostrovy Öland a Gothland.

Kráľovstvo Danske leží nižej Švédska ku poludniu, a pozostáva z jednej častky polostrova Jütland a z niekoľko ostrovov. Rozs: 693 □ m. Obyv: 1.600.000; protestanti. Krajinka tá je rovná, má úrodné polia a krásne lesy. Ku nej prislúchajú ostrovy Island, Farøer a Grönland. — Té ostrovy ku polnoci vysoko ležia a sú kraje takmer večnej zimy. Island je veľmi horňatý, má sopky (hory, čo v nich podzemný oheň horí) Hekla, Krabla, Jökulur; této na veky vymetajú zo seba popel a skaly; má Island i také miesta, čo z nich vriaca voda vyvierá (Geyser). Obyvatelia živia sa kupectvom, rybárstvom a a remeslami. Pri Islande a Grönlande lapajú veľryby. Dansko má krajinky a niekoľko mestá i v Afrike a na Asiatických ostrovoch. Hl. m. Kopenhaga.

5. Čísárstvo Nemecké, leží v prostred Európy. Rozs: 9776 □ m. Obyv: 69 milliony. Dľa národnosti: nemci, poliaci a Slováci. Dľa náboženstva: katolíci, protestanti, židi. Poludnie strany sú horňaté, severné ale dolné roviny. Táto podoba zeme pričinkuje, že rieky a potoky Nemecka zväčša k polnocnému moru tečú, a len menšia časť tých potokov teče s Dunajom do čierneho mora. Potoky a rieky sú: Rýn (Rhein), Majná, Neckar, Maas, Mosel, Ems, Vesper, Elba (Labe) Odera, Vistula, Dunaj, Lech, Isar, Inn. — Podnebie je na horňom kraji chladné v stredku a na rovni stredné a príjemné. Osveta a vzdelanosť národa, roľníctvo, baníctvo, remeslá, priemysla sú tu na najvyššom stupni. Nemecké školy sú v Európe najlepšie. Nie len mestický, ale i dedinský národ je dostatočne učený tak, že roľník za pluhom noviny si číta a mnoho dobrého sa naučí. Kupectvo je tiež v roz-

kvete. Železnice hotových morských a riekových lodí b kupecké mestá: Altona, Hamb Stettin, Königsberg, Lipsko, (Breslau) a. t. d.

Politicky Nemecko tvorí 25 jednotných štátov a jednu provinciu; pruský a ostatné krajiny majú svieho zoga. Fürst).

Vedľa polohy delí sa Nemecko na stredné štáty.

- a) Polnočno (severno)-pruské kráľovstvo Prusko. Hl. m. Berlin (700.000). Königsberg, Posen, Vratislava, Danzig, Hannover, Magdeburg, Kassel, Frankfurt, a. t. d.
2. Kráľovstvo Sasko. Hl. m. Drazdany (Dresden), Chemnitz, Zwickau.
3. Veľké vojvodstvo Sasko. Obyv: 290.000. Hl. m. Veimars.
4. Vojvodstvo Sasko-Altenburg. Hl. m. Altenburg.
5. Vojvodstvo Sasko-Koblenz. Hl. m. Gotha.
6. Vojvodstvo Sasko-Mecklenburg. Hl. m. Rostock, Schwerin. Obyv. 182.000.
7. Vojvodstvo Reus:
 - a) Reus-Sleiz, 15 □ m.
 - b) Reus-Greiz, 64 □ m.
8. Vojvodstvo Schwarzburg:
 - a) Schwarzburg-Rudolstadt. Hl. m. Rudolstadt. Obyv. 75.000.
 - b) Schwarzburg-Sondershausen. Hl. m. Sondershausen. Obyv. 68.000.
9. Kniežactvo Valdeck a Rastatt. Hl. m. Kassel.
10. Kniežactvo Lippe-Detmold. Hl. m. Detmold.
11. Kniežactvo Schaumburg-Lippe. Hl. m. Bückeburg. Obyv. 37.000.
12. Vojvodstvo Braunschweig. Hl. m. Braunschweig. Obyv. 303.000.
13. Vojvodstvo Anhalt-Dessau. Hl. m. Dessau.

mesiacom a poľnohospodárskou zorou
a toho je neúrodná, má ale
zrno, zlato, meď, železo, cín,
vlnu a kožu. V týchto kra-
jinách sa nachádzajú veľké
potoky a rieky, ktoré pre častú
živnosť sú veľmi užitočné.
Hlavné mestá sú: Stockholm,
Bergen, Drontheim,
Oslo (Nórsko) — Ku Švédskemu
Nórsku.

Leží nižšie Švédska ku polu-
ostrova Jütland a z ne-
ho. Obyv.: 1.600.000; prote-
stantská úrodná poľná a krásna
ostrov Island, Faröer a
ku polnoci vysoko ležia a sú
land je veľmi horistý, má
veľmi horistý Hekla. Kra-
jiny majú zo seba popel a
veľmi z nich vriaca voda vyvie-
ša kúpeľníctvom, rybárstvom a
námorným lovístvom. Dan-
ská leží v Afrike a na Asiatic-
kom oceáne.

Leží v prostredí Európy.
Dla národnosti: nemci,
katolíci, protestanti, židia.
severné ale dolné roviny.
veľké rieky a potoky Nemecka
sú, a len menšia časť tých
horistých mora. Potoky a rie-
ky, Neckar, Main, Mos-
(Labe) Odra, Vistula,
— Podnebie je na horšom
a rovni stredne a príjemné.
rolníctvo, baníctvo, remeslá,
a stupni. Nemecké školy sú
mestské, ale i dedinské ná-
stave roľníka za pluhom noviny si
užívajú. Kúpeľníctvo je tiež v roz-

kvete. Železnice hotových má skoro na 3000 mil. Ná-
morských a riekových lodí blízko 14.000. Svetochybné sú
kupecké mestá: Altona, Hamburg, Brema, Danzig, Lübeck,
Stettin, Königsberg, Lipsko, Köln, Frankfurt, Vratislava
(Breslau) a. t. d.

Politicky Nemecko tvorí štátny spoločenstvo, ktorý z
25 jednotlivých štátov a jednej ríšskej krajiny (Reichs-
provinz) pozostáva; pruský kráľ je „nemeckým cisárom“
a ostatné krajiny majú svojich kráľov, alebo vojvodov (Her-
zog, Fürst).

Vedľa polohy delí sa Nemecko na poľnohospodárne a na po-
tupné štáty.

a) Poľnohospodárne (severno)- nemecké štáty sú:

1. Kráľovstvo Pruské, 6367 m. Obyv.: 24 mil-
ionov. Hl. m. Berlín (700.000. obyv.) Zn. m. Potsdam, Danzig,
Königsberg, Posen, Vratislava, Düsseldorf, Köln, Koblenz, Aachen,
Hannover, Magdeburg, Kassel, Frankfurt pri Maini a. t. d.
2. Kráľovstvo Saské, 272 m. Obyv.: 2 1/2 milio-
nov. Hl. m. Drazďany (Dresden). Zn. m. Lipsko (Leipzig), Meis-
sen, Chemnitz, Zwickau.
3. Veľké vojvodstvo Sasko-Weimarsko-Eisenach, 66 m.
Obyv.: 290.000. Hl. m. Weimar.
4. Vojvodstvo Sasko-Altenburg, 24 m. Obyv.: 142.000. Hl.
m. Altenburg.
5. Vojvodstvo Sasko-Koburgsko-Gotha, 35 3/4 m. Obyv.: 168.000.
Hl. m. Gotha.
6. Vojvodstvo Sasko-Meiningensko-Hildburghausen,
45 m. Obyv.: 182.000. Hl. m. Meiningen.
7. Vojvodstvo Reus:
a) Reus-Sleiz, 15 m. Obyv.: 88.000. Hl. m. Sleiz.
b) Reus-Greiz, 6 1/2 m. Obyv.: 44.000. Hl. m. Greiz.
8. Vojvodstvo Schwarzburg:
a) Schwarzburg-Rudolstadt, 17 1/2 m. Obyv.:
75.000. Hl. m. Rudolstadt.
b) Schwarzburg-Sonderhausen, 15 1/2 m. Obyv.:
68.000. Hl. m. Sonderhausen.
9. Kniežactvo Waldeck, 20 1/4 m. Obyv.: 57.000. Hl. m.
Arolsen.
10. Kniežactvo Lippe-Detmold, 26 m. Obyv.: 110.000.
Hl. m. Detmold.
11. Kniežactvo Schaumburg-Lippe, 15 m. Obyv.:
37.000. Hl. m. Bückeburg.
12. Vojvodstvo Braunschweig (Brunsvick), 67 m.
Obyv.: 303.000. Hl. m. Braunschweig.
13. Vojvodstvo Anhalt, 48 1/4 m. Obyv.: 198.000. Hl. m.
Dessau.

14. Velké vojvodstvo Oldenburg, 117 □ m. Obyv: 317 000. Hl. m. Oldenburg.

15. Velké vojvodstvo Mecklenburg-Schwerin, 234 □ m. Obyv: 560 000. Hl. m. Schwerin.

16. Velké vojvodstvo Meklenburg-Strelitz, 39, 1/2 □ m. Obyv: 102 000. Hl. m. Novo-Strelitz. (Neu-Strelitz).

17. Slobodné mesta: Bréma, Lübeck, Hamburg, ná-morské kupecké mesta.

b) Južno (poludňo)-nemecké štáty.

1. Kráľovstvo Bavorské, 138 2 □ m. Obyv: 5 milliony. Hl. m. Mnichov (München) má 170 000 obyv. Zn. m. Nürnberg, Regensburg (Rezn), Bamberg, Würzburg, Passau, Speier.

2. Kráľovstvo Värtemberg, 353 □ m. Obyv: 1 800 000. Hl. m. Stuttgart (76 000 obyv). Zn. m. Tübingen, Ulm, Marbach. Velké vojvodstvo Baden, 277 □ m. Obyv: 1 1/2 milióna. Hl. m. Karlsruhe. Zn. m. Mannheim, Heidelberg, Freiburg, Baden-Baden, Rastatt.

4. Velké vojvodstvo Hessen, 139 □ m. Obyv: 853 000. Hl. m. Darmstadt. Zn. m. Mainz, pevnosť. Worms, Giesen.

5. Vojvodstvo Lichtenstein 3 □ m. Obyv: 8350. Hl. m. Vaduz.

6. Ríšska krajinka Elsass-Lotharingia 359 □ m. Obyv: 1 600 000. Vo veľkej vojne nemecko francúzskej v 1870 m roku od francúzov odňatá. Zn. m. Strassburg, mesto a pevnosť. Metz, pevnosť. Mülhausen.

Úlohy. Vyhľadaj hlavne rieky Nemecka, prez ktoré kraji-ny a do ktorých mŕ tečú? Ktoré mesta ležia pri tých veľkých riekach? Ktoré mesta pri mori? Cestuj od nás do Berlína, do Mnichova a. t. d.

6. Republika Švajciarská, spolek 22 slobod-ných Kantonov čili stolíc, ktoré užívajú rovné práva a k spoločnej obrane spoločne bojujú. Rozs: 740 □ m. Obyv: 2 750 000. Dľa reči francúzi, nemci, taliani. Dľa nábožen-stva katolíci a protestanti. — Švajciarsko je nad hladinou mora najvyššie ležiaca a najvrchovatejšia krajina Európy. Tu sa vypínajú až po chmáry té preveliké snežníky, večným snehom a ľadom prikrýté. Vrchy: Bernina (10 500'), Džd. (12 000'), Titlis (11 790'), Schreckhorn (12 613'), Jungfrau (12 872'), Finsteraarhorn (13 205'), Bernhard (10 400'), Simplon (10 100'), Monte Rosa (14 222'): a blízko v Savojskom ležiaci Montblanc (14 987'). Po medzi té ohromné hory len nekľá úzúcké presmyky vedú do súseďných krajín, a na tých cestách sú vystavené kláštory, počestným hospodu a pomoc dávajúce. (Tu sa spomnú lavíny, sv. bernhardské mníši a jejich k vyhľadávaniu v snehu zachránených ľudí

vyučené psy.) Medzi týmito snež- a vodopádov. (Ktoré potoky majú dľa polohy rozličné. Ľud schop prekvitajú. Kde co to úrodnej zem. Na úbočiach chýrečné švajciarské celom svete predáva sa. V Švajci babné, pamutové látky, na hodin. Zn. m. Ženeva (Genf 42 006 ob. Sv. Gallen, Basel, Curich.

7. Kráľovstvo Talia rými ostrovy (najväčší Sicília) le poludňu od Rakúska. Rozs: 537 taliani a najviac katolíci. Prez ce apeninské, preto sa i ten polostrovom. Na polnočných str výtokov Arna a Tibera jesú velí tamejší kraj nezdravým robia. níkov rozprestierajú sa veľké jez Arno, Tiber. Medzi horami sú Podnebie je velice príjemné; v ansku zriedka kedy je zima. Pôd: vína, pšenici, oliva, fig, citromov V tej krajine sprievadza sa veľké ský je (pre horúcosť) trošku lení Hl. m. Rím, starobylé mesto; vatikanskom, pri nomž je slavn na svete. V Ríme vidno je tých morových sóch (statue), a staro obyv). Zn. m. Florenc, Be land, Neapel, Turin, Ge.

V Talianskom je i malická m. a 8000 obyv.

8. Republika Fran milliony. Francúzi, Katolíci. Vy západná a južná najviac rovná Garonne, Loire, Sajna. Podnebí Francúsku teplé. Zem je úrodu južnej ovoci. Rolníctvo a priem Francúzska má nečíslné fabriky

burg, 117 □ m. Obyv: 317000.

enburg-Schwerin. 234 □

burg-Strelitz, 39 1/2 □ m.

Strelitz (Neu-Strelitz).

a, Lübeck, Hamburg. na-

cké štáty.

ké, 1382 □ m. Obyv: 5 milliony.

170.000 obyv. Zn. m. Nürnberg.

urg. Passau. Speier.

g, 353 □ m. Obyv: 1.800.000.

Zn. m. Tübingen, Ulm, Marbach.

77 □ m. Obyv: 1 1/2 milióna. Hl.

n, Heidelberg, Freiburg, Baden-

en, 139 □ m. Obyv: 853.000.

inz, pevnosť. Worms, Giesen.

ein 3 □ m. Obyv: 8360. Hl.

s-Lotharingia 359 □ m.

necko francúzskej v 1870m roku

assburg, mesto a pevnosť.

rieky Nemecka, prez ktoré kraji-

mestá ležia pri tých veľkých

stujú od nás do Berlína, do Mni-

arská, spolek 22 slobod-

ktoré užívajú rovné práva a

ujú. Rozs: 740 □ m. Obyv:

nemci, taliani. Dľa nábožen-

Švajciarsko je nad hladinou

rchovatejšia krajina Európy.

preveliké snežníky, veľkým

ay: Bernina (10.500'), Död.

reckhorn (12.613'), Jungfrau

.205'), Bernhard (10.400'),

(14.222'): a blízko v Savo-

'), Po medzi té ohromné hory

edú do susedných krajín, a na

stóré, počestným hospodu a

mňú lavíny, sv. bernhardské

u v snechu zachránených ľudí

vyučené psy.) Medzi týmito snežníkmi je mnoho jezerov a a vodopádov. (Ktoré potoky majú tu pramene?) Podnebie je dľa polohy rozličné. Ľud schopný, pilný. Vedy, premysle prekvitajú. Kde čo to úrodnej zeme jest, roľníctvo je v kvete. Na úbočiach chyrečné švajciarské kravy. Švajciarský syr po celom svete predáva sa. V Švajci sú mnohé fabriky na hod-babné, pamutové látky, na hodinky, mašiny a rozličné veci. Zn. m. Ženeva (Genf 42.006 obyv.) Bern (35.000 obyv.). Sv. Gallen, Basel, Curich (Zürich), Lausanne.

7. Kráľovstvo Talianské; polostrov s nektó-rými ostrovy (najväčší Sicília) leží medzi dvoma morami k poludňu od Rakúska. Rozs: 5371 □ m. Obyv: 25 milliony. taliani a najviac katolíci. Prez celý ten ostrov ťahne pohorie apeninské, preto sa i ten polostrov volá apeninským polostrovom. Na polnočných stranách sú veľké roviny. Kolo výtokov Arna a Tibera jesú veľké močiare, jejichž výpary tamejší kraj nezdravým robia. Na polnoci u pátách snež-níkov rozprestierajú sa veľké jezerá. Potoky: Po, Eč, (Adige) Arno, Tiber. Medzi horami sú dve sopky: Vesuv a Etna. Podnebie je velice príjemné; v strednom a južnom Tali-ansku zriedka kedy je zima. Pôda je úrodná. Rodí sa rýža, vlna, pšenica, oliva, fig, citromov, pomerančov, dobrej ovoci. V tej krajine sprievadza sa veľké hobotníctvo. Národ talian-ský je (pre horúcosť) trošku lenivý a nie na dosť vzdelaný. Hl. m. Rím, starobylé mesto; tu býva i pápež v paláci vatikanskom, pri nomž je slavný kostel sv. Petra, najväčší na svete. V Ríme vidno je tých najkrajších obrazov, mar-morových sôch (statue), a starodávnych rozvalín. (210.700 obyv.). Zn. m. Florenc, Benátky (Venedik), Mal-land, Neapel, Turin, Genua, Pisa, Palermo.

V Talianskom je i maličká republika San-Marino 1-□ m. a 8000 obyv.

8. Republika Francúzska, 10.040 □ m. 37 milliony. Francúzi, Katolíci. Východná stránka je horňatá, západná a južná najviac rovňatá. Potoky, Rhone, Saone, Garonne, Loire, Sajna. Podnebie je príjemné a v južnom Francúzsku teplé. Zem je úrodná. Rodí obilia, vlna, oliva, južnej ovoci. Roľníctvo a priemysle sú na vysokom stupni. Francúzsko má nečíslné fabriky na rozličné výrobky zvláste

ale na té najdrahšie hodobné látky. Hl. m. Paríž, 2 milióny obyv. jedno z najslavnejších miest celého sveta; leží na 3 milach zeme. Paríž je, tak rečeno, stredisko celého sveta. Zn. m. Versailles, Lyon, Bordeaux, Marseille. — Ku francúzsku patrí ostrov Korzika a nektoré krajiny a ostrovy v druhých stránkach sveta.

9. Kráľovstvo Belgické v susedstve Nemecka a Francúzska. Rozs: 535 m. Obyv: 5 milióny. Na východe a poludni je vrchovité, na polnoci a západe rovné. Ono je úrodné. V horách má zeleza a kameného uhliu. Potoky: Maas a Šelda. Národ je francúzsky a nemecký, veľmi pilný vzdelaný. Rolníctvo a premysle sú v rozkveti. Tá krajinka má mnoho železníc a prieplavov, preto je tu veľké kupectvo Hl. m. Brusel. (190.000) tu robia té najdrahšie čipky. Zn. m. Antverpen, Gent, Lüttich (tu fabriky na zbroj a mašiny). Namur, Mecheln.

10. Kráľovstvo Nizozemsko (Németalföld, Niederlande, Hollandia). Rozs: 641 m. Obyv: 3.700.000. Národ nemeckej fajty, protenstanský. Nizozemsko je dolnia rovina pri severnom mori ležiaca. Morské brehy sú tak nízke, že proti vlnám morským museli sa ohrady vystaviať. Podnebie je veľmi mlhovité. Potoky: Rýn, Maas, Šelda a medzi nimi mnohé prieplavy. Národ zamestnuje sa roľníctvom, rybárstvom (harengy) a kupectvom. Hl. m. Haga. Zn. m. Amsterdam, veľké kupecké mesto, leží medzi mlákami, preto domy sú na drevených stĺpoch (páloch) vystavené. Rotterdam Utrecht, Gröningen kupecké mestá.

K tomu kráľovstvu patrí veľké vojvodstvo Luxemburg a jine krajinky v druhých stránkach sveta.

11. Kráľovstvo Veľkej Britanie, to jest spojená anglická, škótská a írská krajiny celkom morom otočené. Rozs: 5770 m. Obyv: 30 milióny. Reč anglická. Náboženstva rozličné; najviac protesanti a katolíci. Anglia je na západe hornatá, na východe rovná. Škotia skôro celá hornatá. Írská vo stredku rovina, na severných a južných krajoch vrchovitá. Podnebie dľa polohy rozličné, mierne. Pôda-okrem vrhov, zvláste škótskych-úrodná. Rolníctvo dokonalé. Chyrené sú anglické kone a statek, vínohrozno tu nedozrieva, lebo pre výpary morské v tých krajoch veľké mlhy panujú.

V Škoti je hladnejšie a na severu snehom prikryté. V horách jest mnoho uhliu. Premysle kvitá. Br. sveta. Chyrené sú anglické mašiny výrobky. Národné kupectvo je prichádzajú a odchádzajú i po Potoky: Humber, Ouse, Tem Barrov. Hl. m. Londyn, má väčšie kupecké mesto na svete. Liverpool, Manchester, Birminghams, Bristol, Plymouth, Glasgow, — V Irsku Cork.

Ku Britanie prislúchajú i iné krajinky v druhých stránkach sveta, čo sú väčšie.

12. Kráľovstvo Španielske. Francúzska na polostrove pyrenejskej. Obyv: 16 milióny. Reč španielska. Španielsko od ostatnej Európy oddelené najvyššími vrchmi východných hôr: Sierra Nevada, tá krajina dva rovnobežné reťazy hôr, ktoré sú rovné. V horách jest strieborné kamené uhlie. Rieky a potoky: Guadalquivir, Manzanares, Guadiana, Pôda obzvláste v dolinách. Rodí sa pšenica, vína, rýža, dýňové trstie, šafran, sladkého dreva dohanu, vav (drevo čo z neho kožu d. Jest tu mnoho tých fajných koňov a mulíc. Národ je málo civilizovaný. Priemyslu málo. Hl. m. Madrid. Zn. m. Escorial s chyreným kláštorom (má 20 dvorov a kolón). Salamanca, Saragossa.

Ku Španielsku patria i iné krajinky v druhých stránkach sveta.

13. Kráľovstvo Portugalsko. V Európe, pri atlantickom svetom

y. Hl. m. Paríž, 2 mil-
niest celého sveta; leží
k rečeno, stredisko celého
on, Bordeaux, Mar-
strov Korzika a nektoré
ach sveta.

ké v susedstve Nemecka
Obyv: 5 milliony. Na vý-
polnoci a západe rovné.
a kameného uhlia. Potoky:
y a nemecký, veľmi pilný
i v rozkve. Tá krajinka
preto je tu veľké kupectvo
obia té najdrahšie čipky.
üttich (tu fabriky na
eln.

zemsko (Németalföld,
m. Obyv: 3.700.000.
ky. Nizozemsko je dolnia
orské brehy sú tak nízke,
a ohrady vystaviať. Pod-
Rýn, Maas, Selda a medzi
estnuje sa roľníctvom, ry-
Hl. m. Haga. Zn. m. Am-
leží medzi mlákami, pre-
(páloch) vystavené. Rot-
en kupecké mestá.
ké vojvodstvo Luxemburg
h sveta.

ej Britanie, to jest
tá krajiny celkom morom
30 milliony. Reč anglická.
esanti a katolici. Anglia je
ná. Škotia skôro celá hor-
severných a južných krajoch
ilicné, mierne. Pôda-okrem
Roľníctvo dokonalé. Chy-
vinohrozno tu nedozrieva.
ajoch veľké milhy panujú.

V Škóti je hladnejšie a na severných krajoch hory sú večným
snehom prikrýté. V horách jest zlata, cinu, zezeza, kame-
ného uhlia. Premysle kvitnú. Britania má najviac fabrik na
svete. Chyrečné sú anglické mašiny, nože, britvy a jiné zezezné
výrobky. Námořské kupectvo je tu nesmierne veľké, do roka
prichádzajú a odchádzajú i po 30.000 té najväčšie lode. —
Potoky: Humber, Ouse, Temse, Severn, Mersey, Clyde,
Barrov. Hl. m. Londyn, má vyššie 3 milliony obyv. Naj-
väčšie kupecké mesto na svete. Zaujima $4\frac{1}{2}$ m. Zn. m. Li-
verpool, Manchester, Birmingham, Hull, Ox-
ford, Bristol, Plymouth. — V Škótsku: Edin-
burg, Glasgov, — V Irsku: Dublin, Belfast
Cork.

Ku Britanie prislúchajú mnohé ostrovy a krajiny v dru-
hých stránkach sveta, co sú väčšie nežli cela Europa.

12. Kráľovstvo Španielské; leží v susedstve
Francúzska na polostrove pyrenejskom. Rozs: 9068 m. Obyv: 16 milliony. Reč španielská. Obyvatelia sú kato-
lici. Španielsko od ostatnej Europy delia hory Pyrenei;
týchžto najvyššie vrchy východné sú suezničky. Na poludni
sú hory: Sierra Nevada, též veľmi vysoké a na stredku
krajiny dva rovnobežné retazy hôr a medzi nimi širavé vys-
ko-rovnice. V horách jest striebra, olova, medi, cinu, zezeza,
kameného uhlia. Rieky a potoky: Ebro, Duero, Tajo, Gva-
diana, Guadalquivir, Manzanares. Podnebie často horúce a
súché. Pôda obzvláštne v dolinách kolo riek, veľmi úrodná.
Rodí sa pšenica, vína, rýža, dýň, južnej ovoci, bavlny cukro-
vej trsti, šafranu, sladkého drevka, datol, granatských jablk,
dohanu, vav (drevo co z neho kolky do flašiek struhajú) a t.
d. Jest tu mnoho tých fajných oviec (merinos) dobrých
koňov a mulíc. Národ je málo co vzdelaný. Roľníctvo nedo-
konale. Priemyslu málo. Hl. m. Madrid (170.000 obyv).
Zn. m. Escorial s chyrečným kráľovským budoviskom a
kláštorom (má 20 dvory a kolo 5000 obľakov). Toledo,
Salamanca, Saragossa, Barcelona, Granada.

Ku Španielsku patria ostrovy Baleary, Pythyusi a ne-
ktoré krajinky v druchých stranách sveta.

13. Kráľovstvo Portugalské na samom kraji
Europy, pri atlantickom svetomori. Rozs: 1770 m. Obyv:

4 milliony. Reč portugalská. Najviac katolici. Podnebie práve jako v španielsku, lež horúčosti bývajú skrz mora miernejšími. Pôda úrodná. Národ vzdelanejší, nežli sú španieli. Spreádzajú kupectvo a roľníctvo. Hl. m. Lissabonne, snád najpeknejšie leží medzi všetkými mestami. (230.000 obyv.). Zn. m. Oporto, Coimbra.

Ku Portugalsku patria ostrovy: Azory, Kapverdy, Madeira, a menšie krajinky v druhých stranách sveta.

Úlohy. Menuj hranice jednotných krajín európskych. Menuj všetky rieky, čo do polnočného-čierneho-jaderského-polzemskeho mora tečú. Menuj mesta, ktoré pri Dunaji. Rýne- Labe (Elbe) a. t. d. stoja. — Vykresli jednu — druhú krajinu. — Cestuj od nás do Francúzska, — do Anglicka. Sostav štáty európske dľa rozsiahlosti — dľa počtu obyvateľov a. t. d. Opakuj všetky jezera európske — všetky hory severnej- západnej- južnej- východnej Európy, kde sú spojené? Sostav štáty európske dokopy severnej západnej-južnej, východnej a. t. d.

B. HRANICE A PREHLAD EUROPY.

Hranice Európy sú od polnoci severné ľadovo more; od východu Asia; od poludňa stredozemské more; od západu atlantické svetomoro. Európa rozprestiera sa od východu smerom západným. S Asiou je v dĺžke 362 mil pevnou zemou spojená. Rozs: 190.000 m.

Svetomoro brehy európske veľmi povymývalo, preto navstaly tu mnohé medzi-zemské mora (Binnenseen), zátoky (Meerbusen, tengeröböl), úžiny morske (Meerenge, tengerszoros) a mnohé polostrovy, a ostrovy, ktoré sú kupectvu a spojenosti národov veľmi užitočné. Morá európske sú:

1. Severné ľadovo a tohože častky biele more, a Petčora-, Tscheskaja-, Dvina-, a Onega zátoky. — 2. Atlantické svetomoro (ocean), jehožto častky sú: polnočné (nemecké) more, ktoré skrz Skagerrack, Kattegat, Sund, veľký a malý Belts východným, aneb baltickým morom jest spojené. (Východného mora častky sú: bottska, finská a rigaská zátoky). Potom na západe medzi Francúzskom a Anglickom úžina Calais; moro irské a biskajské s polnočnej a západnej stránky; a na južnej stránke Európy moro stredozemské (Mit-

almeer), jehožto častky sú lyonská a genuanská zátoka, jaderské, jonské a gréckodaneluskú s marmorový úžinu Bosporus s čiernym je spojené. Linia, na ktorej táto úžina robí 4362 mile.

Ku Európe počítajú sa nasledujúce:

1. V severno-ľadovom mori: Vajgac, Kalujev, Loffody a Island. — 2. V severnom mori: faröské, britské, Orkady, Schetlandy. — 3. V nemeckom mori: Nordern. — 4. V východnom, čili baltickom mori: Gothland, Öland. — 5. Vo stredozemskom mori: Korsika, Sardinia, Elba, Sicilia, Lampedusa, a Kandia čili Kreta. — 6. V jadranskom mori: Dalmácia.

Úlohy. Menuj polostrovy Európy, hlavné, prez ktoré krajiny tečú a do ktorých sa vlievajú. — Vyhľadaj úžiny morske. — Vyhľadaj vlny.

Videli sme už jednotné more, teda ešte raz pohľadneme na Európu z južnej strany, ktorá je vrchovitá, a polostrovy európske sú všade nad hladinou mora. Polostrovy európske sú všade v Savoje, Tyrolu a v Španielsku. Sú obkľúčené refazmi hôr, ktoré sú ním rozprestierajú. Asi od Európy k azskému moru. Medzi všetkými horami (hory z ktorých skutočne sa vylievajú) sú v Islande, a na liparských ostrovoch. Vyhasávajúce, a na liparských ostrovoch. Vyhasávajúce, a na liparských ostrovoch.

Podnebie Európy je rozličné, krajoch zimné, inde všade mierne. Ale o mnoho teplejšie, nežli vo východných ležiach; príčinou tomu je, že sú morami viac otočené, nežli východnými. Rozličných krajín zavisí čiastočne aj to, ako nektorý kraj leží nad hladinou mora, začína na výsesti 10.000 šúchov. V

Najviac katolíci. Podnebie horúcejšie, bývajú skrz mora rod vzdelanejší, nežli sú španielske roľníctvo. Hl. m. Lissabon medzi všetkými mestami. Coimbra.

REHLAD EUROPY.

snežníkoch na 8000, a v Švedsku až na 5000- 4200 šuchov. I panujúce vetre premenia stupeň teploty. Severné a východné vetre sú zimné a suché. Západné mokré a južné sú horúce (Širokko na prkl. v Italije).

Rostliny európske. Jakožto rastliny v nížinách sú bujné a na horách, čím vyššie sa ide, vždy chatrnejšie, až naposledy na línii večného snehu už len mošček raste, alebo nič: takto sa má vec aj od poludňa ku polnoci. Na južných stranách Európy rastliny sú najbujnejšie a najviac ich jest. Ku severným krajom, čo krok, tratia sa a chatrnejšie. V Španielsku a Taliansku rodí sa tá najsladšia ovocina a vysoké palmy zelenejšie sa; a na polnoci v Švedsku a v Rusiji už len sob (Renanthier, iramszarvas) vyhrábuje si po pod snehu chatrný lišajnik (moch). — Z tohoto ohľadu rastlínstva delia Európu na 4 pásma. 1. Severné pásmo obsahuje v sebe Island, severnú stránku Švedka a Russka. Tu sa rodí moch, oves, zemiaky, a v lesoch brežina s jedlínou. 2. Severné stredné pásmo obsahuje v sebe Anglicko Belgicko, Nizozemsko, polnočné Nemecko, Dansko, južno Švedsko a stredné Rusko: tu sa rodí jarec, (jačmen), žito (raž), len málo pšenici, nečo ovoci; v lesoch už i buky a duby. 3. Stredné južné pásmo od Balkanov ku Pyreom; to je kraj vlastný pšenici, cukrovky, konopa ovoci a na vrchoch rástu duby, kastany, víno. 4. Južné pásmo pozustáva z troch polostrovov (balkanský, talianský, pyrejský) a nižej tých ležiacich ostrovov. Tu sa rodí, okrem rozličného obilia, rýžkaša, oliva, bavlna, citróni a miestami i palmy.

Z ríše zvierat rozličné domáce zveri; divoké dravci zo dňa na deň rednú. Škoda, že v európskych lesoch jeleňov už len málo čo jest, a turov (bölény, Auerochs) z hola nič.

Národy európske prislúchajú k rozličným kmeňom. Hlavné kmeny sú: 1. Nemecký čili germanský, k nemu patria: nemci, daní švedí a norvegy, nizozemčani čili holanďi a angličani, do viedna kolo 90 milliony. 2. Latinský čili romanský, k nemu patria: taliani, španoli, portugali, francúzi a válasí, kolo 70 milliony. 3. Slovanský, k nemu patria: slováci, poliaci, česi, srbi, bolhári, chorváti, rusini, russi, kolo 70 milliony. Naposledy menšie

kmeni: maďari, turci, gréci, albani, a. t. d.

Dľa náboženstva sú té národy: židov a da zo 1/2 miliona pohán je najviac katolíkov latinského teného a nesjednoteného; potom a kalvínskeho náboženstva.

Jiné Strán

ASI

Asia je najväčšia stránka Obyv: kolo 650.000.000 Najvyšší padu hory uralské, moro ka moro strednozemské; k moro červené, a svetomoro tomoro tiché čili veľký oceán a dovo moro.

Té mora tvoria mnohé mor polostrovy a ostrovy.

Medzizemské mora kársky a obšký zátoky. 2. rom spojuje úžina Behring. častky sú: kamčatské, ochodno-čínské čili žlté moro sú: južno-čínské, bengalské čili červené mora. Stredozem padnej Asii sú: marmorské, Polostrovy: Kamčati

Malakka, Prednia India, Arabia Znamenítejšie ostrovy ostrovy v ladovom: Aleuty, K Liu-Kiu a Formosa v tichom veľko-sundské (Sumatra, Borneo ské (Bali, Sumbava, Flores, Timor) Ceylon, Lakedivy v indickom; S skom more.

dsku až na 5000- 4200 suchov.
peň teploty. Severné a východné
adné mokré a južné sú horúce

ké. Jakožto rastliny v nížinách
yššie sa ide, vždy chatrnejšie, až
nehu už len mošček raste, alebo
ľudňa ku polnoci. Na južných
najbujnejšie a najviac ich jest.
k, tratia sa a chatrnejú. V Špa-
tá najsladšia ovocina a vysoké
noci v Švedsku a v Rusiji už
vas) vyhrábuje si po pod snehu
Z tohoto ohľadu rastlinstva delia
verné pásmo obsahuje v sebe
ka a Ruska. Tu sa rodí moch,
žina s jedlína. 2. Severné stred-
Anglicko Belgicko, Nizozemsko,
južno Švedsko a strednie Rus-
en), žito (raž), len málo pšenici,
y a duby. 3. Strednie juž-
Pyráneom; to je kraj vlastný
ovoci a na vrchoch rástu duby,
pásmo pozustáva z troch polo-
ský, pyránejský) a nižej tých
dí, okrem rozličného obilia, rýž-
a miestami i palmy.

čné domáce zveri; divoké dravci
že v európskych lesoch jeleňov
(bôľeny, Auerochs) z hola nič.

risľuhajú k rozličným kmeňom.
ecký čili germauský, k nemu
a norvegy, nizozemčani čili hol-
a kolo 90 milliony. 2. Latin-
k nemu patria: taliani, španoli,
sí, kolo 70 milliony. 3. Slovan-
váci, poliaci, česi, srbi, bolhári,
o 70 milliony. Naposledy menšie

kmeni: maďari, turci, gréci, albaní, keltí, cigani, korsí, finn
a. t. d.

Dla náboženstva sú té národy-vynímajúc mohamedanov,
židov a da zo 1/2 milliona pohánov- kresťaní; a medzi tými
je najviac katolikov latinského; starovercov grécko sjedno-
teného a nesjednoteného; potom lutheránskeho, anglického
a kalvínskeho nábožensta.

Jiné Stránky sveta.

ASIA.

Asia je najväčšia stránka sveta. Rozs: 850.000 □ m.
Obyv: kolo 650.000.000 Najviac poháni. Hranice: k zá-
padu hory uralské, moro kaspické, hory kaukazské
moro strednozemské; k poludňu: prielav suezský,
moro červené, a svetomoro indické; k východu: sve-
tomoro tiché čili veľký oceán; k polnoci: severné
ľadovo moro.

Té mora tvoria mnohé medzimora (Binnensee), zátoky,
polostrovy a ostrovy.

Medzizemské mora a zátoky sú; 1. K polnoci
kársky a obský zátoky. 2. veľký oceán s ľadovým mo-
rom spojuje úžina Behring. Toho veľkého oceána častky
častky sú: kamčatské, ochotské, japonské, vý-
chodno-čínské čili žlté mora. 3. Indického mora častky
sú: južno-čínské, bengalské, perzské a arabské
čili červené mora. Stredozemského mora častky pri zá-
padnej Asii sú: marmorské, čierne a azovské mora.

Polostrovy: Kamčatka, Korea, Zadnia India a
Malakka, Prednia India, Arabia a Malá Asia.

Znamenitejšie ostrovy: Nová Siberia a Medvedie
ostrovy v ľadovom: Aleuty, Kurily, Sakhaliny, Japonské,
Liu-Kiu a Formosa v tichom oceáne; Filipíny, Molukky,
veľko-sundské (Sumatra, Borneo, Java, Celebes); malo-sund-
ské (Bali, Sumbava, Flores, Timor); Nikobary, Andomany,
Ceylon, Lakedivy v indickom; Sporady Cyprus v stredozem-
skom more.

Jezera: Kašpiké jezero čili moro (6864 m), Aral, Balkas Saisan, Baikal, Genesaret, a tak zvané moro mrtvé.

Potoky a rieky: Ob, Jenisei, Lena, Amur, Hoangho, Jantčekiang, Mechong, Menam, Iravaddi, Brahmaputra, Ganges, Eufkrat, Tygris, Ural, Amu, Sir, Jordan.

Hory: Himalaja, najväčšie to hory na svete; medzi nimi sú da zo 29 vrchy vyššie, nežli Montblanc. Najvyšší je Mount-Everest (27.600); k polnoci sú hory Kūen-Lūn, potom Thian-Sehan a Altaí s horami Da-uri. Všetke tu zpomínané hory spojené sú na západe skrze Balor-Dagh. Medzi tými horami je tiež mnoho snežníkov.

Podoba a prirodzené vlastnosti. Asia tvorí na stredku ohromne veľkú hornú zem s prevelikými vysoko rovinami a najvyššími vrchy na svete. Po pri tej hornej zeme k západe a k polnoci rozprestierajú sa preveliké nížiny. Vysoko-rovnice asiacké sú: mongolská, malá-bulharská a Goby pustatiny. V malej Asii: arménska a iránska hornie. V Indii hornia Dekan. — Nížiny asiacké sú: dolina Turan; sibirská a čínska; naposledy dolina India, medzi Gangesom a Indusom.

Podnebie. Tri štvrté častky Asie ležia z pásme miernom; ničmenej ale v Asii je chladnejšie, nežli v Europe. Južné polostrovy a ostrovy ležia v pásme horúcom, a severné končiny v pásme zimnom. V Sibírii polnočnej už v Oktobru živé striebro tak túcho zamrzne, že ho kovať môžu a v tom istom mesiacu v Arabii taká horúčosť a suhota panuje, že blištiaceho zeleza ardza sa nelapí. V polnočnej Asii len mošček, kosodrevina (Krummholz) a jako ledník malúcke jablka rastú a na poludni rastliny sú prevelice bujné; palmy i 35 siahly sú vysoké. Té najväčšie zvieratá (slony, lvi, tygre, strašné hadi, krokodile) plodia sa v južnej Asii. Tu rastú té najdrašie korenivá, najsladšia ovocina, chlebovo stromy, kokus palmy, kava, thea a. t. d. Té najdrahšie perly, diamanty, jiné drahé kamene, zlato, striebro a. t. d. všetkého jest v Asii. — Asia je vlastou našho obilia, našich domácich zverat; ba Asia je i vlastou pokolenia ľudského. Tu boli prvšie obce, prvšie štáty na svete; tu povstaly i tri hlavné náboženstva: židovské, kresťanské, mohamedské. Tu bývala

dakedy veľká vzdelanosť. Dnes asiacké sú vandrovné nomadi. europckou.

Štáty asiacké. 1. Asia tak veľká, jako Europa, a len 6 mil Irkutsk. Sibíria poskytuje té najd čierne a belavé (modré) lisky) — 2. (Bukhara, Kokand, Samarkand, Chy (Smyrna, Jeruzalem, Bagdad, Dama Medína, Mocca, Aden), vlast veľblu Iran, tri štáty: Afghanistan (Me Beludžistan (Mestó: Kelat). — 1 Siras). — 6. Prednia India a viac pod mocou anglickou (Mestá: bay, Madras). — 7. Zadnia India (mesto: Ava). Siam (mesto: Banko [mesto: Malakka]. Cochinchina [mest čínske, väčšie uceli Europa, aj theja a hodbabu. [Mestá: Peking, ton]. K tomu cisarstvu patria: M [mesto: Mukden]; Mongolsko [mest 9. Cisarstvo japonské, 30 ko, Nangasaky). 10. Ostrovy v in Szundy, a malé Szundy sú zväti Surabaja, Dilli). — b) Filippiny, zvä c) Ostrovy Sulu, pod vlastnými pan

Afri

Od Europe k poludniu lež ponevác na užine zemskej Suez je tehda ostrov. Rozs: 540.000 nežli Europa, ale len da zo p kolo 180 millionov. Zvätsa po Afrika tvoria starý-svet, k (Hranice?) Vnútro (stredok) Af lebo táto stránka sveta je veľm mývaly brehy africké na tolko j v Afrike není ani zátok, ani i do pevnej zeme ďaleko tiably, tehda preto a pre horúčosť ťažko príčiny menej vieme o nej, než

ezero čili moro (6864 m),
aikal, Genesaret, a tak

b, Jenisej, Lena, Amur, Ho-
Menam, Iravaddi, Brahma-
Ural, Amu, Sir, Jordan.

itšie to hory na svete; medzi
ie, nežli Montblanc. Najvyšší
0); k polnoci sú hory K ůen-
a Altai s horami Da-uri.
né sú na západe skrže Balor-
téz mnoho snežníkov.

né vlastnosti. Asia tvo-
horniu zem s prevelikými vy-
hy na svete. Po pri tej hornej
prestierajú sa preveliké nížiny.
i: mongolská, malá-bulharská
e: arménská a iránská hornie.
ny asiacké sú: dolina Turan;
olunia India, medzi Gangesom

e častky Asie ležia z pásme
je chladnejšie, nežli v Európe.
žia v pásme horúcom, a sever-
V Sibírii polnočnej už v Ok-
zamrzne, že ho kovať možu a
taká horúčosť a suhota panuje,
a nelapí. V polnočnej Asie len
holz) a jako leďník malučké
cliny sú prevelice bujné; palmy
tšie zvieratá (slony, lvi, tygre,
ia sa v južnej Asie. Tu rastnú
dšia ovocina, chlebovo stromy,
t. d. Tě najdrahšie perly, dia-
zlato, striebro a. t. d. všetkého
u našho obilia, našich domácich
u pokolenia ľudského. Tu boly
svete; tu povstaly i tri hlavné
anské, mohamedské. Tu bývala

dakedy veľká vzdelanosť. Dnes už nenie tak: mnohé národy
asiacké sú vandrovné nomadi. Mnohé krajiny sú pod mocou
europskou.

Státy asiacké. 1. Asiacké Rusko, poldruharaz
tak veľké, jako Európa, a len 6 milióny obyv. Zn. m. Tobolsk, Tomsk,
Irkutsk. Sibíria poskytuje té najdrahšie prémie (sobole, hermeliny,
čierne a belavé (modré) lisky) — 2. Turan, aneb slobodné Tatařsko
(Bukhara, Kokand, Samarkand, Chyva). 3. Asiatické Turecko
(Smyna, Jeruzalem, Bagdad, Damaškus a. t. d. 4. Arabia [Mekka,
Medina, Mocca, Aden], vlast veľbludov, koňov, balsamů, kavy. — 5.
Iran, tri štáty: Afghanistan (Mestá: Herat, Kadul, Kandahan). —
Beludžistan (Mesto: Kelat). — Perzia (Mestá: Teheran, Ispahán,
Siras). — 6. Přednia India a Dekan, 180 milióny obyv. naj-
viac pod mocou anglickou (Mestá: Kalkutta, Delhy, Benares, Bom-
bay, Madras). — 7. Zadnia India, viac štáty: Birma, aneb Ava
[mesto: Ava], Siam (mesto: Bankok), Anam (mesto: Hue), Malakka
[mesto: Malakka], Cochinchina [mesto: Saigon]. — 8. Čísárstvo
čínské, väčšie nežli Európa, aj viac obyvateľov má. To je krajina
theja a hodbabu. [Mestá: Peking, najväčšie na svete. Nanking, Kan-
ton]. K tomu čisarstvu patria: Mandšuria, čili vysoké-Tatařsko
[mesto: Mukden]; Mongolsko (mesto: Urga); Tybet (mesto: Lassa).
9. Čísárstvo japonské, 30 mill. obyv. (Mesta: Jeddo, Mia-
ko, Nangasaky). 10. Ostrovy v indickom more. — a) Štyry veľké
Szundy, a malé Szundy sú zväťša hollandské (Mesta: Batavia,
Surabaja, Dilli). — b) Filippiny, zväťša španělské (mesto: Manilla). —
c) Ostrovy Sulu, pod vlastnými panovníkmi.

Afrika.

Od Európy k poludňu leží, svetomorami je otočená, a
poneváž na užine zemskej Suez prieplyv je prekopaný, Afrika
je tehda ostrov. Rozs: 540.000 m. Tehda je triraz väčšia
nežli Európa, ale len da zo polovicu tolko obyvateľov má,
kolo 180 miliónov. Zväťša poháni a murini. Európa, Asia,
Afrika tvoria starý-svet, ktorý od dávna bol poznaný.
(Hranice?) Vnútro (stredok) Afriky ešte málo je nám známy,
lebo táto stránka sveta je veľmi neprístupná. Mora nepovy-
mývaly brehy africké na tolko jak europské, alebo asiacké;
v Afrike není ani zátok, ani úžin morských, ktoré by dnu
do pevnej zeme ďaleko tiahly, potoky sú zväťša neplavné;
tehda preto a pre horúčosť ťažko je v Afrike cestovať, z tejto
príčiny menej vieme o nej, nežli o jiných stránkach sveta.

I ostrovov kolo Afriky len málo jest. Najznamenitejšie sú: Madeira, Kanáry, Capverde čili zelené, sv. Helena, Madagaskar a Sokotora.

Potoky a rieky: Nil, Senegal, Gambia, Niger, Congo, Coanza, Zambezi. — Jezerá: Tsad, Nyanza, Nyassa, Tanganika.

Hory: Atlas k severo-západu. Mesiacové hory (Mondgebirge, holdhegy.) na východe. Kong hory na západe. Predhorie nádeje (Jóreményfoka) na juhovýchode.

Podoba. Afrika je takmer jeden preveliký trojuholník (trojuhel) k polnoci široký, k juhovýchodu končiaty. Južná stránka je zem horná a vysoko-roven, ktorá sa azdá práve až po stredok rozprestiera. Na polnočno-východnej stránke sú tiež menšie výšiny, a potom nesmierna dolina a pieskovitá pustatina Sahara 120.000 m. kde ani vody, ani stroma, ani zvieratá niet. Len zriedka kde nájde sa tu pojedeno a z, to jest: miestiečko, kde prameň vody, niekoľko stromov a trošku pažiti jest.

Podnebie je v Afrike zväčša horúce: chladno je len na najvyšších vrchoch. Inde dve časti roka zjavujú sa: dlhá suchá horúčosť a krátky dažďový čas s hroznými búrky a lejavicami. V Sahare zjavujú sa nekedy páľivé a strašné vetre, Samum, Harmattan, ktoré zvieratá a človeka horúčosťou a jedovými parami zabijú.

Plody z ríše zvierat: slony, veľbludy, gazelly, lvi, tygre, nalpy (opice), giraffy, štruci (ptáci) hadi a. t. d.; — z ríše rastlín: palmy, datoly, pomeranče, sv. janský chlieb, ryž, kava, a. t. d.; z ríše nerosty: zlato, striebro, sol, meď, železo.

Africké štáty 1. Egypt pod ochranou tureckou s krajinami: Nubiou, Sennar a Kordofanom. [Mesta: Kairo, Alexandria, Damiette, Chartum]. 2. Habissinia [mesto: Gondar]. — 3. Berberia, a sice: a) Tripolis [mesto: Tripolis], b) Tunis [mesto: Tunis]. Obidva té krajiny sú pod turkom. — c) Algír [mesto: Algír, Oran, Constantine, pod mocou francúzskou]. — 4. Fez a Marokko cisárstva [mesta: Fez, Tetuan, Tanger]. — 5. Senegambia, veľica horúci kraj, majetek anglický, francúzsky, portugalský. [mesta: Bathurst, St.-Louis, Goree]. — 6. Saharské oázy. — 7. Sudán, aneb Nigritia, to jest: Bambarra, Borgu, Bornu, Vadaí, Darfur, Masina, murinké krajinsky [mesto: Tombuktu]. — 8. Západné pomorské krajinky, výšnia, nižšia Guinea a stredná Afrika (zväčša európske osady). — 9. Pohorie (Capland) anglický majetok [mesto: Kapstadt]. — 10. Natal, aneb Viktoria. — 10. Na východnom brehu Kaffer, Suahel, Somal krajiny. 11. Juž-

no-afriká vysoko-roven ešte Madagaskar (mesto: Tannanarivo) v rukách európskych.

Ame

Amerika, od Európy k západu býva „Novým svetom“ n. lumbus v 1492. roku, teda meno svoje dostala od Ameropa opisal. Amerika je triraz väčšia. Obyv: kolo 100 milliony, roztavená. — Amerika delí sa na severnú a južnú (Hranice? . . .)

Mora, Severné ladovo; tichý oceán; všetky té svetové zátoky. (Hudson, Sv. Vavrinca, Karibská. — Kalifornická, panamská.)

Potoky a rieky. A na svete: Missisipi, Sv. Vavrinca, Kolumbia čili Oregon, Amazona celého sveta. (776 mile dl. a plynúca). — Magdalena, La-plata a. t. d.

Jezerá. Medvedie je: Michigán, Hurón, Erie, Ontario je ten svetochybný vodný náhon Maracaibo.

Hory. Kordillery čili dlhý reťaziahňu prez Ameriku. Ankonkagua, Chimborazzo, sú najvyššie. V týchto amerických štátoch Amerike jesú kolo 30 sopky, najvyššie: Antisana, Gualatieri.

Ostrovky a polostrovy. Najznamenitejšie ostrovky sú v Karibiku, bermudské a bahamské, San-Salvador, kde Kolumbus

en málo jest. Najznamenitejšie
e čili zelené, sv. Helena, Mada-

Nil, Senegal, Gambia, Niger,
ezera: Tšad, Nyanza, Nyas-

evero-západu. Mesiacové

) na východe. Kong hory na
(Jóreményfoka) na poludni.

kmmer jeden preveliký trojhran
poludnu končity. Južná stránka
ktorá sa azdá práve až po stre-
východnej stránke sú tiež men-
a dolnia a pieskovita pustatina
ody, ani stroma, ani zvieria niet.
jeden o a z, to jest: miestčko,
omov a trožku pažiti jest.

a zvätša horúce: chladno je len
čásky roka zjavujú sa: dlhá
dovný čas s hroznými búrkami
nekedy pálcivé a strašné vetre,
era a človeka horúčostou a je-

ny, veľbludy, gazelly, lvi, tygra,
(ptáci) hadí a. t. d.; — z ríše
ranče, sv. janský chlieb, ryž,
zlato, striebro, sol, med, zezezo.
gypt pod ochranou tureckou s
lofanom. [Mesta: Kairo, Alexandria
ssinia [mesto: Gondar]. — 3.
[mesto: Tripolis]. b) Tannis [mesto:
turkom. — c) Algir [mesto: Algir,
uzskou. — 4. Feza Marokko
Tanger]. — 5. Senegambia,
ný, francúzsky, portugalský. [mesta:
aharské oazy. — 7. Sudán,
arra, Borgu, Bornu, Vadai, Darfur,
eto: Tombuktu]. — 8. Západné
nižnia Guinea a strednia Afrika
horie (Capland) anglický maje-
al, aneb Viktoria. — 10. Na vý-
hel, Somal krajiny. 11. Juž-

no-africká vysoko-rovcé ešte je málo známa. — 12. Ostrov Ma-
dagaskar (mesto: Tannanarivo). — Ostatné ostrovy africké sú
v rukách európskych.

Amerika.

Amerika, od Europy k západu leží za atlanským oceánom a
býva „Novým svetom“ menovaná, lebo ju Kristof Ko-
lumbus v 1492. roku, teda len pred 380 rokami vynalezol:
meno svojo dostala od Ameriga Vešpúzia, ktorý ju poprvé
opísal. Amerika je trikrát väčšia, nežli Európa (750.090. □
Obyv: kolo 100 milióny, rozličných národností a nábožen-
stva). — Amerika delí sa na severnú, strednú a južnú.
(Hranice? . . .)

Mora. Severné ľadovo; atlantský oceán; veľký čili
tichý oceán; všetky té svetomora tvoria v Amerike veľké
zátoky. (Hudson, Sv. Vavrinc, mexikánska, Honduras, kara-
ibská. — Kalifornická, panamská a úžina Magelhaens.)

Potoky a rieky. Amerika má té najväčšie rieky
na svete: Missisipi, Sv. Vavrinc (St. Laurent), Rio-Colorado,
Kolumbia čili Oregon, Amazon čili Marañon, najväčšia rieka
celého sveta. (776 mile dl. a pri výtoku 17 mile široká), Ori-
noko, Magdalena, La-plata a. t. d.

Jezerá. Medvedie j; Otrokov j; Athabasca, Vinipeg,
Vyšnie, Michigan, Húron, Erie, a Ontario (medzi Erie a On-
tario je ten svetochybný vodopád Niagara); Titicaca a
Maracaibo.

Hory. Kordillery čili Andes, ktoré jako 1900 mil
dlhý reťaz ťahú prez Ameriku, jejichžto vrchy: Sorate,
Ankonkagua, Chimborazzo, sú len málo menšie, nežli hyma-
lajské. V týchto amerických horách, zvláštne strednej
Amerike jesú kolo 30 sopky, a medzi tými väčšie sú: Koto-
paxi, Antisana, Gvalatieri.

Ostrovy a polostrovy. Aljaska, Kalifornia,
Yukatan, Florida, Nový-Schottland, Labrador polostrovy. —
Najznamenitejšie ostrovy sú v atlantskom: Nový Fund-
land, bermudské a bahamské (medzi tými Gvanahani, čili
San-Salvador, kde Kolumbus prvšráz došol); veľké Antilly

(Kuba, Haiti, Jamaika Portoriko), malé Antilly, Ohňova zem Falkland. V tichom svetomori: Vancouver, Galapagos, Chile. — V severno-ladovom: Grönland, Cumberland a. t. d.

Podoba a prirodzené vlastnosti. Amerika rozprestiera sa od severnoladového mora k poludňu na 2000 mile dluho. Stredok tejto stránky sveta povymivaly dva svetomora, tak že Amerika je prirodzene na dve častky, severnú a južnú rozdelená, a té častky len skrz úžinu zeme Panama sú vjedno spojené. Prez té dve častky tiahne pohorie Kor-dilleras, a delí Ameriku na východnú a západnú. Západná je úzky pás, ktorý od vrchov hned do tichého mora upadá, preto ani nemá tak ohromne rieky, jako východná Amerika. V tejto poslednej rozprestierajú sa preveliké roviny (Savanny) Pampasy, Llanossy) a prez ne teču najväčšie rieky sveta.

Podnebie je dľa polohy rozličné. Päť rozličné pásy podnebia amerického sú: severno-ladový, mierny, horúci, mierny a chladný. V Amerike je trošku chladnejšie, nežli po miestach starého sveta pod tou istou liniou ležiacich. Ničmenej ale Pán Bôh požehnal Ameriku tými najrozmanitejšími dary, zo všetkých troch ríš. Má Amerika té najbohatšie bane na striebro, zlato, diamanty, meď, zezezo a. t. d. Má preveliké lesy, v horúcom pásme palmy 30 šiahy vysoké, a rozličné, nad mieru bujné rastliny. Kákao, vanília, dohan, kava, rýža, cukrová trst, bavlna, zemiaky, kukurica, pšenica, ovoc a jine veci hojne rodia sa v Amerike. Zvieratá sú tu tiež veľmi rozmanité. Ten najväčší orel: kondor, a té najmenšie krásne ptáčata: kolibry; jaquar, kaiman, alligator, láma, opice, papagali, strašné hadi, nesčíslné, i divo žijúcie, rozné statky a. t. d. žijú v Amerike. Praobyvatelia (starodávne oby.) čili Indiani prislúhajú k červeno-brunatej fajte (plemeňu). Z týchto ale pre ukrutnosť europejských národov vela vyhynuli, dneš je ich už len málo.

Štáty americké:

a) Štáty severnej Ameriky sú: 1. Krajina slobodných Indianov a Grönland (mesto: Friedrichshafen). — 2. Spitzberg (neobývatelné tu v lete je štyrimesiacny deň, a v zime štyrimesiacna noc. — 3. Anglické osady, jakžto Kanada, britská Kolumbia, Nový-Braunscweig, Nová-Škócia, Nový-Fundland, Labrador a ostrovy Bermudy (mesta: Quebec, Montreal, Halifax, Ottava, London). — Spojené severo-americké štáty (do vjedna 37 krajiny, 166500 m. Obyv: 35 milliony) tvo-

ria republiku a sú najmocnejším v najväčšom kvete a má najväčším svetom. (Hl. m. Vashington yorck. 1 million obyvj), Philadelph. francisco, Cincinnati a. t. d.). — 11. California, bohaté, na striebro Vernaeruz, Queretaro, v nomé Max

b) Štáty strednej Ameriky: 1. Guatemala. — 2. San-Salvador. — 3. Honduras (m. Comayagua). — 4. Kuba. — 5. Costa-Rica (m. San-Jose). — 6. Panama (m. Panama). — 7. Kolumbia (m. Bogota). — 8. Peru (m. Lima). — 9. Ecuador (m. Quito). — 10. Venezuela (m. Caracas). — 11. Kolumbia (m. Bogota). — 12. Venezuela (m. Caracas). — 13. Kolumbia (m. Bogota). — 14. Venezuela (m. Caracas). — 15. Kolumbia (m. Bogota). — 16. Venezuela (m. Caracas). — 17. Kolumbia (m. Bogota). — 18. Venezuela (m. Caracas). — 19. Kolumbia (m. Bogota). — 20. Venezuela (m. Caracas). — 21. Kolumbia (m. Bogota). — 22. Venezuela (m. Caracas). — 23. Kolumbia (m. Bogota). — 24. Venezuela (m. Caracas). — 25. Kolumbia (m. Bogota). — 26. Venezuela (m. Caracas). — 27. Kolumbia (m. Bogota). — 28. Venezuela (m. Caracas). — 29. Kolumbia (m. Bogota). — 30. Venezuela (m. Caracas). — 31. Kolumbia (m. Bogota). — 32. Venezuela (m. Caracas). — 33. Kolumbia (m. Bogota). — 34. Venezuela (m. Caracas). — 35. Kolumbia (m. Bogota). — 36. Venezuela (m. Caracas). — 37. Kolumbia (m. Bogota). — 38. Venezuela (m. Caracas). — 39. Kolumbia (m. Bogota). — 40. Venezuela (m. Caracas). — 41. Kolumbia (m. Bogota). — 42. Venezuela (m. Caracas). — 43. Kolumbia (m. Bogota). — 44. Venezuela (m. Caracas). — 45. Kolumbia (m. Bogota). — 46. Venezuela (m. Caracas). — 47. Kolumbia (m. Bogota). — 48. Venezuela (m. Caracas). — 49. Kolumbia (m. Bogota). — 50. Venezuela (m. Caracas). — 51. Kolumbia (m. Bogota). — 52. Venezuela (m. Caracas). — 53. Kolumbia (m. Bogota). — 54. Venezuela (m. Caracas). — 55. Kolumbia (m. Bogota). — 56. Venezuela (m. Caracas). — 57. Kolumbia (m. Bogota). — 58. Venezuela (m. Caracas). — 59. Kolumbia (m. Bogota). — 60. Venezuela (m. Caracas). — 61. Kolumbia (m. Bogota). — 62. Venezuela (m. Caracas). — 63. Kolumbia (m. Bogota). — 64. Venezuela (m. Caracas). — 65. Kolumbia (m. Bogota). — 66. Venezuela (m. Caracas). — 67. Kolumbia (m. Bogota). — 68. Venezuela (m. Caracas). — 69. Kolumbia (m. Bogota). — 70. Venezuela (m. Caracas). — 71. Kolumbia (m. Bogota). — 72. Venezuela (m. Caracas). — 73. Kolumbia (m. Bogota). — 74. Venezuela (m. Caracas). — 75. Kolumbia (m. Bogota). — 76. Venezuela (m. Caracas). — 77. Kolumbia (m. Bogota). — 78. Venezuela (m. Caracas). — 79. Kolumbia (m. Bogota). — 80. Venezuela (m. Caracas). — 81. Kolumbia (m. Bogota). — 82. Venezuela (m. Caracas). — 83. Kolumbia (m. Bogota). — 84. Venezuela (m. Caracas). — 85. Kolumbia (m. Bogota). — 86. Venezuela (m. Caracas). — 87. Kolumbia (m. Bogota). — 88. Venezuela (m. Caracas). — 89. Kolumbia (m. Bogota). — 90. Venezuela (m. Caracas). — 91. Kolumbia (m. Bogota). — 92. Venezuela (m. Caracas). — 93. Kolumbia (m. Bogota). — 94. Venezuela (m. Caracas). — 95. Kolumbia (m. Bogota). — 96. Venezuela (m. Caracas). — 97. Kolumbia (m. Bogota). — 98. Venezuela (m. Caracas). — 99. Kolumbia (m. Bogota). — 100. Venezuela (m. Caracas).

c) Štáty južnej Ameriky: 1. Kolumbia (m. Bogota). — 2. Venezuela (m. Caracas). — 3. Kolumbia (m. Bogota). — 4. Venezuela (m. Caracas). — 5. Kolumbia (m. Bogota). — 6. Venezuela (m. Caracas). — 7. Kolumbia (m. Bogota). — 8. Venezuela (m. Caracas). — 9. Kolumbia (m. Bogota). — 10. Venezuela (m. Caracas). — 11. Kolumbia (m. Bogota). — 12. Venezuela (m. Caracas). — 13. Kolumbia (m. Bogota). — 14. Venezuela (m. Caracas). — 15. Kolumbia (m. Bogota). — 16. Venezuela (m. Caracas). — 17. Kolumbia (m. Bogota). — 18. Venezuela (m. Caracas). — 19. Kolumbia (m. Bogota). — 20. Venezuela (m. Caracas). — 21. Kolumbia (m. Bogota). — 22. Venezuela (m. Caracas). — 23. Kolumbia (m. Bogota). — 24. Venezuela (m. Caracas). — 25. Kolumbia (m. Bogota). — 26. Venezuela (m. Caracas). — 27. Kolumbia (m. Bogota). — 28. Venezuela (m. Caracas). — 29. Kolumbia (m. Bogota). — 30. Venezuela (m. Caracas). — 31. Kolumbia (m. Bogota). — 32. Venezuela (m. Caracas). — 33. Kolumbia (m. Bogota). — 34. Venezuela (m. Caracas). — 35. Kolumbia (m. Bogota). — 36. Venezuela (m. Caracas). — 37. Kolumbia (m. Bogota). — 38. Venezuela (m. Caracas). — 39. Kolumbia (m. Bogota). — 40. Venezuela (m. Caracas). — 41. Kolumbia (m. Bogota). — 42. Venezuela (m. Caracas). — 43. Kolumbia (m. Bogota). — 44. Venezuela (m. Caracas). — 45. Kolumbia (m. Bogota). — 46. Venezuela (m. Caracas). — 47. Kolumbia (m. Bogota). — 48. Venezuela (m. Caracas). — 49. Kolumbia (m. Bogota). — 50. Venezuela (m. Caracas). — 51. Kolumbia (m. Bogota). — 52. Venezuela (m. Caracas). — 53. Kolumbia (m. Bogota). — 54. Venezuela (m. Caracas). — 55. Kolumbia (m. Bogota). — 56. Venezuela (m. Caracas). — 57. Kolumbia (m. Bogota). — 58. Venezuela (m. Caracas). — 59. Kolumbia (m. Bogota). — 60. Venezuela (m. Caracas). — 61. Kolumbia (m. Bogota). — 62. Venezuela (m. Caracas). — 63. Kolumbia (m. Bogota). — 64. Venezuela (m. Caracas). — 65. Kolumbia (m. Bogota). — 66. Venezuela (m. Caracas). — 67. Kolumbia (m. Bogota). — 68. Venezuela (m. Caracas). — 69. Kolumbia (m. Bogota). — 70. Venezuela (m. Caracas). — 71. Kolumbia (m. Bogota). — 72. Venezuela (m. Caracas). — 73. Kolumbia (m. Bogota). — 74. Venezuela (m. Caracas). — 75. Kolumbia (m. Bogota). — 76. Venezuela (m. Caracas). — 77. Kolumbia (m. Bogota). — 78. Venezuela (m. Caracas). — 79. Kolumbia (m. Bogota). — 80. Venezuela (m. Caracas). — 81. Kolumbia (m. Bogota). — 82. Venezuela (m. Caracas). — 83. Kolumbia (m. Bogota). — 84. Venezuela (m. Caracas). — 85. Kolumbia (m. Bogota). — 86. Venezuela (m. Caracas). — 87. Kolumbia (m. Bogota). — 88. Venezuela (m. Caracas). — 89. Kolumbia (m. Bogota). — 90. Venezuela (m. Caracas). — 91. Kolumbia (m. Bogota). — 92. Venezuela (m. Caracas). — 93. Kolumbia (m. Bogota). — 94. Venezuela (m. Caracas). — 95. Kolumbia (m. Bogota). — 96. Venezuela (m. Caracas). — 97. Kolumbia (m. Bogota). — 98. Venezuela (m. Caracas). — 99. Kolumbia (m. Bogota). — 100. Venezuela (m. Caracas).

Aust

Australia záleží z ostrovetomomom sa nachádzajúci. Mnohoostrov menuje. Rozs: milliony, najviac diví pohánia dno-východnej stránke má val ešte nepoznaný. Najväčší potok jemné a trošku teplejšie, než mnoho europčanov usadilo. Na zlata a meď. Australia má zv

Táto stránka sveta delí vá-Hollandia, 2. Vnútrošné ostrovy. 4. Osobne la

I. Nová-Hollandia s 5 an-nie, totižto: 1. Nový-južný. 2. Viktoria (m. Melbourne). [m. Adelaide]. — 4. Západná Severná-Australia (m.

II. Vnútrošné ostrovy: Nava-ské, Santa-Cruz, Hebridy, Nova-

(ko), malé Antilly, Ohňova zem;
Vancouver, Galapagos, Chi-
Grönland, Cumberland a. t. d.
vlastnosti. Amerika rozpres-
mora k poludňu na 2000 mile
eta povymývaly dva svetomora,
e na dve častky, severnú a
len skrz úžinu zeme Panama
ve častky tiahne pohorie Kor-
východnú a západnú. Západná
hned do tichého mora upadá,
rieky, jako východná Amerika.
ú sa previeliké roviny (Savanny)
teču najväčšie rieky sveta.
hy rozličné. Päť rozličné pásy
verno-ladový, mierny, horúci,
ke je trošku chladnejšie, nežli
tou istou liniou ležiacich. Nič-
meriku tými najrozmanitejší-
š. Má Amerika té najbohatšie
anty, meď, zezezo a. t. d. Má
sme palmy 30 šiahy vysoké, a
tliny. Kákao, vanília, dohan,
a, zemiaky, kukurica, pšenica,
Amerike. Zvieratá sú tu tiež
orel: kondor, a té najmenšie
ar, kaiman, alligator, láma,
nesčíslné, i divo žijúce, rozné
ke. Praobyvatelia (starodávne
k červeno-brunatej fajte (ple-
utnosti europejských národov
en málo.

Ameriky sú: 1. Krajina slo-
onland (mesto: Friedrichsh-
ývateľné) tu v lete je štyrime-
a noc. — 3. Anglické osady,
Nový-Braunsvyge, Nova-Skotia,
rovy Bermudy (mestá: Quebec,
i. — Spojené severo-americké
m. Obyv.: 35 milliony) tvo-

ria republiku a sú najmocnejším štátom americkým. Tento štát je
v najväčšom kvete a má najviac priemyslu a veľké kupectvo s co-
lým svetom. (Hl. m. Vasehington. Veľmi zn. m. Nový-York (Nev-
york. 1 million obyv.), Philadelphia, Nový-Orleans, sv. Louis, San-
francisco, Cincinnati a. t. d.). — 5. Mexico s polostrovom Ka-
lifornia, bohaté, na striebro a zlato (Zn. m. Mexico, Puebla,
Veracruz, Queretaro, v nomž Maximiliana cisára zastrelili).

b.) Štáty strednej Ameriky sú: 1. Gvatemala
la (m. Gvatemala). — 2. San-Salvador (m. San-Salvador). —
3. Honduras (m. Comayagua). — 4. Nicaragua (m. Nica-
ragua). — 5. Costa-Rica (m. San-José). — 6. Západná
India [ostrovy] najviac v rukach europejských. Na ostrove Haiti sú
dve murínske republiky.

c.) Štáty južnej Ameriky sú: 1. Kolumbiac-
ké republiky: Kolumbia, Venezuela Ecuador [m. Santa fe de Bo-
gota, Caracas, Quito a Maracaibo]. — 2. Peru [m. Lima]. — 3.
Bolivia [m. Chuquisaca]. — 4. Chile [m. St-Jago]. — 5. Pa-
raguay [m. Assumption]. — 1. Rio de la Plata [m. Buenos-
Ayres]. — 7. Uruguay [m. Montevideo]. — 8. Brasilske
cisárstvo [m. Rio Janeiro]. — 9. Guyana [m. Paramaribo,
Esquesebo]. — 10. Patagonia a ostrovy tak zvanej ohňa
zeme.

Australia.

Australia záleži z ostrovov medzi indickým a tichým
svetomorm sa nachádzajúcich, preto sa aj Polynesia, tojest:
Mnohoostrov menuje, Rozs: 162000 m. Obyv: kolo 4
milliony, najviac diví pohání malajského plemena. Na polu-
dňo-východnej stránke má väčšie hory; stredek Australie je
ešte nepoznaný. Najväčší potok je: Murray. Podnebie prí-
jemné a trošku teplejšie, nežli u nás. V Austrálii sa už tiež
mnoho europejanov usadilo. Nedávno tu otkryli bohaté rudy
zlata a medi. Australia má zvlastné zvieratá a rastliny.

Táto stránka sveta delí sa na 4 častky; té sú: 1. No-
vá-Hollandia, 2. Vnútrne ostrovy. 3. Zevnitř-
ne ostrovy. 4. Osobne ležiace ostrovy.

I. Nová-Hollandia s 5 anglickými osadami [gyarmat. Colo-
nie], totižto: 1. Nový-južný-Vales [m. Sidney a Bathurst. —
2. Viktoria [m. Melbourne]. — 3. Južná-Australia
[m. Adelaide]. — 4. Západná-Australia [m. Perth]. — 5.
Severná-Australia [m. Viktoria].

II. Vnútrne ostrovy: Nová-Britania, Nový-Irland, Admiral-
ské, Santa-Cruz, Hebridy, Novo-Caledonské ostrovy.

III. Zevnitřní ostrovy: Marianny, Karoliny, Maršalské, Gilbertské, Priatelké, Lodnické a. t. d. ostrovy.

IV. Osobné ostrovy: Nový- Seeland, Sandvichy a Vandimansland.

Úlohy. Opakujte všetky hory, jezerá, potoky, mora týchto 5 strán sveta. — Jaké krajiny ležia kolo ľadového, atlantského a t. d. mora? — Probujte vyrisovať Afriku, Ameriku a. t. d.

PEVNÁ ZEM A MORO.

Té opísané 5 stránky: Europa, Asia, Afrika, Amerika, Australia, tvoria pevný, suchý povrch zeme. Ale najväčšiu časť zeme zakrývajú morá. Len $\frac{1}{3}$ časť je zem pevná, $\frac{2}{3}$ častky povrchu zeme zaujímajú morá. To jest $2\frac{1}{2}$ milióny \square mil jest pevniny, a $6\frac{7}{10}$ milióny \square mil jest mora; povrch teda celej zeme urobí $9\frac{1}{5}$ milióny \square mil. — Jako pevná zem, tak aj moro delí sa v 5 stránky: severného-ľadovo, atlantské, tiché čili veľké, indické a južno-ľadovo svetomoro.

Moro nie všade je jednak hlboké. Dakde voda je len po kolena, a dakde na 45.000 šúchy hlboko ešte nenášli spodka. Môžeme si myslieť, že spodek čili dno mora je práve také, jako pevná zem, tu je dolina, roveň; inde vyšina, hora. Ostrovy sú vyšiny, aneb hory, ktoré z hlbokosti, nad hladinou mora sa vyzdvihujú. Barva morskej vody je pri jasnom nebi belavá (modrá), pri mračnom tmavo-zelená, keď z nej do sklenici nabere, je celkom čistá a prezračná. Ona je horkasto-slaná. Pri povrchu je najteplejšia, dolu v hlbokosti zimnejšia. Moro sice neteče, jako potok, avšak keby vždy na jednom mieste stala, mohla by sa zakaziť a jako močiare škodlivé výpary vydychávať; preto múdrosť božská urídila, aby i morská voda sa pohybovala. Pohyby mora sú rozličné. Na mori vždycky duje vietor a skrze neho povstávajú vlny, ktoré nekedy i 60—70 šúchy bývajú vysoké. Krom vlnenia má moro ešte jiný, podivný pohyb: každý deň totižto zdvíha sa dvarazy za šest hodín neustále, a trvá potom v rozvodnenom svojom stave za štvrt hodiny, potom sa tichúčko nazpät utahuje, tak že jedna časťka morského dna holou zostane. Toto utahovanie trvá zas za štyri hodiny. To-

to pohybovanie mora voláme ní ľudie tvrdia, že prítok a od sila mesiaca. — Má moro ešte zimná voda valí sa spo tade tiská teplejšiu ku ľadov ky veľkým riekam podobné, skej ku Europe valí sa v mor vody. V mori žijú rozličné z som podobné rastliny.

ŠTVRT

Podoba a p

Zem je teleso okrúhlé, sa z nasledujúcich príčin: 1. sa nám byt ohruhlým.

2. Kedyž na veľkej ro tých najvyšších predmetov (dime z ďaleka a čím bližšie do z nich.

3. Mnohí lodníci (Mag morách obešli celú zem a p strany, zas tam došli z kade

4. Tým, ktorí na výchl dí slunko, nežli tým, čo na z bola guli podobná, ale rovná by na raz vychodilo.

5. Tieň zeme, ktorý v mesiac, je gulatý, čo by neb bola gulatá.

(Okrúhosť zeme nepre ony porovnávajú fch s ohron drobné zrnká piesku, na prjhl

Ale zem predca nenie d proti sebe ležiacich punktoel punkty volajú sa točná čili

anny, Karoliny, Marschalské, Gil-
ostrov.
Seeland, Sandvichy a Vandi-
ory, jezerá, potoky, mora týchto
a kolo ľadového, atlantského a.
Afriku, Ameriku a. t. d.

A MORO.

ropa, Asia, Afrika, Amerika,
chý povrch zeme. Ale naj-
á. Len $\frac{1}{2}$ časť je zem pevná,
ajú morá. To jest $2\frac{1}{2}$ milli-
 $\frac{7}{10}$ milliony \square míl jest mo-
robí $9\frac{1}{2}$ milliony \square míl. —
elí sa v 5 stránky: severnó-
lké, indické a južno-ľadovo

k hlboké. Dakde voda je len
šúchy hlboko ešte nenášli
podek čili dno mora je práve
ina, roveň; inde vyšina, hora.
ktoré z hlbokosti, nad hladi-
a morskej vody je pri jasnom
aračnom tma vo- zelená,
je celkom čistá a prezračná.
rchu je najteplejšia, dolu v
neteče, jako potok, avšak ke-
a, mohla by sa zakaziť a jako
hávať; preto múdrosť božská
pohybovala. Pohyby mora sú
je vieter a skrze neho povstá-
0—70 šúchy bývajú vysoké.
ný, podivný pohyb: každý deň
est hodín neustále, a trvá po-
tave za štvrt hodiny, potom sa
že jedna časťka morského dna
e trvá zas za štyri hodiny. To-

to pohybovanie mora voláme prítokom a o d t o k o m. Uče-
ní lude tvrdia, že prítok a odtok mora zapríčňuje príťažlivá
sila mesiaca. — Má moro ešte aj iné pohyby. Od ľadových
môr zimná voda valí sa spodkom ku horúcemu pásmu a z
tade tiská teplejšiu ku ľadovým pásmom. Sú v morách i to-
ky veľkým riekam podobné, tak k. pr: od zátoky mexikan-
skej ku Europe valí sa v morí ohromne veľký potok teplej
vody. V mori žijú rozličné zvierata, ba najdú sa i celým le-
som podobné rastliny.

ŠTVRTÝ BEH.

Podoba a pohyb zeme.

Zem je teleso okrúhlé čili gulaté. O tom presvedčíme
sa z nasledujúcich príčin: 1. Obzor, kdekolvek stojíme vidí
sa nám byť ohruhlým.

2. Kedyž na veľikej rovni, alebo na mori cestujeme i
tých najvyšších predmetov (hôr, vāj) prvširaz len vrchy vi-
díme z ďaleka a čím bližej dojdeme, tým viac a viac vidíme
z nich.

3. Mnohí lodníci (Magellan, Draké, Cook a jinf) po
morách obešli celú zem a po dlhom cestovaní, z protivnej
strany, zas tam došli z kade vykročili.

4. Tým, ktorí na východe bývajú, ráno skorej vymo-
dí slunko, nežli tým, čo na západe bývajú; bo keby zem ne-
bola guli podobná, ale rovná plocha, vtedy slunko každému
by na raz vychodilo.

5. Tieň zeme, ktorý v prvej a druhej štvrti padá na
mesiac, je gulatý, čo by nebolo, keby i zem samá v sebe ne-
bola gulatá.

(Okrúhosť zeme neprekazujú i té najväčšie hory, lebo
ony porovnávajú ich s ohromnosťou celej zeme sú len jako
drobné zrnká piesku, na prjhlad, na jednom jablku).

Ale zem predca nenie dokonalá gula. Ona je na dvoch
proti sebe ležiacich punktoch (bodoch) tlapkatá. Té dva
punkty volajú sa t o č n á čili o s y a ležia jeden na polnoci

(južná os). Myslíme sebe tak
lek zeme od jednej osy až po
sa osa zeme, alebo prie-
20 míľ dlhá; ale ponač
ehda osa zeme je 1714 míľ

oči (krutí) za 24 hodín raz;
že nám raz slunko svietí a
noc. Teda nie slunko
— kolo zeme, ale zem
od západu ku východu.

to je len taká zdanlivosť, jako,
zda sa nám, jakoby my stali a

osy točí za 24 hodín. ona sa
365 dní 5 hodiny, 49 minu-
tami toľko kolovania kolo
ka: jar, leto, jeseň, zima
ria, jehožto výjavy sú nám
(povetnosť) nie všade je
pásmo zimné, pásmo mierne a

3) ZEMEGULA.

a prehľadu zeme učení ľudia
la tu je!). Ona je obra-
y sú:

jej točno preložená je jedna
gula krútiť môže; ihla tá
u je severná, na spodku

dzi dvoma osami, vidíme je-
rez stredok objíma zemegulu.
(Aequator). Rovník delí
polovicu severnú a južnú.

4 linia delí sa na 360 stu-
pň. Jeden grad rovnika je 15
rkerület, Peripherie) celého

rovnika urobí: $360 \times 15 = 5400$ míľ. — A ponač povrch
každej gule obsahne sa, keď sa objem kruhu množí s prieme-
rom. (Priemer zeme ale čili osa má 1720 míľ). Tehda mno-
žiac $5400 \times 1720 = 9.288.000$. — To jest povrch celej ze-
me urobí: $9.288.000 \square$ míľ.

3. Z obách strán rovnika vidíme jiné kruhy k polnoci
a poludňu. Tých meno je: menšie rovnobežné kru-
hy. — Pomocou tých rovnobežníkov môžeme vymerať
vzdálenosť každého miesta od rovnika, a tá vzdále-
nosť volá sa: zemepisná šírka (földrajzi szélesség,
geographische Breite). Na polnočnej polovici bude polnočná,
na južnej južná šírka. — Keď poviem k. pr. Košice ležia na
 $48\frac{2}{3}$ stupni polnočnej šírky ($48\frac{2}{3} \times 15$), to znamená, že
Košice od rovnika k polnoci ležia na $729\frac{1}{2}$ míľ.

Úlohy. Vypočítajte v jakej šírke leží Pešť, Debrecin. Sege-
din, Prešov, Bardiň a t. d. — Vypočítajte v jakej šírke leží najpo-
ludnejší — najsevernejší punkt Uhorska? — Kolko míľ má tehda
Uhorsko od polnoci k poludňu. — Vypočítajte v jakej šírke leží
francúzske, — Europa — Afrika a t. d.

Velmi dôležité sú medzi tými rovnobežníkmi dva
obratníky (térítő, Wendekreise) — a dva uhelníky
(sarkkör, Polarkreise). Severný obratník volá sa obratní-
kom ráka; južný obratník ale obratníkom kozorožca.
Této menované obratníky a uhelníky sú povážné z ohľadu
pásov podnebia. — Pod rovníkom od jedného obratní-
ka až po druhý je pásmo horúce; od obratníkov po uhel-
níky sú pásma mierne; od uhelníkov po osy sú pásma
zimné čili ľadové.

Úlohy. Menuj všetky kraje pásma horúceho, mierneho,
zimného.

4. Od polnoci k poludňu vidíme zas mnoho kruhov,
ktoré rovnika na každom stupni prerivujú; jeden každý teh-
da delí zem na dve polovice, východnú totiž a západ-
nú. Té kruhy sú poludníky (délkörök, Meridiane). pre-
to tak nazvané, lebo na každom mieste, ktoré pod jedným
poludníkom ležia naraz je poludne. Najdôležitejším je me-
dzi poludníkmi prvý poludník, ktorý prez jeden z kanar-
ských ostrovov beží. Keby sme zemegulu smerom toho po-
ludníka prerezali, mali by sme zem vo dvoch polgúlach, jak
sa ony obyčajne na papieri vyobrazujú.

Poludníky nám slúžia i ku vymezení vzdálenosti rozličných miest od prvého poludníka. A táto vzdálenosť volá sa: zemepisná dĺžka. Pomocou týchto kruhov teda ľahko nájdeme polohu každého miesta na zemi.

Úlohy. V akej šírke a dĺžke leží Pešt, Prešporek, Koložvár? — Marmarúška, trenciánska stolica? — Uhorsko, Európa a t. d.

Kruh povetria a jeho výja vy (vidz na strane.

POVETRNOŠŤ ZEME.

1. Južná polgula zeme je chladnejšia, nežli severná; lebo na tamtej je mnoho viac vody, ktorá sa ani tak neohreje, ako pevná zem, a potom skrze výparovanie mnoho tepla zaviaže.

2. Od západu k východu teplo tiež ubýva.

3. Starý svet je teplejší, nežli nový svet: lebo tu je viac výparov.

4. Povetrie na veľkých pevninách (pov. názemské) je teplejšie, nežli na pobreží morském a na ostrovoch.

5. Povetrie námorske je stejnotvárnejšie (egyformább, gleichmässiger) nežli názemské, to jest: blízko mora menší je rozdiel medzi stupňom tepla v rozličných častiach roka.

6. Nad hladinou mora na vysokosti ubýva; pod hladinou morskou v hĺbokosti tiež ubýva teplo.

7. Pod rovníkom na dolniach nikdy nepadá sneh, a miesto zimy sú tu lejavice.

8. Medzi obrátnikami padá dažď a sneh.

9. Medzi uhelníkami vždy len sneh padá dažď nikdy.

10. Na pobreží morském častejšie padá dažď, nežli inde.

Rolníctvo.

Rolníctvo závisí od podnebia od teploty, vlhkosti (svetla a hromoviny). Možno je teda zem od rovníka ku uhelníkom, tak ako aj od hladiny morskej ku snehovej linie, do vysokosti, na pásma rastlinstva podeliť.

1. Rastlinstvo od rovníka ohľadu bujnosti, jak aj z ohľadu horúcom pásme je najrozličnejším zimnom najmenej a najmenšou vysokosti rastliny ubývajú. Rastlinstva.

2. Horný kraj je bohatší (fajty) nežli dolný kraj, lebo v horúcom krají zomierať.

3. V horúcom krají zomierať miernom a zimnom pásme listnatých.

Zvlastné a rastliny rozličné.

a) Horúceho pásma: palmy, aký chlieb, banany, kaktusy, ananasy, bavlna, cukrová trst, kava, the, smoly (gummi) a najvoňavšie kvety.

b) Mierneho pásma: stromy (nivo), zemiaky, lan, konopá: v tany, pomerance figy, myrtus, o nejšom krají pásma tohoto: ihličnany.

c) Zimné pasmo len málo kosodrevina, jalovec, moč, a nejaké.

Živočíchy

Živočíchy tiež zavisia

Kde rastlinstvo je bujné a mnoho. 1. Vzrost, krásu, silu hov od rovníka ku uhelníkom najväčšie živočíchy žijú blízko nemá ani tak veľkých, ani tak dakeď ale i v Amerike žijú tom nás presvedčia nalezene.

Zvlastné živočíchy rozličné.

a) Horúceho pásma: rozličné tygri, leopardi, hyeny, sloni, zebra, žirafa; — veľké a pekné [orel], kasuar, papagali, rajske ptáky, krokodyli a t. d.

b) Mierneho pásma: naša krava, vól, ovca, koza, niekoľko Lucha, hiúz, liska, kuna; — je

vymieraní vzdálenosti roz-
lučníka. A táto vzdále-
ž k a. Pomocou týchto kru-
každého miesta na zemi.
ke leží Pešt, Prešporek, Kolož-
lice? — Uhorsko, Európa a t. d.
ýja v y (vidz na strane.

Ť ZEME.

chladnejšia, nežli severná;
ly, ktorá sa ani tak neohre-
e výparovanie mnoho tepla

pló též ubýva.
ežli nový svet: lebo tu je

inách (pov. názemské).
kom a na ostrovoch.

ejnotvárnejšie (egyformább,
to jest: blízko mora menší
rozličných častkoch roka.

vysokosti ubýva; pod hla-
ubýva teplo.

ach nikdy nepadá sneh, a

dažd a sneh.

len sneh padá dažď nikdy.
častejší padá dažď, nežli

stvo.

a od teploty, vlhkosti (svetla
n od rovníka ku uhelníkom,
ku snehovej linie, do vys-
t.

1. Rastlinstvo od rovníka ku uhelníkom ubýva tak z
ohľadu bujnosti, jak aj z ohľadu mnohonásobnosti. Preto v
horúcom pásme je najrozličnejších a najväčších rastlín. V
zimnom najmenej a najmenších. Podobne aj na horách dľa
vysokosti rastliny ubývajú. Linia snehu je aj medza rast-
linstva.

2. Horný kraj je bohatší na rozličnosť druhov
(fajty) nežli dolný kraj, lebo v horách je viac pásov podnebia.

3. V horúcom kraji zostávajú stromy vždy zelené, v
miernom a zimnom pásme listia v zime odpadujú.

Zvlastné a rastliny rozličných pásiem podnebia sú:

a) Horúceho pásma: palmy, bambus, chlebový strom, sv. jan-
ský chlieb, banany, kaktusy, ananas, bataty, maniok, ryža, kukurica,
bavlna, cukrová trst, kava, thea, vonavé koreniva, balsamy, drahé
smoly (gummi) a najvoňavšie kvety.

b) Mierného pásma: stýnné lesy, bohaté trávniky, obilia (zr-
nivo), zemiaky, lan, konopä: v južnejšom kraji pásma tohoto: kas-
tany, pomeranče figy, myrtus, olivy, ovocina, vino, dohan, v sever-
nejšom kraji pásma tohoto: ihličnaté stromy, brezy, jaseň a t. d.

c) Zimné pásmo len málo čo rastlin má: zakarpateľé vrby;
kosodrevina, jalovec, mech, a niekoľko bylín raste tu.

v Živočích.

Živočích též zavisia z jedného ohľadu od podnebia.
Kde rastlinstvo je bujné a rozmanité, tam i živočích sú
mnohy. 1. Vzrost, krása, sila a rozmanitosť plemien živočí-
hov od rovníka ku uhelníkom ubýva. Naproti ale v mori
najväčšie živočích žijú blízko ľadových mŕ. 2. Nový svet
nemá ani tak veľkých, ani tak silných živočíchov, jako starý.
Dakedy ale i v Amerike žily tak veľké a silné živočích; o
tom nás presvedčia nalezene kosti v zemi.

Zvlastné živočích rozličných pásiem podnebia sú:

a) Horúceho pásma: rozličné opice, ukrutné dravci, jako: lvi,
tygri, leopardi, hyeny, sloni, nosorožci, vodní kôň, tapir, vlblndi,
zebra, žiraf; — veľké a pekné ptáci, jako: pstros [štruc], kondor
[orel], kasuar, papagali, rajskej rtek a t. d.; — strašne jedovité hadi,
krokodyli a t. d.

b) Mierného pásma: náš domáci statek, koň, osel, mulica,
krava, vól, ovca, koza, niekoľko dravci: medved, vlk, vys (ostrovid,
Luchs, biúz), liška, kuna; — jeleň, srn, zajac; — naše ptáci niesú

tak veľké a pekné, ako ptáci pod rovníkom, naši ale peknejšie spievajú.

c) V zimnom pásme žijú: sob (Renthier), pes, nektoré kožušňaké zvieratá, jako: hermelin, sobol, ľadový medveď, liška; — vodnie ptáci nesčíslné a všetci majú hustú mekúčku perinu; v morách veľké ššavci, jako veľryda, tuleň (fóka, Robbe-, morské tela); — z rýb tókehal, (Stockfisch) a. t. d.

v Človek.

Pokolenie ľudské, celkom kolo 1400 milliony duše, jak nás písmo svaté učí, z jedného síce kmeňa pochádza, avšak pre rozličnosť vyživenia a podnebia, najviac z ohľadu barvy na 5 fajty sa delí. Tě sú: kaukázská, mongolská, murinská (aethiopská), americká a malajská.

1. Kaukázská fajta je bielej tváry a žije v Europe, v severnej Afrike, a v najväčšej častke Asie. 2. Mongolská má menšie oči a požitkavú tvár, žije v strednej a východnej Asie. 3. Murinská má hrubé pýsky, čierne vlne podobné, kandráté vlasy, tvár čiernu, žije najviac pod rovníkom v Afrike. 4. Americká, k nej patria praobyvatelia americkí (Indinaí), je medeno-červenej (ryšavej) barvy. 5. Malajská čili australská je bladej, aneb trošku počiernavej barvy; žije v južných končinách Asie a v Austrálii.

Kaukázského otca a murinskej matky dieťa volajú mulatom: kaukázského otca a indianskej matky dieťa ale mesticom. Krom týchto je i nekela albinov, co majú tvár a vlasy veľmi biele, oči ale trošku červené.

Rečí sú na zemi blízko 6000. — Dľa náboženstva ľudie sú: 1. Co sa jednemu Bohu klaňajú: kresťaní, židí, mahomedani konfučisti. 2. Co sa mnohým Bohom klaňajú, to jest poháni buddhaisti, brahmaní, fetischí, a. t. d.

Svet.

Pod menom: svet rozumieme nebe, zem a všetko, co v nich je. Na nebi vidíme mesiac, slunko, hviezdy. Naša zem je tiež hviezda.

Hviezdy sa nám maličkými zdajú veľké gule, sú svety, jako naša zem väčšie. Zem, mesiac, slunko, hviezdy beské.

Medzi tými nektoré zdajú sa mieste nepohyblivo zostávať. Tě sú ohromné slunká. Jiné zase pohybujú sa kolo stálic čili kolo slunice (planéty), ktoré bývajú osvetľované slunkom. Sú i také, ktoré nie len kolo jednej väčšej blúdice a s tou točia sa. Tě sú pobočné blúdice. mesiac je také pobočné blúdice. zriedka kedy viditeľné, ponevác pohybuje sa v takých veľkých vzdialenostiach, že ľudské vidieť môže; takého blúdice dlhé svetlo, jako nejakú stíenu vlasatice (kométy):

Dakde hviezdy sú tak husto, že pôsobia potom svetlejšiu časť nájdených hviezd, ktorý mliečnou vidíme bromačky hviezd, této volajú kosa, kurátka, veľký a malý.

Nektoré z tých súhviezd zdajú sa zoväčšovať nejaké zvieratá. Z týchto, ktoré jedno 20 stupňov šírky pokrývajú. V tomto pásme zdá sa mesiac, zem a nektoré planéty. ratníkom (zodiacus, állatkör, ratníku 12 takových súhviezd: ženci, rak, lev, panna, válec, kozorožec, vodnár. 20-im Marcu slunko vojde do začne sa nám jar: hovoríme, že do váhy, vtedy začne sa nám jesť.

pod rovníkom, naši ale peknejšie spie-

ú: sob (Renthier), pes, nektoré kožuš-
sobol, ľadový medveď, liška; — vodnie
ustú mekúčku perinu; v morách veľké
fóka, Robbe-, morské tela; — z rýb

ovek.

kom kolo 1400 milióny duše, jak
noho síce kmeňa pochádza, avšak
podnebia, najviac z ohľadu barvy
kaukazská, mongolská, murinská
alajská.

ta je bielej tváry a žije v Europe,
väčšej časti Asie. 2. Mongol-
ltkavú tvár, žije v strednej a vý-
ká má hrubé pýsky, čierne vlne
ár čiernu, žije najviac pod rovní-
cká, k nej patria praobyvatelia
leno-červenej (ryšavej) barvy. 5.
ká je bládej, aneb trošku počier-
končinách Asie a v Austrálii.

murinskej matky dieťa volajú
otca a indianskej matky dieťa
no je i nekela a l b i n o v, čo majú
i ale trošku červené.

o 6000. — Dľa náboženstva ľudie
Bohu klaňajú: kresťan, i.
2. Gosa mnohým Bohom
ddbaistí, brahmaní, fetischí, a. t. d.

vet.

rozumieme nebe, zem a všetko, čo
nesiame, slunko, hviezdy. Naša zem

Hviezdy sa nám maličkými zdajú byť, ony sú ale pre-
veliké gule, sú svety, jako naša zem, ba ešte tisíc a tisíckrát
väčšie. Zem, mesiac, slunko, hviezdy volajú sa *telesa ne-
beské*.

Medzi tými nektoré zdajú sa nám vždy na jednom
mieste nepohyblivo zostávať. Tě sú hviezdy *stálice* a sú
ohromné *slunká*. Jíné zase pohybujú sa z miesta na miesto
a krúžia sa kolo stálic čili kolo slunkov. Tě sú hviezdy *blu-
dice* (planéty), ktoré bývajú osvetlené a ohriaté od svich
slunkov. Sú i také, ktoré nie len kolo svého slunka, ale aj
kolo jednej väčšej blúdice a s tou spolu kolo jedného slunka
točia sa. Tě sú *pobočné bludice* čili *mesiace*. Náš
mesiac je také pobočná blúdica. — Nektoré sú nám len
zriedka kedy viditeľné, pretože po nesmierne dlhých drá-
hach bežia a len o mnoho rokov dôjdu zas tam, kde je oko
ľudské vidieť môže; takéto bludice majú obyčajne za sebou
dlhé svetlo, jako nejakú šticu čili vlasy, preto volajú sa
vlasatice (kométy):

Dakde hviezdy sú tak husto posiaté, že v jedno splynú,
pôsobiac potom svetlejšiu časť neba; také je ten pás nesčí-
slných hviezd, ktorý *mliečnou cestou* nazývame. Dakde
vidíme hromadky hviezd, této voláme *súhviezdím*. K. pr.
kosa, kurátka, veľký a malý voz a. t. d.

Nektoré z tých súhviezd zdajú sa nám jakoby vyobra-
zovaly nejaké zvierať. Z týchto pre nás sú veľmi znamenité
tě, ktoré jedno 20 stupňov široké pásmo oblohy nebeskej
pokrývajú. V tomto pásme zdá sa nám pohybovať slunce,
mesiac, zem a nektoré planéty. Toto pásmo voláme *zvie-
ratníkom* (zodiacus, állatkör, Thierkreis). V tomto zvie-
ratníku 12 takových súhviezd je: škopec, býk, bli-
ženci, rak, lev, panna, váha, štúr (šorpion), stre-
lec, kozorožec, vodnár a ryby. — Hovoríme že v
20-im Marcu slunko vojde do znamenia škopca, vtedy
začne sa nám jar: hovoríme, že v 22-im Sept. vojde slunko
do váhy, vtedy začne sa nám jeseň a t. d.

Mesiace.

Mesiace je guľaté, tmavé teleso nebeské (pobocná zeme bludica), ktoro sa kolo zeme a s ňou kolo slunka krúti a od neho osvietené býva. Mesiace sa kolo zeme a spolu kolo slunka osy raz obráti za 27 dní, 7 hodiny 44 minúty. Za ten čas tvár jeho sa štyrikrát premení. Nov, prvá štvrt, plnia, posledná štvrt. To z toho pohádza, že jeho, k nám obrátená tvár nie jednak býva slunkom osvietenou. (Kedy je nov? plnia? a. t. d.)

V mesiaci vidíme svetlejšie a tmavšie miesta. Hvezdári hovoria, že té svetlejšie častky sú ohromne veľké hory; a té tmavšie, ohromne veľké a hlboké doliny.

Za čas nova nekedy, stáva sa, že mesiace padne do rovnej línie medzi slunkom a zem; vtenkrát nám pred očami zakryje alebo jednu časťku, alebo celú tvár slunka — vtedy býva zatmenie slunka. — Naproti ale za čas plne stáva sa, že zem vstúpi do rovnej čiare medzi mesiace a slunkom, vtenkrát stín zeme dosiahne až po mesiace — vtedy býva zatmenie mesiaca.

Mesiace je 50 raz menší, nežli naša zem a od zeme je oddelený na 50.000 míľ. Tak že na pr. keby cesta bola do mesiaca a my by každý deň 5 míľ išli, za 27 rokov i 145 dní by sme do mesiaca došli.

SÚSTAVA SLUNEČNÁ (naprendszer, Sommersystem).

Hviezda stálica cili slunko v jedno s bludicami, ktoré kolo neho sa krúti a tvorí jednu sústavu slunečnú.

Na nesmiernom nebi nečíselných je sústav slunečných, my ale len tú jednu poznáme (snad i tú nie do celá), ku ktorej naša zem prislúcha. Tejto ústave strediskom je naše slunko.

Slunko je hviezda stálica. teleso nebeské guľaté, možno, že je teleso tmavé (nie ohnivé, jakým sa nám býť zdá), ktoro Stvoriteľ opatrel svetlom svietacím a ohrievajúcim. — Možno je, že slunko je obklúčené nejakým vzdu-

chom alebo jiným živlom ohrieva.

Slunko je ohromne veľké, väčšie, nežli naša zem. Slunko z dnu prázne bolo, 1' doňho vmiestilo, jaká je naša zem bola i s mesiace, mesiace, hoc by nie len na 50.000, zeme vzdálený.

Slunko je prevelice ďaleko a jeho svetla pabesky predca. Vzdálenosť tú sotva môžeme pkeby do slunka cesta bola a mvalí, ani za 9000 roky by sm

Kolo toho slunka krúti planéty. Možno je, že ešte týchto ale o ktorých vieme, slunka 1. Merkur. Potom Zem so svojím mesiace. 4 4 mesiace. 6. Saturn, má kruhy. 7. Uran, má 4 mesiace. Táto posledná planéta ony míľ vzdalená. To je vzdialené hviezdy sú predca najbližšie ku

A kde sú ešte tamté jlice a slunka, ktoré slebo veľkosť a vzdialenosť ani mlu môžeme; kde sú ešte tamté jeným okom vidíme, alebo tvidieť nemože? Všetké té krásvety tvoria Vsehomir (vildsum). Sú dielo Stvoriteľa, a nBožie bedlí; nad všetkými týmčesť a sláva na veky.

siac.

teleso nebeské (pobocná zeme) a s ňou kolo slunka krúti a od sa kolo zeme a spolu kolo svoj hodiny 44 minúty. Za ten čas Nov, prvá štvrt, plnia, pohádza, že jeho, k nám obrátlunkom osvietenou. (Kedy je

šie a tmavšie miesta. Hvezdári sú ohromne veľké hory; a hlboké doliny.

stáva sa, že mesiac padne do em; vtenkrat nám pred očima lebo celú tvár slunka — vtedy — Naproti ale za čas plne nej čiare medzi mesiac a slunne až po mesiac — vtedy býva

, nežli naša zem a od zeme je t že na pr. keby cesta bola do míľ išli, za 27 roky i 145 dni

aprendszer, Sommersystem).

nko v jedno s bludicami, ktoré u sústavu slunečnú. nečíselných je sústav slunečnú poznáme (snad i tú nie do slúcha. Tejto ústave strediskom

álíca. teleso nebeské guľaté, (nie ohnivé, jakým sa nám bý svetlom svietacím a ohrievajú je obklúčené nejakým v z d u

chom alebo jiným živlom (elementom), ktoro svieti a ohrieva.

Slunko je ohromne veľké teleso. Ono je 1,400.000 krát väčšie, nežli naša zem. Hvezdári vypočítali, že keby slunko z dnu prázne bolo, $1\frac{1}{4}$ milliony takých gul by sa doňho vmiestilo, jaká je naša zem; alebo, keby zemegula v ňom bola i s mesiacom, mesiac by sa mohol kolo zeme krútiť, hoc by nie len na 50.000, ale i na 100.000 míľ bol od zeme vzdálený.

Slunko je prevelice ďaleko, na 21,000.000 míľ, od nás a jeho svetla pabesek predca za 8 minuty dôjde k nám. — Vzdialenosť tú sotva môžeme pochopiť. Učení vypočítali, že keby do slunka cesta bola a my by každý deň 6 míľ cestovali, ani za 9000 roky by sme do slunka nedošli.

Kolo toho slunka krúti sa mnohé bludice čili planéty. Možno je, že ešte o nich všetkých nevieme. Z týchto ale o ktorých vieme, znamenitejšie sú: najbližšie slunka 1. Merkur. Potom 2. Venus čili zorníčka. 3. Zem so svojím mesiacom. 4. Mars. 5. Jupiter, má 4 mesiace. 6. Saturn, má 8 mesiacov a 3 prstene čili kruhy. 7. Uran, má 4 mesiace. 8. Neptun, má 2 mesiace. Táto posledná planéta je od slunka na 624 milliony míľ vzdalená. To je vzdialenosť nepochopiteľná, a té hviezdy sú predca najbližej ku nám!

A kde sú ešte tamté jiné, nepočítateľné stálice a slunka, ktoré sľebodným okom vidíme, jejích veľkosť a vzdialenosť ani mlouvou, ani číslom vysloviť nemôžeme; kde sú ešte tamté jiné svety, ktoré len osbrojeným okom vidíme, alebo te, ktoré záadne oko ľudské vidieť nemože? Všetké té krásne, divné, nevyskúmatelné svety tvoria Všeohomir (világegyetem, Weltall, Universum). Sú dielo Stvoriteľa, a nad všetkými tými svety oko Božie bedlí; nad všetkými tými Bôh zije a kráľuje, Jemuž česť a sláva na veky.

Ob

Prvš

Dom

1. Škola, a co okolo nej jest .
2. Obzor a jeho čtyry hlavné strany .
3. Kde bývame
4. Pevná zem
5. Voda
6. Zemeplody
7. Plan, mappa domoviny .
8. Okolica, stolica, krajina .
9. Kruh povetria (vzdachu, ľuftu)

Druh

Uhorská krajina. I

1. Obec, Obecnosprávny aneb slúžobný územie (járás)
2. Košický pochod (kassai járás)
3. Stolica
4. Pochody (okresy) abaujskej stolice
5. Slobodné kráľovské mesto
6. Krajinská okolica (kerület, Disztrikt)
7. Predtisská okolica
8. Predtisskej okolice podoba a veľkosť
9. Predtisskej okolice 10 stolice

Obsáh.

První Beh.

Domovina.

	Strana.
1. Škola, a co okolo nej jest	5
2. Obzor a jeho čtyry hlavní stránky	8
3. Kde býváme	10
4. Pevná zem	13
5. Voda	16
6. Zeměplody	18
7. Plan, mappa domoviny	19
8. Okolice, stolice, krajina	20
9. Kruh povetria (vzduchu, luftu) a jeho výjavy	22

Druhý Beh.

Uhorská krajina. Uhorské královstvo.

1. Obec, Obecnosprávný aneb služný pochod (okres) szolgabírói járás)	25
2. Košický pochod (kassai járás)	26
3. Stolice	27
4. Pochody (okresy) abaujskej stolice	28
5. Slobodné královské mesto	29
6. Krajinská okolice (kerület, Distrikt)	30
7. Predtisská okolice	30
8. Predtisskej okolice podoba a prirodzené vlastnosti	31
9. Predtisskej okolice 10 stolice	32

10. Zátisská okolica	38
11. Zátisskej okolice podoba a prirodzené vlastnosti	39
12. Zátisskej okolice 16 stolice	39
13. Preddunajská okolica	46
14. Preddunajskej okolice podoba a prirodzené vlastnosti	47
15. Stolice preddunajskej okolice	47
16. Zádunajská okolica	54
17. Zádunajskej okolice podoba a prirodzené vlastnosti	54
18. Zádunajskej okolice 11 stolice	55
19. Okolice za kralovskou výšinou, čili Sedmohradsko	59
20. Sedmohradskej podoba a prirodzené vlastnosti	60
21. Sedmohradské kraje, stolice a znamenité miesta	61
22. Spoločenské, aneb bratrské krajiny	64
23. Podoba a prirodzené vlastnosti týchto spoločenských krajín	64
24. Kraje a krajiny spoločenské	64
25. Prehľad krajín koruny sv.-štetfanskej	68
26. Rozsiahlosť, a poloha uhorskej državy	68
27. Podoba. Hory	68
28. Doliny a rovnie	72
29. Rieky, potoky, jezera	72
30. Podnebie	74
31. Plody	75
32. Priemysle (remeslá) a kupectvo (handel, obchod)	71
33. Kupecké (obchodné) prostredky	97
34. Obyvateľstvo	78
35. Duševná vzdelanosť (učenosť) a jej prostredky	78
36. Ústava (konstitucia)	79
37. Krajín koruny sv.-štetfanskej cimeri, farby a svatí patroni	80
38. Susedné krajiny a hranice koruny sv.-štetfanskej	80
39. Rakúsko-uhorský štát (magyarosztrák állam)	81
40. Stránky sveta	82

Tretí Beh.

Stránky sveta.

I. Europa. Štáty Európske	83
„ I. Naša vlasť	83
„ II. Rakúské cisárstvo	83

2. Podoba a prirodzené vlastnosti	
3. Prehľad krajín cisárstva rakúskeho	
4. Hranice cisárstva rakúskeho	
5. Jiné štáty európske	
6. Hranice a prehľad Európy	
7. Jiné stránky sveta. Asia	
8. Afrika	
9. Amerika	
10. Australia	
11. Pevná zem a moro	

Štvrť

Merovedec

1. Podoba a pohyb zeme	
2. Umelecká (zrobená) zemegula	
3. Poveternosť zeme	
4. Rastlinstvo	
5. Živočíhy	
6. Človek	
7. Svet	
8. Mesiac	
9. Sústava slunečná (naprendszer)	

.....	38
.....	39
.....	39
.....	46
.....	47
.....	47
.....	54
.....	54
.....	55
.....	59
.....	60
.....	61
.....	64
.....	64
.....	64
.....	68
.....	68
.....	68
.....	72
.....	72
.....	74
.....	75
.....	71
.....	97
.....	78
.....	78
.....	79
.....	80
.....	80
.....	81
.....	82

Beh.

sveta.

.....	83
.....	83
.....	83

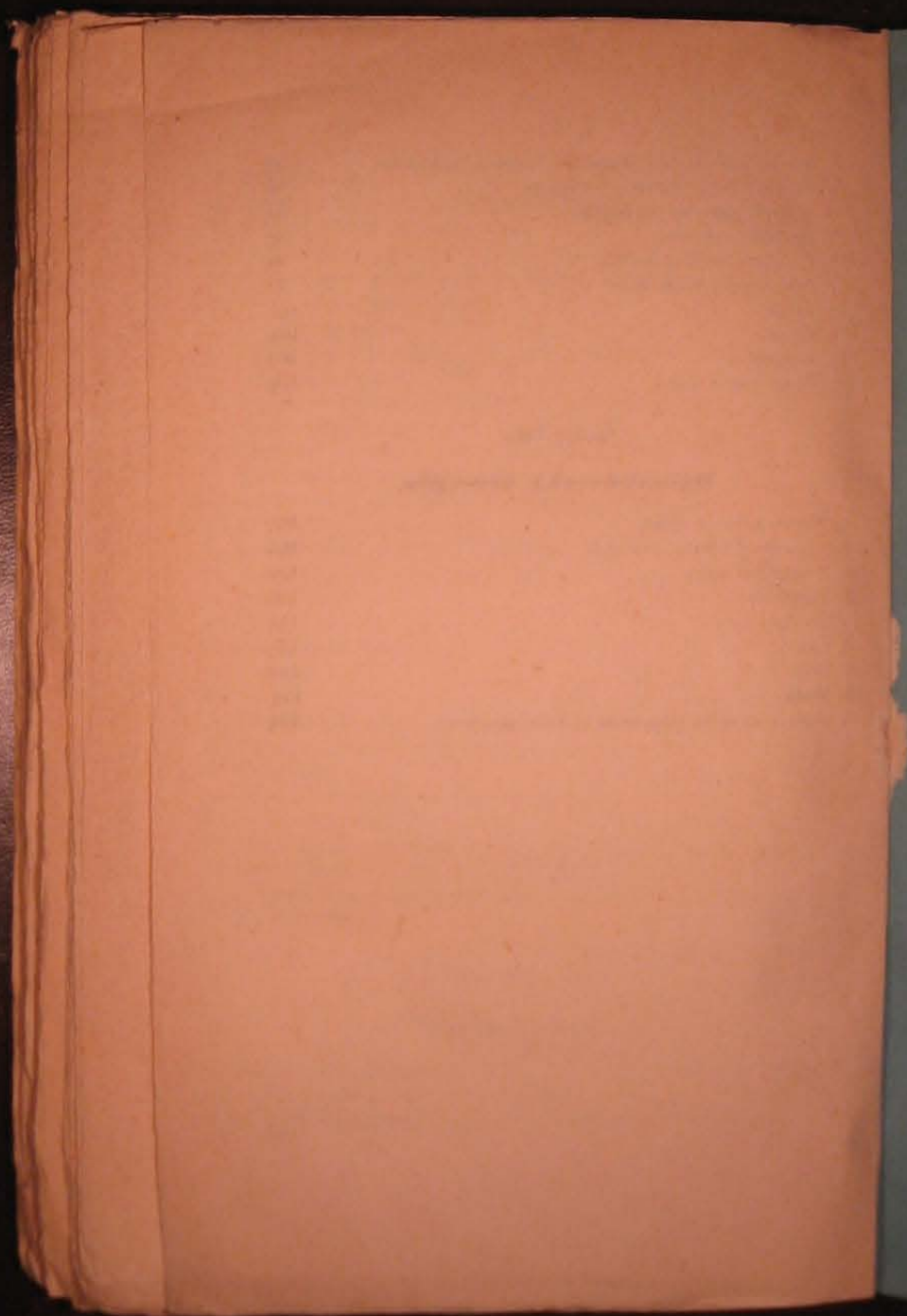
2. Podoba a prirodzené vlastnosti cisárstva rakúsského	83
3. Prehľad krajín cisárstva rakúsského	84
4. Hranice cisárstva rakúsského	87
5. Jiné štáty európske	88
6. Hranice a prehľad Európy	96
7. Jiné stránky sveta. Asia	99
8. Afrika	101
9. Amerika	103
10. Australia	105
11. Pevná zem a moro	106

Štvrtý Beh.

Merovedecky zemepis.

1. Podoba a pohyb zeme	107
2. Umelecká (zrobená) zemegula	108
3. Poveternosť zeme	110
4. Rastlinstvo	110
5. Živočíhy	111
6. Človek	112
7. Svet	112
8. Mesiac	114
9. Sústava slunečná (naprendszer, Sonnensystem)	124

—x—

V Kossicach,
TLAČOM KARLA WERFERA KR. AKAD. KNIHTLAČÁRA.
1872.

